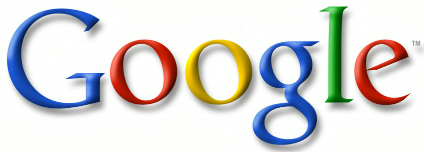
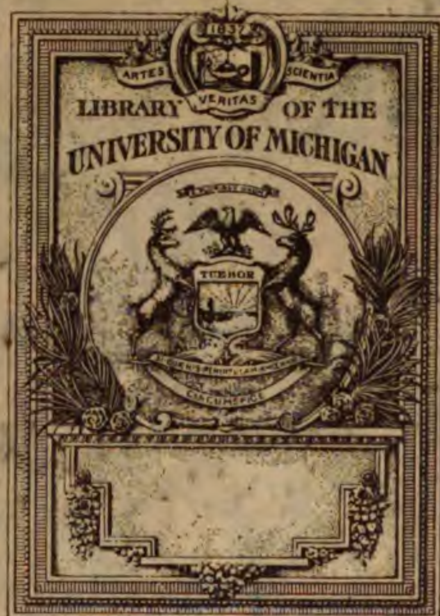

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR

BELGISCH MUSEUM

VOOR DE NEDERDUITSCHE

TAEL- EN LETTERKUNDE

EN DE

GESCHIEDENIS DES VADERLANDS.

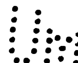
BELGISCH MUSEUM

VOOR DE NEDERDUITSCHE

TAEL- EN LETTERKUNDE

EN DE

GESCHIEDENIS DES VADERLANDS,

UITGEGEVEN OP LAST

DER MAETSCHAPPY TOT BEVORDERING DER NEDERDUITSCHE TAEL- EN LETTERKUNDE,

DOOR

J. F. WILLEMS.

Tweede Deel.

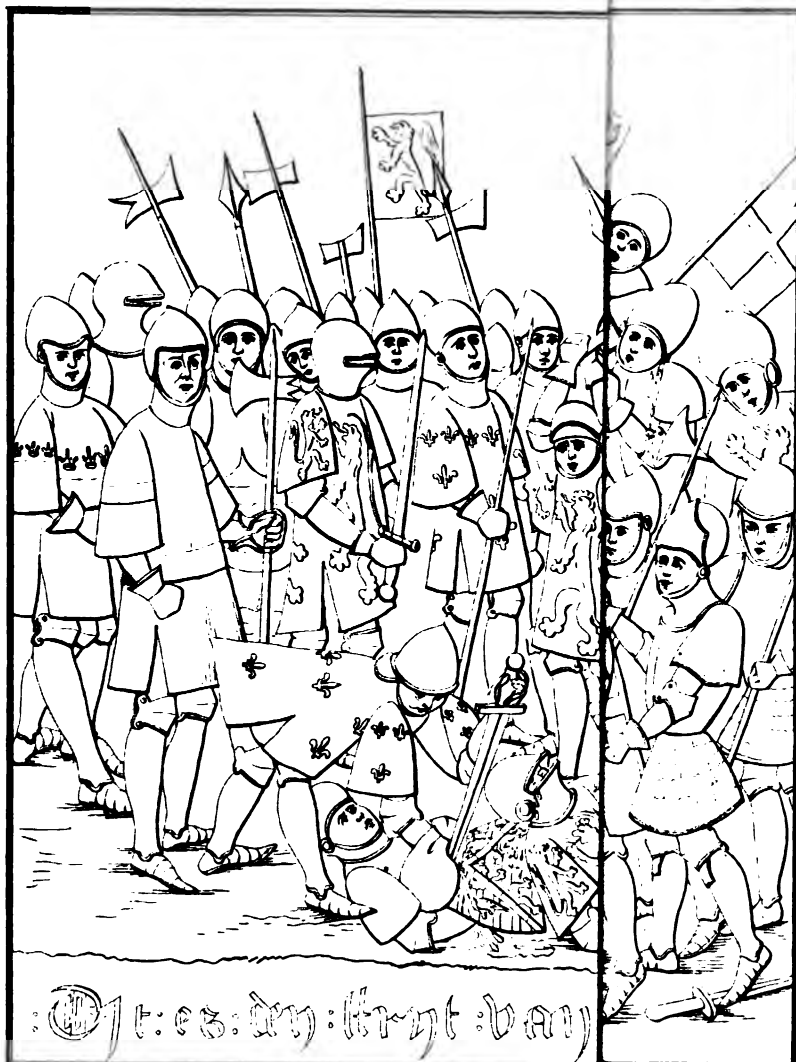
TE GENT,

BY F. EN E. GYSELYNCK, BOEK- EN STEENDRUKKERS,

IN DE KAMSTRAET, N° 32.

1838.

Bl. 1.

DE

SLAG VAN WOERINGEN

HISTORISCH VERHAEL (A° 1288).

(NAER HET HOOGDUITSCH VAN W. ASCHENBERG [1].)

WALRAM de derde, hertog van Limburg, had slechts eene éénige dochter, namelyk *Irmengard*, gehuwd aen *Reinold* van Gelder, zwager van den graef van Berg. Het leed deshalve geen twyfel of *Irmengard* moest van haren vader erven, en dit moesten ook, na haer, hare kinderen, indien zy kinderen gehad had; maer haer huwelyk was onvruchtbaer. De naeste agnaet was gevol-

1 Getrokken uit het zeldzaem voorkomende *Taschenbuch für bildende, dichtende und historische Kunst*, Dortmund 1803, klein formaet, bladz. 152 en volgende. Men leze wat ik over de historische berichten van dezen schryver, ten aenzien van den Limburgschen oorlog des jaers 1288, heb gezeid in myne aenteekeningen op de *Rymkronyk van Jan van Heelu*, bl. 271.

De hier by gevoegde plaet is vervaerdigd naer eene teekening van omtrent het jaer 1400, geplaetst in het Affligemsche handschrift der *Brabantsche Yeesten*, uit hetwelk in het eerste deel des *Museums*, bl. 26—32, het gedicht en de platen van den *Leuvenschen Kampvechter* genomen zyn.

J. F. W.

gelyk *Adolf* van Berg. Zyn grootvader, *Henrik*, had het hertogdom Limburg bezeten, en hetzelve aen zynen jongen zoon, den evengemelden *Walram*, vaderlyken oom van den graef, vermaekt. Dat *Irmengards* echtgenoot, ten minsten by zyn leven, in het bezit van dit schoon erfdeel zou trachten te dringen, en *Siegfried*, aertsbisschop van Keulen, hem daerin behulpzaem zou zyn, was algemeen bekend, en de gevolgen daervan met zekerheid te berekenen. Eindelyk overleed de oude hertog in het begin des jaers 1282. *Renold* liet zich, in den naem zyner gemalin, en zonder de minste tegenspraek, huldigen. Niet lang daerna verzocht hy by den keizer *Rudolf*, die zich toen te Worms ophield, de leenhuldiging voor *Irmengard*, en verkreeg dezelve, met het voorrecht dat ook haer gemael, indien zy vóór hem stierf, tot zynen dood in het bezit van het hertogdom Limburg zou blyven. Dit geval deed zich vroeger op dan men vermoedde. Nog in hetzelfde jaer volgde de gravin haren vader in het graf.

Adolf was geenszins voornemens zynen zwager, met wien hy buiten dien niet in de vriendschappelykste betrekkingen stond, een — gelyk *Mersäus* zich uitdrukt — zoo lekker beetje te laten behouden. Hy ging wysselyk met zyne krachten te rade. De voortdurende vyandlykheden hadden niet alleen zyne schatkist uitgeput, maer tevens een aenzienlyk deel der jonge manschap weggesleept. De keulenaer zat hem op den nek; langs drie verschillende zyden was hy aen deszelfs aenvallen blootgesteld, en *Siegfried* was ieder oogenblik strydvaerdig. Daerom vond *Adolf* het voordeeliger, over zyne welgegronden rechten te beschikken, en op die wyze het meest mogelyke nut uit dezelve te trekken. *Jan* van Braband, bygenaemd de *Zeeghafte*, had lust tot dezen koop. Limburg was hem uiterst wel gelegen, en hy was

meer dan eenig ander Nederduitsch vorst, in staet zyn aenspraek te doen gelden. Zyn rykdom, zyne dapperheid, de menigte zyner leenmannen, zyne naeuwe verwantschap met het koninklyke huis van Frankryk — alles kwam hem daerby te stade. Dadelyk na *Irmengards* dood begonnen de onderhandelingen, en namen spoedig eene beslissende wending. De keizerlyke toestemming werd noodzakelyk geoordeeld; men wendde zich tot *Rudolf*, en ondersteunde het verzoek met de krachtigste beweegredenen. De keizer echter, die in alles een slaef van zyn woord was, wilde het éénmael aen *Reinold* toegekende voorrecht niet intrekken. Het verdrag werd daerdoor tot vry laet in het volgende jaer (1283) verschoven. *Adolf* stond daerby het door hem aengeërfde, wel is waer door Geldersche krygsbenden sterk bezette hertogdom, aen *Jan* van Braband af, onder den naem van *eene gift onder levenden*. Om deze benaming te wettigen, werd er afgesproken dat *Jans* eerstgeboren zoon, *Godfried*, de nicht van den graef, oudste dochter van *Henrik* van *Windeck*, zou trouwen, maer beiden hadden de jaren van huwbaerheid nog niet bereikt, en stierven ook vooraleer hun echt kon voltrokken worden. De eigenlyke vergelding welke *Adolf* daerover ontving was — drieentwintig duizend mark; eene voor de toenmalige tyden buitengewoon aenzienlyke somme, welke nogtans in twee korte tydruimten uitbetaeld werd. Het beste voor zich zelven en zyn land nuttigste gebruik daervan te maken, was *Adolfs* besluit, en dat hy ook getrouw bleef. Gedurende vier jaren werd om het Limburgsche gestreden. De Keulenaer en zyne bondgenooten maekten het *Reinold* mogelyk den anderzins aen de zege gewoonen *Jan* het hoofd te bieden. Herhaelde malen kwam er een wapenstilstand tusschen beiden, en aen bemiddelaren ontbrak het niet. Zelfs de koningen van Frankryk

en Engeland boden zich tot scheidsmannen aen. Keizer *Rudolf* had langs eenen anderen kant, en inzonderheid met de vergrooting van zyn eigen huis, zoo veel te doen, dat hy *deze* zaken haren gang moest laten gaen. De Bergsche graef wees volstrekt alle tusschenkomst af, en daeromtrent is hier geene ontwikkeling noodig. In plaets van tot eens anders voordeel gewigtige opofferingen te doen, verbeterde en breidde hy zyne sterkten uit, legde nieuwe kasteelen en landhoeven aen, en trok eene menigte volkplanters in zyn land, welke des te gemakkelyker te verkrygen waren, om dat de oorlog geheele scharen van dezelve van den linken Rhynoever en voornamelyk van de boorden der Maes verdreef. Het meerendeel dezer overgekomenen wees *Adolf* eene woonplaets aen in de landstreek aen de Burg over Solingen, Kronenberg, Gräfrath, Schöller, Medtman en Wülfrath. Volgens eene middelmatige beraming moeten zy tot twee duizend huisgezinnen beloopen hebben. Ten einde zich in hunne nabyheid te bevinden, en hun door zyne tegenwoordigheid te verlustigen, verbleef de graef meestentyds in de Burg. Ook bekwamen de feesten door hem eenen nieuwen luister. Van den Harz liet hy bergbewoners komen en in onderscheidene streken van het hedendaegsche ambt Steinbach arbeiden. Reeds vroeger werd aen den Acher yzer gewonnen. De welstand, waerin *Adolf* zich door dit alles bevestigde, terwyl de meeste zyner naburen hunne krachten noodeloos verspilden, konde niet anders dan zyn aenzien verhoogen. Gaerne verbond men zich met hem; deze jaren van rust verschaften hem een nieuw en aenzienlyk getal van leenmannen. Zoo verklaerden zich, by voorbeeld, *Sybelo van Bergheim*, *Ludolf van Holfels*, *Jan van Kuik*, *Henrik van Genepe*, *Arnold van Angrode*, *Tielman van Arlon*, enz. tot Bergsche leenplichtigen. Twee sloten, namelyk Leigensie-

ghen en Scharberg, kocht *Adolf* van derzelver eigenaren af [1]. Met de stad Keulen verbond hy zich ten naeuwste, en men bepaelde inzonderheid wederzyds volstrekt niet te zullen gedoogen dat tusschen Rendorf en Zundorf, het zy aen welken kant des strooms het wezen mogt, iemand zou ondernemen eene vesting te bouwen. Dit gold *Siegfried*, die zulk een ontwerp koesterde.

Het jaer 1287 liep ten einde, en nog waren de Limburgsche zaken niet beslist. *Jan de Zeeghafte* besloot den knoop met eenen geweldigen slag door te houwen. Hy wierf bondgenooten aen, en vond die des te gemakkelyker, daer ieder den Keulenaer haette, die in de gansche handeling eene hoofdrolle speelde. Ook *Adolf* vereenigde zich met den hertog van Braband. Naeuwelyks had *Siegfried* dit vernomen, of hy viel met eene sterke legerschaer in het Bergsche, en moordde en brandde op de onmenschelyksche wyze. *Adolf*, dien hy gezworen had van land en onderdanen te verjagen, bood hem wederstand. Alhoewel zwakker in getal, verdedigde hy zich met des te hardnekkiger onversaegdheid. De dikke sneeuw, welke overal in het gebergte lag, was hem daerby van een wezenlyk nut. Ook dwong de hertog van Braband den aertsbisschop tot spoedigen aftogt; want zoodra hy verstond welke *ongeestelyke* handelwyze deze zich veroorlofde, rukte hy over Dueren in het Keulsche. Weinige dagen later, gebood de uiterst strenge winter een vollen wapenstilstand. De onweërswolk, die over den Nederrhyn hing, verzamelde intusschen gedurig meerder stoffe. De uitbarsting moest vreeselyk, moest vermeesterend zyn.

Met de meimaend bevond men zich van beide zyden in

1 Waer waren die gelegen? Ik heb het tot dus verre niet kunnen ontdekken (*Aenteekening van den duitschen schryver*).

de dreigendste houding, en *Jan de Zeeghafte*, door de burgers van Keulen daertoe uitgenoodigd, opende den bloedigen dans. De aertsbisschop had het verwoeste slot van Woeringen weder hersteld, en hetzelve grooter sterkte, dan het voorheen had, bygezet. Deszelfs bezetting dreef, met *Siegfried's* voorweten — want hy deelde met haer — het rooverambacht, trots het vuigste ridderrot. Daerby leden voornamelyk de Keulsche kooplieden. Uit dien hoofde, en dewyl er buitendien nog vyandschap tusschen de stad en den aertsbisschop heerschte, werd *Jan* als opperste wegbeschermer tusschen Rhyn en Maes, dringend gebeden om de wanorde te verdryven, en de euvelmoedigen te tuchtigen. Deze gelegenheid deed zich als gewenscht voor hem op; plotseling stonden zyne krygsbenden voor het roofnest, en *Siegfried* was even vergenoegd hem aldaer aen te treffen. Loopboden vlogen uit, en beriepen de bondgenooten des aertsbisschops met hunne legerscharen naer Bedburg en Bergheim. Van alle kanten rukten zy aen; maer te gelyker tyd stelden zich ook de vrienden des hertogs in aentocht, en verzamelden zich op de heide van Woeringen, midden op den weg van Keulen naer Nuys. Uit Braband zelf kwamen nog eenige uitgelezene benden; echter was *Jans* leger veel zwakker dan dat zyner tegenstrevers. De Keulenaer droomde niets dan zege. « De walvisch, (zoo sprak hy tot de heeren, welke hem omringden) is op het strand geworpen; zwemmen is hem onmogelyk, en vliegen kan hy niet. » Alles juichte, vooraf zeker van den roof. De optocht werd bevolen; in den avond van den 4 juny 1288 stonden de legers niet verder dan een uer meer van elkander. *Jan* liet eene kleine afdeeling voor Woeringen achter; zyn leger sloeg een weinig nader tegen den vyand neder. Liefelyk en helder was de nacht; het uitspansel des hemels, met zyne duizende starren, scheen de wyd-

uitgestrekte vlakte te omvademen, in welke zoo menige jammerkreet weêrgalmen, zoo menig hart voor de laetste mael kloppen zou. Eene diepe stilte heerschte wyd en zyd. Alleen de schildwachten waren gaende, en de aenvoerders overdachten hunne strydsontwerpen. Een der geweldigste veldslagen der middeleeuwen ging geleverd worden. Zelfs in latere dagen zag de Nederrhyn er weinige, welke zoo beslissend waren. Dit zal ons ontschuldigen, indien wy het tafereel van den slag eenigzins wydloopiger ontwikkelen.

De morgen begon te schemeren toen *Siegfried* zich in de abtdy van Brauweiler begaf. Daer las hy misse, en sprak ten slotte den kerkban over *Jan* en alle zyne aenhangers uit. Ook de hertog liet misse lezen, en deed daerna tot zyn heir eene zoo bondige als krachtvolle aenspraek, welke door een luid vreugdegeroep beantwoord werd. Nu begonnen van beide zyden de trommels te rommelen, de horens te schallen, de pauken te schetteren. De vyanden rukten nader; vóór hen steeg eene stofwolk op, waerover de vanen wapperden, en waer de wapenrustingen door schitterden. Plotseling houden zy stand. *Jan* liet hunne sterkte en legerschikking door twee uit de ervarenste krygslieden zamengestelde benden in oogenschouw nemen. Deze bevonden dat de vyand in uitgestrekte gelederen, doch met eenigzins vooruitgeschoven vleugels, was aengetogen. Het middenheir werd door *Siegfried* in eigen persoon bevolen, en bestond uit Westfaelsche soldaten, de beste der toenmalige voetknechten; uit Keulsche, Nassausche, Meurssche, Ysenburgsche en Salmsche troepen, met hare vorsten aen het hoofd; de regter vleugel werd door *Reinold* van Gelder aengevoerd, welke de Vlaemsche, Falkenburgsche en Spanheimsche manschappen onder zyne bevelen had. Aen het hoofd des linken vleugels stond *Henrik* van

Luxemburg, onder wiens krygsmannen zich de Lotharingers en een hoop Limburgers deden bemerken. Het geheele leger telde boven de 40,000 stryders, waervan omtrent de helft lansendragers waren. Het getal der *dynasten* (kleine, afhankelyke heeren) en ridders is niet opgegeven.

Met de grootste gezwindheid stelde ook *Jan* en zyne bondgenooten zich in slagorde. De hertog zelf nam het bevel over het middenleger. Om hem heen schaerde zich het puik des Brabandschen adels met zyne benden: *Walter,* dynast van Mechelen; *Arnold,* dynast van Diest; *Godfried,* graef van Vianen; *Raes,* heer van Gavre; *Robert,* heer van Assche; *Jan,* heer van Heusden; *Arnold van Walhain, Jan van Arkel, Diederik van Walcourt, Gerard van Rotselaer, Arnold van Wesemaele,* enz. *Godfried,* graef van Aerschot en Vierson, *Hugo* en *Guy,* graven van St-Pol, met hunne fransche krygsbenden, *Herman van Witthem* en *Reinier van Mulrepas* met eene afdeeling Limburgers, sloten zich by dezelven aen. Vyftien honderd graven en ridders waren hier vereenigd. Den regten vleugel voerde *Arnold,* graef van Loz, in de wapenen vergrysd. Hem omringden met hun gevolg en krygsmannen, *Walram* van Gulick, *Gerard* van Kaster, deszelfs broeder; *Robert,* graef van Virnenburg; *Frederik,* dynast van Reiferscheid; *Jan van Bedbur,* deszelfs zoon; *Jan van Merode; Henrik van Wildenberg; Gerlach van Dollendorp,* en meer anderen. Den linken vleugel beval *Adolf,* graef van Berg, en hem waren, behalve de Bergsche krygsbenden, de volgende heeren met hunne troepen ondergeschikt, namelyk *Everard* van der Mark; *Henrik* van Windeck; *Simon* van Teklenburg; *Otto* van Waldeck; *Walrave* van Zegenheim, enz. Ook bevond zich eene sterke afdeeling Keulsche burgers by dezen vleugel. Het geheele leger telde omtrent 15,000 krygs-

lieden, waeronder niet meer dan 4000 voetknechten [1]. De digte gelederen, welke men goedgevonden had te vormen, deden hetzelve nog kleiner schynen dan het wezenlyk was.

Nog doorkruistten de broeders van het Duitsche orde en andere geestelyken de slagreyen, ten einde de bloedstorting te verhoeden en eenen wapenstilstand te bewerken; maer hunne pogingen waren vruchteloos. Omtrent de zes uren deed *Siegfried* zyn leger andermael voortrukken. *Jan* wendde zich tot de zynen en riep hun toe: « Broeders! heden moeten wy zegepralen of sterven. Den weg naer ons Vaderland vinden wy alleen door de scharen onzer vyanden weder! » En dadelyk beval hy *Raes van Gavre*, die het groote vaendel van Braband droeg, hetzelve te ontplooyen. In den zelfden oogenblik wapperden de banieren en standaerts van al de verbondenen. De strydpaerden hinnikten, en een woest geschreeuw vervulde de lucht. *Jan* was kennelyk aen de pracht zyner wapenrusting; *Adolf* aen een moedig vael paerd, dat hy beschreed, en aen den Bergschen leeuw, die op zynen helm praelde. Nu scheen de aenval te zullen beginnen; maer nog hielden beide legers stand.

Plotseling zwenkte zich de Keulenaer met zyn middelste schaer tegen den door den graef aengevoerden linken vleugel, en belemmerde even daerdoor de bewegingen zyns eigenen rechten. *Adolf*, die zich by den Rhyn hield,

1 De opgave der wederzydsche legermachten is by de onderscheidene geschiedschryvers zeer uit een loopend en by het meerendeel derzelve overdreven. De myne is gegrond op eene berekening van den voortreffelyken Æ. Gelenius, welke my in afschrift is medegedeeld geworden. Hy putte klaerblykelyk uit de beste en zuiverste bronnen [doch zie de aenteekening van J. F. W., op Jan van Heelu's *Rymkronyk*, bl. 271, waer men aentoont, dat ook deze berekening wat overdreven is].

begreep de voordeelen, welke deze misslag der vyanden aenbood, en bleef rustig in zynen stand. *Jan* daerentegen — was het heftigheid of eerzucht? — stormde te gelyk met zyne Brabanders uit het middelpunt te voorschyn, en liet alleen de fransche benden by de nu gebroken legerreeks achter. Tusschen beide legers liep de groote landstraet, welke door eene even zoo diep als breede gracht bezydigd was. Dit veroorzaekte een oogenblikkelyken stilstand. Niemand wilde er eerst over. « Herwaerts! herwaerts! de bloodaerts aen gene zyde! » donderde *Frank* uit, bastaerd van *Wesemaele*, een jonge, buitengewoon groote en sterke ridder, die des hertogs lyfwacht aenvoerde. Reeds plompte zyn paerd door water en slyk, en alles stortte zich achter hem. Digt aen eengesloten verwachtten zy de Westfaelsche voetgangers, door eene vreeselyke haeg van lansen omringd. Woedend stormt de Brabandsche ruitery tegen dezelve in, en — deinst te rug; doch zonder in wanorde te geraken. Inmiddels hadden de Luxemburgers en Gelderschen, ten einde hun middelpunt te ondersteunen, ofschoon zy over de eerste beweging des aertsbisschops zeer misnoegd waren, eenige benden afgezonden, welke de Brabanders in de flanken en in den rug vielen. Van alle kanten gedrongen, presten dezen hunne gelederen nog enger zamen. Als een levende muer, stonden zy daer onder het gekletter der zwaerden en het gerammel der strydbylen. *Henrik* van Luxemburg, een persoonlyk vyand des hertogs, konde dezen aenblik niet verdragen. De zege moest spoedig beslist worden. Reeds dringt hy met zynen ganschen linken vleugel aen. *Godfried* van Vierson, de graven van *St-Pol*, *Arnold* van Loz en hunne scharen werpen zich tegen hem in. Schrikkelyk is het handgemeen worden en bloedig de kamp. De Fransche benden houwen zich eenen weg tot de Brabanders. Naeuwelyks

hebben deze lucht, of breiden zich verder uit en vormen met hunnen rechten vleugel weder eene rei. Woedender dan te voren herneemt de slag. Duizenden vallen, en met hen vele der edelste legerhoofden. Overal zwaeit de vederbos des hertogs; zyn arm slingert dood en verderf om zich heen. Hem verlangt de Luxemburger te vatten. Eindelyk ontmoeten zy elkander. De zwaerden kletteren; maer de sterke schilden beschutten. Den vruchteloozen arbeid moede, vatten zy elkander met de armen aen. De één wil den anderen van het paerd rukken. Het gedrang gaet uit een, en weldra springt *Henrik* met eenen nieuwen volkshoop toe. *Jans* strydpaerd ontvangt een steek en valt. Reeds juichen de vyanden. *Arnold van Hofstade* richt den hertog op, en helpt hem op zyn eigen ros. Naeuwlyks zit hy weder in den zadel of hy velt met eenen geweldigen slag den ridder, die de vaen van Luxemburg voerde, ter neder. *Henrik*, van gramschap brullende, omslingert met beide armen des hertogs hals. Reeds wankelt deze, als *Walther van Bisdom* zynen vyand doorsteekt. Intusschen vechten de Luxemburgers en hunne strydgenooten immer voort. *Willem van Ardennen* en *Walram de la Roche* pogen met voorbeeldelooze kracht de vlucht te verhinderen.... Dan ook zy vallen, en de wanorde des linken vleugels neemt gedurig toe.

Dit ziet *Reinold van Gelder*, en verlaet zyne stelling — reeds gloeide de middagzon — om den aenval te hernemen. De schok zyner ruitery is zoo hevig, dat de krygsbenden der heeren van Arkel en Heusden daerdoor ten volle overrompeld worden. *Jan* zelf snelt met versterking aen, en stuit aldus den voorttocht der vyanden. Het werd echter den, door den bloedarbeid reeds afgematte, Brabanders moeyelyk aen den aenval dezer frissche troepen het hoofd te bieden. *Siegfried*, die gevoelt hoeveel van dezen oogenblik afhangt, laet onder de be-

scherming der Gelderschen, Vlamingen en Falkenburgers, zyne lansendragers in aller yl weder in slagorde brengen, en rukt op nieuws met hen voort. Gelukkiglyk had *Adolf* van Berg, die geenen vyand meer behoefde gade te slaen, zich met de ruiters des linken vleugels afgewend, en den weg naer het eigenlyke slagveld genomen. Hy vond maer even den tyd om zich tusschen de vermoeide scharen en het aertsbisschoppelyk volk te werpen. Nu andermael drie warme stryduren — en nog wankelt de zege heen en weder. Geene persoonlyke moetbetooning, of heldaftigheid — deze dag bragt er ontelbare voort — kunnen den graef wederhouden.

Adolf had zyne voetgangers en Keulsche burgers in zyne vorige stelling aen den Rhynoever achtergelaten. De eersten waren grootendeels landlieden, welke vrywillig en uit haet tegen den aertsbisschop te veld getrokken waren. Hunne wapenen bestonden in zware met yzeren spitsen beslagene knodsen. Laetstgemelden voerden op eenen wagen de sleutels hunner stad met zich, dewyl de slag beslissen moest, wie in het vervolg over Keulen zou heerschen. (Even zoo had *Siegfried* eenen wagen onder zyn gevolg, op welken een van bezetting voorzienen toren gericht was, waerboven het groote vaendel des aertsbisdoms golfde, en twaelf paerden sleepten het met moeite voort). *Walther Dodde*, een wereldlyk geestelyke, stelt zich aen het hoofd der voorgemelde boeren, wekt hunnen moed door eene korte aenspraek op, en trekt onder het bestendig geroep van *Berge roemryk!* vóór hen voort. Allen, vriend en vyand, die in dezen kreet niet deelden, werden nedergeveld. Hy voert de boeren, even als de Keulsche burgers langs de eene zyde des slagvelds, over eene gracht, in den rug der aertsbisschoppelyke scharen. Knodsslagen en zwaerdhouwen vallen zoo dicht en onverwacht, dat de gele-

deren uiteen stuiven, en de vlucht weldra algemeen begint te worden. De Wassenburgers en Heinsbergsche benden zyn de eerste die het strydperk ruimen. De Westfaelsche lansendragers houden 't langst uit, en in hunne rangen strydt *Siegfried* met onwrikbaren moed; maer eindelyk ruischt eene byl in den nek zyns paerds en het valt. De aertsbisschop regt zich op, en poogt zich door de vlucht te redden. Nog moest hy over heuvelen van lyken en stervenden stygen, wanneer hy langs den eenen kant *Adolf* van Berg en langs den anderen *Godfried* van Vierson op hem ziet aenrennen. Aen dezen laetsten wenschte hy zich over te geven, en reikte de armen naer hem uit. Eerstgemelde geeft inmiddels zyn paerd heviger de sporen en houdt te gelyk, met *Godfried*, den aertsbisschop aen. *Adolf* verzoekt dat hem dien worde overgelaten, en dit geschiedt. Oogenblikkelyk wordt de gevangen, onder sterke bewaring, over den Rhyn gevoerd, en in de kerk te Monheim in hechtenis gesteld. *Reinold* van Gelder is niet gelukkiger. Ook hy valt in de handen zyner vyanden, die nu volkomen zegenpralen.

De groote bloedige taek scheen thans volbragt. Alleen de moed van twee hoofden des verslagenen legers was nog niet voldaen. *Walram* van Falkenburg, een der dapperste ridders van zynen tyd, verzamelde eenige duizende jongelingen, en deed, aen hun hoofd, eenen zoo wanhopigen aenval op de zegepralers, die zich reeds op de heide begonden te verstrooyen, dat de uitslag lang twyfelachtig bleef. Eindelyk werd de Falkenburger door *Daniel van Bouchout* gevangen, en zyn krygshoop andermael uit een gedreven. Wy zagen hiervoren dat ook langs beide zyden eene afdeeling Limburgers in het gevecht waren. Blakend was hun wederstaende haet, en byzonderlyk *Koenraed van Lonsies*, bygenaemd *Snabbe*, snorkte van nimmer te verzadene wraek. Hy voerde de bende

der Schafdriesschen aen, bestaende uit honderd en zes uitgekipte stryders. Met hen hield hy nog het slagveld, wanneer alle zyne andere vrienden hetzelve reeds geruimd hadden. Onder onstuimig vloeken daegde hy *Herman van Witthem* en *Reinier van Mulrepas*, met derzelver aenhangers, uit. Zy traden op. Het grootste deel des zegepralenden legers verzamelde zich, om dit afschuwelyk schouwspel aen te zien. Het waren geene menschen meer, het waren tygers die elkander verscheurden. De zon zonk ten westen, en slechts die van Koenraets benden bleven overig. Zy wendden hunne paerden om, en ontkwamen.

Moeyelyk is 't, het wederzydsch verlies naeuwkeurig op te geven. Daerin echter stemmen de berigten nog al tamelyk overeen, dat er van de Keulsch-Geldersche zyde ten minste zes duizend stryders het slagvel bedekten: omtrent elf honderd ridders waren onder dit getal. Eene groote menigte stierf in het vervolg aen de ontvangene wonden. Van den anderen kant waren er omtrent de twee duizend gevallen. Meer dan vier duizend gedoodde en gekwetste paerden lagen op de met bloed doordrongen heide verspreid. Er waren voorzeker meer gevangenen dan zegepralers. Alle die geen belang opwekten werden kosteloos vrygesteld. De overigen werden onder de bondgenooten verdeeld. Vele edele beroemde namen deden zich daerby op: *Adolf* en *Walram* van Nassau; *Diederik* van Nuwenaer; *Walraef* van Bergheim, *Reinhard* van Westerburg; *Jan* van Heinsberg, *Everard* en *Salentyn* van Ysenburg, de graven van Reinegg, Drachenfels, Hammerstein, Wied; de heeren van Montabaur, Siebach, Ulmen en meer anderen. De Geldersche vorst viel den hertog ten deele. Onberekenbaer was de buit, en men stichtte met den zelven, eerst voor al, eene kapel op het slagveld. Eeuwen lang werden hier ziel-

missen in gelezen ter zaligheid van hen die in dezen gruwzamen stryd gesneuveld waren. De burg van Woeringen viel eenige dagen na den slag, en werd ten gronde geslecht.

De tyding des zegepraels, en nog meer de wederkomst van *Adolf* en zyne krygslieden in het land van Berg, was het teeken tot zuivere geestvervoerende vreugde. Nooit werd een veldheer hartelyker, zielroerender ontvangen. Bitter, daerentegen, was de spòt die den aertsbisschop overal bejegende. Knarstandend van woede bereikte hy Neuenburg. Achter hem rammelden de yzeren grendels des grooten slottorens; echter was, voor het overige, zyne gevangenschap verdraeglyk. Een weinig minder halsstarrigheid, en zy ware ook van korten duer geweest. — Ter gedenkenis des zegepraels stichtte nu ook de Bergsche graef de reeds vroeger ontworpene kollegiale kerk van Dusseldorf, waervoor de toestemming van paus Nikolaes den vierden erlangd werd. Reeds sedert den 2 july had hy het voormalig vlek stadsvoorrechten verleend.

Een groot deel der verbondenen ging voort met de landen der vyanden te verwoesten: de Keulsche bezittingen hadden inzonderheid veel te lyden. *Walram* van Gulick koelde zynen moed in het toenmalig aertsbisdom; *Everard* van der Mark in de vesting Recklinghausen en in het hertogdom Westfalen; maer hier vond hy in *Lodewyk* van Arnsberg een even zoo dapperen als dikwyls gelukkigen tegenstrever. Eerst onlangs had zich deze met den aertsbisschop verzoend. *Adolf* achtte, tot zyn eigen voordeel, geen verder bloedvergieten noodzakelyk. Wat hy zocht hoopte hy *Siegfried* voor de wederbekoming zyner vryheid af te dwingen. Hy besteedde weder al zyne zorg aen den bloei des lands, en aen de herstelling der door den laetsten vyandlyken inval veroor-

zaekte schade. By deze gelegenheid was ook een aenzienelyk deel van Mülheim de prooi der vlammen geworden. De graef schonk den burgeren aldaer niet alleen verschillende vryheden, maer ook twee duizend groote boomstammen, welke hy hun bovendien kosteloos deed toevoeren. Had men reeds vroeger zich gaerne met *Adolf* verbonden en hem ten leenheer gehad, zoo was dit nu nog veel meer het geval. Het jaer van den slag van Woeringen verschafte hem eene menigte leenmannen. Als zoodanig herkenden zich *Willem*, graef van Nuwenaer; *Henrik* en *Rutger*, burggraven van Drachenfels; *Gerard*, graef van Diez; *Greif* van Greifenstein, en meer anderen.

De winter brak aen, en gebood den wapenen rust. Toen begon men ernstig op de vereffening der geschillen te denken, welke Nederduitschland zoo lang beroerd en tot op de ingewanden geteisterd hadden. *Philips de Schoone* van Frankryk werkte met byzondere belangstelling tot dit edel oogmerk mede. *Jan* van Braband en *Reinold* van Gelder waren de eersten, tusschen wien de verzoening tot stand kwam. Limburg verbleef daerby den hertog, en *Reinold* stond zyne aenspraek op hetzelve af.

F. RENS.

HET

HEERKEN VAN MALDEGEM.

(VOORWOORD).

Bemoedigend is het voor den beminnaer der vaderlandsche letteren te zien met hoeveel yver er tegenwoordig wordt gewerkt aen den opbouw der moedertael. De poogingen, door de landregering te dezen opzichte aengewend (hoe weinig strookende met de tegenwoordige vertaling der wetten), zyn algemeen toegejuichd; in Vlaenderen en Braband verryzen letterkundige genootschappen, als het ware uit de puinhoopen van de verwoestingen der vorige eeuwen; jonge schryvers, al vroeg met de kennis van het voorledene doordrongen, treden moedig in de baen, en kondigen zich aen met voortbrengselen waerin de kenmerken des vernufts, der verbeeldingskracht, oorspronglykheid en levendige uitdrukking, op ieder blad doorstralen; in dagbladeren en tydschriften leest men nu en dan nieuwe namen, onder belangryke mededeelingen geplaetst. Maer het grootste kenmerk van herbloei onzer lang miskende letterkunde bestaet hierin, dat zy al meer en meer tot in het huislyke leven dringt; dat het getal der byzondere persoonen, die in dezelve hunne uitspanning zoeken, dagelyks vermeerdert, en dat er zelfs schynen te bestaen, die onder de vruchten hunner uitspanningen kostbaerheden tellen, welke reeds te lang verborgen zyn gebleven.

Een vak, by ons het meest beoefend, is het verhalende; niet om zyne gemakkelykheid, want het is op dit vak dat Bilderdyk, in de voorrede van het tweede deel zyner

Mengelpoëzy, de woorden van den engelschen dichter *Buckingham* toepast:

> Though nothing seems more easy, yet no part
> Of poetry requires a nicer art;

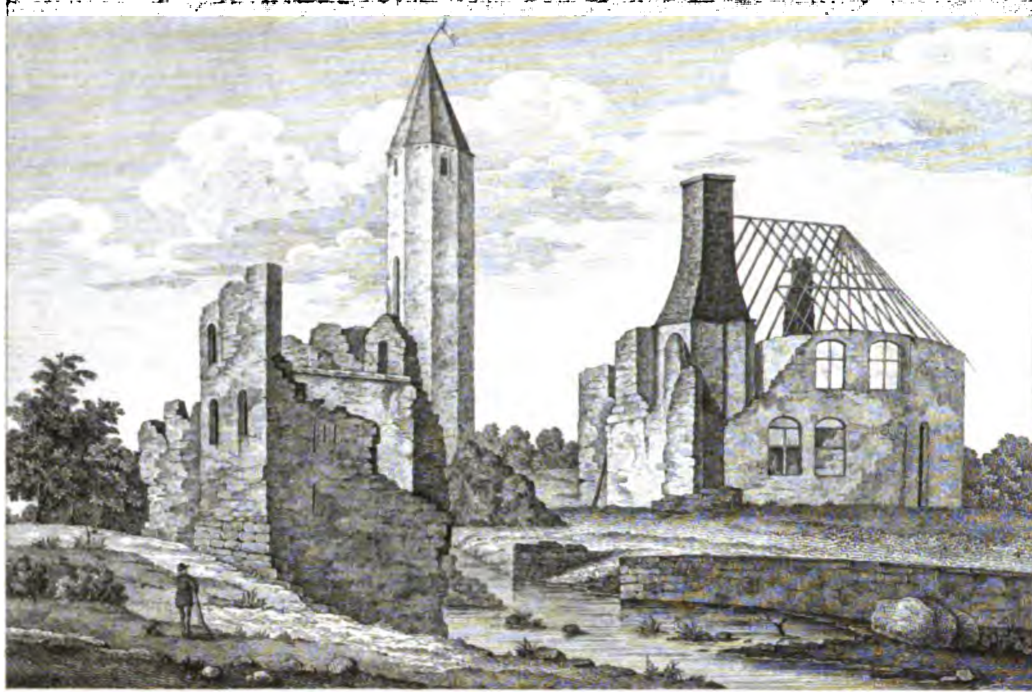
maer om de geschiktheid van onze tael tot hetzelve. Dat er nogtans by ons in dit vak vele mislukte poogingen gedaen worden, kan niemand ontkennen, en zulks komt vooral daeruit voort, dat sommige onzer dichters al te weinig bekreund zyn over den keus hunner onderwerpen, als ware alle stof daer toe goed, wanneer zy slechts op moord of verkrachting uitkomt.

Een andere struikelsteen in dit vak is de behandeling; en weinigen kennen het geheim om aen een droog verhael eene dichterlyke wending te geven, of eene gewoone daedzaek schilderachtig intekleeden, op eene manier die belang verwekt en de aendacht boeit.

Dichterlyke verhalen, zeg ik (en daer onder verstaet men *Romances, Balladen, Legenden,* enz.), zyn in onze tael overvloedig, maer de goede zyn er schaers. Nu, van de verborgene kostbaerheden, waervan ik hiervoren sprak, is my eene perel ter hand gekomen, die ik met vreugd aen den uitgever van dit tydschrift overlevere. Men leze de *Ballade,* die ik hier volgen laet, en men zegge my of zy verre is van geschreven te zyn in den echten Romancen- of Balladenstyl, waervan de fransche dichter *Moncrif,* door *Feith* en *Kantelaer,* in hunne *Bydragen tot de schoone kunsten,* als model wordt aengewezen, dien *Bürger* en *Schiller* zoo meesterlyk aen de Duitschers hebben getoond, en dien zy zelven van de oude *Engelsche* en *Spaensche* gedichten afgeleerd hadden.

Het onderwerp behoeft geene breedere ontwikkeling dan in het stukjen zelve. Ieder die langs den grooten steenweg van Gent naer Brugge heeft gereisd, herinnert

Bl. 19.

zich den bouwval dien hy, by het uitgaen van *Maldegem*, ter regter zyde van den weg, heeft gezien. Vóór een twaelftal jaren zag men er nog eenen instortenden vleugel van het oude kasteel, dat weleer aen de prinselyke familie *De Croy* behoorde, en onlangs eigendom is geworden van den heer baron Pecsteen, te Maldegem.

Men heeft er alsdan een teekening van gemaekt, die wy hier gegraveerd mededeelen, en welke men kan vergelyken met de afbeelding in Sanderi *Flandria illustrata*, II, N° 28.

Thans bestaet er van het oude prachtige slot niets anders meer dan « *één torentje en twee linden*, » die nog « de *schaemle kruin verheffen.* » Daer was het tooneel van het onderwerp der volgende *Ballade*. De traditie is er zoo naeuwkeurig in bewaerd, als de perken eener dichterlyke behandeling het gehengen. De keus van het onderwerp alleen verraedt genie, de behandeling verraedt er niet min, en men moet zoo veel nederigheid als ware verdienste bezitten om by zulk een voortbrengsel te willen onbekend blyven. — Wy zullen echter in geen geheim trachten te dringen, waervan de kennis toch niets ter zake doet; wy zullen de hen laten voortvaren ons op gouden eyeren te vergasten, zonder ons over den oorsprong van den schat veel te bekommeren, uit vrees van de bron te bederven.

12 Sprokkelmaend, 1838.

Ch. LEDEGANCK.

HET

HEERKEN VAN MALDEGEM,

EENE VLAEMSCHE OVERLEVERING.

ALVA's wydgevreesde benden [1]
Overstroomden Neêrlands grond;
Bylen stortten bloed by beken;
Stapels blaekten in het rond:
Al wie Vaderland en vryheid
Hulde of trouw had durven biên,
Moest een prooi zyn van den bloedraed,
Of het moordschavot ontvliên.

Menig dapp're greep naer 't slagzwaerd,
Of, in 's watergeuzen schuit,
Kaepte wraekvol op den spanjaerd,
Mestte zich met bloed en buit;
Maer de woestaerd, die onbandig
Zich aen eer noch wetten houdt,
Koos pistool en pook tot wapen,
En bezette 't naeste woud.

Wee den Roomsche, die vermetel
't Rot der wilde geuzen tart!
Wee vooral den vromen pater [2]:
Menig dolk mikt hem naer 't hart!
Bloed eischt bloed: in blyden yver
Juichte men by 't ketters dood;
Doch nu was de vuist der weêrwraek
Ook van 't bloed der priestren rood.

1 De vermaerde spaensche infantery, door Gonzalvo, den grooten capitein, gevormd, en eerst door Condé te Rocroy geknakt. — 2 Dit ziet op den moord in september 1575 op den gardiaen en eenen anderen pater der Sluyssche minderbroeders, in dezen oord, door de *bosch-* of wilde-geuzen gepleegd.

Vlaend'ren had nog aen den zeekant
Menig dichtbewassen streek,
Waer de Belg, in vroegere eeuwen,
Cesars adelaer ontweek:
Dáér ook rees de bange noodkreet
Der vermoorden, jong en oud,
En de aloude naem herleefde
Van 't *Genadelooze woud* 1.

Jeudige Arnold was toen leenheer
Van 't getrouwe Maldegem 2:
Vlaend'ren had geen braver ridder;
Ieder minde en eerde hem.
Gul en goed was hy den goeden,
Maer den boozen streng en straf;
't Scheen dat de engel van Gods wrake
Door zyn' mond het vonnis gaf.

O hoe zwol zyn hart van wrevel
Als hem kondschap werd gedaen
Van het rooven, branden, moorden,
Op zyn onderzaet begaen:
Ylings vliegt hy hen ter hulpe;
Hy doorkruist het beukenbosch,
Ziet zyn burchtpoort in de scheem'ring,
En weêrhoudt zyn brieschend ros.

Maer, wie fluit daer in de struiken?
Maer, wat ritselt daer door 't loof?
't Is de woeste geuzenbende,
Afgericht op moord en roof.
's Paerden teugel is vermeesterd;
Vuerroers gapen van rondom,
En des ridders trouwste lyfknecht
Staet ook in der roov'ren drom.

1 Dit woud strekte zich uit van de grenzen van Picardien door het noordelyk gedeelte van West- en Oostvlaenderen, eertyds bewoond door de Moriners en Menapiers. — 2 Maldegem had den eernaem van *getrouw* gekregen om den dapperen tegenstand, ten jare 1299 den franschen geboden.

En een stem roept: « Spaert hem, broeders!
Hy was my zoo goed een heer! »
— « 't Zy zoo » spreekt het hoofd der moorders,
« Dat hy leve, en dat hy zweer'
Nooit te zeggen met den monde,
Noch te schryven met der hand,
Wien als boschgeus hy gekend heeft,
Noch hun schuilhoek in dit land. »

Arnold schrikte, en zwoer: de geuzen
Volgden hem in 's heeren zael.
Luide klonk hun lied in 't ronde,
By de boordevolle schael;
En zy dronken tot de slaepzucht
Zwaer op aller oogen viel,
Wyl, by Arnold, eed en wrake
Hevig kampten in de ziel.

Eensklaps sluipt hy weg: de sloten
Sperren op van zael en poort;
En de wraek, met vleugelvoeten
Dryft hem door de straten voort.
« Op, myn leenmans! op, myn burg'ren!
» Trouwe Maldegemmers, op!
Naer de raedzael! » en de stormklok
Klept en bomt met klop op klop.

't Raedhuis krielt. « Maekt plaets, » roept Arnold;
Angstvol deinst men in het rond.
« Zand, droog zand! » — « Hier is er, ridder. »
— » Breid het effen op den grond. »
— « 't Is gedaen » — En nu schryft Arnold
Met zyn voet in 't dunne zand
Waer de wilde geuzen schuilen,
Lang de schrik van stad en land.

« Nu te wapen, myn vassalen!
Nu het roofnest uitgeroeid!
Brengt ook keet'nen, dat elk moorder
Tot versmachtens zy geboeid!

Zy zyn dronken.... dat zy dorsten!
Dat zy hongren tot den dood!
Ja, dit zy kun straffend vonnis:
Dat zy hong'ren tot den dood.

Jonker Arnold, jonker Arnold,
Gryp in Godes regten niet!
Hy alleen verwyz' tot sterven,
Hy alleèn; de sterfling niet.
En door honger!.... Kent gy honger,
Weeldeling, die vroeg en laet
Aen des levens feestbanketten,
Blygemoed ter maeltyd gaet?

't Vliegt al burchtwaerts: hof en omtrek
Flikkeren van toorts en stael.
Men dringt binnen: 't rot der geuzen
Ronkt in roes, ter heerenzael.
« Sleurze naer den diepsten kerker;
Klinkt ze aen ringen; reikt hun toe
Elk één broodje en één kruik waters;
Metselt dan den ingang toe! »

Afschrik stolt hun 't bloed in de ad'ren,
Koude rilt door elks gebeent!
Veertig vastgeklonken moorders
Staen daer roerloos en versteend;
't Brood en 't water wordt gegeven,
Steen en mortel aengebragt;
De ingang wordt steeds naeuwer.... sluit zich,
En.... voor hen is 't eeuwig nacht!

Wreed geschokt is ieders harte;
Arnold schynt alléén gerust:
« Ik » zoe spreekt hy, « ben hier regter,
Van myn plichtbezef bewust. »
Hy ging slapen; maer de morgen
Had vergrysd zyn ravenhair:
Nog zes morgenden verschenen,
Zilver was zyn ravenhair.

DE GRYZAERD.

Hier toch, myn zoon, stemden harpen van 't noorden
't Krygslied der vadren in kunstig gedicht:
Hier hebben helden, op 't bloedige slagveld,
Volken doen knielen en troonen gesticht!

DE KRUISVAERDER.

't Fyne gevoel noch de scheppende geestdrift
Vielen, o vader, onz' barden ten deel;
Spelender beeldwerk en blydere verwen
Sieren des zuidlyken kunstnaers panneel.
De elpenen lier klinkt niet slechts voor den krygsheld,
Iedere deugd krygt verschuldigden lof;
't Vonkje der wysgeerte ontvlamt, en de menschheid
Beurt de vertredene kruin uit het stof;
Handel en vryheid herbouwen die welvaert,
Eens door de byl der barbaren vernield;
Kennis en kunsten verad'len elk' burger:
Groot is de geest die de toekomst bezielt!

A. A.

DE
VRIENDSCHAP VAN DEN CHRISTEN,

OCHTENDBESPIEGELING.

Amicus fidelis, medicamentum vitæ et immortalitatis; et qui metuunt Dominum, invenient illum. Eccl. vi.

Zachtzinnige Eerryk, die myn zorgen
Vaek door uw aenblik wyken doet,
Begroet met my den lentemorgen,
Geniet met my zyn levend zoet!
Kom, dierbre, de oosterkimmen blozen;
De dauw beperelt d'ochtendroozen
En tintelt op het jonge kruid:
Het bosch ontwaekt; van duizend steeltjens
Weêrklinken duizend vogelkeeltjens,
En kwelen dankbaer maetgeluid.

Een hulkjen wacht ons: aen uw zyde,
In 't eenzaem en bekoorlyk uer,
Waer ook dit hulkjen henenglyde,
Herleeft het lachen der natuer.
Een zoele wind ruischt door den wimpel
En plooit ter nauwernood een rimpel
Op 't zilvren water, dat hy kust;
Aendoening houdt ons opgetogen;
Ik zie, een traen ontspringt uw oogen,
Terwyl myn' hand in d'uwe rust.

Door God alleen, myn vriend, ontluiken
Die zaligheden, waer wy treên:
Hy gunt ons vriendschap: distelstruiken
Verspreiden bloemen om ons heên.
Door gansch de schepping stroomt ons tegen,
Gelyk een milde zomerregen,

**Zyn goedheid en zyn vadermin.
Waer hy de vriendschap heeft gegeven
Daer stort hy ook een nieuwer leven
Aen 's aerdryks wonderwerken in.**

**De vriendschap kan een hut bewoonen
Waer zielenrust by wysheid bloeit;
Zy weet er rein vermaek te troonen,
Als 't koeltjen blaest, als 't onweêr loeit;
En soms zal ook, uit mededoogen,
Haer roozenhand de traen doen droogen,
Die in het oog der vorsten welt:
Niets stilde, o Lodewyk [1], uw zuchten,
Niets ondersteunde uw moed by 't vluchten,
Had d'Avaray u niet verzeld.**

**Het jonge gras siert deze zoomen;
De landkapel ryst in 't verschiet,
Wyl, onder schaduwryke boomen,
De kronkelende Kaelne vliet.
Hier dalen van de hemeltransen
Geen schitterende zonneglansen,
Gelyk in Pæstums roozendal;
Hier derft natuer den zwier en 't leven,
Die in 't betoovrend Phocis zweven
Door heuvel, bosch en waterval.**

**Doch, hoor ik u myn paden drukken
En 't kruidjen ritslen aen uw voet,
Zie 'k u het nachtviooltjen plukken,
Dat evenbeeld van uw gemoed,
Dan wensch ik anders niet t'aenschouwen;
Ik wensch geen rykere landouwen;
Maer zing Gods liefde en uwen lof.
Op gindsche zodenbank gezeten
Kan ik het aerdryk dan vergeten;
Dit plekjen wordt me een hemelhof.**

1 Lodewyk de XVIII. Zie zyn *Voyage de Paris à Bruxelles et à Coblentz.*

Roept ooit de Heer me in andre streken,
Ontrukt hy me aen de vadererf,
Gy blyft my dan toch niet ontweken;
Uw beeldnis volgt me, waer ik zwerv';
Ik zie u altyd, even teder,
In 't streelende vooruitzicht weder;
Herinnering verligt myn smart.
Schoon donkre wouden, barre heiden,
En de aklige oceaen ons scheiden,
'K omhelze u staeg in Jesus hart.

Hoe dikmaels, in de stille nachten,
By 't outerlampjen neêrgeknield,
Vloog ik op wieken der gedachten
Tot Hem wiens adem 't al bezielt!
« Gedoog dat ik u biddend nader;
« Algoede God, algoede vader,
» Die 't oor voor 't nietig schepsel neigt;
» Schenk aen myn Eerryk milde gaven,
» Die 't hart met hemelhonig laven,
» Vergun my 't wee dat hem bedreigt! »

Dank zy Gods liefde! onz' dagen vloeyen
Als 't beekjen dat een bloemhof streelt,
Wyl westewindjens labbrend stoeyen,
En 't reinst azuer in 't water speelt.
Wy smaken, by het aerdsch gewemel,
Wy, thans gebannen uit den hemel,
Geen heil gelouterd door den Heer;
Gy weet, de ziel, van 't stof verrezen,
Neemt, als een strael van 't opperwezen,
Naer d'eeuwigheid haer wissen keer.

Wellicht zal haest de dag verschynen,
Waerop het sterflyk' my verlaet,
Dit hart zal voor de dood verkwynen,
Dat nu voor God en Eerryk slaet.
Licht zullen spoedig deze vingren
Niet langer om de cither slingren,

Aen deugd en vriendschap trouw gewyd:
Wanneer de zon voor my zal tanen,
Weêrhouw, myn beste, dan uw tranen;
'K begeve u slechts voor korten tyd.

Wat zeg ik, Eerryk, u begeven?
U, die geheel myn hart verstond?,....
Uw naem zal aen myn lippen kleven
En 'k roep u toe met vegen mond:
« Juich, dierbre, help my Goël danken!
» Ik hoor alreeds de vreugdeklanken
» Van 't eeuwig bly Jerusalem;
» Welhaest, met Sions ouderlingen,
» Zal ik den lof des Heeren zingen.
» Vaerwel, ik yl op Jesus stem.

» Kniel dikmaels, 't kerkhof ingetreden,
» Kniel dikmaels op myn kouden steen,
» En help my door uw zoengebeden,
» Tot ons de hemel weêr vereen':
» Daer zullen wy voor eeuwig samen
» Niets dan Gods liefde, en vriendschap, aêmen,
» In Sions ongestoorde vreugd:
» De vriendschap, ons door God geschonken,
» Verwekte, met haer eedle vonken,
» By ons het godlyk vuer der deugd! »

Doch zie, terwyl ik, vry van kommer,
Myn toonen aen de vriendschap wy,
Zoekt reeds het geitjen naer de lommer;
De aenminnige ochtend is voorby.
Laet ons de hulk wat verder dryven,
Laet ons by gindsche boomen blyven,
Beveiligd voor het zonnevuer;
Wy zullen by de hooge linden
De lieve koelte wedervinden,
Die ons bekoorde in 't ochtenduer.

J. J. DE SMET.

'S GRAVEN RAEDKAMER

VAN

VLAENDEREN,

ONDER EEN GESCHIEDKUNDIG OOGPUNT BESCHOUWD, BY HAER EERSTE TYDPERK, 1385—1409.

NA dat Philips *de stoute*, hertog van Bourgondie en graef van Vlaenderen, met hulp zyner fransche bondgenooten, een einde had gesteld aen den verderfelyken oorlog, dien de Vlamingen, en voornamelyk de Gentenaren, gedurende zeven jaren, tegen hunnen vorst hadden gevoerd; na dat hy met een gunstig tractaet, gesloten te Doornyk, den 18 december des jaers 1385, zyn land van Vlaenderen had bevredigd, nam hy voor, op dat zyne hoogheid en gezag des te beter in 't vervolg mogten bewaerd blyven, eenige staets- en krygsverordeningen in te richten, waervan de noodzakelykheid, door de tydsomstandigheden, genoegzaem schenen geregtvaerdigd.

Onder deze verordeningen was voornamelyk de instelling van eene zittende Reken- en Raedkamer voor Vlaenderen en Artois, te Ryssele, eene vorstelyke stad, gelegen tusschen de beide graefschappen, en dus geschikt om, zoo veel mogelyk, aen de belanghebbende persoonen geen nadeel toe te brengen. Men weet, dat onze vorsten tot alsdan gewoon waren geweest hunnen *raed van Vlaenderen* [1] by zich te hebben, dien zy voorzaten, of in wel-

1 De benoeming van RAED VAN VLAENDEREN is zeer oud. De stadsrekeninge van Gent van 1314-15 geeft het volgende: « *Item*

ken zy door den kanselier, als graeflyken zegelbewaerder, werden vervangen. Zy hadden veelal geene vaste woon: dan eens te Gent, dan te Brugge, te Ryssele, te Atrecht en elders; dan ook uitlandig, veranderden zy hun verblyf, na gelang der zaken van den lande, of om eene grillige verlustiging. Deze gedurige verplaetsing was, in die tyden, zeer bezwarend voor de *communen*, daer het in 's graven raed was dat vele beslissingen en uitspraken werden gedaen over zaken en geschillen, deszelfs hoogheid en heerlykheid betreffende, welke aldaer byzonderlyk door de bevoorregte steden en kastelenyen waren overgebragt. Men raedplege de nog bestaende jaerlyksche rekeningen van onze oude steden, en men zal ontwaren hoe lastig, hoe grievend het was dezen raed, waer hy zich bevond, op te volgen, en, door dit *varen ten parlemente, deze voyaigen en rydinghen,* de stedelyke geldmiddelen te verkwisten, ten nadeele van den landzaet.

Uit deze onregelmatige wyze van regtdoen, een overblyfsel der kindschheid onzer beschaving, was, ons bedunkens, ontstaen dat vele gedingen, die de poortery en derzelver privilegien, vrydommen, enz. aengingen, of zeer werden verwaerloosd of met groote traegheid voortgezet; schoon Lodewyk van Male had gepoogd eenige verbetering hierin te brengen, door het inrigten van een klein reizend geregtshof of *audientie,* ten jare 1369 [1].

Dien ten gevolge werden dan, sints lang, sommige ge-

scepene Janne van Dessele (met zes andere schepenen, twee persoonen over de koopmans, en elf over het gemeente, alle by namen), *die voeren swonsdags nar der eleghen crucedagh in spelmaent tOudenarde, ten parlemente, daer de raed van Vlaenderen was* » (en ook de graef): *van drie daghen dat sy ute waren* enz.

1 Zie, aengaende deze *audientie*, de *chambre légale* en de *chambre des Reninghen,* Oudegherst, tom. 2, ch. CLXX, édit. de *Lesbroussart.*

schillen van dien aerd, het zy by graeflyk gedoogen, het zy by langzame aenmatiging, voor schepenenbanken der drie groote steden, Gent, Brugge en Ypere, gebragt, en door dezelve in regte gevonnist; behoudens beroep, in eenige zaken, tot *s' graven edelen rade,* of later tot het parlement van Parys, alwaer vele onzer poorteryen procureurs in pensioen hadden [1].

De schependommen van deze drie steden waren immers, krachtens artikelen van oude privilegien, in bezit van een zeker regterlyk ressort, dat zich meer of min uitstrekte, en door welk zy een gezag uitoefenden op de schependommen der mindere of *smalle* steden, die binnen dit ressort of *kwartier* waren gelegen. Deze gingen by hen *ten hoofde,* eischten een *wettelyk hoofdvonnis,* vraegden *raed en advys* in civile en criminele zaken, waerin eenige duisterheid lag, of die van belang voor derzelver gevolgen waren. Het hoofdvonnis was dikwyls eene bevestiging of eene wyziging van het vonnis, dat deze mindere wetten voornemens waren voor partyen uit te spreken, wier geding in hunne kamer of vierschare was ingesteld. Ook in sommige gevallen van stedelyk bewind, van byzondere geldbeden, of leeningen voor den prins, enz. gingen zy de *hoofd*-schepenen raedplegen; naer welkers gevoelen zy dan zich meermalen schikten.

Door dit alles hadden deze magistraten, als de drie leden van Vlaenderen uitmakende, hunnen invloed en gezag, elk in zyn kwartier, allengs grootelyks vermeerderd, en

1 In 1446 had de stad Audenaerde in appel, voor het parlement te Parys, eene zaek tegen de volders, eene tegen de stad Geeraerdsberge, en eene over het bezit van een wekelyksch markt-schip, varende tusschen Audenaerde en Doornyk (*Stads reken. van Aud.*) — Deze appellatien, te Parys, hebben een einde genomen in Vlaenderen by het sluiten van het vrede-traktaet van Peronne in 1468 (Mém. de Ph. de Comines, tom. IV, preuv. p. 235, édit. de 1723).

meer dan eenmael den graef getrotseerd en het hoofd geboden. Dit mag namelyk worden toegepast op het schependom van der keure in Gent, hetwelk verre boven dat van Brugge en van Ypere, in voorrang en magt was opgestegen, en, in het Gentsche kwartier, of, zoo men dit ook noemde, in de *kastelenye* van Gent, eene wezenlyke souvereiniteit uitoefende. [1]

De hertog, om eenige dezer onregelmatigheden en aenmatigingen uit den weg te ruimen, en ook bevonden hebbende dat de oude *reizende* gerechts-kamers niet genoeg aen de behoefte der zaken konden voldoen; daeren boven voornemens zynde, uit hoofde zyner vreemde belangen en heerschappyen, vaek uit deze landen afwezig te zyn, plaetste dan eene reken- en raed-kamer te Ryssele, alwaer hy ook zyne vaste hofhouding had gesteld.

Men verbeelde zich niet dat deze *zittende* raedkamer van haren aenvang af zoo volledig, zoo vermogend was

1 Dit rechterlyk ressort werd, tydens Jacob van Arteveldo (niet onwaerschynlyk ook met dezelfde grensbepaling) een financieel en krygs ressort, hetwelk men dan byzonderlyk *kwartier* begon te noemen. Jo^r Guy van Caudenbrouc was als ruwaerd gesteld over het kwartier van Brugge; Jo^r Jan van Holtkercke, over dat van Ypere, en Jo^r Jacob van Artevelde behielt de ruwaerdy van het kwartier van Gent, met het opperbewind over geheel Vlaenderen, waerom hy ruwaerd van Vlaenderen werd genoemd. (*Meyer Annal. anno* 1348.)

De *heerlykheid* van het Gentsche kwartier die, ondanks de graven, langst bestaen heeft werd, in vermogen en gezag, by den vrede van Gavere, in 1453, ten grooten deele vernietigd verklaerd. Doch dit werd niet uitgevoerd. Het was aen de magt van keizer Karel, by deszelfs *ordonnance Caroline* van 30 april 1540, voorbehouden, deze aengematigde heerlykheid gansch te verbryzelen, en het schependom van der keure te bepalen binnen den kring van het oude Gentsche Vrye, of *banlieue*. (Zie Costumen van Gend in 8°, pag. 504).

als zy later is geworden. Derzelver instructie, gegeven by ordonnantie van 15 february 1385, vergeleken met die van 1409, levert hiervan een' genoegzamen blyk op, om er niet breeder op uit te weiden, hetgeen overigens tot ons bestek ook niet behoort [1]. De hertog bleef niet min zyne gewoone raedslieden by zich houden, van welke die der raed-kamer slechts eerst als eene *verblyvende delegatie* schenen uit te maken, mogende des noods eenige dezer heeren die, binnen 't land, in andere bediening waren, tot hunne hulp inroepen.

Intusschen was deze nieuwe inrichting aen de hoogere vlaemsche wethouders, die hunne oude onafhankelykheid altoos op het oog hadden, en voor derzelver toekomst beangst waren, ten minste niet welgevallig. Zy onttrokken zich aen dezelve, en bragten door hunnen invloed op de mindere of smalle wetten, zoo veel te weeg, dat menige zaken en geschillen, die anderzins tot dit hof behoorden, aldaer niet wierden verzonden. En men bleef veelal *ten hoofde* en *ten appelle* gaen by de *wettelyke* hoofdschepenen van het kwartier. De vlaemschsprekende bewoners van Vlaenderen, zegt MEYER, wilden *in geenerlei wyze* zich aen dit gerechtshof onderwerpen, schoon de hertog vele poogingen had aengewend om hen, met toegevenheid, hierin te bewegen. [1] Dit was echter zoo uitsluitend niet als onze verdienstelyke jaerboekschryver vermeende : men behoeft slechts de oude stedelyke gedenkschriften te raedplegen, om dergelyke meening, niet dan zonder eenige matiging aen te nemen. Niet alleen de schepenlyke banken, maer ook de vlaemsche

1 Eerste plakkaertboek van Vlaenderen, bladz. 234-238, en volg.

2 Flandri teutonici, ut illi (prætorio) subjicerentur, adduci, nulli ratione, potuerant, quamvis toto ingenio suo, ut id perficeret Philippus uteretur. (Meyer *Annal.* ad 1385 sub fin.)

pleiters, die alsdan verbazend menigvuldig waren, hieven een bezwaer op tegen deze raedkamer. De fransche tael, als de tael van den vorst, was alleen by dezelve in gebruik, het welk gansch ongewoon was, en op den duer zelfs niet kon geduld worden. Veeltyds immers werden de processen, eerst voor de mindere wetten, als by eersten aenleg, ingesteld, en altyd in de vlaemsche tale geschreven. Daer het nu geviel dat de zaek, by haren gang, in de bevoegheid van 's graven kamer keerde, was men genoodzaekt alle de *schrifturen* in het fransch, door een' vertaler, te laten overstellen, ten grooten koste der partyen, en ter meerdere vertraging der reeds traegzame pleitgedingen. Geen wonder dan, dat men zich, zoo veel mogelyk, tot de bank der *hoofd*-schepenen bleef wenden, die, als oude voorstaenders van hunne onderzaten, zelden zich onbevoegd verklaerden; schoon er hoe langer hoe meer conflicten hierdoor waren opgerezen.

Dit bleef aldus, onder herhaelde ontwykingen en tegenkantingen in 's graven raedkamer, voortduren, tot het overlyden van hertog Philips; welke vorst den geest en landaerd der Vlamingen weinig had leeren kennen, en zich meer met de zaken van Frankryk, dan met die van zyn bevredigd doch uitgeputte graefschap, had opgehouden.

1404 — De teugelen des graeflyken bewinds in de handen gekomen zynde van hertog Jan van Bourgondie, als opvolger van zynen vader, hebben de vier leden 's lands (want het Brugsche Vrye was nu nieuwelings als vierde lid opgetreden), deze gelegenheid waergenomen, om den prins, by deszelfs inhulding als graef van Vlaenderen, met de drukkende grieven van zynen landzaet bekend te maken, en op dezelve eene regtmatige verbetering te verzoeken. Men begrypt ligtelyk, dat de raedkamer van

Ryssele hierby niet kan zyn vergeten geweest; en dus was het ook.

De hertog kwam in het begin van april 1404 [1] van zyn graefschap bezit nemen, en werd te Meenen, aen de grenspalen van vlaemsch Vlaenderen, door de afgeveerdigden der vier leden heerlyk onthaeld. Van daer zette hy zyne reis voort naer Kortryk, alwaer hy met de gewone plegtigheid, als *souverein heer,* werd ingehuldigd [2].

Op den 14[en] april deed hy zyne intrede binnen de stad Audenaerde, vergezeld van zynen broeder den grave van Nevers, den kanselier, en verscheidene hovelingen; en nog in den avond van dien dag werd aldaer « ter hallen by het toortslicht » de graeflyke inhuldiging gedaen.

'S daegs daer na, wezende de woensdag voor Paesschen, vertrok de vorst, met zyn gevolg, naer Gent, alwaer hy zyn verblyf ging nemen in het hof *ter wallen,* (nadien prinsen-hof genaemd), en zeer waerschynlyk zich voorbereiden tot het naderende Paeschfeest.

1 Het aenstaende Paeschfeest viel alsdan op 19[en] april; dus eindigde het jaer 1404 met den 18[en] derzelfde maend. Men weet dat onze voorouders tot in 1576 het begin van het jaer rekenden van den Paeschdag. — 2 Men herinnere zich dat de graef altyd heer, *Dominus,* is geweest van alle de *vrye* poortelyke steden van Vlaenderen. Het was in die hoedanigheid dat hy, by den aenvang zyner regering, binnen elke dezer steden, derzelver privilegien, vryheden, wetten, enz. bezwoer, en den eed van hulde en trouw van de schepenen en andere stedelyke beambten ontving. Deze plegtigheid is in gebruik gebleven tot de aenkomst van Karel van Oostenryk, namaels keizer Karel V. — In allen de opvolgende inauguratien zond elke stad hare afgeveerdigden naer Gent, om dezelve by te wonen, en namens de geheele burgery, den eed afteleggen, die men voorheen gewoon was te doen by de plaetselyke inhuldiging.

Het was den 21[en] april 1405 dat de plegtige inhuldiging van hertog Jan van Bourgondie, bygenaemd *zonder vrees,* als grave en souvereinen heer van Vlaenderen, onder groote vreugdefeesten, te Gent, plaets had [1].

Vooraleer deze plegtigheid een' aenvang nam, hadden de afgeveerdigden der vier leden, die het geheele land vertegenwoordigden, den nieuwen graef een vrymoedig verzoekschrift aengeboden, behelzende vyf van de voornaemste grieven, die Vlaenderen drukten, en voor welke eene spoedige verbetering werd verlangd.

Dit merkwaerdige verzoekschrift, waervan onze oude geschiedschryvers een byzondere gewag maken, is ons eerst volledig en met de antwoorden des hertogs, uit een oorspronkelyk *cartularium,* berustende ter stads archiven van Gent, medegedeeld door den heer Ph. Blommaert, een vlytig beminnaer onzer vlaemsche letterkunde en geschiedenis [2].

By het tweede punt drukken zy zich uit in dezervoege: « Dat u harde gheduchte heere ende prinche ghelieven wille u land van Vlaendren te houdene ende te doen houdene in rechten, wetten, previlegyen, costumen ende usagien, ghelijc het van ouden ende langhen tijden ende speciaellic binnen levene van goeder ghedynckenesse

1 Zoo zegt ook Meyer, dien wy hier volgen (*l. c. pag.* 222). Olivier van Dixmude schryft, dat hy « zwoer te Ghent grave van Vlaendre int jaer 1404, in de vastene. » (*Merkw. gebeurten. pag.* 28 *Ypere, Lambin,* 1835.) Oudegherst maekt ons bekend dat de vraeg tot het herstel der bezwaren aen den hertog door de vier leden werd gedaen in november 1405 (*Annales II, page* 621.) — 2 *Belgisch Museum,* I[e] deel, 1[e] aflevering, pag. 83, en volgende. — Eene drukfeil is in het jaertal van dit stuk, onopgemerkt overgebleven. Er staet (pag. 97).... « ghegheven... binnen der stede van Ghend den 21[en] van aprille, int jaer duusentich c.c.c.c. en vire » lees « ende vive » (vyf).

's graven Lodewycs, uwes grootheeren ghehouden was, — Ende dat het gheregheert zy by scepenen ende by mannen, elc daer hy behoren sal, sonder voorder betrocken te sijne; behouden dien, dat 't gheent dat uwer souverainiteit toebehoort te scheedene, dat te doen handelen in vlaemsche, by den heeren van uwen rade, in de audiencie, also ghecostumeert was by den levene van den vorseiden *grave Lodewyc.* — Ende daer u ghelieft camere te houdene omme 't ressort van vonnessen van mannen (leenmannen), ofte omme 't bewaren van uwe heerlicheden, dat u ghelieven wille die te houdene in Vlaendren, binnen der Leyen, in vlaemscher tonghen, ende in sulker vormen ende manieren als de *grave Lodewyc* vorseit sine camere te houdene plach. »

Men ziet klaerlyk uit dit drieledige vraegpunt, dat de afgeveerdigden, en voornamelyk die van Gent, wier pensionaris, de schrandere *Jacop Sneevoet,* het woord voerde, niet anders op het oog hadden dan de afschaffing der raedkamer, zoo als zy, met het haer toevertrouwde regtsgebied, door hertog Philips was ingericht. Zy verzochten derhalve, dat alles, wat tot het regt behoorde, zoude hersteld zyn geworden, gelyk het, op eene zoo gebrekkige wyze, bestaen had « *binnen levene van goeder ghedynckenesse 's graven Lodewycs,* » dat is, in andere woorden : gelyk het was ten tyde dat het Gentsche schependom van der keure een evenwigtig, zoo niet een overtreffend oppergezag, nevens dat van den wellustigen graef Lodewyk had uitgeoefend.

Hertog Jan poogde zyne graeflyke souvereiniteit, zoo veel mogelyk, met de vragen der vier leden 's lands overeen te brengen, en eene ongeveinsde welwillendheid te betoonen, inzonderheid op het gevraegde gebruik der landtael, welke zyn vader, in alle geschriften, die tot hem of tot zynen raed werden toegestuerd, door de

fransche tael had doen vervangen. De antwoorden op elk gevraegde point werden, den 21[en] april 1405, in het hof Ter Walle, aen de afgeveerdigden gegeven, door den raedsheer Hendrik van Spiere, in bywezen van den hertog en zyn gevolg; en onmiddelyk nadien werd de plegtigheid der inhuldiging onder algemeene vreugde der stad voortgezet.

Weinige maenden liepen voorby of de vorst gaf een bevel om de graeflyke raedkamer van die der Rekeningen af te scheiden, en, met haer *onverminderd* regtsgebied, binnen de stad Audenaerde te plaetsen, alwaer zy, op het einde van augustus, reeds was ingesteld, en hare werkingen had aengevangen. En de hertog vestigde te gelyk zyne hofhouding te Audenaerde: *constituitque dux domicilium apud Aldenardam,* zegt Meyer (l. c.).

Wat had toch den hertog bewogen, in deze gewigtige omstandigheid, aen de kleine stad Audenaerde den voorrang te geven, boven andere vlaemsche steden « binnen der Leyen » die allezins beter hiertoe zouden geschikt zyn geweest?

Dit heeft ons aenleiding tot eenig onderzoek gegeven.

Zoo als men uit het bovenstaende zal hebben begrepen, was dit *Bourgondisch* geregtshof geenzins behagelyk aen de vier leden 's lands, welke zoo aendringend de oude rechterlyke instellingen van 's graven Lodewyks tyden hadden te rug gevraegd. Daer echter de hertog wel eenige matiging wegens de tael, maer niet de afschaffing zyner bestaende kamer, had besloten; daer hy tevens ook wist dat de stad Gent door hare ligging, rykdom, enz., de bekwaemste plaets van Vlaenderen was om zyne beloofde residentie te vestigen, nevens welke gevoeglykst zyn' hoogen raed zich moest bevinden, wilde hy nochtans de half bevredigde gemoederen der Gentenaren eerst laten bedaren, vooraleer hy dit uit-

voerde. Deshalve koos hy voorloopig de naestgelegene stad Audenaerde, op welkers poortery hy mogt steun maken, als die in hooge plegtigheden op hare pronkschilden de gedenkspreuk stelde : *fidelis usque ad mortem*, « ghetrouw totter doot, » waervan schitterende bewyzen voorhanden waren.

Deze stad, welke destyds werd gehouden voor het voornaemste bolwerk van het magtige Gent, was weleer door Philips den stouten zeer versterkt geworden. Mher Arnoud van Schoorisse, een Audenaersche ridder, had dezelve in mei 1384 op de Gentschen [1], die er meer dan acht maenden, vyandig tegen graef Lodewyk, in bezit van waren, met wapenlist te rug genomen, en in de handen van den vorst gesteld. Om dergelyke aenvallen voortaen met geduchter wederstand te konnen verydelen, werden alsdan op de beide zoomen der schelde aen de stads muren, Gent waerts, twee groote torens gebouwd, waermede men het zwakke deel der vesting versterkte, en, des noods, alle gemeenschapsmiddelen te water kon afsluiten. Men weet dat in die tyden, by gemis

1 Door het woord *Gentschen* verstaen wy de bewoners der stad, gezamelyk met een zeker getal *onderzaten* van het Gentsche kwartier, die zy, in hunne krygsverrigtingen, met zich hadden, en door welke hunne magt zeer vergroot werd. Het woord *Gentenaren* laten wy betrekkelyk zyn op de eigenlyke bewoners der stad en voorsteden. Dit onderscheid is niet gansch overbodig. Hoe menigmael hebben onze geschiedschryvers zich niet vergist, wanneer zy, van de groote krygsmagt der Gentenaren sprekende, vermeenden dat het alle stedelingen waren. — Zelfs de kleine neeringen of ambachten van Gend hadden velen hunner leden, welke op de dorpen van het Oudenburgsche woonden, en des noods, onder hunne banniere, ter heirvaert opkwamen. Dit bestond ook in de andere vrye steden van Vlaenderen, wier magistraten, te weten : « heere ende wet » het recht hadden dergelyke corporatien aen te stellen.

aen goede wegen, het meeste deel der koopwaren te schepe werd vervoerd; en van daer de begeerlykheidder Gentenaren, wier koophandel groot was, en wier vrye schippery het *monopolium* op Schelde en Leye had, om zich van deze stad altoos meester te houden.

Na het vredeverdrag van Doornyk in 1385, had hertog Philips, om de stoute ondernemingen der Gentschen allezins nog meer te beteugelen, geboden eene sterkte te maken, op de Leye, nevens Kortryk, en eene dergelyke op de Schelde nevens Audenaerde, welke beiden met een dapper garnizoen moesten zyn voorzien [1]. Aen een dezer zware vierhoekige torens, namelyk aen dien, staende op den rechten oever der rivier, werd dan eene kleine sterkte gebouwd, met muren, wallen en mindere torens omringd, binnen welke men ook een graeflyk huis, ter beschikking voor den vorst, had gesticht.

Deze sterkte of kasteel, waervan nog heden ten dage statige overblyfzelen bestaen, en welke langen tyd door de gouverneurs der vesting van Audenaerde bewoond is geweest, heeft meermalen gediend tot huisvesting onzer Bourgondische prinsen, ja zelfs van keizer Karel, in 1521, wanneer de stad Doornyk, door den grave van Nassau, bevelhebber van het keizerlyk leger, was ingesloten.

1 Eene der vrydommen van onze oude poortelyken steden was: dat zy nimmer verpligt waren een bezoldigd graeflyk garnizoen binnen hare muren te houden; uitgezonderd ten tyde van belegering, wanneer ook elk poorter, *pligtshalve*, de vesting tegen den vyand moest helpen verweeren. Een aental gezworene voetboogschutters ui' de gulde van S[t]-Jooris, van welke een der schepenen of raden de hoofdman was, maekte in vredes tyd, de gewone stads milicie uit. Zy wierden *geharnascht* en jaerlyks gekleed, ten koste der stedelyke geldkist. By de gulde van S[t]-Jooris te Audenaerde, bestaende uit de deftigste persoonen der poortery, waren *zestien* dergelyke schutters, die voor schepenen, een' byzonderen eed moesten afleggen.

Het was aldaer dat hertog Jan den zetel van zynen raed van Vlaenderen plaetste, en voorloopig zyne graeflyke residentie nam; aldus eenigermate voldoende aen het wettige verzoek door de vier leden 's lands hem plegtiglyk gedaen by de inhuldiging.

In de zelfde maend augustus 1405, kwam de hertog met een groot gevolg van edellieden te Audenaerde, alwaer de afgeveerdigden der groote steden op eene landvergadering waren ontboden; en in welke nogmaels over de gemeene grieven werd gehandeld.

Echter schynt het byzonder oogmerk van den hertog, in deze vergadering, niet alleen geweest te zyn om eenig recht te doen, op de aenhoudende klagten der Vlamingen, zoo als Olivier van Dixmude (pag. 28) voorgeeft, maer ook tevens om geldmiddelen te bekomen, ten einde eene wapenrusting tegen den hertog van Orleans, met krachtdadigen onderstand, aen te vangen. De afgeveerdigden waren ditmael niet toegevend. *Jacob Sneevoet*, eerste pensionaris van der keure te Gent, voerde het woord tot den hertog, en vertoonde hem ongeveinsd tot welke armoede en onheilen het land was gekomen; op nieuw eisschende de verbetering der nog bestaende grieven « ende specialike up tfait van den coepmanscepe, twelke hy (de hertog) belooft hadde.... ende seide daer harde scerpelike dat zy van Ghent, ende oec dander ne meenden niet langher, noch ne mochten aldus gheregiert zyn, zy en zouden scerper ende breeder raet der up hebben.... [1]. » In dergelyke gemoedsgesteldheid der Vlamingen scheen het gewisselyk niet heel gunstig van dezelve eene vrywillige subventie, of eene *preste van ghelde*, te bekomen; daerom liet de hertog, na den gedeputeerden vele ernstige beloften te hebben gedaen, de ver-

1 Olivier van Dixmude, l. c. pag. 20.

gadering uit een scheiden, « ende (zegt gemelde OLIVIER) so trocken de vier leden elc int zine. »

Korten tyd nadien, vertrok hertog Jan naer Parys, alwaer andere gewigtige zaken hem verwagtten, terwyl hy die van zyne eigene erflanden grootlyks liet in de war brengen.

Ondertusschen had de raedkamer van Vlaenderen, te Audenaerde, by voortduring, hevige tegenkantingen te ontmoeten, deels spruitende uit eene te weinig bepaelde regtsregeling, deels uit de willekeurigheid der hoogere wetten of schependommen. En indien men den zoo even genoemden kronykschryver een onvoorwaerdelyk geloof mag geven, « wierden tlant ende de steden so lang so armer, want de coopmanscepe die was al ghefaelgiert, ende de dorpen staken alomme yeghen de steden; ende de heeren van den rade waren altoos den dorpen mede, yeghen de steden; up welke de wetten aleens worden, omme dit te wederstane. Ende trocken dickent tOudenaerde an mijns heeren raet, omme clachte te doene van dat men den steden wilde ontcorpelgieren (ontnemen) hare wetten, hare vryheden.... maer wat zy claechden, cleene berecht quammer of. Up twelke die van Ghent sloten dat men nemmer comen soude ter camere tOudenaerde, omme eenich berecht; ende baden den anderen leden dat zy hem dies bliven wilden, want het was ghesloten by den grooten rade te Ghent, ende het moeste also zijn, al wilden zy (de andere leden) van hemlieden sceeden, zy warens ooc ghetroost.... Ende zo bleven zy eendrachtelike by die van Ghent 1. »

1 Ibid. bladz. 27. — Zie ook bl. 30 en 31. — OLIVIER VAN DIXMUDE, zoo als de heer LAMBIN, in zyne voorrede, bewyst, was één der scepenen van Ypre in 1428 en later; vervolgens niet heel vry van vooringenomenheid tegen 's Graven Raedkamer, welke, in dien

In dier voege was de toestand van Vlaenderen akelig geworden, gedurende de lange afwezigheid van den vorst. De hoogere classen, zoo in de magistratuer als in den koophandel, waren ten hevigste misnoegd over de langwylige, ja schier nietige verbetering der grieven, weleer zoo plegtiglyk den vier leden beloofd. Het gerucht van eene aenstaende vernieuwing der munt bragt onder de lagere volksklassen een angstig gemor voort, dat oproer bedreigde; de Engelschen hielden het oog op Vlaenderen, met wien zy geerne ook hunne oude handelsbetrekkingen hadden hervat; en by dit alles was de raedkamer, die 's lands graeflyk bewind, in dezens afwezigheid, moest handhaven, zonder invloed, zonder gezag, en schier moedeloos geworden.

Dit bewoog eindeling den hertog eene kortstondige opoffering aen de zaken van Frankryk te doen, en in zyn graefschap terug te keeren. Echter nam hy de voorzorg zyne gemalin uit Atrecht met zich te brengen, om binnen Vlaenderen een aenhoudend verblyf te houden, en wier aenwezigheid nieuwe muiteryen zou kunnen voorkomen; doch heimelyk vooral om, door hare medewerking, aen gereed geld te worden geholpen, waeraen het den vorst grootelyks mangelde, en voor welkers opbrengst alsdan de Vlamingen weinig geschikt waren.

.... « Ende mijn heere quam te Vlaendren waert, hardelix in sporcle (february 1406), ende quam te Ghent. Hy zach dat Vlaendren aldus stoet alomme in ghescille, ende

tyd nog, met een wangunstig oog, door de hoogere wetten, werd beschouwd. — Jammer is het dat deze eventydige aenteekenaer niet nauwkeuriger is geweest in de tydrekenkundige aeneenschakeling van velen der door hem verhaelde daedzaken. Doch des niet te min, is dit werk ten hoogste belangryk, en verdient door onze beminnaren der vaderlandsche geschiedenis te worden geraedpleegd.

dat hy niet tser begherte conste commen, het ne hadde gheweest by die van Ghent; dede so an eenighe te Ghent, dat zy an hem vielen; ende zy scieden meestdeel van den anderen leden, die in werringhen stoeden. Ende, also men seide, so bedreef dit meest een, hiet *Jacob Snevoet*, ende die brochte vele dinx toe; ende, met dat, die ghemeente van Ghent hadde van mijnen heere al haren wille; ende dat men hun toeseide dat mijn heere ende mijne vrauwe altoos hare residencie houden zullen in de stede van Ghent, ende hare kinderen, ende de camer van mijnen heere daer ghehouden zoude zijn; ende dat mijn heere by hemlieden altoos gherne berechten zoude, ende elker stede houden haerlieder vryheden. By desen ende by noch meer pointen so waren die van der wet ghehuldich zeere mijnen heere; ende worden al verandert van dat zy te voren waren. Ende met dustaenre subtijlheit so leide men tlant.... [1]. »

Den tweeden april 1407 [2], kwam de hertogin Margareta van Beyeren met haer gevolg, over Kortryk, binnen Audenaerde, alwaer, zoo als wy daer even hebben gezeid, de graeflyke residentie van Vlaendren was. Het onthael, dat haer door de stad, door de aenwezige prelaten en ridders, werd gedaen, was luistervol. De schepenen, namens het geheele gemeente, presenteerden haer « eene keeuwe roets wiins.... eene cupe met vier groeten snoucken.... ende twee zelvernie vergoudine potten, gheamelgiert met de wapine van Oudenaerde, weghende xiij vlaemsche maerc, te xvi ss. iij den. groete, elc maerc.... [3]. »

De aenkomst dezer vorstin, binnen Audenaerde, was het voorteeken der verplaetsing van de residentie en

1 Olivier van Dixmude, l. c. bladz. 35. — 2 De paesschen van 1407 viel op den 27 maerte. — 3 Stadsrekening van Audenaerde, 1406-7.

tevens van de raedkamer, die als de rechte arm derzelve mogt worden beschouwd.

Mevrouw van Bourgondie vertoefde niet lang in hare verblyfplaets, welke men van dan af altyd het *Bourgondisch kasteel* heeft genoemd. Zy haestte zich het *hof ter walle,* te Gent, dat voor haer toebereid was, te gaen betrekken, alwaer zy, onder vele vreugdefeesten, zeer plegtig werd onthaeld en kostbare geschenken aengeboden.

Omtrent het begin van de maend mei, gaf de president van den raed kennis aen alle de steden en kastelenyen van Vlaenderen, die pleitgedingen hadden hangende in 's graven kamer, dat alle de dagvaerden (*ajournements*) waren uitgesteld tot een' zekeren dag dat de audientie zou geopend zyn te Gent, in s' Graven steen, waer voortaen de raed van Vlaenderen zou zyn gevestigd. En op het einde der zelfde maend, hadden de openbare pleitgedingen daer reeds een' aenvang genomen.

Schoon de Gentsche magistraten zich zeer genegen hadden getoond om de hofhouding des hertogs aenhoudend binnen hunne hoofdstad te bezitten, was het hun toch niet zeer aengenaem de rechterlyke instelling van dien vorst in de nabyheid van hunne schepenlyke banken te zien geplaetst, en in magt en regtsgezag te zien opryzen. Trouwens, dit gebeurde tot vermindering van een deel hunner uitgebreide jurisdictie op het gentsche kwartier; en welke regter beschouwt dit met een onverschillig oog? Hier van daen de herhaelde geschillen, welke tusschen deze beide gerechtshoven dikwerf zyn ontstaen.

(Om vervolgd te worden, met mededeeling van echte bewysstukken.)

Audenaerde, november 1837.

D. J. VAN DER MEERSCH.

OVEREENKOMST

VAN HET

ZEEUWSCH EN HET VLAEMSCH.

VAN al de Noordnederlandsche dialecten is er geen dat met het Vlaemsch zoo zeer overeenkomt als het Zeeuwsch: ik spreek van het Vlaemsch der twee provincien van Oost- en Westvlaenderen, en niet van het zoogenaemde vlaemsch der provincie Antwerpen, welk laetste ook al zeer veel gelykheid heeft met de spraek van Breda en de omstreken van Eyndhoven, zoo als genoeg te zien is uit de *Proeve van Bredaasch taal-eigen,* door den heer Mr J. H. HOEUFFT, ten jare 1836 uitgegeven. Geen wonder derhalve, dat men in Belgie altyd een byzonderen smaek toonde voor de gedichten van vader *Cats,* zoo zelfs dat thans nog de geringste burgers onzer steden zyne werken in achting houden, en volkomen verstaen, wat voorzeker niet het geval is met VONDEL of HOOFT, die slechts by opzettelyke letteroefenaers worden aengetroffen. Hier van daen, al mede, dat de aertsbisschop van Mechelen, toen VONDEL hem zyne *Altaergeheimenissen* opdroeg, dien dichter grootelyks meende te vereeren, door hem te zeggen dat hy, zoo voortgaende, weldra CATS zou evenaren! Men weet dat deze laetste verklaerd heeft de eerste lessen in de dichtkunst van eenen Brabander te hebben ontvangen:

De school van Zierickzee scheen my een droevig leven.
Ons meester Didrick Kemp en was niet van de kunst,
En niet een zang-godin en bood hem haere gunst.
Een eerbaer jongeling, uit Brabant daer gekomen,
Had in een ander school de dichtkunst aengenomen:

Die heeft den grond geleyt van waer ick vorder quam,
En op Parnassus berg allengskens hooger klam [1].

Minder byval genoten de andere zeeuwsche dichters; doch niet minder eenstemmig was hunne tael met die der zuidelyke nederlanders. Dit zal eerlang ook blyken door den druk der onuitgegevene gedichten van PHILIBERT VAN BORSSELEN (in den aenvang der zeventiende eeuw burgemeester van Tholen), welke te Antwerpen in het licht staet te komen.

De heer SIFFLÉ, advocaet te Middelburg en, zoo ik meen, een geboren zeeuw, heeft in het eerste deel van DE JAGER's *Taalkundig magazijn* een artikel geschreven *over het Zeeuwsche taeleigen* Zyne karakteristiek bewyst, schier in alle deelen, dat het zeeuwsch en het vlaemsch (ik bedoel voornamelyk het Brugsch en westvlaemsch) eenerlei uitspraek hebben. Zie hier hoe hy het eerste kenmerkt: ik zal zyne eigene woorden aenhalen en tusschen twee haekjens er myne aenmerkingen by voegen:

« Het zeeuwsch (zegt hy) voor zoo veel het nog gesproken wordt, kenmerkt zich voor eerst door eenige onder regels te brengene eigenaardigheden in de uitspraak; ten tweede, door eenige in Zeeland te huis behoorende woorden en spreekwyzen.

Wat het eerste punt betreft:

1. De *sch* is aan het einde en in het midden der woorden altyd als *s* of *ss* (gelyk ook behoort), B. V. *vissen* voor *visschen*, *mensen* voor *menschen* [by vele Vlamingen hoort men echter *mensgen*; *mensen* is Brabandsch].

2. De *h* wordt weggelaten, B. V. *men anden*, voor *myne handen*.

3. De lange *a* klinkt in de meeste steden minder hel-

1 CATS, *Twee en tachtig-jaerig leven*, in het begin.

der dan in het Hollandsch, echter *niet* zoo naar de *o* zwemende als bij de Vlamingen. Doch te Zierikzee en in eenige andere plaatsen, vooral bij de landlieden in alle eilanden, als *ae* of *é*, dat is, gelyk de *a* of *e* ook veelal bij de Hollanders in *waereld* of *wereld*; en ook in de Zeeuwsche steden geeft men dien *blaetenden* tusschenklank aan de lange *a*, waar zij oudtijds als *ee* geschreven werd, als in *paerd, zwaerd, staert,* voor *paard* of *peerd, zwaard* of *zweerd, staart* of *steert.*

4. De tweeklank *ui* klinkt als *uu* [eveneens als bij de Bruggelingen], B. V. *uul uus* voor *uit huis.* Ik zonder uit het woord *duit,* dat nimmer als *duut* wordt uitgesproken, B. V. *'k eb ik geen enkele duit er an gewonnen.*

5. De *ij* klinkt als *i*, B. V. *een glas wiin* [zoo ook by de Westvlamingen], wel te onderscheiden van *wien,* waarin de Zeeuwen den tweeklank laten hooren. Ik zonder uit van dezen regel *puup* of *pupe* voor *pijp; wuuf* voor *wijf; bluven* voor *blijven,* waar men altyd de *uu* en nooit de *ii* in hoort.

6. De zacht- en scherplange *e* en *o* worden hoorbaar onderscheiden [doch *oo* byna als *oi*, op zyn Brabandsch].

7. De korte *o* wordt *u*, in *durrepel* voor *dorpel; wurrem, sturrem* voor *worm, storm,* en dergelyke.

Wat het tweede punt aangaat, namelijk de eigenaardige woorden en spreekwijzen, daer van zijn de voornaamste :

1. De herhaling van het voornaamwoord *ik,* in geval van bijzonderen nadruk, B. V. *ik eb* ik *et nie gezien.*

2. Het achtervoegen der zachte *e*, en het tusschenvoegen daarvan, tot meerder gemak, B. V. *en koeije,* voor *een koe; werreken* voor *werken; wolleken* voor *wolken.*

3. Het uitlaten der *t* en *d* in sommige woorden, B. V.

men musse voor *mijn muts*; *de kouwe* voor de *koude;* echter altijd *verkouteid* en nooit *verkouweid*, voor *verkoudheid*.

4. Men bezigt in Zeeland vele woorden, die elders onverstaanbaar zijn, B. V. *tote* voor aangezigt [in Braband zegt men in dien zin *zyn teut*, doch enkelyk by versmading; in Vlaenderen wordt een *kus* een *tote* genoemd]; *puut*, meervoud *pujen*, voor *kikvorsch; dulleve* voor *sloot*. Voorts zegt men op het land en in de steden *een veugel* voor *een vogel; urregel* voor *orgel; een solfer* voor een *zwavelstok* [in Oostvlaenderen *een solferpriem*]; *ogchend* en *s'ogchens* voor *ochtend* en *des ochtends* [by de Vlamingen *s'nechtings*]; te Goes doorgaans, maar zelden te Middelburg *ievers* en *nievers*, voor *ergens* en *nergens*. Verder *jenevers* voor *aalbessen* [in Vlaenderen *jenuivers*]; *frenzen*, by de boeren *freezen*, voor *aardbeziën; beijers*, doch te Zierikzee *appeldorens*, voor kruisbessen [in Oostvlaenderen *brom-beiërs*]; *geeste* voor *gerst*, bij de landlieden. *Een bel* en *bellen*, altijd voor *eene schel*, en *schellen*, B. V. *an de deure te bellen. An* altijd voor *aan*. *'T is zonde!* als uitroep voor *'t is jammer. Oofd* (d. i. hoofd) klinkt bij de landlieden als *oôt* of *eût* [in Vlaenderen zegt men doorgaens *ueft;* doch ook in Braband *oot* of *oit*]; *willie* of *wilder* voor *wy;* B. V. *wilder ebben et nie gedaen*. Dus ook *jullie* en *julder* voor *gijlieden* en *ulieden* [in Oostvlaenderen *gulder*]; *zullie* en *zulder*, voor *zijlieden*, waarvoor ook *ulder* en *ullie* (d. i. hunlieden); *miin* en *me* voor *mij; ulder* en *ullie* voor *hen* en *hun; zi* en *ze* voor het vrouwelyke enkelvoud *zy*; *ze* buitendien overal, waar men dat woord ook in het Hollandsch bezigt; *men* en *miin*, voor *mijn; zen* en *ziin* voor *zijn; as* voor *als*, B. V. *asje blieft*, enz.

Ten slotte zij nog aangemerkt, dat hier alleen van het Zeeuwsch op de *eilanden* gehandeld wordt: want in

Zeeuwsch Vlaanderen spreekt men een eenigzins naar den Zeeuwschen tongval overhellend Vlaamsch. »

De volgende overstelling der parabel van den verloren zoon, in het Zeeuwsch, my door eenen vriend medegedeeld, zal hier voegelyk eene plaets vinden. Duidelykheidshalve is er de *h* in geschreven, schoon de Zeeuwen die niet uitspreken; zoo ook de klank *oe*, waer de Franschen *ou* voor zouden stellen.

Een zeker man ha twee zeuns. In de joenkste van hulder zei: vader, gee me men deel, da me toekomt. In hi deelden het goed. In kors daerop, as de joenkste zeune alles bi mekaer gepakt ha, is hi naer en ver land gereisd, in hi brogt daer al zen goed deur in overdaed. In as hi alles deur gebrogt ha, kwam er en hoengersnoid in da land, in hi begon gebrek te krigen. In hi gienk heen bi eu burger van da land; in die stierden hem na zen land, om de verkens te wachten. In hi ha geêrn zen buuk vul geten metten draf, die di verkeus aten; maer niemand gaf z'hem. In bi zen zelven nadeinkende, zei hi: hoe veel huerliengen van men vader hên broid in overvloed, in ik vergaen van den hoenger. Ik zal op staen en na men vader gaen, in zeggen; vader, ken gezondigd tegen den hemel en vor joe, in ik bin nie mee weêrd je zeune genoemd t'oiren; maek men as een van jen huerlienge. In opstaende gienk hi na zen vader. In as hi nog verre van hem was, zag zen vader hem, in hi ha compassie mêe hem, en naer hem toeloipende viel hi hem om zen hals en kusten hem. In de zeune zei hem: vader, ik hen gezondigd, tegen den hemel en voor joe, in ik bin nie mee weêrd je zeune genoemd t'oiren. Ma de vader zei aen zen knechts: brenkt hier het beste kleed, in doet het hem an, in geeft hem en rienk aen zen vienger, en schoene an zen voeten, en brienkt het vette kalf, en slacht het, in laet ons eten, in vrooyelik zien, wan

men zeune was doid, in hi is weer levendig goiren; in hi is gevonden. In ze begonnen vrooyelik te zien. — In zen ouste zeune was in 't land, en zoi as hi an kwam, in 't hues naderden, hoirden hi ziengen en schreeuwen. In as hi een van de knechts geroepen ha, vroeg hi wat dat er toch te doen was. In die knecht zei: « Je broêr is gekommen, in je vader heit het vette kalf geslacht, om dat hi hem weêr gezond wederom heit. » Maer hi wier bois, in wou nie in hues gaen. Zoo kwam dan ze vader na buten, en sprak hem schoine. Maer hi zei tegen zen vader: Kiek! ik dienen je noe zoo lange, in ik hen nooit je gebod overtrejen, in j'hei me nooit en bokje gegeen, om meê men vrienden vroyelik te zien. Maer as die zeune gekommen is, die je goed mee d'hoeren deurgebrogt heit, hei je 't vette kalf voor hem geslacht. In hi antwoordden hem: kind, je bint altijd bi mien, in al 't miene is 't joewe. Ik mogt dan vrooyelik en bli-je zien, wan je broer was doid, in hi is wee levendig goiren; in hi was verloren, in hi is gevonden.

PROEVEN

VAN

BELGISCH-NEDERDUITSCHE DIALECTEN.

V.

DIALECT VAN BRUGGE [1].

Der was en zeker man die twee zeuns hadde. De jonkste van die gasten zei an ze vader: Vadere, géeme 't part da me toekomt, en de vader gaf ulder [2] alk zen part. Eenige dagen daer naer, ols hi 't ol bi een hadde, gink de jonkste zeune weg, geel ver van huus [3], en hi verliep daer ol zen goed met vrovolk, daer hi mé léefde. Naer dat hi olles verspéeld had, kwamper een grooten hongersnood [4], en je begost sligt te worden.

Je gink weg, en verhuerd hem bi en mensch van da lankt, die hem naer zen hofsté zond om de zwienks te wachten. Je zoe [5] geeren zen buuk met draf gevuld hên, die de zwienks aten, mae niemand gaf er hum van. Toen sprak hi tot zen zelven en zei: hoe veel werkliên zien er [6] in me vaders huus, die brood hen zoo véel

1 Medegedeeld door den heer Th. van Loo. — 2 De *e* voor een *l*, als zy slotletter is, of gevolgd door nog eene andere consonant, word byna als een *a* uytgesproken. — 3 De diphtong *uy*, word uytgesprooken als in 't fransch *muse, ruse*. — 4 De *n* voor de *g* word hier uytgesproken als in 't fransch in *rang, sang*, en de *g* dus schaers gehoord, zoo dat zy de volgende sylbe niet begint. — 5 De diphtong *ou* word uytgesprooken als in 't fransch in *mou, doux, vous*. — 6 De *y* word uytgesprooken als de doove *i*, in 't fransch in *mine, divine*, enz.

ze willen, terwiel ik hier van honger vergaen. 'K wil zoo nie meer bluven. 'K gaen naer me vaders huus, en 'k zal hem zeggen, vadere, 't is waer, 'k hên tegen den hemel en tegen joen misdaen, 'k zien niet weird daje me jen zeun heet, maer néeme wéer ol most ik een vaje knechten zien.

Ols hi dat gezeid hadde stonkd hi ip, en keerde wéer nae ze vader. Ols hi nog ver van huus was, ze vader zag hem en kréeg-er compasje mé. Je liep naer hem, vloog an zen hols [1] en kust hem. De zeune sprak wéer: Vadere, 'k hen tegen den hemel en tegen joen misdaen, 'k zien nie meer weird daje me jen zeun heet. Maer de vader keerd' hem om, en zei an zen knecht: gouw, géeft den jongen een kasakke, een van de beste, stikt en rink an zen vinger, en schoens an zen voeten: brinkt 't vet gemakte kolf, slaet het, en laet ons vroylyk éeten en smeiren; want men zeune was dood, en j'es verrezen, je was verlóoren en j'is wéer gevonkden. Daer mé begostenze te smullen. Den oeksten zeune was in 't vald gebléeven, maer ols hi naer huus kwamp, hoord' hi musiek, danksen en zingen. Je riep seffens een van de knechten, en vroeg hem wat da was? de knecht zei hem: jen broer is gekommen, en je vader hêt 't vet kolf doen slaen, om dat hi fritsch en wel te passe t'huus gekommen is; maer den anderen wier kwaed, en wilde nie binnen gaen. Ze vader kwam vóoren en begost hem schoone te spréeken. Maer j'antwóorde an zen vader: hoe vadere? 'k dien je zoo véel jaer, 'k hen jen orders nooyt te buuten gegaen, en j'hé me nooyt een kolf gegeên om mé men vrienden te kermessen. Maer zoo gouw jen andere zeune weêr gekommen is, die ze goed

1 De *a* voor een *l* word by na als een *o* uytgesproken: zoo zegt men *vollen* voor *vallen*; *olle molle* voor *altemale*, en zoo voorts.

me sligt vrovolk opgemakt hêt, j'hêt voor hum 't vet kolf doen slaen. Dan zei de vadere: jongen, je ziet altied bi mi, en je weet wel dat al 't mine 't joen is. Maer me moesten éeten en blide zien, om da je broer doo was, en dat hi nu verréezen is: je was verlóoren, en j'is wéer gevonkden.

VAN DER ZIELEN

ENDE

VAN DEN LECHAME,

EEN OUD GEDICHT,

EN BEDENKINGEN DAEROP.

WY hebben onlangs, onder de archiven van een liefdadig gesticht, een geheel en een geschonden half vel parkement ontdekt, groot in-8°, welke beide dienden voor scheurbladen aen eenen bundel rekeningen van de jaren 1521 tot en met 1532.

Het geschonden half vel draegt, op de eerste zyde, in roode letteren, den nummer lxxxvij en het geheel blad den nummer lxxxviij, hetgeen bewyst dat zy beide van een en hetzelfde handschrift deel gemaekt hebben. Op elke der vier zyden van het geheel blad zyn er, in drie kolonnen, honderd vyftig regelen. Het half vel is, in het midden, van boven naer onder, doorgesneden; dus dat de middenkolonnen der twee zyden onvolmaekt zyn, en dat op de eerste zyde, de derde kolonne, en op de tweede zyde, de eerste kolonne ontbreken. Het handschrift komt ons voor te zyn van de 15e eeuw.

Op het geschonden half blad en het geheel, leest men in 450 regels, het vervolg en het einde van een gedicht, hetwelk betrekking heeft tot eene geschiedenis uit de middeleeuwen, en waerin den minnehandel van eenen ridder en de nicht van eenen hertog, welke kasteleine was van Vergy [1], beschreven wordt. De namen van den

1 Dorp in Bourgondien, hetwelk, voormaels eene kasteleinye had, onder het bisdom van Autun. Er was daer een kasteel, dat

eenen en van den anderen (den laetste was waerschynelyk eenen der oude hertogen van Bourgondien), vinden wy niet in dit fragment. Van deze kasteleine wordt het volgende gezegd :

...... « Alst cam tenen chincse,
Dattie hertoghe hilt vul hof,
Omme te hebbene ere ende lof,
Ende sende boden uut, menegerande,
Omme al de vrouwen van den lande,
Ende omme *sire nichten*, diere woonde bi,
Die *casteleine van Vergy* 1. »

Achter dit fragment van het eerste dichtstuk volgde een ander, waervan slechts twintig regelen zyn overge-

door Henrik den IV geslecht werd. Wy weten dat Eudes den III, hertog van Bourgondien (1192), in tweede huwelyk trouwde met Alix de Vergy; dat ten jare 1196, den ouden twist, welken bestond tusschen de hertogen van Bourgondien en de heeren van Vergy, met meer hardnekkigheid hernam; en eindelyk, dat dezen twist hieruit scheen te spruiten, dat Hugo den III, vader van Eudes, in 1185, het kasteel van Vergy belegerde, om dat den heer van dezen naem den hertog voor leenheer weigerde te herkennen.

1 Dit verhael schynt vertaeld naer het fransch gedicht, te vinden in Barbazan en Méon *Fabliaux et contes*, tome IV, pag. 296—326. Ik bezit de kopy van eene andere vlaemsche beryming, van het zelfde stuk, volgens een handschrift van den heer Van Hulthem. Daerin luidt deze plaets aldus:

Te sinxenen, dat daer quam bi,
Soude houden hof di'e hertoge vri,
Ende hi ontboet al te hande
Al die vrouwen van den lande,
Entie joncfrouwen mede;
Want het was altoes sijn sede:
Dierste was die borchgravinne
Die ten ridder droech minne.

Eerstdaegs zal myn vriend, de heer P. Blommaert, deze andere vertaling met nog meer oude gedichten in druk geven.

[*Aenmerking van J. F. Willems.*]

bleven. In deze wordt gesproken van de bruiloft van Kanaan, in Galileën, op welke Christus het water in wyn veranderde: den schryver eindigt aldus:

« Die dit hevet gescreven
Onse here mochte hem geven
Dat hi te hemele werde verheven
Ende wi alle hem beneven; amen. »

Nu volgt, onmiddelyk, beginnende op de derde zyde van het geheel blad, eene brok, bestaende in 278 regelen, en getyteld, in roode letteren: *Van der ziele ende van den lechame.*

En, daer er, achter het werkje geheeten *Theophilus, gedicht der* XIVe *eeuw,* uitgegeven door M. Ph. B. [1], onder ander, volgt een rymwerk, hetwelk ook voor opschrift heeft: *Van der zielen ende van den lichame, een abel dinc ende een edel leere,* inhoudende 344 regelen, en dat het fragment door ons ontdekt, en den zelfden tytel voerende, deelmaekt van een ander afschrift van het eerstgemelde rymwerk, zoo denken wy, aengezien er, hier en daer, tusschen de twee stukken eenig verschil bestaet, dat het niet vruchteloos zoude zyn het een met het ander hier in vergelyking te brengen.

[Het was ons niet wel mogelyk de twee teksten op dezelfde bladzyden, tegen over elkanderen te laten drukken; daerom laten wy hier de vergelyking der twee stukken, het een onder het ander, volgen, benevens de woordverklaringen, die er door den uitgever van dit tydschrift bygevoegd zyn en meestal moeten toegepast worden op den bovensten tekst.]

1 *Theophilus, gedicht der XIVe eeuw, gevolgd door drie andere gedichten van het zelfde tydvak, uitgegeven door* Ph. B[lommaert]. Gent, by D. Duvivier, 1836, in-8°.

Fragment door ons ontdekt :

1 Eens nachts, in eene winter tide,
2 Als over al de werelt wide
3 Was alle dinc van ruste blide,
4 Quam mi te voren van enen stride,
5 In minen slape daer ic lach,
6 In visioene dat ic sach
7 Ene ziele, die groot hantgeslach
8 Maecte, ende dicken riep: « O wach! »
9 Bi den vate was soe gestaen
10 Des lechamen, daer soe ute was gegaen.
11 Soe was met menegen zonde bevaen;
12 Soe seide dat hijt al hadde gedaen;
13 Soe sprac, alsoot haer geboot
14 Hare anxene ende hare noot:
15 « O vule vleesch, nu liggestu doot,
16 Die wilen hads de weilde groot!
17 Di daden ere rike ende gediede,
18 Dor dinen hulde, dor dinen miede.
19 Waer es nu dine mesniede?
20 Dine volgen nu niet veile liede;

Stuk door Mr Ph. B. in het licht gegeven :

3 Alle dinc es van rasten blide,
8 Maecte ende riep die: o wi! o wach!
11 Met groten sonden wasse bevaen,
14 Haer pine, haer anxt, haer noet
15 O vule vleesch ligdi nu doot,
20 Nu en volghen u niet vele liede

4 *Te voren*, te voorschyn. — 8 *Dicken*, dikwerf. — 9 *Soe*, zy. — 16 Die voorheen groote weelde hadt. — 17 De ryken en welhebbenden deden u eer aen. — 18 Om uwe vriendschap om uwe geschenken. — 19 *Mesniede*, adelyk gesin.

Dijn stert es di of te broken;
Nu en bestu niet in dire roken,
In dinen palayse wide ontploken;
Maer in eene clene graf beloken.
Wat doen die nu dine grote lene,
Dine hoge borge, dine stene?
Dijn huus, van vij voeten clene,
Der worme eist, ende dijn gemene.
Ic, die eydele creature,
W. . . . .
E . . . .
G . . . .
Doe di . . . .
Wach arme, of ic noit worden ware!
Dor di moet ic die pine zware
Dogen in ere duvele scare
(Hets goet recht) Ic liet mi dwingen:
Dine liets mi gere doget gehingen,
Ende trac mi tallen quaden dingen:

---

22 Dune best niet in dinen roeken
24 Maer in een cleine vat besloten.
26 Dijn hoghe borghe, dijn hoghe stene
28 Es der wormen al ghemene.
30 Was ghemaect na Gods figure,
31 Ende in doepsel worden puere,
32 Ben besmet in corter ure.
33 Vore u ben ic voer Gode ommare,
35 Doer di moet ic doeghen zware
36 Pine in der duvelen scare.
38 Dune liets my ghene doghet beghinnen.
39 Du trox mi tallen quaden dinghen.

21 *Te broken*, gebroken.—22 *Dire roken*, dynre (uwe) reuken (ook rotsen). — 23 *Wide ontploken*, wyd openstaende. — 26 *Stene*, kasteelen. — 33 *Ommare*, verfoeielyk, of eigenlyk het fransch *infâme*. — 35 *Dor di*, om u. — 36 *Dogen*, lyden; *in ere*, in eene. — 38 Gy en liet my tot geen deugd toe.

Dat sal mi ter pine bringen,
Daer ic ewelike in moet blaken.
Al de tongen, die noit spraken,
Sine conden niet geraken
Die minste pine die ic moet smaken;
Nochtanne torment mi veile mere
Die pine, die ic doge van zere
Dat ic dat scauwen van onsen Here
Hebbe verloren emmermere!
Waer zijn nu die dyere stene,
Dijn gout, dijn zelver algemene,
Daer du Gode omme vergaets al rene?
Nu doocht di dine rijcheit clene.
Waer es dijn graeu ende dijn bont,
Dijn menech marc, dijn menech pont,
Die diere spise, die di cont
Dicken was, te menegen stont?
Nu ne hevettu niet dine everzwine,
Dine herten, dine hinden, dine conine,
Dine kelnaren metten wine,
Dine scone nappe zelverine.

---

42 Alle die noit met tonghen spraken
43 En consten, aerme! niet gheraken
44 Nochtan soe torment mi mere,
45 Dat ic danschijn van onsen Here,
48 En mach scouwen nemmermere.
51 Daer ghi Gode omme vergaet allene,
52 Nu doech u u rijcheit clene.
57 (*Blom*.53) Du heves nu niet dine everzwine,
59 (B. 55) Dijn grote kelderen metten wine,

42 *Noit*, thans *ooit*. — 43 Zy en zouden niet kunnen afschilderen. *Geraken* is *treffen*. — 52 *Nu doocht di*, nu deugt u, nu strekt u. — 55 *Cont*, bekend, aengekondigd. — 57 *Hevettu*, hebt gy (lees *hevestu*). — 60 Uwe schoone zilveren nap (beker).

61 Nu moetstu selve spise werden
62 Der vulre worme, in der erden:
63 Dit es hare ende, die begerden
64 Die vette morsele ende verterden.
65 Hoe es di bequame dine woninge?
66 Soe es wel donker ende wel hinge.
67 Dine hoors no sies sonderlinge.
68 Di versmaden alle dinge,
69 Lant, zant, huus ende scure,
70 Dine hoge vesten. dine mure;
71 Ende al datti oyt wart te zure
72 Es di genomen in corter ure.
73 Dine vriende hebben di gelaten,
74 Die metti gingen ende zaten:
75 Si sullen omme di pensen te maten,
76 Mogen si dijn goet hebben te baten.
77 Tgoet dat dinen wive es bleven
78 Heift de rauwe van haer verdreven.
79 Dine kindre souden ooc cume geven
80 Vier peneweider omme dijn leven;

---

63 (B. 59) Dits hare inde die begherden
64 (B. 60) Die vette morsele ende verteerden.
65 (B. 61) Hoe es u bequame dese woeninghe,
66 (B. 62) Si es wel doncker ende wel dinne,
69 (B. 65) Valut, scat, huus ende scuere,
70 (B. 66) U hoghe vesten, ende muere,
77 (B. 73) Ende 't gout dat uwen wive es bleven,
78 (B. 74) Hevet van haer den rou verdreven,
79 (B. 75) Ende u kinderen souden cume ghe-
80 (B. 76) Viere penninghen om u leven. [ven.

63, 64 Dit is het gewoone uiteinde van de zulken die begeerig waren naer vette brokken, die zy verteerden. — 67 *Dine hoors* (lees *dune hoors*), gy en hoort. — 75 Zy zullen naeuwelyks om u denken. — 79 *Cume*, naeuwelyks. — 80 *Peneweider*, lees *penneworde* (zekere penningen).

81 Sine gaver ooc niet een iaer te pande
81 Twe gemeite van haren lande,
83 Ende so di mochten uten bande
84 Verlossen van des vyants hande.
85 Onsalech vleesch, nu weitstu wel
86 Dat bedriegelijc ende fel
87 Die werelt es, ende haer spel;
88 Ende hare glorie es wint, ende niet el.
89 Nune hevettu niet van den sindale
90 Dine cledere gescepen wale?
91 Omme dine gewaden altemale
92 Gavic niet ene nootscale.
93 Du leiges gewonden in enen gere;
94 Van dinen goede hevestu nemmere:
95 Dat mach di rauwen veile sere
96 Datture noit of wordes here,
97 Enture de helle omme moets beiagen.
98 Dat mach u qualike behagen!
99 Die pine moet ic allene dragen;
100 Maer, du moets meide, in corten dagen,

---

81 (B. 77) Sine setten niet te pande
82 (B. 78) Twee ghemate van haren lande.
84 (B. 80) Roven van 's duvels hande.
86 (B. 82) Dattu bedriechlijcheit es ende fel,
87 (B. 83) Dese werelt ende haer spel,
89 (B. 85) Du hebs niet van dinen sindale,
90 (B. 86) Ende dijn cleedere ghescepen wale
96 (B. 92) Dat ghire noit of wordt here.
97 (B. 93) Ende ghire de helle om moet beja-
[ghen.

83 Zy zouden geen enkel jaer twee gemeten lands willen te pande geven, mochten zy alzoo u uit de banden verlossen. — 88 *Niet el*, niet anders. — 89 *Nune hevettu*, lees *nune hevestu*, en hebt gy nu niet. *Sindale*, zyden stoffe. — 90 *Gescepen*, geschapen, gemaekt. *Wale*, wel. — 93 *Gere*, geer, slip. Men zegt nog de *geer* van een hemd. — 96 Dat gy er nooit meer heer moogt over worden. — 97. *Enture*, èn gy er.

(Die lettre diet ons doen verstaen)
Ten ionxsten, alse sal sijn gedaen
Dat vonnesse : danne moetstu zaen
Met mi ooc dinen loon ontfaen.
Tote dan moetstu in derde drogen,
Die worme sullen di citen dogen.
Dune cons hier toe, wanic, niet togen.
Ic moet gaen mine pine dogen. »
Alse de ziele hadde gedaen
Hare reidene, ende soude gaen,
Doe dochte mi die lechame zaen
Thooft up heffen, ende hietse staen.
Hi gaf een zuchten, ende seide doe :
« Bestu mijn geest, die mi spreex toe? »
Die ziele andworde : « iaic (seit soe).
« Hoe machtu dit seggen (seit hi), hoe?
Ic hebbe gehoort al dijn gescal;
Du wijts my al onse ongeval.
Som eist waer, ende ooc niet al,
Als ic bi redenen proeven sal.

---

101 (B. 97) Als ons die leren doen verstaen,
102 (B. 98) Ten jonxten daghe als 't sal sijn ghedaen,
103 (B. 99) Dat vonnesse dan sal tu gaen,
104 (B. 100) Met mi en dinen loen ontfaen.
105 (B. 101) Tot dan moetti in d'erde droghen,
106 (B. 102) De wormen selen eten dijn oghen,
107 (B. 103) Dune caens hier toe niet ghetoghen
110 (B. 106) Haer reden ende soude wech gaen,
111 (B. 107) Doen begonste de lichame saen
116 (B. 112) Hoe machtu dit gheseegghen,... hoe?

103 *Zaen*, spoedig. — 106 *Dogen*, d'oogen. — 107 Gy en kunt hier tegen, zoo ik wane, niets inbrengen. — 111 Toen scheen my het lichaem dadelyk. — 114 *Bestu*, Zyt gy. — 115 *Seit soe*, zeide zy. — 118 *Du wijts*, gy verwyt.

121 Ic lijts wel dat het waer si
122 Dicken deide ic dolen di;
123 Maer dattuut al souts witen mi,
124 Dat ware onrecht, ic segge u twi.
125 Met mi haddic noch twee gesellen,
126 De werelt enten vyant fellen:
127 Si pijnden hoe si mi bedwellen
128 Mochten, ende di der meide vellen;
129 Maer, alstu seits hier te voren,
130 Goet ende eydel warstu geboren:
131 God maecte di bove mi vercoren,
132 Dattu souts heten ende ic horen.
133 Vroescap die was di gegeven;
134 Du was mijn vrouwe, ende ic was bleven
135 Dine dierne hier in dit leven.
136 Soutstu ons houden sonder sneven
137 Du sout mi hebben, nu ende echt,

---

121 (B. 117) Ic lie wel dat waer zi,
122 (B. 118) Dic hebbic doen dolen di,
124 (B. 120) Dat ware onrecht seggic di.
125 (B. 121) Met mi haddic twee ghesellen,
127 (B. 123) Die pinden hen hoe si ons bedwellen
128 (B. 124) Mochten, entaer nedervellen..
129 (B. 125) Alsi du seits, hier te voren,
131 (B. 127) God maecte di vore mi te voren,
133 (B. 129) Vroetscap ende sin was di ghegheven,
135 (B. 131) Dine dierne in dit leven.
136 (B. 133) Soudi ons houden sonder sneven.

121 *Ic lijts*, ik belyde 't. — 124 *Twi*, waerom. — 127 *Si pijnden*, zy werkten, zy trachten. — 128 *Di der meide vellen*, u daer mede ten onder brengen. — 130 *Eydel*, edel. — 132 Dat gy zoudt gebieden en ik gehoorzamen. — 133 *Vroeschap*, vroedheid, wysheid. — 135 *Dine dierne*, uwe deerne, uwe slavin. — 136 Indien gy begeerd hadt ons beiden te behoeden. — 137 *Echt*, daerna. *Nu ende echt*, nu en dan.

138 Bedwongen, ende in dine plecht;
139 Maer ic wart here ende du knecht:
140 Dat was al gader iegen recht!
141 Sonder di mochtic niet sijn,
142 Eiten broot, no drinken wijn.
143 Al dat wi daden, dit es tfijn,
144 Cam eerst van di; de scouden sijn dijn.
145 Tvleesch bi hem ne doet geen quaet,
146 Van di ne comt eerst die daet.
147 Al eist dat ic geve raet
148 Endene niemen wederstaet,
149 Oftu dan volges minen rade,
150 Ende dune houds altoos gestade,
151 In can niet onderseeden tquade.
152 Sijn dijn dan niet de mesdade?
153 Die vyant leget sine netten:
154 Ic bem broos, gereet ten smetten,

---

138 (B. 134) Bedwonghen in dine plecht,
140 (B. 136) Dat was al jeghen recht.
143 (B. 139) Al wat wi daden dats aenschijn,
144 (B. 140) Quam ierst van di, die sculden sijn dijn.
145 (B. 141) Dat vleesch bi hem en doet ghoen quaet,
146 (B. 142) Van di moet comen ierst die daet,
148 (B. 144) Alse mi niemen wederstaet.
150 (B. 146) Ende du hils altoes ghestade,
151 (B. 147) Ende conste niet onderscheiden 't quade
152 (B. 148) Sijn dan niet dijne de mesdaden?
153 (B. 149) De viant liet altoes sijn netten,
154 (B. 150) Ic ben altoes bereet ten smetten,

138 *Plecht*, dienst. — 143 *Dit es tfijn*, dit is 't geen ik zeggen wil, hierop doel ik. — 144 Kwam eerst van u: de schulden zyn u, het is uwe schuld. — 145, 146 'T vleesch op zich zelven en doet geen kwaed, indien de daed niet eerst van u voortkome. — 148 En dat dien niemand wederstaen. *Ende ne* is *ende hem*. — 151 *In can*, ik en kan.

Dat soutstu altoos vanden letten,
Ende dinen raet niet ane mi setten.
Wel hebbic di geprouvet claer
Die mesdaet es dijn, uppenbaer.
In spreke nemmer; ga ic van daer,
Die worme doen mi so groten vaer! »
Doe sprac de ziele: « ic moet staen
Ende geven di antworde zaen,
Up de redene die du gedaen
Heves, danne willic gaen.
Vul vleesch, ic hebbe ommaer;
Dine worden si gaen mi te naer;
Nochtanne lye ic uppenbaer
Dattu van somegen segges waer.
Ic weet wel de wareit dies,
Dat ic di liet doen dinen kies
Ende dinen wille, des was ic ries:
Die vyant deit, diet mi in blies.
Vleesch, als ic di soude berecken,
Begonste de werelt an di lecken,

---

155 (B. 151) Dat soutu altoes beletten
155 (B. 152) Ende dinen raet an mi niet setten.
158 (B. 154) Dine es de mesdaet oppenbaer,
159 (B. 155) Ic spreke nemmere over waer,
164 (B. 160) Hebts te mi, dan moet ic gaen.
166 (B. 162) U worden vallen mi te zwaer,
168 (B. 164) Dat u van somen segghes waer.
170 (B. 166) Ic liet u doen uwen kies,
172 (B. 168) Het dede de viant die 't mi inblies.
174 (B. 170) Began die werelt ane di lecken,

155 Dit behoordet gy altoos te gaen beletten. *Vanden* was oudtyds *besoeken*. Zie *Reinaert*, V° 1453. — 156 En my niet te rade gaen. — 158 *Uppenbaer*, klaerblykelyk. — 159 *In spreke nemmer*, ik en spreek niet meer. — 160 *Vaer*, vrees. — 165 *Vul*, vuil. *Ic hebbe ommaer*, ik walg er van. — 167 *Lye*, belyde. — 171 *Ries*, dwaes. — 172 *Deit*, deed het. — 173 *Berecken*, bestieren; ge-

175 Ende di met lusten an haer trecken.
176 Dus vincste mi met dinen strecken.
177 Dus wardic dierne, ende tu vrouwe.
178 Du oreborers iegen mi ontrouwe,
179 Daeromme bem ic in groten rouwe.
180 Die valsce. . . . .
181 Int ende . . . .
182 Soe toget . . . .
183 Dor haer verloren wi die crone
184 Metten salegen in den trone.
185 Ic lyes wel, ic hebbe mesdaen;
186 Maer du meer, na minen waen.
187 Ende ne mochte di niet weiderstaen,
188 Daer du mi iamerlike bedroges
189 En tie werelt du mi loges,
190 Tote du mi an haer getoges,
191 Ende onder hare voete boges.

---

175 (B. 171) Ende die met listen ane hare te trecken,
176 (B. 172) Dus vinc se mi met haren strecken.
177 (B. 173) Dus was ic dierne ende di vrouwe,
180 (B. 176) De werelt maecte ons die mouwe.
181 (B. 177) In dinde es si van crancken loene,
182 (B. 178) Si toent ons van buten scoene,
186bis (B. 183) Ic liet an dinen wille gaen,
187 (B. 184) Ende mochte hebben wederstaen.
188 (B. 185) Maer du die mi jammerlijc bedroech,
189 (B. 186) Entie werelt die mi loech,
190 (B. 187) Want du mi ane haer boech,
191 (B. 188) Ende onder dine voet toech.

lyk *berecker* bestuerder was. Het woord komt voor by Diericx, *Mémoires sur la ville de Gand*, II, pag. 543. Te Ypre waren er voorheen *huis-bereckers*, dat is, rechters over zaken van huizen, volgens de oude costuimen dier stad.

178 Gy behandeldet my op een ontrouwe wys. — 135 *Troone*, uitspansel, hemel. — 189 En de wereld die gy my voorloogt.

Als die werelt up di louch,
Ende soe di gaf al dijn gevouch,
Du wanets leven lanc genouch.
Die doot cam sciere, die di slouch.
Die werelt den bedriegers slacht:
Dien soe meest elst ende up lacht
Dats de gone dien soe wacht,
Ende eerst metten doot bedacht.
Die di te voren daden ere
Ne willen di scauwen nemmermere. »
Doe wart de lechame uten kere,
Ende gaf andworde, wenende sere:
« Ic hadde gebot over al:
Gout, selver, berech ende dal,
Het was al mijn, groot ende smal.
Inne duchte niet der zielen val;
Inne peinsde niet dat mi mochte deren
Die doot; nu sie ic wel, hets sceren:

---

192 (B. 189) Alse die werelt op u loech,
193 (B. 190) Ende si u gaf al haer ghevoech,
195 (B. 192) Maer die doot quam; die sciere sloech.
197 (B. 195) Dien si meest helst ende lacht
199 (B. 196) Ende 't ierst met der doot behaecht.
207 (B. 202) Ic ontsach gheen ongheval,
208 (B. 205) In waende niet dat mi mocht deren

192 *Up di louch*, u tegenlachtte. — 193 *Soe di gaf*, zy u gaf. — 194 *Du wanets*, gy waendet. — 195 *Sciere*, plotseling. — 197 *Dien soe meest elst*, dien zy meest omhelst (liefkoost). — 199 *Bedacht*, bedenkt; van het oude *dachten*, cogitare. Zie KILIAEN op het woord. — 201 *Scauwen*, zien. — 202 Nu was het lichaem (door deze redenering van de ziel) buiten staet te antwoorden, *buten keer* (afgewend). — 209 *Hets sceren*, 't is dwaesheid (zoo te denken). Men zegt nog *den gek scheren*, dat is, met hem spotten, of, wellicht, hem met vuilnis *bewerpen*, hem plagen; van het noordsche *skarn* (stercus).

Alse soes niet langer wille ontberen
Mach mense in gere wijs verweren.
Bede hebben wi zere mesdaen;
Maer du meer, na minen waen.
Ic salt bi redenen proeven zaen,
Wilstu hier bi mi gestaen.
In de scrifture es bescreven:
Dien meest de gratien es gegeven
Es meest gebonden in dit leven
Hem te houdene sonder sneven.
God gaf di sin ende vroetheide,
Verstannesse, daer du ons meide
Gerechten souts in elke steide,
Quaetheit scuwen ende onseide.
Dit gaf di God, bi sire genade;
Entu volgets minen rade?
Du weiderstonts mi te spade.
Sijn dijn dan niet die mesdade? »
Noch sprac de lechame sine woort:

---

210 (B. 207) Al sijs niet langher wilt ontberen.
213 (B. 210) Maer soude recht na recht gaen,
215 (B. 211) Du meer dan ic waent verstaen,
220 (B. 217) God gaf u sin ende wijshede,
221 (B. 218) Ende verstanesse daer wi ons mede
222 (B. 219) Berecken soude in elke stede,
223 (B. 220) Scuwen quaethede ende onsede.
224 (B. 221) Ofte God by siere ghenaden .
225 (B. 222) Gaf ende du volghes minen rade,
226 (B. 223) In conste niet onderscheiden 't quade.
228 (B. 225) Noch sprac de lichame dese wort.

210 Wanneer zy (de dood) zich daervan niet langer wil onthouden (van het *deren*). — 211 *In gere wijs*, in geenre wyze. — 219 *Sonder sneven*, zonder vallen.

229 « Ziele (seit hi), verstant mi voort.
230 Alse die lechame wart te stoort
231 Tast hi, siet hi, ofte hoort,
232 Noen hi (dat mogestu kinnen)
233 Daer ne ware de ziele binnen.
234 Wiltu dinen sceppre minnen
235 Tvleesch ne machti niet verwinnen.
236 Hadstu gemint onsen Here
237 Die werelt ne hadde niet so zere
238 Di no mi brocht uten kere,
239 No noit bedrogen aldus zere.
240 Newaer, om dat ic was dijn vat
241 Was ic gesteken in dit gat,
242 In derde, daer die worme sat
243 Van mi sullen eiten; ooc wet ic dat
244 Dat ic hier na verrisen sal,
245 Alse God sal comen domen al.
246 Danne comt al mijn ongeval;
247 Danne moet ic in der hellen dal. »

---

229 (B. 226) Ay ziele nu verstant mi vort,
232 (B. 229) Neen hi niet dat moghdi kinnen,
235 (B. 232) 'T fleesch en macht u niet verwinnen
236 (B. 233) Haddi ghemeint onsen Here,
238 (B. 235) No di, no mi bracht ten kere,
240 (B. 237) Daerom dat ic was dijn vat,
242 (B. 239) In d'erde daer de worme scat
243 (B. 240) Van mi eten oec, wet dat.
246 (B. 243) Dan comt mijn ierst ongheval,
247[1] (B. 245) Daer moet ic werden dijn ghenoot,
247[2] (B. 246) Met di dan doghen pinen groet,

229 *Verstant*, versta. — 230 Zoodra het lichaem wordt verstoord (in beweging gebracht). — 238 Noch u noch my van dien weg afgebracht. — 240 *Newaer*, maer. — 245 *Domen*, vonnissen.

Doe riep die ziele ende creet:
« Wach, dat God wiste ende weet
Hoet met mi staen soude, ende staet,
Ende mi liet werden, dats mi leet!
Vermaledijt so si die ure
Dat ic oyt moeder wart te zure,
Ende ic ye aldus wart creature,
Ende emmermeer aldus gedure!
Wach, hoe salech es de beeste
Die stereft met lichaeme ende met geeste!
Mocht ic also, dies haddic feeste;
Maer neenic niet; dats mi tmeeste. »
Die lechame noch der ziele vraget,
Die so jamerlike claget:
« Die ter helle wart gejaget,
Sech mi, hoet hem daer behaget?
Die ter hellen es gedaen
Mach hi nemmermeer ontgaen?
Sullen daer bi den armen staen
Die rike? ende effenen loon ontfaen?
Die rike mach hi omme scat
Verdingen, dies hem wert te bat? »

247³ (B. 247) O doot! dats sonder inde doot,
247⁴ (B. 248) Altoes te wesen in der noet.
256 (B. 249) O wach! hoe salech es die beeste,
257 (B. 250) Die sterven met live ende met geeste
261 (B. 254) Die alsoe jammerlike claecht.
262 (B. 255) Oftu ter hellen wert ghejaecht.
253 (B. 256) Soe segt mi hoe 't daer behaecht?
265 (B. 258) Machire nemmermeer ontgaen?

249 *Wach*, ach. — 255 *Gedure*, lyde. — 258 *Dies haddic feeste*, ik zou er blyde om zyn. — 297 *Effenen*, gelyken. — 269 Lospleiten, op dat het hem beter worde.

270 « Du vrages, ende dune weits wat.
271 Nu hoort, ic sal di seggen dat:
272 Die de helle hevet beweven
273 Emmermeer moet hire in cleven:
274 Hem ne worde niet om al die leven
275 Ter hellen eenen dach respijt gegeven,
276 Al bade al dat van Gode singet,
277 Ende vaste, ende gave al dat bringet
278 Die werelt, sone worde niet verdinget. »

---

268 (B. 261) De rike mach hi iet om scat,
270 (B. 263) Du vraghes ende ghine wet wat,
266 (B. 273) Eewelijc moet hi daer in cleven,
276 (B. 269) Al bade al dat van Gode singet,
277 (B. 270) Ende vaste ende gave al dat brinct,
278 (B. 211) De werelt sone wordi niet verdinct.

Wy hebben alreede gezegd dat wy alleenlyk in vergelyking brengen de regelen van de twee stukken, tusschen welke er een wezenlyk verschil bestaet. Nu zullen wy overgaen tot eene nadere beschouwing van het geheel, en mededeelen de korte aenmerkingen welke wy daerop te maken hebben.

Het deel van de tweede helft van het geheel blad, boven en in het midden, is door verrotting weggeraekt, en dus de regelen 30 tot 33, en 180 tot 182, op de eerste woorden na, verloren.

De versen 53 tot 56 van ons fragment zyn in het gedicht van den heer Phs B. niet te vinden.

Tusschen de 186e en de 187e regels ontbreekt er eenen, welken hy opgeeft vers 183.

272 *Hevet beweven*, in haer netten heeft. — 273 *Hire*, hy er. — 278 *Sone*, zoo en.

In zyne uytgave zyn verplaetst de versen 194 en 195; dit laetste voor het eerste staende, en, by middel van de vier versen 53 tot 46, daer ontbrekende, maken de twee eerste onze regelen 197 en 198 uit.

Het vers 202 van den heer Ph^e B. (zynde het 207^e van onze brok), staet achter het 204^e. Er is ook verplaetsing van het 211^e vers van het gedrukte dichtstuk: dit bevindtzich achter het 212^e. Zie 214 en 215 van de brok door ons ontdekt.

De vier regelen 245 tot 248, van het uitgegeven rymwerk, ontbreken in ons fragment, en de versen 248 tot 255 van dit laetste, zyn in het eerste niet te vinden.

Eenen oogslag op de, in volgorde, opgegeven vergelykingen, getrokken uit het werk van den heer Ph^e B., zal voldoen om het verschil tusschen beide de stukken te leeren kennen. Wat dit laetste verschil aengaet, het spruit, ongetwyfeld, voort uit de meerdere of mindere bekwaemheid der naschryvers van het oorspronkelyk stuk.

Het aenzienlykst onderscheid, dat in de spelling der twee stukken gevonden wordt, bestaet hierin, dat den eene naschryver achter de letter *g,* naer het oud gebruik, eene *h* stelt, als in *ghedaen, ghegaen, gheboet,* enz., en dat den andere deze overtollige letter in die woorden en in alle degene van dit slach, heeft uitgelaten.

Ook komt het ons voor, dat het afschrift, van hetwelk ons fragment overgebleven is, vroeger gemaekt is geweest dan hetgene in druk gegeven, om dat men in deze uitgave, op vele plaetsen, vindt *u* en *uwen,* en in onze brokken altyd daervoor ontmoet *di, dine, dinen, du, dijn, ti* en *tu,* welke laetste voornaemwoorden in oudere tyden algemeen in gebruik waren: wy besluiten hieruit dat den naschryver welken den heer Ph^e B. heeft gevolgd, zich veranderingen heeft veroorlofd. Het voornaemwoord *u,* op zich zelven gebruikt, komt slechts tweemael voor in

onze brokken, namelyk regel 98 en 124. Het bevindt zich, wyders, aldaer in verscheidene zamengestelde woorden, als in: *alstu, bestu, dattu, datture, dattuut, entu, enture, hadstu, hevettu, machtu, moetstu, mogestu, oftu, soutstu, warstu, weitstu*, enz.

En, daer wy zien dat den opsteller in zyne rymslagen naeuwkeurig is, zoo hebben wy reden om te gelooven dat er in de volgende regelen van het gedrukt dichtstuk feilen bestaen, namelyk in:

Regel	24	slotwoord:	*besloten*,	in ons afschrift	*beloken*.	
»	38	—	*beghinnen*,	—	*gehingen*	gehengen, toelaten toestaen.
»	92	—	*dinne*	—	*hinge* (eng).	
»	196	—	*behaecht*	—	*bedacht*,	

om dat het eerste moet rymen met *ontploken*, het tweede met *dwingen*, het derde met *woeninghe*, en het laetste met *lacht*: dit kan alleen van eene gebrekkige overschryving voortskomen. Hoe het zy, men ontmoet geene valsche rymwoorden in de brokken, welke ons in handen zyn gevallen.

De rymslag *liede* van het 17e vers van het gedrukte stuk, is ook niet naeuwkeurig, het komt in den 20e regel. Het 127e vers, zynde het 131e van ons fragment, schynt ook gebrekkig, en de rymslag *te voren* vindt men reeds regel 125. Volgens ons, is mede oneigen het woord *scat*, het laetste van het 239e vers. Uit het fragment ziet men dat het moet zyn *sat* in de aerde, waer de wormen zich, aen de lichamen, *zat* (vergenoegd, vol) eten.

Wy zullen hier nog byvoegen, dat het dichtstuk, in het licht gebragt door den heer Ph. B., bestaet uit afdeelingen van vier regelen; dat het andere, op weinig uitzonderingen na [1], niet alzoo ingerigt is; dat het schryven

1 Reg. 113, 161, 202, 248 en 260.

van *ei* in *meide*, *weider*, *steide* enz., voor *mede*, *weder*, *stede*, zeer opmerkelyk in hetzelve is, en, eindelyk, dat de versen van het een en ander stuk niet regelmatig zyn: het meeste getal is van 8 en 9 lettergrepen, eenigen zyn (en wel op meer dan twaelf plaetsen van het gedrukt werk), van 10, van 11 en zelfs van 12 en 13. Zoude men hieruit mogen besluiten dat de dichters der middeleeuwen de regelmatigheid in de lettergrepen over het hoofd zagen 1?

LAMBIN,

Archivist der regering van Ypre.

1 De regelmatigheid was hy by hen niet gelegen in de evenredigheid of het gelyk getal der syllaben van iederen regel; maer in de toonslagen. Er zyn vier zulke slagen in elk der bovenstaende versen, en deze vallen altyd op de wortelsylben.

[*Aenteekening van J. F. Willems.*]

OVER

DE GESCHILPUNTEN

TEN AENZIEN

VAN HET SCHRYVEN ONZER TAEL.

Ik ben voornemens in eenige artikels myne gedachten omtrent onze Belgische verdeeldheden in de tael beknoptelyk mede te deelen. Nu de oproeping van het gouvernement, tot het inleveren van verhandelingen wegens dit punt, de verschillende gevoelens der taelkundigen in Belgie heeft doen kennen; nu elkeen, als het ware, het recht heeft gehad zyne stem voor of tegen eene eenparige schryfwyze van het Nederduitsch, voor of tegen een afzonderlyk naer het Vlaemsch ingericht taelstelsel, te geven, nu zal het niet ongepast zyn, dat ik op myne beurt eenige aenmerkingen in het midden breng, en over de zaek, naer *myne* wyze van zien, eenig licht trachte te verspreiden. Myn opzet, in deze myne voorgenomene taek, is echter geenzins al de byzondere stelsels van spelling en woordverbuiging, welke sedert eenigen tyd in Belgie, of ter gelegenheid van den door het staetsbestuer geopenden wedstryd, zyn opgekomen, te onderzoeken en aen *myne* begrippen te toetsen; neen; ik stel my slechts voor de byzonderste punten van het verschil te behandelen, namelyk de zulken, die by iedereen in het oog loopen en door iedereen gekend zyn.

Hoe zeer ik wensche dat de verdeeldheden, waervan ik spreek, en die zoo veel kwaed aen de tael doen,

aldra mogen ophouden, zoo ben ik echter geen voorstaender van eene *volstrekte* eenparigheid, dat is te zeggen, van zoodanig eene, als waerdoor men de eigenaerdige spreekwyzen van deze en gene provincien van ons vaderland zou willen onderdrukken, en B. V. niet meer zou willen gedoogen dat men zoowel *peerd* als *paerd, weerd* als *waerd, konst* als *kunst, worm* als *wurm, ik en zal* als *ik zal niet,* schryve. Dit ware de tael hare vrye beweging ontnemen. « Het beginsel van eenparigheid, zegt Bilderdyk (in zyne *Verhandeling over de geslachten* bladz. 366), klinkt by velen zeer fraai, en men heeft er dikwijls veel aan opgeofferd. Gants te onrecht. Wat is toch de eenparigheid in willekeurige zaken? Waarom, zoo, by voorbeeld, *vriend* als het eigenaartige woord, en *vrind,* als door het gebruik genoegzaam gewettigd, beide even goed zijn, zal ik tusschen die twee eens gekozen hebbende, voor altijd aan die keus gehouden moeten blijven, en nooit het andere woord mogen gebruiken? Dit heb ik iemand zijn leven lang dus zien uithouden, die, na dat hy op zijn achttiende jaar in het eerste vers dat hy maakte *vrind* op *bemind* gerijmd had, daerom nooit *vriend* wilde schrijven of uitspreken, maar op zijn zestigste jaar met dien roem van eenparigheid ten grave zonk; op welk oorkussen hy zeker niet ongeruster ligt. Op deze wijze maakt zich ieder een byzondere taal of dialekt, en de ware, rijke en in verscheidenheid onuitputlijke taal, die wy behoorden te schrijven, laat men daar. Dit heeft met de verschillende uitspraken en daarvan afhangende spelling (B. V. in *nevens* en *neffens, tevens* en *teffens, stellen* en *stallen*) plaats, dit met verschillende woorden van gelijke verwantschap, als *wankel* en *wankelend; welk, welkend, verwelkend* en *verwelkt;* met *getallen* en *getalen;* met *hy komt* en *hy koomt; hy leit* en *hy legt; gezeid* en *gezegd,* enz. Zulke

eenparigheid maakt bekrompenheid, stijfheid, en eentonigheid. Zy verwoest de taal. »

De door my gewenschte eenparigheid bestaet in het vasthouden en bewaren der *wezenlyke* gronden en eigenschappen der tael, in dier voege dat de eenheid zich, zoo veel mogelyk, by *alle* Nederlanders vertoone, en eene samenwerkende kracht aen de letterkunde geve, welke zoo noodzakelyk is om ons de enge palen van het grondgebied der spraek de doen vergeten.

Hiervan uitgaende, wil ik dan vooreerst onderzoeken:

Waerom wy door de tael met de Hollanders behooren vereenigd te blyven.

Een hollandsch geleerde geeft zyn verlangen naer eene taelhereeniging met Belgie op de volgende wys te kennen, in het tweede deel van De Jagers *Taalkundig magazyn*, bladz. 511, ter gelegenheid van een verslag over des heeren Blommaerts uitgave van *Theophilus*: « Bij het lezen van dat stuk gevoelde ik weder spijt over de verdeeldheid in de Nederlanden. Eene staatkundige vereeniging zou zoo min de volksstem der Nederlanders [versta: Noordnederlanders] als der Belgen zijn. Maar Duitschland is ook in vele, soms, wat het staatkundige betreft, zeer vijandige, landen verdeeld, en echter werd er gemeenschappelijk aan de taal gewerkt, en bleef de eenheid bewaard. Ware er geene taalkundige vereeniging tot stand te brengen? zonder deze is het te vreezen, dat zich twee talen, Nederduitsch en Belgisch, of Hollandsch en Vlaamsch, zullen vormen: indien niet in een of in beide gewesten het Nederduitsch met der tijd, door de taal van grooter aangrenzende volken verdrongen wordt. Zulk eene taalkundige vereeniging zou misschien den invloed der Franschen in Belgie meer tegenwerken,

dan de krachtigste maatregelen der diplomatie. De uitsluitende invloed, dien het Hollandsch taaleigen op het Nederduitsch uitoefent, is, volgens het gevoelen van bevoegden, niet voordeelig voor hetzelve: ik, die in Zeeland geboren en opgevoed ben, zie met smart het zoetvloeijende der oude taal meer en meer verdwijnen. Vlaanderen en Braband konden de ontaarding temperen. Men hoort thans het Vlaamsch alleen uit den mond van het gemeen, en oordeelt daarnaar, even of men over het Hollandsch moest oordeelen naar de gemeene taal der Leijenaars, Hagenaars of Amsterdammers. Enkele reizen hoorde ik te Brugge fatsoenelyke vrouwen een meer beschaafd Vlaamsch spreken, en moest de zoetvloeijendheid van dat taaleigen regt doen ervaren. »

Zullen wy Belgen dit voorstel tot vereeniging van de hand wyzen? het zou dwaesheid zyn; want wy hebben tot den bloei onzer nationale letterkunde de medehulp der Hollanders veel meer noodig, dan zy de onze. Zy hebben niet te vreezen in de tael door Walen of Franschen onderdrukt te worden, gelyk wy; in hunne rechtbanken zitten nog geen gezworen vertalers, gelyk by de Vlamingen, in last hebbende de verklaringen van getuigen en beschuldigden in het fransch over te brengen; hunne advocaten spreken nog de tael van het volk; hun land is nog niet ten prooi gegeven aen fransche nadrukkery, en hunne hoofdstad nog geen broeinest van Paryssche lichtzinnigheid en zedebederf.

En wat brengen zy ons niet aen, om gemeenschappelyk bezeten en genoten te worden? eene ryke letterkunde, die in alle vakken uitstekende mannen kan noemen, en nog daerenboven zich aenbeveelt door hare zedelyke strekking en godsdienstige stemming, gelyk de eerw. heer De Foere, reeds voor twintig jaren, heeft doen opmerken in zynen *Spectateur Belge;* terwyl wy Vlamingen

en Brabanders, sedert meer dan twee eeuwen, van onzen kant zeer weinig hebben aen te brengen, dat by die letterkunde mag vergeleken worden.

Doch laten wy eens zien of de rykdom, dien wy door eene taelvereeniging met de Hollanders kunnen deelachtig worden, niet grootendeels de vrucht of de aenwinst is van een capitael, hetwelk wy hun in vorige tyden verstrekt hebben. Wellicht zyn wy, in onzen handel, in onze langdurige *associatie* met den zuidelyken nabuer, al veel van het onze kwyt geraekt. En daer wy op dit oogenblik juist nog op geen groot *crediet* kunnen roemen, schoon de zaken wat beter gaen, zoo ware 't nu misschien een goede gelegenheid om het ons aengeboden oude *fonds* weêr terug te nemen.

Om onze verhouding tot Holland, om onzen tegenwoordigen toestand, ten aenzien der tale, wel te kennen, zal het noodig zyn dat wy eenige oogenblikken terug zien naer de lotgevallen, welke die tael onderging by de Noord- en Zuidnederlanders, sinds drie of vier eeuwen.

De vroegere beschaving van Vlaenderen, uit nyverheid en handelsgeest geboren, deed by ons de volkspoezy ontstaen, op een' tyd, dat de Hollanders nog geene nederduitsche dichtlier kenden. Vóór het opkomen van Luthers hervormingsleer telde men in de noordelyke Nederlanden, buiten twee of drie dichters, geenen enkelen schryver van naem in de moedertael. Van Melis Stoke weet men niet of hy een Hollander geweest zy : Bilderdyk beschuldigt hem van Vlaemschgezindheid in het schryven [1]; doch ook de cancelarystyl was te zynen tyde in Holland zeer overeenstemmende met dien der Vlamingen : en natuerlyk, vermids Vlaenderen, vóór alle andere

1 *Verhandeling over de Geslachten*, 2e uitgave, bladz. 105. Zie ook myne *Verhandeling over de tael- en letterkunde*, I, bl. 163.

provincien, de geschrevene tael tot een litteratuertael gevormd had. De naeuwe verwantschap van het graeflyk huis in Holland met onze gewesten, inzonderheid met Braband, had al vroeg vele geestelyken en schryfkundigen naer Maes en Amstel gelokt. Zeker is het, dat er in de diplomatieke stukken van beide landen, tot aen de regeering van Karel den V toe, maer weinig onderscheid van tael te vinden is. De invloed der hofspraek van het bourgondische huis, het fransch, werkte in Holland even nadeelig als in Braband en Vlaenderen, en bracht vele bastaerdwoorden in zwang, schoon deze ook grootendeels opkwamen door het invoeren der latynsche rechtstermen, na het meer algemeen beöefenen der *Instituten* en *Pandecten*. De tael der hollandsche rechtsgeleerden is er heden ten dage nog vol van, en zelfs Bilderdyk loopt er van over, wanneer de advocaet by hem boven komt, B. V. in zyne *Geschiedenis des Vaderlands*.

Zoo verving de letter *y*, die wy by de franschen in veel woorden met andere vokalen gekoppeld vonden (*celuy*, *cettuy*, *loy*, *mye*, *vray*) by al de Nederlanders de enkele *i* in de twee- en drieklanken, en zoo ontstond de latere verwarring tusschen den eersten en den vierden naemval van het mannelyk geslacht, en begon men langzamerhand wel eens *den man* (voor *de man* of *die man*) te schryven. Evenwel, het oudere gebruik, ten aenzien der onderscheiding van nominatief en accusatief, bleef by het grootste getal der schryvers standhouden, tot laet in de zestiende eeuw.

De scheiding der nederlandsche provincien bracht eene scheiding in het beöefenen der tael te wege. Aen deze zyde van het land nam de verbastering, voornamelyk sedert het einde der regeering van Albert en Isabella, dagelyks meer toe. De moedertael werd verwaerloosd; het latyn en fransch alleen bestudeerd; de rederykka-

mers trokken naer het noorden, of verkwynden door ontmoediging. De hoogere standen, de geestelykheid, stelden geen belang meer in de vaderlandsche letteren, en velen zelfs beïeverden zich om er den landzaet van af te trekken, vermids de meeste rederykers *geuzen* waren geweest. Het beöefenen der landtael (dacht men) had by den gemeenen man, behalven het lezen der nederduitsche bybels, te veel nieuwe denkwyzen, te veel vryheidsgeest, omtrent godsdienstige en staetkundige aengelegenheden, doen opkomen. De gemeenschap met Holland werd, van dan af, dagelyks moeilyker gemaekt; het lezen en uitgeven van boeken aen eene allerstrengste censuer onderworpen, en de vrees voor oproer en afval, gepaerd aen eenen overdreven, doch uit rechtzinnigheid verschoonbaren iever voor kerk en staet, benaeuwde de letterkunde in enge banden. *Geene enkele* spel- of spraekkunst kwam, gedurende geheel de zeventiende eeuw, van de Belgische pers. De Antwerpsche kanonik Maximiliaen van Eynatten, opsteller van een handboek om duivels en kwade geesten uit te manen [1], kreeg in last onze oude reeds meermaels gekeurde volksboeken nog nader te zuiveren, en de brave man besnoeide die zoodanig, of liet ze, onder zyne censuer, dusdanig verminken, dat zy niet meer herkennelyk uit zyn handen kwamen. De meeste belgischnederduitsche schryvers van de laetste helft der zeventiende en van de eerste helft der achttiende eeuw waren geestelyken, wier taek het was den *gemeenen man* godsdienstelyk te onderrichten, maer geenzins den hoogen toon der poezy of welsprekendheid aen te slaen. Men hielt het by den lagen en voor elk verstaenbaren trant

1 *Manuale exorcismorum, continens Instructiones et Exorcismos ad ejiciendos è corporibus obsessis spiritus malignos, et ad quævis maleficia depellenda, et ad quascumque infestationes dæmonum reprimendas.* Antv. officin. Plantin. 1619, 8°.

van Cats, die zeker zyn verdiensten heeft, doch van eentoonigheid en waterachtigheid niet kan worden vrygesproken.

Nu werd de tael, gelyk de lage volksklasse, die ze beöefende, by velen een voorwerp van verachting. De hoogere standen spraken fransch, en stelden het zich tot eer fransche onderwyzers, fransche koks en fransche dansmeesters te hebben, waerby ook nog later de behoefte aen fransche acteurs en fransche *courtisanes* kwam. Een personnagie in Lambrecht's *Vlaemsche Maeght* roept uit:

Maer vriendt, hoe wilt ghy soo de fransche tael versmaen?
Men spreekt nu anders niet by alle groote heeren.
Al die maer wat wil sijn, en spreeckt sijn vlaemsch nu niet.
. . . .
Wanneer de jonckheydt maer alleen begint te loopen,
Sijn d'ouders al besorght haer sack vol Frans te koopen.

Men had, ja, zulken walg van het Vlaemsch, dat de Brusselsche advocaet Lodewyk Broomans geen enkel' man van aenzien, voorstander van de tael, vinden kon, wien hy zyne berymde vertaling der heldinnenbrieven van Ovidius mocht opdragen. « Zoo ick eenen beschermer meynde te soecken (zegt hy, in zyne voorrede), om dit boecxken te verdedighen teghen den toecomenden laster ende berispinghe der verwaende sotten, die niet alleen hunne moedertale en misachten, maer beschaemt zijn die te spreken, en hebbe gheenen connen vinden. »

De vooringenomenheid met het fransch bracht al spoedig te wege, dat er volstrekt geen ander regels meer geleerd wierden dan diegene, welke tot het aenleeren van deze vreemde tael dienen konden; en dit duerde alzoo voort tot in onzen leeftyd. Toen ik ter schole ging was de *Spelkunst* van P. B. algemeen in gebruik; doch geene *Spraekkunst*. Het kon dan ook niet anders, of de fransche

regels, de eenigste die men kende, moesten op het Vlaemsch toegepast worden. En op die wyze zyn ons de fransche accentteekens aengekomen, en geraekte de oude regel tot het onderscheiden van den eersten en den vierden naemval van het mannelyk geslacht, vry algemeen in onbruik en vergetenheid. Men was van gevoelen dat onze tael niet ryker behoorde te zyn dan de fransche.

Eerst schenen de accentteekens slechts te zullen dienen om aen vreemdelingen den verschillenden klank onzer vokalen te leeren kennen, als, by voorbeeld, in de *Grammaire plus exacte et plus méthodique de la langue flamande*; *avec des exercices pour faciliter la pratique et l'usage de cette même langue* (Bruxelles chez J.-B. De Leeneer, 1701 in-18°); doch het duerde niet lang of zy werden stelselmatig uit het fransch in onze tael overgebracht, en aen de schoolkinderen by voorschrift opgelegd (immers de *é* en *ê*); waertoe Des Roches voornamelyk het zyne deed. Het kwam zoo verre dat men den verbasterden toestand onzer tael voor haren *normalen* staet aenzag; en zoo denkt er thans nog Behaegel over, die ons gaerne zou willen doen gelooven dat de tael *verbeterd* is sedert men ze verwaerloosd heeft.

Het aennemen der toonteekens een onderscheid gekenmerkt hebbende tusschen de *ée,* en *ee,* de *oó* en de *oo,* zoo kwam men nu al dadelyk op het denkbeeld dat men overal de verlengde vokael kon laten staen in meersylbige woorden, waervan de eerste lettergreep op een' medeklinker sluit (*loóven* en *looven; deélen* en *deelen,* in stede van *loven* of *delen*) : vroeger had men slechts, met Kiliaen, de *a* en de *u* verlengd, schoon velen de enkele vokael nog hadden blyven gebruiken. En zie daer, hoe ons de dubbele vokaelspelling aenkwam, die by de Belgen, nog veel minder dan by de Hollanders, te verdedigen is, vermids de laetsten in de uitspraek geen onderscheid maken

tusschen de zachte en de hardlange *ee* en *oo*. De *y* bleef voortdurend de *i* vervangen in saemgekoppelde klinkers, en men gaf aen dezelve den naem van *ei* of *ai* (een lange klank, die onmogelyk met een voorafgaende vokael kan vermengd worden; weshalve het even dwaes mag heeten in eens *e-y* te willen uitspreken, als het dwaes zyn zoude *ea* tot een' enkelen klank te vormen).

Intusschen bleven toch nog eenige Zuidnederlanders aen de onverbasterde tael der voorouders getrouw. Ik heb in myne *Verhandeling over de hollandsche en vlaemsche schryfwyzen van het nederduitsch* aengetoond, dat men in het *Nieuwe Testament*, naer de vertaling van den Brabandschen geleerde H. Van den Leemputte, van het jaer 1630, en in den *Bybel* van *Moerentorf*, gedrukt in 1653, de goede oude regelen nog vindt in acht genomen. Een paer latere voorbeelden wil ik hier opnoemen. Van den Leemputte 's *Nieuw Testament* is in de uitgave van Antwerpen van het jaer 1696 ook nog vry zuiver. Ik sla het boek open bladz. 150, en lees daer : « *Een* mensch heeft *eenen* wijngaert geplant, ende hy heefter *eenen* thuyn omme geleyt... Maer de landlieden hebben geseyt tot malkanderen : Dit is *de* erfgenaem, komt, laet ons hem dooden, ende dan sal de erffenisse de onse zijn..... Daerom, wat sal *de* heere des wijngaerts doen? hy sal komen ende dooden de lantlieden, ende *zijnen* wijngaert aen anderen *geven*. En hebt ghy oock de schrifture niet *gelesen?* » enz.

Pater Smits, minnebroeder in het klooster te Antwerpen, heeft een' onsterfelyken naem verworven door zyne vertaling van en aenmerkingen op het heilig schrift, waervan hy in dezelfde stad zestien deelen in het licht gaf tusschen de jaren 1744 — 1770. Na zyn dood is dit werk voortgezet door de paters Pieter van Hove, Leonard Weckhauff en Van Wesel, in wier handen zyne ryke ver-

zameling overging, bekend onder den naem van *Museum philologicum sacrum* [1]. Hy vertoont zich daerin als een zeer kundig man, die met de vroegere nederlandsche vertalingen van den Bybel goed bekend was, en daervan verslag doet in het eerste deel van zyn *Psalterium vulgatum versione belgica* (Prolegomenon 1, p. lxxxix, *De versionibus belgicis, germanicis et gallicis*). Hy gebruikt altyd *de* in den eersten naemval, by voorbeeld bladz. 5: « *De* heer heeft tot my *gezeid:* Gy zijt *mijn* zoon, heden heb ik u geteeld. Verzoek van my, en ik zal u de *heidenen* geeven tot uw erfdeel, en het *uiterste* des aerdrijks tot uwe bezitting. » De zelfde tael en spelregels ontmoet men by zyn' vervolgschryver P. Van Hove, wiens bewerking van *Liber Deuteronomii* te Antwerpen in het licht kwam ten jare 1777. Daerin leest men (1., pag. 144): » Ik ben *de* heer, *uw* Godt, die u *geleid* heb *uit* Egypteland, *uit* het *huis* der slavernye.... Zes dagen zult gy *arbeiden,* en alle uwe werken doen. *De* zevende is *de* sabbotdag, dat is, *de* rustdag van den heere uwen Godt. » Ik onderstreep de woorden, in welken het oude schryfgebruik bewaerd is, by velen nu ten onrechte voor hollandsch doorgaende.

En toen dit laetstgenoemde werk van de pers kwam was de *Spraekkunst* van Des Roches reeds zes jaren in het licht! Men zou zich echter bedriegen indien men Des Roches voor een tegenstander van het oudere stelsel hield. Zie hier wat hy op bladzyde 31 van zyne *Nieuwe nederduytsche spraekkonst* desaengaende zegt: « De zuyverste schryvers der Nederduytsche tael hebben altyd tusschen den Nominativus en Accusativus van deéze declinatie(voor

1 Zy is te Antwerpen verkocht ten jare 1810 (*Catalogue d'une belle collection de livres en langues orientales*, etc. Zie *Bibliotheca Hulthemiana*, liminaires du IVe volume, pag. xii).

het Masculinum) verschil gemaekt, schryvende in nominativo *de man, de vyand, de vader,* en in accusativo *den man, den vyand, den vader.* Onder andere blykt dit in dit vers van VONDEL :

Gy zyt de dag, of voert den dag in uw gezigt,

Alwaer het eerste *dag,* staende in nominativo, den artikel *de,* en het tweede *dag* staende in accusativo den artikel *den* vóór zich heéft. De hoogduytsche tael... onderhoud dit ook, want zy in nominativo *der vater* en in accusativo *den vater* zegt. Ons dunkt dat deéze manier van schryven, op zulke goede gronden steunende, niet geheel verworpen dient. » Meest al de Belgische dichters van den tegenwoordigen tyd hebben daerom ook dit ZUIVERSTE gebruik aengehouden. Vóór nog de vereeniging van Holland en Belgie tot stand kwam, begon men de spelling naer het zoogenaemde hollandsch al in te richten, gelyk genoeg te zien is uit de dichtbundels der pryskampen van de *Catharinisten* te Aelst, in 1810, en van de *Fonteinisten* te Gent, in 1812. Daerentegen houden de schoolmeesters, *unguibus et rostris,* den regel der verbasterde schryfwyze altyd vast; zoo dat wy thans, als het ware, twee talen bezitten, een voor de dichters, en een voor de schoolonderwyzers. Wie van beiden zal het slagveld behouden? Dit is voor velen niet meer twyfelachtig.

Zien wy nu eens wat er van het Nederduitsch, na de afscheiding der provincien in de zestiende eeuw, by de Hollanders geworden is. — Op weinig uitzonderingen na hebben hunne schryvers den ouden regel der M. declinatie steeds getrouw gevolgd, doch de spelling was, nu en dan, ook by hen een voorwerp van twist. De opstellers der *Twespraack van de nederduitsche letterkunst,* by de Amsterdamsche kamer *in Liefde bloeijende,* SPIEGEL en KOORNHERT, en kort daerna P. C. HOOFT, voerden de dubbele *aa* in ;

Vondel, Cats, Hugo de Groot, en meest al de Rotterdamsche schryvers, tot op onzen leeftyd toe, hielden het nogthans met de *ae*. Geen wezenlyke veranderingen kwamen er in het hollandsch zoo lang de oude rituelen en de psalmberyming van den Gentschen Dathenus uitsluitelyk in de gereformeerde kerken gebezigd werden. De *Statenbybel* van 1618, deels door vlaemsche predikanten, en zeer zeker naer het voorbeeld van Belgische vertalingen, bearbeid, was en bleef by de Hollanders het *palladium* van het gemeenschappelyk Nederduitsch. Zonder het gebruik van deze *Vlaemsche* of met het Vlaemsch zoo naeuw verwante kerkboeken, kan men vermoeden dat het schryfgebruik der hardlange *ee* en *oo* by de Hollanders zou zyn te niet gegaen. Er bestond voorzeker in hunne uitspraek geen reden om onderscheid te maken tusschen *geenen* en *genen*, *koolen* en *kolen*. Zy blyven echter, tot heden toe, dit klankverschil in hunne schriften aenduiden, en hebben dus, in zekeren zin, niet opgehouden het *Vlaemsch* te eerbiedigen, wel is waer niet zoo zeer uit genegenheid voor de Vlamingen, alswel om dat zy het by de beste schryvers alzoo vonden. Ieder weet, dat zy nog bestendig voortgaen onze Belgische taelgeleerden Kiliaen en Plantyn, en onze eerste Vlaemsche dichters, een groot gezag toe te kennen, tot het bepalen van den zin der woorden, of ter navorsching van den aert der spraek. Tot laet in de achttiende eeuw was er voorzeker in hunnen styl niets dat ons kon hinderlyk wezen. Van Effen en Wagenaer worden aen de boorden der Schelde even goed verstaen als op den oever der Zuiderzee; doch toen de nieuwduitsche letterkunde by onze Bataefsche broeders een morale omwenteling te wege bracht, toen er de tooneelspelen van Kotzebue en Iffland op alle schouwburgen weêrgalmden, en de romans van Lafontaine er in elks handen waren, toen men er, als het ware, vertaelfabrieken van hoogduitsche werken zag voor den

dag komen, toen kon het ook niet missen dat de oude duidelykheid van schryven eenigzins verloren ging. By hunne dichters werkte de duitsche invloed minder; weinigen van hen gingen by de Germanen ter schole, en BILDERDYK hield ze ook grootendeels daervan terug; doch de prosa verwikkelde zich in duitsche langdradigheid en zinsversnydingen; zy nam een groot getal vreemde woorden en wendingen op, waerdoor men eindelyk tot een zekeren conventionelen periodenbouw kwam, die thans alle prosaïsche opstellen, inzonderheid de verhandelingen, zoodanig aen elkander doet gelyken, dat men zou zeggen alles is in den zelfden vorm gegoten. Enkele goede schryvers zonder ik daervan uit. Ja, de eentoonigheid van hunnen styl laet zich gevoelen tot zelfs in hun latyn.

En evenwel, welke heerlyke voortbrengsels van den geest zyn er, sedert vyftig jaren, by de Noordnederlanders niet van de pers gekomen! Al hadden zy ook geen andere mannen op te noemen dan BILDERDYK en VAN DER PALM, dan nog zouden wy alle reden hebben om ons met hen te vereenigen, tot het verder opbouwen van onze tael.

Uit het aengehaelde ziet men, dat de Hollanders het *oude* Vlaemsch steeds eerbiedigden, ja zelfs hetzelve in hunne kerkgezangen gebruikten, zoolang de rymen van PETRUS DATHENUS van Gent voor geen betere versificatie heeft moeten zwichten, en, eindelyk, dat dit zelfde vlaemsch nu nog hunne tael is, ondanks sommige hoogduitsche vormen (wy, daerentegen, hebben er maer al te veel fransche!), en alschoon de Amsterdamsche spelling der dubbele *aa* de oude verlenging dier vokael hebbe verdrongen.

Wanneer wy Belgen dus tot het besluit komen om een tael te schryven met de hunne overeenstemmende, immers voor zooveel deze laetste het algemeen-nederlandsche nog mag getrouw zyn, wat doen wy dan? schryven wy

dan *hollandsch?* neen, maer wy hernemen *onzen eigendom;* wy verryken onze letterkunde met de gewrochten van hunnen geest; wy worden deelachtig van den schat, dien zy ons aenbrengen; wy versterken de macht en den luister onzer tale; wy bieden elkanderen de hand om gezamenlyk te arbeiden aen het werk onzer beschaving (geen *fransche* maer *christelyke* beschaving!), en wy verbinden onze tegenwoordige nationaliteit aen die van ons voorgeslacht.

Wie is er nu, die de voordeelen van dergelyke samenwerking en taelvereeniging niet inziet? Men moet blind zyn om langer staende te houden dat het verwaerloozen onzer tael sedert twee eeuwen in dezelve eenige verbetering hebbe aengebracht, en dat het vormen van een byzonder taeltjen in Belgie voordeelig wezen zoude, het zy ter bevestiging der nationaliteit [1], het zy tot het weren van het al meer en meer indringende fransch. Wanneer men met overstrooming bedreigd wordt, en de geburen willen den dyk helpen schooren, dan is het dwaes hunne medehulp roekeloos te versmaden.

1 De Walen dryven de nationaliteit ook zoo verre niet van, maer hun dialect, een *byzonder fransch* te willen vormen.

J. F. WILLEMS.

ROSIANA COLENERS.

> Zou kunst der Vrouw tot oneer strekken?
> Hoe! voegt haer de eerkroon niet, waer mée de Dichter praelt?
> Mag haer natuer geen zanglust wekken?
> Wilt gy dat zy 't gevoel verstaelt?
>
> Maria Doolaeghe.

Ook de Nederlandsche Vrouwen hebben de letterkundige eer van haer geslacht op eene waerdige wyze, door alle tyden heen, gehandhaefd.

Het is vooral opmerkenswaerdig, dat de Franschen, hoe veel verdienstelyke Dichteressen zy, vooral in dezen tijd, bezitten, gelijk eene *Delphine Gay, Desbordes-Valmore, Amable Tastu*, om van de misschien verdichte *Clotilde de Surville* by de ouderen niet te gewagen, toch nimmer eenige schitterende treurspeldichteresse hebben kunnen opnoemen, terwijl Nederland op eene *Juliana de Lannoy*, op eene *Lucretia van Merken* en op *Bilderdijks* gade, als met vasten tred Sophokles voetspoor betreden hebbende, mag roemen.

Vooral Holland was vruchtbaer in min of meer verdienstelyke Dichteressen, waervan de voorgemelde niet de geringste sieraden zyn. Wy hebben er een lijstjen van opgemaekt, dat reeds tot omtrent de tachtig namen beloopt, en waeronder Elizabeth Coolaert, die ook eene goede latijnsche dichteresse was, de vriendinnen Deken en Wolff, benevens de nog levende jufvrouw Petronella Moens, welke laetste ook voor het toonel gewerkt heeft, onderscheiding verdienen.

Het lijstjen van de Vlaemsche dichteressen, waerin wy de verre weg alle andere overtreffende mevrouw

VAN ACKERE, geboren DOOLAEGHE, niet opgenomen hebben, is als volgt :

1 Eene *Clara-Non,* opstelster van een gedicht der XIVe eeuw, hetwelk alleen in handschrift bestaet, en te vinden is in eenen bundel der bibliotheek van wylen den heer VAN HULTHEM (N° 192 van den catal. MSS.)

2 MARGARETHA VAN OOSTENRYK, moei van keizer Karel V, geboren te Brugge in 1480, overleden te Mechelen in 1530. Zie het *Belgisch Museum,* I, bladz. 196.

3 ANNA BIJNS, welke omtrent 1530 te Antwerpen schreef. Wy bezitten van haer *Refereynen* en *Den geestelyken Nachtegael.* Zie FOPPENS, *Bibliotheca Belgica,* pag. 1084, en WILLEMS, *Verhand. over de Nederd. Letterk.*

4 GEERTRUID VAN CROMBRUGGHE (Loorijnghe) van Gent. Zy dichtte omtrent 1629.

5 Hare zuster MARIA-ANNE VAN CROMBRUGGHE, op het zelfde tijdstip. Den 28 january 1629 trad zy in 't Karthuizersorde te Brugge, en ontsliep reeds in den Heere den 5 maert 1630.

Er komen verzen van beide zusters voor in 't familiealbum, den baron JULES DE ST-GENOIS toebehoorende.

6 Eene religieuse der derde orden van Franciscus gaf ten jare 1653 het eerste deel uit van *Den speel-hof der liefde Gods.* Dertien jaer later verscheen te Gent het tweede deel dier geestelyke liedtjens, gezamenlijk met het eerste.

7 IDA of IDELETTE DE GRÉ, geboortig van Luik, schreef in 't vlaemsch *Het hofken der Siele,* in het fransch vertaeld door een' Augustyn, en, met een *Tractaetken over de rust der siele,* uitgekomen te Antwerpen, 1618. — Zie FOPPENS, bladz. 552; doch PAQUOT (tom. XIII, pag. 281), die den titel van het fransch werkjen opgeeft, zegt, dat hy niet weet of het oorspronklijk het licht heeft gezien : ook weten wy niet, of 't rijm of onrijm zy.

8 Zoé Van den Houte, voor kettery te Gent verbrand den 27 november 1560 : zy maekte haer testament in vlaemsch proza, waer achter zy een liedeken plaetste. — Zie Paquot, tom. II, pag. 33, en haer testament in Cannaerts *Bydragen tot het strafrecht in Belgie*, 3en druk, bladz. 492..

9 Eleonora Carboniers, huisvrouw van Lukas d'Heere, van wie een stukjen voorkoomt in den *Boomgaert der Poësie* van dezen dichter, bladz. 60.

10 Catharina vander Meulen, van Antwerpen, geboren 1634, overleden 1719, schreef *Het eenzaeme tortelduyfken* (1603), *Het hemelsch lusthofken* en *Den aengenaemen roozelaer* (1607). — Zie *Almanak van 't Antwerpsch genootschap*, 1821, bladz. 62.

11 Constantia van den Nieuwland : zy dichtte omtrent 1640 te Antwerpen. — Zie mede aldaer bladz. 58.

12 Barbara Ogier, van Antwerpen, dochter des bekenden dichters van dezen name, en daer en boven aen den tooneeldichter G. Kerrickx gehuwd. Zy schreef de treurspelen *Pantera* en *De dood van Clytus*, benevens eene *Verwellecominghe op de saele van Pictura aen den keurvorst Maximiliaen, hertog van Beyeren*, Antwerpen 1693. — Zie den beroepen Almanak, bladz. 61, en 't werkjen des barons Van Ertborn, *Geschiedkundige aenteekening aengaende de St-Lukas gilde en de Rederykkamer den Olyftak*, bladz. 65.

13 Geertruid Cordeys, *alias Theresia à sacro corde Jesu*, te Diest geboren. Zy vervaerdigde eenige geestelyke gedichtjens, waervan er drie voorkomen in 't werk *Het leven van de H. Begga, benevens een kort begrijp van de levens der zalige begijntjens* (Antwerpen 1711), onder de titels : Jesus *roept zyn bruydjen om te lijden,*

God roept den mensch tot hem, en *Offerdichtjen aen* Jesu, bladz. 309, 316, welk laetste aldus eindigt :

> Vrienden, en sijt ten minsten niet in pijn,
> Want Jesus maekt hier nu van water wijn.

14 Rosiana Coleners, van Dendermonde. Over deze zullen wy hier opzettelijk handelen.

Lindanus, in zyn voortreffelyk werk *de Teneraemonda*, teekent het volgende over Rosiana aan : « Rosiana Coleners, *poetria*, Annæ Bincianae *aequalis, cui et nota et* » *amica fuit: quam* Marcus Vaernewyck *publicis suis* » *monimentis commendavit. Haec, licet illiterata, imo* » *analphabeta, non tamen amusa fuit: supersunt enim* » *in sodalitate Rosiana, in qua nomen dederat, flan-* » *drica ejus poematia, quæ etiam in meliore sexu lau-* » *dem mereantur. Obiit circa annum* CIↃDLX, *tumulata* » *hic ad D. Virginis* [1]. »

Maestertius, die nagenoeg niets meer dan eene vertaling van Lindanus gegeven heeft, schrijft : « Dese is in de » rijm-konste seer ervaren geweest, na by comende Anna » Bince, aen de welke sy in goede vrindinschap bekent » is geweest, die Marcus Vaernewyck in sijne boucken van » de *Nederlantsche oudheden* heeft aengedient. Dese, al » ist, dat sy noch lesen, noch schryven konde, is noch- » tans eene goede Redenrijcke geweest, gelijck hare ge- » dichten, die in de camer van de Rosiers noch zijn, ten » vollen betoonen. Sy is gestorven den jaere 1560, ende » begraven in de kerck van de H. Maget. » Maestertius slaet in deze vertaelde plaets tweemael den bal mis. De vriendin van onze Rosiana was de bekende Anna Bijns, en beiden worden door Van Vaernewijck geprezen; niet aengediend, dat onzin is. Lindanus voegt er by, dat Rosiana

1 Beroepen werk, bladz. 248.

haren naem aen eene onzer Rhetoryken gaf, dien dit gezelschap tot aen zyne vernietiging behouden heeft. Doch wy denken dat onze *Rosiers* hunnen naem van de koningin der bloemen ontleenden; even als het gezelschap, waervan men leest : « On a formé a Paris, il y a quelques » années, une société du genre des *jeux Floraux;* c'est » celle des *Rosati*. Le lieu des séances s'appelait *Éden* ou » *Bosquet des Roses;* et pour être reçu Rosati, il fallait » avoir chanté la *Rose*. (*La corbeille de roses*. Paris 1816, pag. 7.) — Trouwens men weet, dat onze Rhetoryken veeltijds hunnen naem van een bloem ontleenden. Ook zegt SANDERUS dat het zinnebeeld van de hier gevestigde Rhetorijk van St-Dorothea een roos was. « *Collegia sunt SS. Dorotheae, Hilduardi, Rochi, quorum symbola Rosa, Alauda, Carduus* (*Flandria Illust*. Col. 1641, tom. 1, pag. 599); en in hetzelfde boekdeel, bladz. 583 zegt by, sprekende van de Rosieren van Ypre : *Secundum Gymnasium, sive cameram poëticam, vernaculo nomine vocant* de Rosieren, *quorum patrona Virginis Mater Anna*.

Wat de bedoelde plaets uit VAERNEWYCK betreft, deze schrijver, na bekend te hebben, dat hy « noyt meer dan een maent, om lesen ofte schrijven te leeren scholen en ghijnck, » verstout zich eenigzins, als geschiedschryver op te treden, by het denkbeeld, zoo hy zegt, « dat oock » vrouwen constige wercken volbracht bebben, noch in » onsen tijden; soo dat constighe ende cloucke mannen, » daermede te wets souden gheweest hebben. Zoot emmer » ghebleken is aen die eersaeme ende sonderlinghe van » God begaefde Maecht, Anna Bijns, te Antwerpen, die » soo eerlick ende treffelick gewrocht heeft in die conste » van Rhetorijcken, aenvoerende oock soo pointelijck » die auctoriteyt der heiliger Schriftueren, soo dattet » sommighe docteuren niet verbeteren en souden.

» Ende oock aen die behendighe ende troengieuse » dochter Rosiane tot Dendermonde, oock in 't feyt van » Rhetorijcken, die noch lesen noch schrijven en conde. »

Tot dus verre Vaernewijck. Hetgene Willems in zyne *Verh. over de Nederd. Letterk.*, Witsen-Geysbeek in zijn *Critisch-anthologisch woordenboek der Nederduitsche dichters* (*sub voce*) over Rosiana aenteekenen is uit Lindanus overgenomen. Foppens in zyne *Bibliotheca Belgica* had zulks mede reeds gedaen.

De voorzeide kamer der Rosiers bestaet niet meer. Zy werd, tydens den inval der Franschen in ons land, op het einde der voorgaende eeuw afgeschaft, vernietigd. Onmogelijk is het my geweest op te sporen, wat er van de papieren dezer Rhetorijkkamer geworden is. Rosianas graf is thands in O. L. V. kerk niet te vinden : ook koomt het niet voor op een handschrift van den jare 1786, dat alle de grafschriften, destijds aldaer bestaende, behelst, en dat wy bezitten. Wy zijn gelukkiger geweest dan Willems en Witsen-Geysbeek, en hebben een van hare gedrukte stukjens ontdekt.

Lucas de Heere, geboren in 1534, heeft, gelijk Karel van Mander getuigt [1] « in poësy verscheyden dinghen » ghedaen. Onder andere *den boomgaert der Poësyen*, in » welcken hy eenige dinghen uyt den fransoyschen » heeft vertaelt, te weten, *den tempel van Cupido* van » Marot, en andere dingen; oock veel van zijn eyghen » vindingen, doch niet op de fransche mate, die hy na- » derhandt wel gevolght heeft. » Dit boekjen is ons in de hand gekomen. Bladz. 47 en 48 treft men aldaer de volgende verzen aen :

1 Leven der Nederlandsche schilders. Haerlem 1604, in4°, bladzyde 256.

AEN D'EXCELLENTE ROSEANE, POETERSSE, RESIDERENDE TE DENDERMONDE.

Eer dat ik u kenne (ô Roseane excellent)
Hebbe u ghekend, deur Haelsuut eloquent,
Die mij te Ghend van u beghonste te narreren,
Zegghende: daer was een dochter, wonende ontrent
Zijn woonste, welcke in dichten en componeren
Wonder dede: ia wiens wercken dat passeren
(Sprak hy) veel manlicke constighe wercken.
Dies begonste ic mi (duer zulc adverteren)
Zeer te verwonderen, ende (zoo ghi meugd mercken)
Nog meer te verblien: ziende de const verstercken,
Vereeren en verrijcken deur een maegd eerbaer,
Die, zonder de studie ofte hulpe van cleercken,
Zonder lettere te kennen componeerd eenpaer
Schoon spelen, Refereynen, Liedekins, aldaer
Vul van alle gheleerde sententien en leeren.
Waer deur ghi uws stads lof (al is si cleene voorwaer)
Meer dan of zy Scypion hadde, zuld vermeeren:
Ghelijc Pallas boven Mars is verre te eeren.
Maer op dat ander u licht ooc meughen sien blijncken,
En dies haer profijt maecken, eer zi mijncken
Deur de prente, waer bi sconstenaers lof groeijende is,
En op dat elc (dit ziende) magh zegghen, oft dijncken
Sulck een Roose aene de Denne groeijende is.

ROSEANE AN LUCAS D'HEERE.

Ghy schrijft tot een die simpel is in de Practiicque,
Onwijs, aerme gheboren, en noch niet riicke,
In de conste gheel magher ende teere,
Slecht, ongheleerd, zoo ghy hier ziet publiicke:
Maer nochtans zendic een groete vriendeliicke
Tot Ghent an V, lieue Lucas d'Heere,
Op dat ic wat danckbaerheits wederkeere
Tot u die gherekent ziit onder d'expeerde.
Als ic van u hoorde, ic schaemde my zeere,
Dat was als my Haelsuut van v vercleerde.
Ic en hebbe u noynt (meen ic) ghesien op d'eerde

Dan deur uwen brief, danc heb v jonste :
Daer in ghy schriift dat ghi van mi dicht begheerde,
Dwelc (ic kend) te cleen is en te sober in de conste.
Ic beminde Rhetorica van dat ic begonste
Die t' handtieren, zonder schriven of lesen :
Maer sheeren milde graci (die my begaeft vp tronste)
Is op u (Luca) overvloediger gheresen,
Die zijt onder alle d' artisten ghepresen.
Al begheerde van een maeght Rhetoricams lessen,
Die in de zulcke niet crachtigh en kan wesen,
En die ic deur d' aude lanx om meer moet messen,
Als eene Roose die verdwiint, by geliickenessen.
Nochtans minen gheest in u begheerte verbonden is.
Want dat my is ghegheven deur Gods addressen,
V van my uut ionsten ionstigh ghezonden is.

Deze regelen ademen eene reine, dichterlyke ziel, en wy stellen die gereedelijk boven degene aen welke zy tot antwoord dienen. Men steke slechts de aenvallige Rosiana in een min ouwerwetsch kleed, en oordeele !

In onze dagen zou zy hare gedachten omtrent op de volgende wyze voorgedragen hebben :

Gy schrijft tot haer, die, nog in Dichtkunst onervaren,
  Onwijs geboren is, en al haer zwakheid voelt.
Maer 'k zende 's Vriendschaps groet u over, en verklaren
  Zal deez' de dankbaerheid, die in mijn boezem woelt.

U, zelfs gerekend by Poësis troetelzonen !
  Ik kreeg een blosjen, toen ik hoorde van uw gunst.
Nooit zag ik u op aerd', maer 'k ken u door uw toonen,
  En door uw lieven brief, vol hartelyke kunst!

Gy schrijft dat ge, eedle Vriend, iets van mijn zang begeerde,
  Die al te kunsteloos, die al te nietig is.
Toch minde ik Poëzy, van toen ik die hanteerde,
  Schoon ik genot en hulp van pen en boekstaef miss'.

Veel overvloediger is op u Gods genade
  Gerezen; ja, op u, den roem der Dichtrenstoet;
Al gaet ge een ongeleerde, een simple maegd te rade
  Die in dit eindeloos vak uw lessen vergen moet,

En die allengs verkwijnt, door ouderdom verslonden ;
  Gelijk de teedere roos, by uitgebloosde wang.
Mijn wensch is echter aen uw zielsbegeert' verbonden :
  God schonk me een teeder hart, en u schenk ik diens zang.

En hiermede vermeenen wy bewezen te hebben, dat Rosiana, onze stadsgenote, onder de verdienstelyke dichteressen van haren tijd mag geteld worden; haer naem vereert eene Stad, die ons boven alles dierbaer is.

Dendermonde, maert 1838.

P. VAN DUYSE.

TAFELSPELEN.

De volgende Tafelspelen heb ik voor eenige jaren afgeschreven, naer een HS. op papier, van de zestiende eeuw, behoorende aen den heer Hye-Schoutheer, in leven secretaris der stad Gent, en lid van het Nederlandsch instituet. Dezelve schynen opgesteld omtrent het jaer 1500, of wellicht nog vroeger. Zy werden *Tafelspelen* genoemd, om dat ze door drie of vier rondreizende persoonen gewoonlyk op een tafel uitgevoerd werden. Uit den inhoud blykt, dat zy in Vlaenderen opgesteld zyn, het derde waerschynlyk te Eecloo; want in hetzelve wordt gesproken van de kermis van *Bentille*, een gehucht van het dorp *Sint-Jan-in-Eremo*, op een groote uer afstands van Eecloo gelegen.

J. F. WILLEMS.

I.

Een tafelspeelken van twee personnagien om up der dry Coninghen avond te spelen.

GHEWONELICKE VRUECHT.

Holla! Ic hadde daer bycans ghevallen.
Ic hoorde hier zo groote ghescallen,
Dus moester commen binnen ghestreken.
Comt inne, tes ghenouch ghekeken,
Ende groet den coninc, al zoet betaemt,
Sonder langhe dralen.

ALWARIGH VOORTSTEL.

Ic ben al te zeer beschaemt:
Doettet ghye, ghy connet al te wel.

GHEWONELICKE VRUECHT.

Ba neen, ghy heet Alwarigh Voorstel:
Van u zo mueghen se zeer zijn verhuecht.

ALWARICH.

Neen; groetten ghy; ghy heet Ghewonelicke Vrueght.
By uwer duecht ,, veel droufheyt vergaen es.

GHEWONELICKE.

Ghewonelicke vruecht nu verre ghedaen es,
Midts Pieter Diertijt, die nu voor handen es,
Niet alleen hier maer in allen landen es:
Die doet ghewonelicke vruecht verdrooghen,
Soot blijct voor ooghen.

ALWARICH.

Willic mij dan pooghen
Te groeten den coninc van hooghen leven?

GHEWONELICKE.

Ja ghy, in trauwen.

ALWARICH.

Godt moet u groeten, heer coninck verheven,
Ende oic tghezelschap groot ende cleene.
Wy comen hier, zeer licht te beene,
Tot uwer feesten reene ,, zo ghy muecht mercken,
Om svreuchts verstercken.

GHEWONELICKE.

Ons simpel ghewercken
Ghewillich ontsiet hier, coninc gent 1,
Wy zullen u gaen schijncken een present,
Alzo ic meene.

ALWARICH.

Een present?

1 *Gent*, jent, lief.

GHEWONELICKE.

Ja.

ALWARICH.

Ic en hebber gheene.

GHEWONELICKE.

Neen? hoe stady alzoo? wat zijdy een slurf!
Es daer niet in uwen curf?
Ic meene jaet, by ja, by neen.

ALWARICH.

Jaet, daer rotelt eenen pickelbeen,
Ofte eenen steen; ,, ic en weet niet watte.

GHEWONELICKE.

Het es een present alzo ic schatte.
Waer pleighmen pickelbeenen te draghen
Op zulcke daghen?

ALWARICH.

Ja, wilt dan ghewaghen
Wat dat wy brijnghen up dit saeysoen.

GHEWONELICKE.

Dat zal ic gaen doen,
Ter eeren dezen coninc, die de croone draecht;
Want wy brijnghen hem een suver maecht,
Die een conincghinne ooc es beseven [1]:
Die willen wy hem tot een present gheven
Zonder sneven [2].

ALWARICH.

Heylaes, ic moeter om beven.
Waer es u maecht, wat stady en calt?

GHEWONELICKE

Men zalse hier varijnc [3] sien.

1 *Es beseven*, bekend is (voor een koningin). — 2 *Sneven*, missen. — 3 *Varinc*, dadelyk, seffens.

ALWARICH.

Hy goer dat zult [1].
Wy zullen hier, duer u clappen en talen,
Eenen zac met schande behalen.
Maer haddy ghesweghen, ten ware gheen noot.

GHEWONELICKE.

Noch zegghic wy brijnghen een maecht mijnjoot [2].
Rasch, wilse halen, mit uwen curf of mande,
Ende gheefse den coninc, ten es gheen schande;
Hy zalder te blijder af zijn van zinne;
Want hem wel dient een conincghinne,
Om zijnen tijt wat te vergeten.

ALWARIGH.

Helpt tantgapen [3], tes een mespele!

GHEWONELICKE

En wiltse niet eten;
Maer geifse den coninc onversaecht;
Want dit es de zelve conincghinne en maecht
Daer ic u van te voren af hebbe ghewaecht:
Nempse in dancke.

ALWARICH.

Bediet dees mespel ,, op den coninc snel?
Of anders, al es u ghifte schoone,
[Si es] niet weert een boone.

ALWARICH.

Ten eersten de croone,
Die met vijf tacken wert ghezien:
Die mach men up eenen coninc bezien,
Wanof den eersten toe mach zijn ghezeyt

1 *Hy goer dat zult.* Zoo staet er, doch waerschynlyk moet men lezen: *ei, goer, dat en zult.* Gorr of *gorre* is een oud versleten paerd; hier dus een spotnaem. — 2 *Mynjoot*, fransch mignonne. — 3 *Helpe tantgapen.* Het eerste woord is eene uitroeping, verkort van *God helpe my;* doch het tweede versta ik niet: misschien een scheldwoord (tandgaper?).

In alle dijnghen rechtveerdicheyt;
Den anderen *wijsheyt*, die eenen coninc betaemt,
Of anders en es hy gheenen coninc ghenaemt;
Den derden *goedertierentheyt*, dats te zijne zaecht;
Den vierden *voorsienicheit;* den vijften *maecht* [1].
Dat dient eenen coninc, zo ic begrijpe,
Ende dat de mespele es bruin en rijpe,
Dat bediet, dat elc coninc ghepresen
Moet hebben een rijpe ende manierlic wesen,
Up zijn onderzaten, tallen stonden.

ALWARICH.

Tes ontbonden,

GHEWONELICKE.

Waert wel ghedaen,

ALWARICH.

Dat doen de zonden [2].

GHEWONELICKE.

Tes wel ontbonden.

ALWARICH.

Al ons vermonden,

GHEWONELICKE.

Int beste wilt slaen,

ALWARICH.

Tes wel ontbonden

GHEWONELICKE.

Waert wel ghedaen.

ALWARICH.

Oorlof, her coninc, wy willen gaen
Als nu te desen.

GHEWONELICKE.

Die hoogste coninc (dats Christus ghepresen)
Wilt u, her coninc, ende al te samen
In hemelrijcke croonen. Zeght alle Amen.

1 *Maecht*, voor macht, naer de vlaemsche uitspraek. — 2 *De zonden*? Ik vat den zin van dezen regel niet. Misschien te lezen: *en doent de zonden*.

II.

Eene ghenouchelicke clute [1] van NU NOCH, van iiij personagien, te weten, de man [2], de ghebuer, dwijf, ende de pape.

DE MAN.

Eylacen, die altoos is gheplaecht
Ende nemmermeer blijden dach en bejaecht,
Hem mach wel langhe dijncken den tijt.
Als ic buten ben hebbic cenich iolijt;
Maer als ic thuis ben leyt mijn herte ghebonden,
Zo minnelic ben ic ghelevert den honden.
Mijn wijf, zy loddert [3], zy bouft.
Dan es mijn herte zo zeere bedrouft!
Dit waer te liene, om claer vermanen [4],
Zy doet my lachen dat mijn ooghen tranen:
Zo stijf versetse mijnen capproen.

DE GHEBURE.

Ghebure, hoe vaerdy?

MAN.

Lieve ghebuere, wat soude ic doen?
Mijn wijf es teghen my zo quaet?

GHEBURE.

En beteret niet?

MAN.

Wach armen, jaet,
Achter waert, als de hinne schert.

GHEBURE.

Anders niet?

MAN.

Het staet voorwaer alzoo verwert,
Als noynt garen dede up een strene.

1 *Clute*, kluit, klucht. — 2 *De man:* in het HS. staet *den man*, doch later meest altyd *de man*. — 3 *Zy loddert*, zy speelt de hoer. — 4 Om het klaer, om het recht uit te zeggen moet ik belyden (*lien*) dat zy my doet lachen, enz.

GHEBURE.

Ic zal u leeren een rene [1],
Daer mede zuldijse up een ander ploye bringhen.

MAN.

Up een ander ploye? ic heb van als gheproeft.

GHEBURE.

Tsuere metten zoeten?

MAN.

Ja, al datter behoeft.
Tquaet met goet, tes alleleens.

GHEBURE.

En blijvet noch altoos even quaet?

MAN.

Godt weet, neens,
Maer lancx om quader dat sy wort.

GHEBURE.

Ic zal u wel raet gheven, op een cort [2].

MAN.

Dat beteren zal?

GHEBURE.

Godt weet.

MAN.

Nu, zegt my dan.

GHEBURE.

Verstaet wel tbescheet:
Als ghy thuus comt, een voor al,
Spreect zy dan quaet, zo zy ooc zal,
Watse u smijt of wat zy u doet,
Zecht altoes *nu noch*.

MAN.

Waer dat goet
Dat waer tghene dat ic haer hiette.

1 *Rene*, redene, raed. — 2 *Op een cort*, in korte woorden.

Ende indien zy my trocke, smete of stiete?
Zey ic *nu noch*, ic weet wel, te voren,
Zy slouge my doot; dat waer verloren [1].
« Haut dat, *nu noch!* dat wert [u] droufelic swaer! »
Dat zou zy zegghen.

GHEBURE.

Daer en vraecht niet naer.
Ghy moetet herden [2], groot en cleene.

MAN.

En zoudic altoos *nu noch* zegghen?

GHEBURE.

Ja ghy, al teenen [3].

MAN.

Goy [4], zo zoudic langhe *nu noch* zegghen!

GHEBURE.

Tot dat ghijze verwect ende leert *nu noch* te zegghen,
Ghy moetet verduwen.

MAN.

Hoe zoudic pijnen my dat an te legghen?
Gheifse my een smete, ic zegghe *nu noch*,
Zoo gheefse my dusent mael meer toch.
Hoe zal ict daer mede maken?

GHEBURE.

En of zy namaels wel stoffeerde u caken
Met goeder spijse, na u ghevoech,
En zoudy nu niet connen *nu noch* zegghen?

MAN.

Ja ic, man, [my] passeret ghenouch
Nu noch te zegghen, even stijf,
Gaefse my wel tetene.

1 *Dat waer verloren*, een gewoone vlaemsche zegswyze, voor: *dat ware al om niet*. — 2 *Herden*, uitharden, uitstaen. — 3 *Al teenen*, allenthave, t'eenegaer. — 4 *Goy*, uitroeping voor *God*. Zie myne *Verhandeling over de vloeken*. Zoo zeggen de franschen nog *jarnigoy*, voor *je renie Dieu*.

GHEBURE.

Jaese. Up u lijf 1
Herderet in smijten, in eenen doene,
Ghy zullet haer maken alzoo ghewone
Dat zy haer zal vervaren dan,
En wanen dat ghy uus sins mist 2.

MAN.

Dats rechs die man 3,
Mochtmense alzo ontvechten.

GHEBURE.

Jaet. Zechdy *nu noch?*

MAN.

Ja ic, by allen Godts knechten,
Jc zal *nu noch* zegghen, wat zy my doet.

GHEBURE.

Soo dat ic zal haer 4 maken vroet
Dat sy u heeft al dul ghesmeten,
En dat ghy van den duvel zijt beseten,
Dat heifse met haren smijten ghedaen.

MAN.

Dat wort een groete boerde 5!

GHEBURE.

Nu, ghy zout ghaen.
Gaet henen thuiswaert, rasch.

MAN.

Ghy zecht zeker waer.
Adieu, ghebuur.

GHEBURE.

Gaet henen, gaet henen, ic werpe u een schoelap naer;

1 *Up u lijf,* op u leven: ik bevele het u op straf van uw leven. — 2 *Uus sins mist,* uws zins mist, buiten zin, buiten verstand zyt. — 3 Dat 's recht de man die zy hebben moet (?). — 4 *Haer.* In het HS. staet *u,* wat zeker een misstelling is. — 5 *Boerde,* klucht.

Dat ghy wel herden moet in desen;
Want het zal zeker vremt te hooren wezen:
Daer wordt een groot gheschal.

MAN.

Nu dus, vooren! God zeghent het al.
Zet ons teten en te drijncken! haest u snel!
Wat duvel, waer blijfdy?

DWIJF.

Ke, zecht? heer, willecome, schoon spel 1.
Zecht uut, waer hebdy ghebeyt zo langhe?

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Ja, ghaet u ghanghen:
Ic wedde ic prouf u.

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Swijght! Godt bedrouve u,
Dat ghy dus langhe leift, auden dwaes!

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Ja, goey faes 2!
Nu noch? eyst anders niet?

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Hoort dit bediet
Met dezen *nu noch!* wat hebbic gheleden.

1 *Willecome, schoon spel.* De gewoone groet aen degenen, die in eene gildekamer of hof binnen kwamen, om deel te nemen in het spel. — 2 *Goey faes*, goed gerafel! ik wensch dat u het rafelen wel gelukke: Ga voort, ik wensch u goed spel (gelyk eenige regels hooger). Vergelyk Hoeufft, *Proeve van Bredaasch taaleigen*, bladz. 148.

MAN.

Nu noch.

WIJF.

God moet u schaden en scheden!
Wat meendy hier me, vuil catijf?

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Ke, hoort doch dit bedrijf!
En zal mer anders niet zegghen?

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Laet ons met vreden met dezen *nu noch*.
Die duvel schinde u!

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Ic wedde ic vinde u,
Dat u zal rauwen, ic zecht u claerlijc.

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Dats emmer die duvel baerlic!
Ghy en vraechter niet naer,
Dat mercke ic doch.

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Haut dat [1]! zecht nu noch
Vuil catijf! wat hebdy voren?

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Wey, tes al verloren.
Ic zals u *noch* gheven, dat u zal grouwen.

1 *Haut dat!* houw daer. Zy slaet hem.

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Ic zal u zo douwen,
Ghy zult dat *nu noch* achter laten.

MAN.

Nu noch.

WIJF.

En macht niet baten?
Ic en hoorde desghelijcx noynt mijn leven.

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Goy! ic zals u genouch gheven
Dat u grauwelen zal, zonder ghetal.

MAN.

Nu noch.

WIJF.

By goy, ic zal!
Hant dat; wildijs noch meer?

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Amy [1], mijn hant doet my zo zeer.
Al zoudy ramp hebben, en die u droch [2],
Wat meendy doch?

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Dat es vreemt bescheet,
Ja tvremste dat ic noynt hoorde.

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Ic zal ghereet [3].
Haut dat! nu zecht *nu noch* al teenen.

MAN.

Nu noch.

1 *Amy*, ai mi! — 2 *Droch*. Droeg? of: *die u bedotte*? — 3 *Gheroet*, gereedelyk, terstond.

WIJF.

Wat mach hy hier mede meenen?
Ic en hoorde mijn daghen vremder advyse.

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Tjan [1], ic loope uuten huyse.
Lieve gheburen, comt my ter baten!

GHEBUERE.

Wat ist, lieve ghebuere?

WIJF.

Dat zal ic u weten laten:
Wat ic mijnen man doe, goet of quaet,
Hy zegt altijt *nu noch*, wat ic hem doe.

GHEBURE.

Ic zoude den pape halen daer toe.
De man heeft claer sijns sins ghemist
Met uwen smijtene.

WIJF.

Es dat dan best
Dat wy den pape halen?

GHEBURE.

Jaet, Godt weet.

MAN.

Nu gaen wy dan.

GHEBURE.

Ic gae mede ghereet.
Nu gaen wy den pape halen, onder ons beeden [2].

MAN.

Aldus zou men deze quade wijfven beleeden.
By sent Jan, dats goeden raet
Dat ic *nu noch* seyde. Al es twijf quaet
Ic hebse emmers versubtielt hier inne.
Zy meent dat ic ben uuten zinne?
Ic moeter om lachen, dats verloren.
Ic ben wijzer dan Zalomon hier te voren

1 *Tjan*, het fr. *tiens*. — 2 *Beeden*, beiden.

Of Virgilius of Aristoteles met.
Dat ic *nu noch* zey was goet opset.
Ic zal haer quaetheit nu afbrijnghen;
Ghelijc den cochuit [1] zal ic zijnghen
Altoos *nu noch*, tot mijnder vromen [2].
Zo waen ze dat mijn nu es over comen,
Ende zal my steerckelic smeeken [3] dan.

DWIJF [*tot den pape.*]

Lieve heere, comt tot mijnen man,
En ziet doch wat hem deert.

PAPE.

Wat mach hem gebreken?

DWIJF.

Hy zeyt altoos *nu noch.*

PAPE.

Wat? dat zijn vremde treken.
Nu noch? wat ramp heeft dat inne?

GHEBURE.

Hy is claerlic uuten zinne.
Dwijf heift hem ghestooten en ghesmeten,
Dus mach hy wel zijn bezeten,
Om deze onverduldicheit swaer.

PAPE.

Ic zal met u gaen tot daer.
Haelt my mijn stole en mijnen bouc
Ende mijnen quispele.

GHEBURE.

Dit wert een schoon besouc!
Nu zullen wy weten wat *nu noch* bediet.

PAPE.

Nu gaen wy rasch.

WIJF.

Hier wonic, heere, ziet.
Dit es mijn man, spreect hem toe.

1 *Cochuit*, koekoek. — 2 *Vromen*, baet. — 3 *Smeeken*. Oudtyds werd dit woord gebruikt voor vlyen, streelen.

PAPE.

In nomine Patris et Filii.

MAN.

Nu noch.

WIJF.

Ic zegghe de man es claer beseten:
Des zoudic meenen.

MAN.

Nu noch.

PAPE.

En spreect hy anders niet alteenen
Dan *nu noch?*

WIJF.

Neen hy, heere.
Dit heeft hy curts aenghenomen.

PAPE.

Sa vrient, tot uwer vromen
Ic wil u belezen en besweeren,
Ende manen, by al dat u mach deeren,
By nachtridders, ende by avondtroncken [1]
Die achter den hoven de belle cloncken,
By cocketoysen [2], by neckers, by maren,
Ende by den drollen [3], int weer weghen [4],
By catten die te dansen pleghen
Tswoendaechs, en by varende vrauwen,
Dat ghy zecht, op goeder trauwen,
Wat u letten mach of ghebreken.

MAN.

Nu noch.

PAPE.

Wat, en condy anders niet spreken?

WIJF.

Neen hy, zeker, heere.

1 *Avondtroncken*, waerschynlyk te lezen *avetroncken*, in het hoogduitsch *abetroc* (plantasma), over welke kwade geesten zie GRIMM's *Deutsche Mythologie*, bladz. 291. Anders beduidt *avetronk* ook *bastaerd*. — 2 *Cocketoysen*, helschepoelgeesten, van het middeleeuwsch-latynsch woord *Cochetus* (cocytus). Zie DU CANGE in voce. Of misschien *cocketrijson*, serpenten. — 3 *Drollen*, by KILIAEN kaboutermannekens. — 4 *Weer weghen*, luchtbewegen, storm?

PAPE.

Tjan ; noch bemane ic u meere
By den zonnen boom en by der manen,
Die Alexander verfierde in wane,
En by alle doode papen,
Ende ic bemane u by alle die gheselschape
Dat te Babelonien leyt up tcasteel [1].

MAN.

Nu noch.

PAPE.

Wey ; Godts hebs deel,
Ic en weet niet wat hem mach letten.

GHEBURE.

Of men hem toten gave?

PAPE.

Ja, ja ; wilt hem dat voren zetten,
Van den besten ghezoden en ghebraden.

WIJF.

Ic heb hier een stic van eender vladen :
Wil ic prouven of hijse mach?

MAN.

Nu noch.

GHEBURE.

Nu rasch, zonder verdrach [2],
Haelt hem te eten ; hy zal claer ghenesen.

MAN.

Nu noch.

PAPE.

Ten mach gheen quaed wesen.
Hy heet zo mughelic al duere [3].

MAN.

Nu noch.

PAPE.

Hy machse wel ter keure!
Ic zie wel de man en heift gheenen noot.

1 Zie *Reinaert*, V° 23. — 2 *Zonder verdrach*, zonder verwyl, zonder ophouden. — 3 Mogelyk zal hy het door eten.

GEBEURE.

Vrauwe, tes u schult, cleen en groot.
Gaefdy uwen man wel tetene,
En ghy hem niet en waert zo fel,
De man zoude hem hebben wel [1].

MAN.

Nu noch.

PAPE.

Ghy moet den man smeeken schiere [2].

WIJF.*

Ic zal, heere, in alder manieren,
En bidden hem vergheiffenesse van alle mijn mesdaet.
Jan, vergheift my dat ic u oynt was so quaet,
En oynt zo fel was teghen u.

MAN.

Ic vergheift u gherne.

GHEBURE.

Ja, wat zechdy nu?
De man es gheuesen ter stont.

WIJF.

Hoe vaerdy Jan, hoe vaerdy Jan?

MAN.

Ic ben al ghezont,
Als ghy my niet meer quaet zijt.

WIJF.

Neen ic, nemmermeer.

PAPE.

Godt zy ghebenedijt,
Die man es van den evel [3] ghescheyden.
Adieu, vaert wel.

WIJF.

Heere Godt wil u gheleyden!
Ghy hebt mijn herte ghepaeyt ter deghe.
Ic wil ooc gaen.

1 In het HS. *De man en zoude hem niet so qualic hebben;* doch dan rymt het niet. — 2 *Smeeken schiere,* al spoedig liefkozen. — 3 *Evel,* kwaed, ziekte, *euvel.*

GHEBURE.

Dwijf es up weghe,
Wy mueghen wel spreken met goeden raet.
Dat ic u *nu noch* dede zegghen
Was dat niet goeden raet?

MAN.

By sent Jacob, jaet;
Maer metten eersten was ic daerom ghesmeten.

GHEBURE.

Maer nu hebdy namaels goede vladen gheten.

MAN.

Dat doe ic sekere.

GHEBURE.

Ic en sach noynt wijf bat beghect!
Wanneer se meer haer man uut stect,
Of dat zy quaet sprect ,, een vooral,
Zecht altijts *nu noch.*

MAN.

By sent Thoon, ic zal;
Want anders gheen zaken en mach my droomen.

GHEBURE.

Ja, zo meent zy dat u curen overcomen,
En ghy zullet al te boven blijven.

WIJF.

Ay, lodders! dat men u moet ontlijven!
Dat hebbic al te malen ghehoort.

MAN.

Wacharmen, wacharmen!

GHEBURE.

Moort, moort! dwijf zal ons vernielen.

WIJF.

Nu zecht *nu noch!*

MAN.

Ic en zal, by mijnder zielen
Nemmermeer seker, lief wijf.

WIJF.

Suldijt meer zegghen?

MAN.

Neen ic, up mijn lijf:
Twas mijn ghebure diet my riet.

GHEBURE.

Tjan, heere, ic en riet u niet:
Daerom willet my verdraghen [1].

WIJE.

En weetty niet dat hem mesvalt met vlaghen
Die zijn hant steect tusschen schus en boom [2]?

GHEBURE.

Och, ic kenne [3] dat waer es.

WIJF.

So nemes goom [4].
Elc wacht hem, die wel wil varen!
Godts gratie wil ons allen bewaren.
Die Vader, die Zone, die helighe Gheest
Verleene ons zalicheit aldermeest.

1 *Verdraghen*, te goede houden. — 2 Wellicht ziet dit op het geval met Bruin den beer, in *Reinaert*, V° 710 en volgende. — 3 *Kenne*, bekenne. — 4 *Goom*, acht.

III.

Een Tafelspeelken van twee personagien, eenen Man ende een Wijf, gecleet up zijn boersche.

DWIJF, *van buten, met eenen zac up den hals, beghint.*

Waer zijdy, Han Hannen 1?

DE MAN, *van buten met eenen eyerpaendere* 2.

En hannent niet vele.

WIJF.

Comt, men licht hier de cannen.
Waer zijdy Han Hannen?

MAN.

Ic wilde ghy waert ghebannen;
Versmachten moet u kele.

WIJF.

Waer zijdy Han Hannen?

MAN.

En hannent niet vele;
Of zeghdijt in spele? „ Hoe stady en tiert!
Roept niet zo luyde.

1 *Han Hannen*, dat is, *Han* zoon van *Han*. Het woord heeft meer dan eene beteekenis: *Hanne* is *Jan*, is een *roetaert* of *ekster*, eene *henne* en eindelyk een *laffe vent*, in welken laetsten zin het hier voorkomt, gelyk ook by P. Gheschier, in zyn *Werelds proefsteen*, Antwerpen 1643, in-4°, bladz. 27:

Dese, dul en sonder sinnen
Gaet soodaenigh wijf beminnen,
Die daer, in den echten staet,
Heren man ghedurigh slaet,
En die voorder, daer beneven,
Wil dat hy sal voor haer beven,
En ghestaegh, in vreught oft pijn,
Als een rechten hannen sijn.

2 *Eyerpaendere*, eierkorf. Dit *paender*, zoowel als het fransche *panier*, komt van het middeleeuwsch *panarium*, broodkorf.

WIJF.

Wat deze loeten [1] versiert!
Sijdy al bebiert? „ Wat zuldy hier brouwen?
En heetty niet Hannen?

MAN.

Hannen? neen ic, in trouwen,
Hannen en was noynt mijn rechte name.

WIJF.

Tes ooc waerachtich, twaer voor u een blame;
Want Hannen es een zot, met curten verhale.

MAN.

Een Hans es een duutsche, een hackino [2] een walc.
Hoe zal ic dan heeten? ic en weets niet, by lo.

WIJF.

Een Hanneken es een kint, en Jan wyo [3];
Dies mueghdy wel Jan heeten, up elc termijn [4].

MAN.

Wat es wyoe te zegghen?

WIJF.

Cuendy gheen latijn,
Zo en zuldy dat woordeken niet verstaen:
Dat ghy zo zult.

MAN.

Ic latijn cuenen? swa neen [5], ic waen [6].
Zoudic latijn in den coestal gheleert „ hebben?
Ic mach altemet den harijnc ghekeert „ hebben.

WIJF.

Waer, int cloostere?

1 *Loeten*, lompaert. Zie Kiliaen. — 2 *Hackino*, waerschynlyk een *vrouwen kwaeddoener;* van het waelsche werkwoord *haguigner* of *hoguiner*. Volgens Menage was *hoguineur* een sobriquet van die van Arras. Zie Hecart, *Dictionnaire Rouchi-français*, p. 251. — 3 *Wyo*, horendrager, fr. *cocu*. Men noemde de Doornikkers *les Wyos d'Tournay*, « parce que (zegt Hecart, l. c. pag. 491) les Tournesiennes étant assez généralement belles femmes, sont fort recherchées. » — 4 *Up elc termijn*, op elken tyd, op elk uer. — 5 *Swa neen*, zoo waer neen; waerlyk neen. — 6 *Ic waen*, naer ik denk.

MAN.

Ke neen, up eenen roostere.
Waer keert menne anders? ha, sufte ghye?

WIJF.

En als ghy twee butten cocht ghy brochter drye 1:
Dus moester proffijt in u huus ghewerden.

MAN.

Hoe es datte mueghelic?

WIJF.

Ghy waert den derden;
Want ghy zijt al buttachtich, zoot mach blijcken.

MAN.

Mijn heren, zy wilt my by eenen but ghelijcken!
Eyst niet jent 2 dat zy met haren man gaet gecken?
Maer de vrouwen moeten altoes ane becken,
En tlaetste behauwen van der tale.

WIJF.

Ghy spreict quaet vlaemsch, al en zijdy gheen wale.
Secht: de mans willen altijts de vrauwen duercaerden.

MAN.

Wa jen 3? zy en willen. De vrauwen draghen zom baerden;
Daeromme willen zy boven binden 4, zonder ontvlien.

WIJF.

Draghen zy baerden?

MAN.

Ja zy, ic hebt ghezien.
Eyst wonder dat de werelt gheheel gaet verdraeyt!

1 Namelyk twee botten (botvisschen) en gy, die ook bot zyt. — 2 *Jent*, lief, fr. *gente*. Het woord wordt in Vlaenderen nog veel gehoord. — 3 *Wa jen*, een uitroeping; als boven blads. 112 *Wey*. — 4 *Boven binden*, de bovenhand hebben, een spreekwyze van het *bannier binden* ontleend; als of men zeggen zoude: de bovenste kleur overtreft de andere. Hiervan komt de kreet: *Oranje boven!*

WIJF.

Ke zwijcht, stopt uwen bec! hoe stady en craeyt!
Ic hoore wel, ghy meent u dijnghen int vuile.

MAN.

De vrauwen draghen baerden an haer nuyle 1:
Es datte vuil? laet varen u snaterijnghe,
Ic zout doen blijcken.

WIJF.

Welke taterijnghe!
Hebben de vrauwen nuylen? waer sijn u sinnen?

MAN.

En hebben zy gheen mulen, die cattinnen,
Daer zy baerden an draghen, in reynder vauwen 2?
Ic wedde ja zy.

WIJF.

Sijn de cattinnen vrauwen?
Wat caut es my datte? spreict by manieren.

MAN.

Tzijn de vrauwen van de caters, by gans bieren 3!
Blijckt niet in de maerte? tesser al te verhoene 4:
Elc wilt een vrauwe hebben.

WIJF.

Wat heift men te doene
Met zulcken caut? tschijnt dat ghy al zot ,, zijt.

MAN.

Fy, Clemme, my dijnct dat ghy al besnot ,, zijt.
Vaecht uwe nueze af: zuucht het zoch.

WIJF, *tastende naer hare nueze.*

Wat ghebreict u an mijnen nueze?

1 *Nuyle*, voor *muyle* (bakkes). — 2 *In reynder vauwen*, rein uit gezeid. — 3 *By gans bieren*, verdraeide vloek, voor *by St-Jans viere!* Zie myne *Verhandeling over de oude vloeken.* — 4 *Verhoene*, verhoeden. Een meisjen verhoeden is haer trouwen (in hoede nemen).

MAN.

Ja, tes waer, ghy hebten noch.
Stonde dien nueze niet u caken ontrent,
U schoon aensicht ware met allen gheschent.
Tes eenen schoonen blusscher, meerder dan zom 1.

WIJF.

Wat ghebreict u an mijnen nueze?

MAN.

Stonde hy niet stom,
Ic en zouden niet gheven om eenen ducaet.

WIJF.

Kijct, welc eenen fraeyen nueze dat daer staet!
Ic hadde my liever zulc eenen nueze ghezact 2.

MAN.

Al es mijnen nueze gerompelt, hy lach ghepact
Even in de mande als wy eerst overquamen 3.

WIJF.

Hy is swinters al blau; ic soude my schamen
Zulc eene nueze te draghen; want hy te snode ,, es.

MAN.

De vrauwen prijsen altijds dat root ,, es.
Hy wert root als ic drijncke crabbeleere 4.

WIJF.

Waen, Jan ghy zijt een aerm brabbeleere.
Ghy hebt altoos in uwen nueze, zo ic zeye.

MAN.

Wat hebbic in mijnen nueze?

1 *Meerder dan zom*, grooter dan sommige andere blusschers (dompers). — 2 *Ghezact*, tot vernietiging gedoemd; van *sacken*, iemand tot den zak verwyzen, dat is, in eenen zak steken en verdrinken. — 3 *Over quamen*, ter wereld over kwamen. — 4 *Crabbeleere*, waerschynlyk de naem van eenig vlaemsch bier. Volgens KILIAEN verstond men in Holland door *krabbeler* een zekeren penning of kruisduit. Misschien is 't hier een scheldnaem: *gy krabbelaerster*.

WIJF.

Inu [1] de papeye [2],
Van dat ic u eerst te trauwen begoeste.

MAN.

En ghy zijt deerlic gequelt van den schaephoeste.
Van achter niesdy, dats meerderen roy [3].

WIJF.

Al waerdy met uwen nueze noch zo moy,
Den mijnen es genter [4], ic wilt betoghen.

MAN.

Dats waer, Clemme, haddy gheen verkens ooghen
Ghy warlicht veil claerder dan een tijncken [5].

WIJF.

Mijn ooghskens zien claerder dan een vijncken,
Ja veil claerder dan een cauken [6] van een craeyken ,, ziet.

MAN.

Ic wedde om een zesken, ghy en ziet dat draeyken ,, niet:
Eyst wit of zwart? willet my accorderen.

WIJF.

Deis [7], sente Loys temptatie zal my tempteren.
Tes ghenoech ; tes beter dat wy thuiswaert gaen.

MAN.

Ic hebbe mijnen gughelroc [8] just anghedaen ;
Dies moet ic wat ghuchelen, dats verloren.

WIJF.

Mijn heren, en wilt u niet stooren:
Hy en es van den wijsten niet, tblijct an zijn vijte [9].

1 *Inu*, ei nu. — 2 *Papeye*, de pip, het slymvocht, *pituita*. — 3 *Roy*, plaeg, van *roede;* doch als *geeselroede* te verstaen. — 4 *Genter*, fraeier. — 5 *Tyncken*, zekere visch, *tinca*, fr. *tence*, die zeer blikkert (weerlicht). — 6 *Cauken*, de hals, de krop van een vogel. — 7 *Deis*, uitroeping, eertyds *deus*, nu *djus*. — 8 *Guckelroc*, guichelrok, guicheltasch. — 9 *Vyte*, leven, levenswyze, *vita*.

MAN.

Holla, hoe gaepty alzo? zuldy my bijten?
Ghy hebt emmers een gente backtreye [1];
En daer mede zijdy ooc wacker, ghije:
In uwen mont en zal gheen coppe ghespin ,, wassen.

WIJF.

Hoe zoude ment connen naer uwen zin ,, passen! [sien.
Haddic Godt gheweest ghy zout de vrou al anders maken

MAN.

Tzou zonder twijfel zo gheschien.
Waert dat ic God ware, verstaet de reden saen,
Ic zou de braen stellen daer de schenen staen,
Zo en zoude men zo veel blauwe schenen niet steken
An stoelen en bancken.

WIJF.

Hoort dien man spreken!
Heeft hy niet van Kieribus nepen [2], waende?

MAN.

Ende de buacken zoudic maken opengaende,
Al met cnoppen, hoort mijn ontpluuc ,, care [3],
Ende alsser rammelijnghe in den buuc ,, ware,
Zoo zoude ment met een clotken [4] cuusschen.

WIJF.

Mijn heeren, hoeren ruusschen [5]
Van zulk een clap! twaer beter gheswegen,
Dan alzoo te rasen.

MAN.

Ende jeghen den reghen,
Die de luden dicwils comt verdooft ,, quellen,

1 *Backtreye*, bakkes, aenzicht; van *bakken*, de kaek. — 2 *Kiribus nepen*, zotte knepen. Er zyn verscheiden spreekwoorden van *Kieribus*. Zie, onder andere, Mone's *Uebersicht der Niederländischen Volksliteratur älterer Zeit*, bl. 146. — 3 *Hoort mijn ontpluuc, care*, cilieve, hoor wat ik u ontvouwe. — 4 *Clotken*, klots, vaegklos. — 5 *Hooren ruusschen*, hoor-hem rammelen, geruisch maken.

Zoudic elc mensche een bordessche [1] up dooft ,, stellen,
En achter zoudic een cave [2] noort of zuit ,, drieghen,
Om dat den doom van den biere zoude uut ,, vliegen:
Zo en zoude dbrein zo vullic [3] niet zijn versmoort.

WIJF.

Dats emmers wel zottelick verzint.

MAN.

Ende voort
Moet ic u noch zegghen int platte ,, calle [4],
Dat ic van elcx mont [soude maken] een ratte ,, valle,
Zo en dorftmen [5] gheen catten daer toe haúwen,
Noch ratten cruut coopen.

WIJF.

By mijnder trauwen,
Ghy waert weerdich ghesmeten met vurte sleteren [6],
Zoude ghy Gods werken willen verbeteren?
Wa, willecom cochuut, wech, cust den brandere [7].

MAN.

Tes daeraf ghenouch; nu up een andere.
Tes my leet hebbic messeght, tzy groot of cleene.

WIJF.

Nu wel, twerdt varijnc hoogh tijt van scheene [8];
Dus dat wy ghijnghen, twaer wel mijnen wille.

MAN.

Kenne boeye [9], wy moeten noch gaen naer Bentille:
Tes daer kermesse, laet ons derwaert poghen.

1 *Bordessche*, voordak in planken, zoo als er eertyds boven deuren en vensters hingen, elders ook eene *loove* (waervan *luifel*) genoemd. — 2 *Cave*, schouw, rookgat. — 3 *Zo vullic*, zoo spoedig. — 4 *Calle*, schoon lief! Kiliaen stelt op het woord *pulchra*, *formosa*. — 5 *Dorft men*, behoeft men. — 6 *Vurte sleteren*, rotte sletsen. — 7 *Den brandere*, het brandyzer. — 8 Nu t'is wel, t'is genoeg; weldra wordt het tyd om te scheiden. — 9 *Kenne boeye*, bode, ik kenne — zoo antwoordde men aen den gerechtsbode, die een citatie deed, om te zeggen dat men van zyn aenzegging kennis nam. In Braband gebruikt men gewoonlyk de samentrekking *boo* of *boei*, voor *bode*.

WIJF.

Twaer schande zouden wy ons hier vertooghen
Zonder een present te gheven dees heeren verheven.
Schuelter niet in den curf?

MAN.

Daer es wat bleven.

WIJF.

Nu zegt my watter inne es, up rechter minnen.

MAN.

Watter inne es?

WIJF.

Ja.

MAN.

Tjan, daer es een hinne.

WIJF.

Een hinne, zechdy?

MAN.

Hoe, meendy dat ic lieghe?

WIJF.

Haut den curf toe, dat zy niet uut en vlieghe!
Ic meende waerlijck dat zy ter maerct vercocht was;
Maer tes noch [wel datse] tot hier ghebrocht es:
Wy zullender, hopic, de eere mede bewaren.

MAN.

Ygo [1], dat peynsdic ooc.

WIJF.

Rasch, zonder sparen,
Groet dit lieve gheselschip, jonstich verweten.

MAN.

Gans mierrentant [2], ic hebbe mijn sprake vergeten.
Groetse ghijc, ghy kuenet wel ter kuere [3].

1 *Ygo*, uitroeping, verbasterd van *ei God*. — 2 *Gans mierentant*, wederom een uitroeping of verbloemde vloek, van *Sint Jan*. — 3 *Ter keure*, keurig.

WIJF.

Moet ic altoos ghequelt zijn met dezen luere!
Ghy heeren, en belcht u niet van tsotte ghemoetsele 1.
Wy bieden u al tsamen een minnelic groetsele,
En brijnghen u, zonder yemant te stooren,
Een goede vette inne, om te smoorne 2,
Ende bidden u wiltse in dancke ontfanghen.

MAN.

Wacht, willicse uut trecken?

WIJF.

Wacht, laetse my langhen.
Ontbeyt, hoe sta ic aldus en babbele!
My dijnct dat it niet dan hoy en grabbele:
Dees hinne es te gheven en niet te coope.

MAN.

Siet wel toe dat zy u niet en ontloope;
Want ic zouder om zijn een beschaemt catijf.
Vatse wel.

WIJF.

Mijn hand bernt an mijn lijf;
Ic en vintse niet, eyst niet wel een plaghe!

MAN.

Daer es nochtans een inne.

WIJF.

Ic wildicse zaghe,
Of ghevoelde, zo ware ic der zake vastere.

MAN.

Laetse my tasten.

WIJF.

Nu tast, hinne-tastere,
Ghy en zullet niet bet dan icke duergronden.

1 *Ghemoetsele*, ontmoeting. — 2 *Smoorne*, versmachten, dood doen.

MAN.

Ey wijfken, lacht, al vonden, al vonden.
Siet wat ic hier hebbe, en maect gheen gheschrey.

WIJF.

Es dat een hinne?

MAN.

Neent, tis een ey.
Hau ziet, dit zijn vremde miraculen.
Zoude de hinne gheleyt hebben sonder cakelen?
Ic en hoorde mijn dagen noynt vremder clute.

WIJF.

Daer was een inne, maer nu eysser ute:
Een ey wasser inne, nu hebbic tverstant.

MAN.

Daer was een inne,

WIJF.

Maer twas een ey, mijn quant,
Dees ey esser van (een waer woirt, niet gheloghen!).

MAN.

Nu moeten wy de duecht van den eye betoghen,
Of wy zullen hier teenegaer blijven in schande.

WIJF.

Een ey maect veil spijse.

MAN.

Jaet, menegherande:
Men maecter me goe supenen, gheswollen met sap
En wittemoes.

WIJF.

Ja, en goede appelpap;
Ooc dienet zy zeer wel in taerten, in vlaën.

MAN.

Een wafelken up den rooster ghebraën,
Curt gheyert, en es niet te vermulene [1].

1 *Vermulene*, verachten; by KILIAEN, *stomachando amittere*.

WIJF.

De vadden [1] hoe beghinnen zy te huulene [2]
Als zy wel gheeyert zijn: men zoudeze zoucken.

MAN.

Sghelijcx de craustelijn [3].

WIJF.

En deyer coucken
Daer en zijn gheen graten in, ghezeyt goet ront.

MAN.

Een eyken ghebraden en es ooc niet onghesont,
Alst men heit up zijn hollansche, metten botere.

WIJF.

Van ghedopte eyers en crijch men niet den snotere:
Men v......er wel af, dats dat ic prijse.

MAN.

De eyers dienen bycans tot alle spijze,
En men cocse menichsins, sout an den treyn gaen [4].

WIJF.

Men cocse met booccruit [5],

MAN.

Ja, en met reyn vaen [6];
Maer dats ieghen de vloeyen, vul van ghequelle.

WIJF.

Men roerse metten ingune [7], en metter pecelle:
Dan maect men appeltasseyen [8] metten mostaerde.

1 *Vadden*, zeker soort van meelkoeken. — 2 *Huulene*, heulen, verkieslyk zyn. — 3 *Craustelijn*, korstelyn, verkleinwoord, van het fransch *croustille*, lat. *crustula*. — 4 *Sout an den treyn gaen*, indien men vrolyk wil wezen (*en train*). — 5 *Booccruit*, lees *boecweit*. — 6 *Reyn vaen*, rein varen, wormkruid. — 7 *Ingune*, ajuin. — 8 Appeltasseyen. KILIAEN geeft er aldus het recept van: « TAS-EYE, *moretum: libum ex lardo, pomis, pyris, herbis, superadditisque ovis confectum.* »

MAN.

O de eyers zijn puicgoet van aerde.
De schippers, als zy hebben den hongher bijstere
Zo maecken zy van eyers eenen vijstere 1,
Inne baken vleesch 2 ghebacken in de panne.

WIJF.

Maer als zy dan te zeer lichten de kanne,
Zou zouden zy wel schieten om te naest
Den coc van vranckerijcke 3.

MAN.

Duufkens met eyers ghefaest 4
En zijn ooc niet quaet, dats goet te ghevroene.
De eyers plegen de lieden te voene:
Eenen sangher van eyers gheentijts heesch es.

WIJF.

Men zecht dat een ey bloet en vleesch es
Binnen dry daghen, zo ic ghepresen las.
Sghelijcx ooc Christus ghebenedijt verresen was
Binnen dry daghen, tes een schoon exempele.

MAN.

Hy hadde gheseyt: breict dezen tempele,
En binnen dry daghen zal ic hem verwecken.

WIJF.

Int uitterste oordeel, up diversche plecken,
Zal van den menschen gheropen worden menich *ey!*
Deen met blijdschap ende dander met gheschrey.
Leert hier up dijncken, o menschelicke zinnen!

MAN.

En leert Christus uwen Zalichmaker beminnen,
Die ons met zijn precieus bloet ghecocht ,, heift.

1 *Vijstere*, omelette soufflée. — 2 *Baken vleesch*, spek. — 3 Den franschen haen, het wapen van Frankryk. — 4 *Eyers ghefaest*, met dooreengeslagen eieren. Zie boven de aenmerkingen op bladz. 111.

WIJF.

Goede jonste, die ons tot hier ghebrocht ,, heeft
Hadde nooch wel vonden ons presentatie.

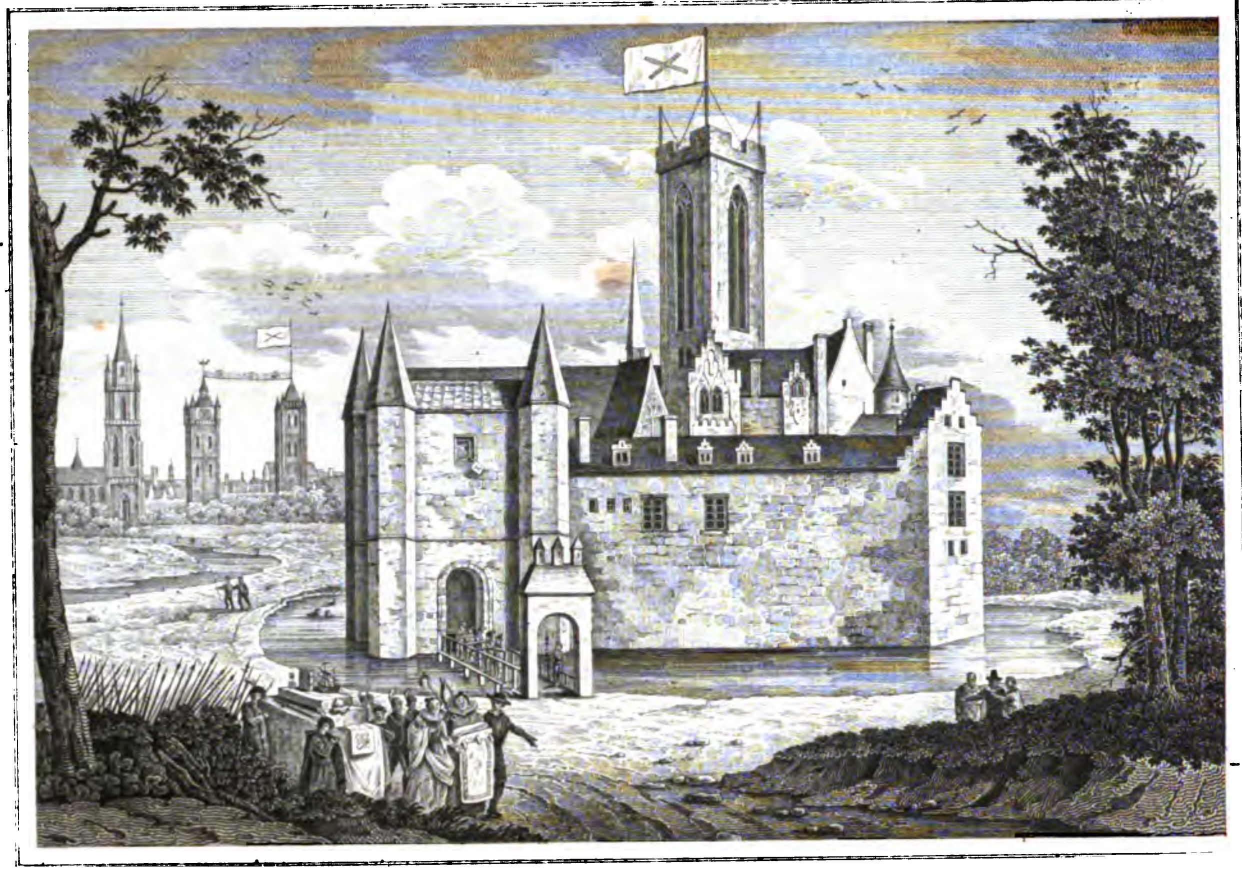
MAN.

Nemet doch danckelijc, dat jonste ghevrocht heeft,
En blijft bevolen Gods moghende gratie.

P. S. Het bier *crabbeleere*, vermeld op bladz. 125 is ook te Gent nog bekend.

J. F. WILLEMS.

VREUGDEBEDRYVEN

BY DE GEBOORTE

VAN KEIZER KAREL DEN VYFDEN,

BINNEN GENT 1.

Op het einde der XVe eeuw waren onze Belgische vorsten veelal gewoon te Gent te verblyven, en betrokken dan steeds het hof te Walle 2, thans het Prinsenhof genaemd, door Philips den goeden vernieuwd en gedeeltelyk herbouwd. Het was aldaer dat de echtverbintenis van Maximiliaen met Maria van Bourgondie werd gevierd (1477), en dat Karel de V ter wereld kwam.

Philips de Schoone was, omtrent de maend november 1499, te Gent gekomen, om er de wintermaenden door te brengen. In een feest op St-Matthysavond (24 february 1500), ten hove gegeven, verscheen hertoginne Joanna, schoon reeds het einde harer zwangerheid naby; eensklaps gevoelde zy zich niet wel, vertrok in een zykamerken 3 en beviel aldaer van eenen zoon.

1 Met dit artikel te vergelyken *Die warachtighe ghesciedenisse van allen gheloofweerdighe saken van den keyser Carolus V, deur M.* Van Vaernewyck, Ghendt, 1564, bladz. 2. — 2 Dit hof, aldus naer deszelfs wyde grachten of wallen genaemd, behoorde in vroegere eeuwen aen de kasteleinen van Gent, die in 't Gravenkasteel hun verblyf hadden. In den aenvang der XIIIe eeuw (1231) verkocht de kastelein Hugo dit hof *Wal*, met den voorhof en het boomgaerdland, aen Alexander Boudewynszoon, en het bekwam sinds den naem van *Sanderswal*. In 1324 kwam het door koop aen Simon van Mirabelle, die eenigen tyd ruwaert van Vlaenderen was, en na deszelfs dood ging het aen den graef van Vlaenderen, Lodewyk van Malo, over (8 mei 1353). Sedert werd het *Princenhof* genaemd. — 3 Zie *Histoire des troubles des Pays-Bas sous Philippe II, par* Van der Vynckt. Bruxelles, 1822, tom. I, pag. 21.

Groot waren te Gent de vreugdbedryven der ingezetenen, by deze gelegenheid. Op vele plaetsen richtte men tooneelen op, om spelen te vertoonen, en des avonds was gansch de stad verlicht, en in vele straten groote vieren aengestoken, terwyl elders vele huizen met brandende toortsen en fakkels waren bezet.

Den 5 maert, des namiddags, ging een talryke stoet Philips zuster, vrouw Margarita van Oostenryk, weduwe van den prins van Spanje, te gemoet. De hertog, vergezeld van een groot gevolg, reed haer tegen, tot buiten de Petercellepoort. De schepenen ontvingen de vorstin aen de stadspalen, eene half uer buiten de stadsmuren, en verwillekomden haer met blooten hoofde. Vrouw Margarita was in een rosbaer gezeten en Philips reed er nevens te peerd.

De doop van het kind werd op den 9 maert vastgesteld.

Van 's hertogenhof af tot aen St-Janskerk, nu St-Baefs, was eene gaendery gemaekt (3008 voeten lang), welke één voet boven den grond verheven, met planken was bezolderd en met tapyten bedekt. Aen beide zyden was dezelve met leuningen afgezet. Achtien honderd toortsen op vier voeten afstands van elkander staende, verspreidden hun helder licht over de bebloemde tapitsery.

Drie groote zegenbogen waren boven dezen gang opgericht: de boog *der wysheid* aen de Hoofdbrug; de boge der *rechtvaerdigheid* op de Groenselmerkt, by het ingaen der Hoogpoort; en die der *eendracht* by het Belfort. Op elk dezer arken zag men de vaendels van Vlaenderen en van Gent wapperen. Boven de poorten waren speellieden geplaetst, die by den doortocht een aengenaem muziek lieten hooren.

De stoet werd, door de heeren en de wet der stad, drie honderd in getal, geopend; hierop volgden de heeren van den raed en het hof, door veel jonkers voor-

gegaen. Vrouw Margareta van York, weduwe van Karel den Stouten, droeg het vorstelyk kroost, en werd door twee heeren opgeleid, even als Margarita van Oostenryk, die met Eleonora achteraen kwam. De prins van Chimay, de heer van Bergen, vrouw Margarita van York en Margarita van Oostenryk hieven het kind over de vonte. De bisschop van Doornyk doopte hetzelve en het kreeg den naem van *Karel*, ter gedachtenis van Karel den Stouten, zyn oud grootvader.

Te dezer gelegenheid werd de jonge vorst, door den hertog zyn vader, met het hertogdom Luxemburg beschonken. De stad Gent vereerde hem een zilveren schip, twintig ponden zwaer, de prins van Chimay een zilveren helm en de heer van Bergen een gouden zweerd. De gift van Margarita van York was een gouden kop, vol edele gesteenten, en die van Margarita van Oostenryk eene gouden schale, vol diamanten en peerlen. De vlaemsche geestelykheid bood den prins een kostelyk evangelieboek aen, dragende tot opschrift: *Scrutamini scripturas* (doorgrond de schrifture).

By de wederkomst des stoets, gingen twee schildknapen vooruit, die namens den hertog en de stad gouden en zilveren penningen onder 't volk strooiden.

Des avonds werd er andermael met ongemeenen luister gevierd. De stad had eene galery van koorden, welke van St-Nikolaeskerk tot het Belfort leidde, doen verväerdigen. Deze als in de lucht hangende gang werd met toortsen en lanteernen verlicht, en van de straet zag men daer volk heên en weêr op wandelen. « Ende noch esser een » alleye ghemaeckt van coorden, » zegt een gelyktydig aenteekenaer [1], « soo hooghe in de lucht, van in 't upperste

1 Bladz. 77 van *Copie gheschreven uyt sekeren ouden boeck, behelsende oorspronk van Nederlant*, HS. berustende ter provinciale archiven, te Gent, n° 34.

» van het Belfrood tot aen sinte Niclaesturre [1], ende den » principale cavele ofte reep, daer deze alleye aenhingh, » was eenen grooten dicken cavele, ende in dese galderye » ginghen lieden inne, ende men vierde met lanternen, » ende dese alleye was vaste ghemaeckt boven de voye van » sinte Nicolaes turre, tot het Beelfrood; en dat was het » vreemste dat men oyt sagh; ende onder dese alleye » laghen berderen gheleydt, daer men op ghingh, ende » was onder ghereydt met coorden, daer men volck op » sach wandelen; ende dese man, die ditte aldus fanta- » seerde, dat was den schalliedecker van der stede van » Ghendt, ende hiet Marten, ende men vierde langs » henen dese alleye met toortsen ende lanternen.

» Dese meester Marten dede noch een wonderlijck » werck al boven Sinte Niclaes turre op het cruyce, » want hy dede het vaenken van boven den turre af, ende » hy haelde eenen langhen mast: die sette hy boven het » cruyce van den turre om hooghe, ende hy droegh een » wiel boven den mast daer uppe, daer hy vierde met » vierpannen en toortsen; want mijn grootheere *Andries* » *De Vooght*, die ditte beschreven heeft, die saght; want » sijn vader was stedesmet, die alle naghelen en yser- » werk was leverende, dat tot alle dese alleye, poorten, » stellaygien, waren dienende, ende oock totter vie- » ringhe. »

De hiernevens ingevoegde plaet is naer eene gelyktydige schildery vervaerdigd, welke thans in 't Museum der stad is berustende. Op den voorgrond ziet men het vorstelyk hof, waer de stoet met de geschenken binnentrekt; in het verschiet doen de torens van de stad zich op, benevens de koordengaendery, welke St-Nicolaestoren met dien van 't Belfort verbond.

1 *Niclaesturre*, toren der St-Nicolaeskerk.

PH. BLOMMAERT.

RELAES VAN EEN PAER

CRIMINELE VONNISSEN,

GEGEVEN

BINNEN GENT, IN DE XIVe EEUW.

ITEM dede Jan van Zele een fait up Gillise van der Stichelen, daer hi sat, bi zinen viere, noenen sdaeghs, boven zoendinghe ende boven blivene van scepenen [1], daer Gillis voors. af staerf. Ende de vrienden van hem versochten die haestighe wet [2]. Ende scepenen van ghedeele claegden zelve van den blivene ende zoendinghe, datter te broken [was] [3]. Doe was, binnen dachvaerden, paeys ghemaect ieghen partien, ende ieghen den heere, van der doot voorseit. Nochtan wart daer boven, ten versouke van den drien dekenen, in de ghemeene collacie, so vele ghedaen ende gheclaeght, dat Jan van Zele voors., boven dat hi versoent hadde, also voorseit es, wetteloos ghemaect was. Ende dit gheviel omtrent uutgaen van spoorkele [4] int jaer lxxxiiij, int scependom mer Raes van den Voorde, her Robrecht van Eeke, ende haren ghesellen. Ende doe was Jacop van Scotelaer overbailliu van Ghend.

1 *Boven zoendinghe*, enz. dat is, niettegenstaende er reeds een zoending (compositie) tusschen beiden was aengegaen, en hunne zaek ter beöordeeling van schepenen verbleven was. Zie over het *blivene ten schepenen:* CANNAERT's *Bydragen tot de kennis van het oude strafrecht in Vlaenderen*, bladz. 369. — 2 *Haestighe wet*, prompte justitie. — 3 Wegens dat de zoen enz. gebroken was. — 4 *Spoorkele*, februarius.

Item, cort hier na, int selve scependom gheviel een fait, bi nachte, in de ghebuerte up den Calanderberch, daer een Joes van Cattenbeke doot bleef, alse in nootweren van fortchen ende crachten, die de voors. Joos ende Heyne Quaethaer daden, up Janne van Buxstale ende up eenre vrouwen, die zine ghevadere was [1], daer hi thuuswaert mede commen soude paysivelic. Daer wilden die voorseide twee persoonen tvroukin vercracht hebben, ende daer toe, bi fortsen, zijn ghelt Janne van Buxstale uut ziere tasschen namen, dat zy beede hulpe riepen up die ghebuerre, die ghetrouwelike uutquamen. Ende daer bleef die voors. Joos van Cattenbeke doot, in de nootweere van der voors. overdaet. Jan van Buxstale ende zine ghevadere, midsgaders zinen ghebueren, ende wel met drien hondert persoonen, van huussetenen lieden binnen Ghend, quamen groote clachte doen in scepenen camer, van der fortsen ende crachten voorseit; segghende dat alle lieden anghinghe, grooten ende cleenen, ende dat scepenen wilden houden in ghedinckenessen, of zy eeneghe claghe hoorden, dat zy daer up verandwoorden mochten ende onverlet staen. Daer na was de wonde ende de doot ghetooght van Joesse van Cattenbeke, ende de vrienden quamen voor scepenen ende hiesschen berecht, na die wet van der poort, als van faiten bi nachte ghevallen. Doe waren de saken an beede ziden uute ghestelt teenen zekeren daghe, daer Jan van Buxstale met meeneghen man voren in hove quam, ende dede toghen, bi Heinricke van Meerelbeke, zinen taelman [2]: *Waer daer yement, die themwaert iet segghen wilde, hi wilde anhoren ende andwoorden, also zijn raet met ghebueren gedraghen zoude*, ende so langhe

1 Dat is, waer mede hy was gaen peter zyn. *Ghevadere* by Kiliaen *susceptor (in baptismo)*. — 2 *Taelman*, advokaet.

verbeidense, dat die vrienden van Joesse van Cattenbeke voort gheroupen waren, een waerf, anderwaerf ende derde waerf, ende het was doe noene gheluudt; maer daer na, doe de voortheesschinghe leden was [1], quamen Joos vrienden inne, met Farrant Wandaerde, haren taelman, de welke hiesch berecht van der doot voorseit, na de wet van der poort, daer Heinric van Meerelbeke scone toe tooghde, als verweerre over Janne van Buxstale ende zine partye, [soo] dat scepenen wijsden Janne van Buxstale, ende hem allen, dien mens wancost weten mochte [2], los ledich ende quite van der doot van Josse van Cattenbeke voors., mids dat de redenen zijn dat vrienden ende maghen up haren wetteliken dach niet in hove en quamen, voor dat noene gheluut was, ende zy anlegghers twaren, die sculdich adden gheweest voren in hove te zine.

1 *Leden was*, voorby was. — 2 Dien men deswege suspicieerde.

Getrokken uit een HS. der XV[e] eeuw (van omtrent het jaer 1460) in de bibliotheek van den heer VAN HULTHEM, getiteld *Verzameling van wetten* enz. *van het graefschap van Vlaenderen*. (*Bibl. Hulthemiana*, VI, n° 567) bl. 109.

J. F. WILLEMS.

ALLERZIELENDAG.

Nog werpt voor 't laetst op berg en dalen
De najaerszon haer purpren gloor;
Nog zingt langs de overgroende zalen
Voor 't laetst het jublend voglenchoor;
Het westen zucht met zachten asem;
Bezwangerd met der bloemen wasem
Kust hij voor 't laetst den zilvren vloed,
Hij rimpelt nog zijne effen stroomen
En streelt de lommerrijke zoomen.....
Het is octobers afscheidsgroet.

Op eens!... een schrikkelijk ontwaken
Dat de ijzren winterkroft ontsluit!
Het krimpend noorden spalkt de kaken
En blaest zijn gift de longen uit;
Verdorrend sist hij door de takken,
Doet 't blaedje van den stengel knakken
En rukt en stuwt het dwarlend voort,
Verflenst de geurge bloemenkelken,
Doet, wat zijn adem treft, verwelken,
Verkracht en doodverwt 't somber oord.

Natuer, verbijsterd door zijn slagen,
Bukt 't afgemarteld hoofd en hijgt
Bij 't folterend geloei der vlagen;
De matgestreden schepping zwijgt.
De grijze wolken pakken samen,
Loodzware ketingschakels pramen
't Heelal in hunnen ijzren knel;
De dagtoorts zinkt ter westerkimmen,
En in een vuerrood avondglimmen
Werpt ze ons nog eens een laetst vaerwel.

'T is nacht, er heerscht een diepe stilte;
Natuer, in doodschen slaep gesust,
Bevangt eene akelige kilte;
'T heelal omhult een bange rust.
De solferzwangere etherdampen,
Die opgestapeld samenklampen,
Vergaêren, pakken zich op een,
De donkre hemelkreitsen splissen,
En door de holle duisternissen
Breekt stond op stond een dwaellicht heen.

De stormwind brult met nieuwer woede,
Giert, huilt en slingert heen en weer,
Zweept en beschuimt met forsche roede
Het bruisend, opgeruide meer;
De baren spatten tot de wolken,
Het gapend ruim vertoont zijn kolken,
Meer woedend baldert de oceaen,
En de ongestuimde golvenklotsen
Verbreken machtloos op de rotsen,
En feller brieschend loeit de orkaen.

De hemel giet het stroomend water
Uit de opgescheurde krochten neêr:
Het stort en plast met wild geklater
En bajert met het stormenheer;
De voortgedrongen wolken wringen
Hunne opgekropte zwavelkringen;
De donders dreunen slag op slag;
Zij rollen, ratlen, klatren, knettren,
De bliksems schieten, schittren, plettren.....
November telt zijn eersten dag!

═

Wat heete traen ontrolt mijne oogen,
Wat diepe zucht ontglipt mijn hart?
Natuer, met somber floers omtogen,
Schijnt deel te nemen aen mijn smart;
'T heelal, ontdaen van pracht en luister,
Omhult een bang en aklig duister,

'T treurt alles wat ik omme aenschouw;
Ja, werwaerts 't zoekend oog zich wende,
'T ontwaert slechts jammer en ellende,
'K zie niets dan tranen, niets dan rouw.

November, wen ge in sombre vlagen
Den naektgeschudden schedel beurt,
November, wen ge uwe eerste dagen
Met vale en doodsche verwen kleurt,
Dan kromt een diep bedroefde moeder
Zich weenend voor den albehoeder,
Legt hoogtijdsdos en sieraed af;
Dan treurt het christendom zijn zonen,
Stort myrten blaedjes, cypres kroonen
En bittre tranen op hun graf.

Hoor..... 't klokgebom roept ons ten tempel:
Een menigte stroomt derwaerts heen;
Zij naekt in rouwgewaed den drempel,
En klaegt in hulpeloos geween.
Zeg, grijsaerd, 't voorwerp van uw treuren?
« Ik zag mijn zoon ten grave sleuren,
De steun van mijnen ouderdom,
Mijn zoon, mijn heil, mijn vreugd op aerde:
Hij stierf...! de vrouwe die hem baerde
Ook zij rust in dit heiligdom. »

In wee betreurt de schaemle moeder
Haer zuigeling, haer eenig kind;
De broeder weent om eenen broeder;
De vriend beklaegt zijn boezemvriend;
Ginds missen teedre huisgenooten
Den telg uit hunnen echt ontsprooten,
En schreijen beide om 't dierbaer kroost;
De weduw wischt, van rouw omhangen,
Een biglend traentje van haer wangen,
En ouderloozen zoeken troost.

Ga weg van mij, die op dees dagen
Naer vreugden haekt en feestgebaer;
Het weevol harte kan slechts klagen;
Een dag van bittren rouw is daer;

Ik ook heb menig vriend verloren:
O dierbren, wilt mijn treurlied hooren,
Het is uwe assche die 'k beween;
Zou ik, ondankbare, u vergeten?
Dit denkbeeld van mij afgesmeten!
Mijn hart is niet gevoelloos, neen.

Ik had een vriend, mij groot van waerde,
Mij dierbaer, mij de rijkste schat,
Mijn trouwe noordstar op deze aerde,
Die steeds mijn heil voor oogen had; —
Een vriend die al mijn zwakheid kende,
Mijn kindsche schreden zorglijk mende
Langs 't zielvered'lend spoor der deugd,
Mijn hulp, mijn troost, mijn wijze rader,
En ach, die vriend, het was mijn vader,
Het was de leidsman mijner jeugd.

Gedachten die het hart verscheuren!
Hij was...... en 'k vind hem nergens weer!
Eene eeuwigheid ontsloot haer deuren,
God wenkte...... en vader was niet meer:
Hij stierf, maer 't was den dood der braven;
Een zaelge, stormenlooze haven
Ontving hem uit dit tranendal;
Ja: toch een troost is mij gebleven:
God schonk hem een volmaekter leven;
Geen ramp die hem meer treffen zal.

Waer zijt ge, o vrienden, heengevaren,
Die 'k kende van mijn kindschheid af?
Versmolten sedert korte jaren;
'T rust alles in het eenzaem graf.
Zij zijn me als in een droom verschenen,
En plotsling uit het oog verdwenen,
Zoo kind als grijsaerd, keer op keer.
Dus schendt de storm den hoogen ceder,
En tedre bloempjes velt hij neder
En wentelt ze in de diepten neêr.

De aloude grijze tempelwanden
Omvangen nu de droeve schaer;
De priester biedt zijne offeranden
Den onbevlekten offeraer;
Een seraf daelt op gulden veder
Uit de open luchtgewelven neder
En knielt in 't stof aenbiddend neêr;
De toonen van den treurzang galmen,
Welriekende ambergeuren walmen,
En klimmen plechtig tot den Heer.

Waer ijlt ge voort, o geestvervoering?
Wat killig zweet lekt van mij af,
Wat siddering, wat zielsontroering!
Mijn oog ontwaert slechts zerk en graf.
Ik zie der dooden stille woning;
Hier rust en bedelaer en koning,
De pelgrimstaf naest 't hermelijn;
Al wat de wereld eenmael baerde
Keert hier terug tot stof en aerde,
'T zal hier ons aller rustplaets zijn.

« Wat was weleer deze assche op aerde?
Zie hier een handvol nietig slijk:
De wereld kent verschil in waerde,
In 't graf zijn mensch en mensch gelijk.
Dees zou men naeuw een schuilhoek gunnen,
En gene niet te prachtig kunnen
Bedekken met een praelgesteent';
Weldra toch, door den tijd gesloten,
Wordt beider naem en staet vergeten,
En 't stof vermengt hun kil gebeent'.

» O levensloop! hoe onbestendig,
Hoe broos zijt gij, hoe kort van duer,
Hoe wanklend, onvolmaekt, elendig,
Onzeker, jammervol, hoe zuer!
Wat ware eene eeuw of meer verbeiden?
Gij moet eens, van deze aerd gescheiden,

Verzinken in het somber graf;
Uw levensdraed is afgemeten;
De dood, op 't hollend ros gezeten,
Wendt voor geen goud zijn sikkel af!

« Uw jaren zullen ras verdwijnen
Als lentebloemen van het veld;
Het uer van sterven zal verschijnen
Eer gij uw dagen hebt geteld.
Wilt dan als ware christnen hand'len,
Gods bloemendreven staeg bewandlen,
Zoo lang gij hier op aerd verbeidt;
Laet liefde en deugd uw gidsen wezen,
En mogt uw hart den doodstrijd vreezen,
Gij zijt dan tot dien strijd bereid. »

Zoo spreekt de herder in hun midden
En slaekt tot God zijn vuerge bêe:
Laet, broeders, roept hij, laet ons bidden!
En allen knielen, bidden mêe,
En alle handen sluiten samen,
En alle lippen fluistren Amen,
En de offerbêe stijgt tot den Heer,
En God verhoort de stem der harten:
Hij lenigt onze bittre smarten
En stort zijn zegen op ons nêer.

En zie ... de duisternissen scheijen;
Een nieuwe dag vervangt de nacht,
De dartelende zefirs vleijen
De schepping; 't westen aêmt weêr zacht;
De zon, verwinnares in 't kampen,
Splijt de opgepakte winterdampen
En breekt de graeuwe wolken door:
Zij baedt zich in de azuren transen,
Spreidt op 't heelal haer heldre glansen
En schittert met verjongden gloor.

J. NOLET-DE BRAUWERE.

LIERZANG

VAN SARBIEVIUS,

AEN DE

LATIJNSCHE DICHTERS VAN BELGIE.

De Belgische letterkunde ontwikkelt zich dagelijks gelukkiger. Reeds is zy tot eene hoogte geklommen, op welke zy nog nooit stond, ten minste in de moedertael.

De latijnsche poëzy steeg hier, vooral in de zeventiende eeuw, op een' verbazend hoogen trap; zoo dat de Nederlanden in dit vak het voor geene volkeren moeten onderdoen, ja, volgens de getuigenis van deskundigen, henallen hierin overtreffen [1].

Talrijk, ja, schier onoptelbaer zijn de namen der Belgische Dichters, welke zich op de Latijnsche Poëzy toegelegd hebben.

De akademie van Brussel heeft zich verdienstelijk gemaekt jegens de vaderlandsche letteren door de vrage eener historische, letterkundige en critische verhandeling over onze latijnsche dichters. Hare prijsvraeg heeft aen de republiek der letteren twee fraeie werken geschonken:

1 Zie Hoeufft's voorrede van den *Parnassus latino-belgicus*, wiens aenvang aldus luidt: *Nullam in universo, qua patet, terrarum orbe inveniri regionem, ubi, a profligatis inde barbarie, magis in honore habitae fuerint, et adhuc habeantur, Graecae latinaeque litterae, quam hoc ipsum, quo patria gloriamur, Belgium, nemo, ut opinor, est, qui inficias fit iturus.* En wat verder zegt hy van onze latijnsche schryvers: *Tantam sibi famam conquisiverunt, ut exteri quoque fateri non graventur, primas hac parte, sine ullius injuria, nobis esse deferendas.*

't eene getiteld Peerlkamp *Vita Belgarum qui latina carmina scripserunt* (Brux. 1822), gedrukt in de werken dier maetschappy uit hoofde van deszelfs bekrooning; het andere door Hoeufft opgesteld, onder den titel van *Parnasus latino-belgicus, sive plerique e poëtis Belgii latinis, epigrammate atque adnotatione illustrati* (Amsterdam. 1819).

En hoe vele namen van dichters deze twee hollandsche schrijvers ook hebben opgenomen, zoo blyven er nog een aental, die hun onbekend waren. Wy drukken daerom hier den wensch uit, dat eenig Belgisch geleerde zich wille bevlytigen, om dit hoogstbelangryke deel der Nederlandsche letterkunde, zoo veel mogelijk, volledig te maken; en bevelen inzonderheid deze taek den eerweerden heer Valentyns, thands te Melle, aen: niet ongunstig als latijnsch dichter bekend, bezit hy eene ryke verzameling van onze latijnsche dichters. Aen dezen verdienstelijken schryver hebben wy de uitgave te danken van Sidronius Hosschius, te Aelst in 1822, met een naemloos dichtstukjen van zijn Eerw. (*Ad patriam Sidronii Hosschii*) verschenen.

Men zoude in zoodanig werk eenige verspreide stukken van de laetste tyden kunnen opnemen; en deze zouden getuigen, dat de Belgen ook de latijnsche poëzy niet geheel en al verwaerloozen. — De meeste beoefenaers der latijnsche dichtkunst zijn professors in dit vak geweest; zoo als de eerwaerde heeren Cracco en Deforre; de heeren Lesbroussart en H. Lebrocquy, van wie gedichten voorkomen in 't werk *Hommages poétiques à leur majestés sur la naissance du roi de Rome* (Paris, 1811, II, p. 413 et I, 270); de heer Lambilot, die een brok uit Hoogvliets *Abraham* heeft overgebracht, en aen wien zijn leerling in de poëzij, de heer P. Lebrocquy, eene Ode heeft opgedragen; de heer Dubois, die Delilles

Homme des champs heeft overgebracht; de heer De Glimes, die *l'Art poétique* de Boileau, ook na Goddeau en l'abbé Paul, gelukkig heeft overgesteld. Verdienstelijk maekten zich mede de ridder De Nieuwport; de heeren Piré, Bergeron, Ouerry, van Brussel (aen wien wy de naemlooze omzetting verschuldigd zijn van Helmers vergelyking des Rhijnstrooms by Holland) te vinden in den *Leuvenschen studenten almanach* van 1828; en vooral de heer N. C. Cornelissen. Ook professor Fuss gaf onlangs zyne latijnsche gedichten te Luik uit.

De eenige dichter, die eene volledige verzameling zijner latijnsche verzen in onze dagen uitgegeven heeft, was de ridder Cambberlyn; doch deze poëet der koningen is de koning der poëten niet.

By het overwegen des welverdienden roems, dien onze landgenoten zich in het beoefenen der oude letteren hebben verworven, zijn wy aengespoord geweest, om in onze moedertael den schoonen lierzang na te volgen, welken de vermaerde jesuiet Sarbievius aen zijne medebroeders in Belgie richtte, die even als hy de latijnsche lier bespeelden. Deze waerlijk groote dichter, door zijn tijdgenoten den *Poolschen Horatius* genoemd, en die, volgens H. de Groot, den venuzijnschen zanger somtijds den loef afsteekt, werd in Polen geboren ten jare 1595, en overleed 1640. L. G. Langbein gaf een bericht over zijn leven en zyne werken (Dresden, 1753, 1754).

De Belgische jesuieten, welke latijnsche schrijvers waren, en waervan Sabiewski gewaegd, zijn:

1° Bollandus, een wereldberoemd geleerde; van welken de Heer Goethals onlangs eene Levensbeschryving heeft uitgegeven;

2° Habbequius. — Jos. Max. van Habbeke, geb. 1580, overleden 1607;

Zie over hem Valerius Andreas, Foppens en Paquot, tom. XIV, pag. 203. — Hoeufft noemt hem den Sarbievius van Belgie. Van Habbeke schreef onder andere een lierzang op de *Pia disideria* van H. Hugo, dit waerlijk oorspronklijk werk, in 't vlaemsch, fransch en engelsch overgezet, en dat ten jare 1626 reeds negenmael herdrukt was;

3° Tollenarius. — Joannes de Tollenaer, geboren te Brussel in 1582, overleden 1643. (Zie V. Andreas, Foppens, Paquot, *Mém.* tom. IX, pag. 53 en Hoeufft). — Hy schreef *Speculum vanitatis, sive Ecclesiastes, solutâ ligataque oratione.* Op dezen *Spiegel der ydelheid* zinspeelt onze hier achter staende dichtregel:

Als hy onze ydelheid verbreekt.

4° Hortensius; geen der Hortensiussen, waer Foppens over handelt, kan dezen zijn. Hy is ons onbekend: even als

5° Dierickx;

6° Hesius (Guil.), geboren te Antwerpen, schreef: *Emblemata* (verschenen in 1634). Zie Val. Andreas;

7° Libens, Jacob, gaf ten jare 1639 treurspelen op Joseph uit. Val. Andreas en Foppens stellen hem nevens Seneca, die juist niet veel smaek bezat;

8° Hosschius. — Sidronius de Hossche (gelijk Paquot te recht beweert en P. Poirters den naem schrijft in zijn *Masker van de wereld,* bl. 168), geb. te Merckem, by Dixmude, in 1596, op een pachthoefjen, dat men nog bezoekt, en overleden in 1653. Benevens Wallius toonde hy zich dankbaer jegens Sarbiewski, en niemand heeft dien dichter schooner dan hy geprezen [1].

1 Sarbievius, *lyricorum recentiorum princeps, a nemine melius laudatus est quam ab* Hosschio, III El. 9. *Quae gravitas et ardor orationis :*

Me certe tua Musa sui dulcedine cantus, etc.

Haec elegia summopere placuit Borrichio *de poëtis*, I, pag. 148 et Paquot, *Mém.* II, p. 78. (Peerlkamp, in het beroepen werk).

Onder zyne Elegien munt vooral uit het schoon *contrasterende* vers AD SOMNUM. Er is eene aenmerking jegens dit stuk te maken, welke tot dus verre onzen letterkundigen ontsnapt is. Deze Elegie is deels gevolgd na den franschen dichter DESPORTES, overleden in het jaer dat CORNEILLE geboren werd, namelijk in 1606. MALHERBE oordeelde dat *la prière au sommeil* eene van DESPORTES gelukkigste stukken was [1], al is hy er niet zoo rykelijk voor beloond geweest als voor zyne andere verzen. De navolging loopt in 't oog :

Approche, ô sommeil desiré;
Las! c'est trop longtemps demeuré;
La nuit est à demi passée,
Et je suis encore attendant
Que tu chasses le soin mordant.
. . . .
Hâte-toi, sommeil, de venir;
Mais qui te peut tant retenir?
Rien en ce lieu ne te retarde:
Le chien n'abboye ici autour;
Le coq n'annonce point le jour;
On n'entend point l'oye criarde.
Un petit ruisseau doux coulant
A dos rompu se va roulant,
Qui t'invite de son murmure.....

Welke laetste regels de bevallige versen in het geheugen van de minnaren der latijnsche dichtkunst herroepen:

Vicinis tantum foliis immurmurat aura,
Et rivus tremulae lente susurrat aquae.

Overigens weten de vremdelingen ook onzen *christelyken Ovidius* te waerderen. LEMAIRE, alsmede BARON, in de

1 *Commentaire de Malherbe sur Desportes*, Œuvres de Malherbe, pub. par Parrelle. Paris 1825. II, p. 279.

uitgave van hunnen OVIDIUS, hebben HOSSCHIUS antwoord van HIPPOLYTUS, op den zendbrief van PHEDRA, opgenomen.

SARBIEVIUS spreekt ten slotte van zijn gedicht over den boezemvriend van HOSSCHIUS, namelijk WALLIUS van Cortryk, dien PEERLKAMP by misslag tot Bruggeling maekt, geboren in 1599, overleden in 1680, en overbekend.

Wy betuigen niet te weten, waerom SARBIEVIUS onder andere jesuieten niet gewaegd heeft van den grooten Idyllendichter BECANUS, geboren 1608, overleden 1683, wiens MOSES zoo schoon is.

De namen van deze groote dichters zijn voldoende om den dichterlijken geest der Belgen te vereeuwigen. Wy hebben een grooten voorraed van vertalingen uit dezelven in portefeuille, en hopen die, vroeg of laet, in het licht te zenden.

Van SARBIEVIUS leveren wy hier slechts eene verre navolging.

AD AMICOS BELGAS.

Est et remotos non humilis furor
Lustrare Belgas. Ducite, Gratiæ,
E valle Permessi vagantem
Pegason; alipedemque sacris
Frenate sertis. Ut micat auribus,
Vocemque longè vatis amabili
Agnoscit hinnitu! ut Dearum
Frena ferox, hilarique bullam
Collo poposcit! Non ego degener
Ignava cursu rumpere nubila,
Terrasque despectare, et omni
Vincere Bellerephonta cœlo.
Jam jamque retrò Carpaton, et procùl
Frontem nivalis respicio Craci,
Turresque Carcinæ, et vetusti
Transilio juga Carroduni,
Canamque Peucen. Jam Calais supra
Zethique pennas et Boreæ patris
(Quamvis Erechtæam maritis
Tolleret Oritheian alis)
Albimque, Rhenumque, et liquidum nihil
Tangente Mosam prævehor ungulâ;
Jam jam coruscas Andoverpæ
Cerno domos, dominumque Scaldim.
At tu meorum prime sodalium
Bollande, salve! non tibi frigido
Infusus amplexu, verenda
Colla tero. Juvat usque sacro
Hærere vultu; sidereum juvat
Multoque fetum numine cernere
Pectus, redundantemque pleno
Ore Deum. Rapit inde Musis

LIERZANG.

Sic mori placitum improbo
Fastidire, semel quod placuit, diu.
At certus latiis honos,
Et vani haud metuens taedia saeculi,
Praestat gratia vatibus.
COMMIRIUS.

Eene onweerstaenbre zucht sleept my naer Belgies streken.
Bevalligheên! 'k dwael verre van dit oord:
Brengt my het ros van Pindus beken;
Snelt op gewiekte voetjens voort!

Werpt kransen om zijn hals! zoo laet hy zich beteugelen.
Haer lieve lach (gewis!) vermande hem:
Pegaes drijft aen, op breede vleugelen;
Zijn bly gebriesch begroet mijn stem.

Neen! 'k wil de onstuime drift der wolken niet doorklieven,
En spotten met de allengsverdwynende aerd' —
Geen vlammenbrakend monster grieven,
Gelijk Bellerophon te paerd.

'k Zie 't oversneeuwde hoofd des Cacus gints al klimmen;
't Zinkt achter my. Carcinas torenspits
Zie ik van verr' my tegenglimmen,
En 'k vlieg reeds over Calaïs.

In bliksemsnelle vlucht schijn ik door 't zwerk te rennen.
Geen Boreas, die by deez' luchttocht geldt,
Ofschoon hy, op verliefde pennen,
Met dierbre prooi daer henensnelt.

Den kronkelenden Rhijn ben ik voorbygevlogen;
Ik overkruis de liefelyke Maes.
Daer blinkt my Antwerps vest in de oogen,
En 'k hoor der Schelde dof geraes.

Gegroet, BOLLANDUS, 't hoofd van mijn doorluchte vrienden!
Uw naem versiere ook de eerste dit gedicht.
De vlammen, Vriend! die u verslinden,
Ontstralen uw verhoogd gezicht.

Dilecta cervix, et benè pendulo
Attrita multùm pectora barbito
Sublimis Habbequi. O Deorum
Digne dapes Superûmque cantu
Condire nectar, numinis in tui
Sinu reclinem Sarbivium sine
Duxisse paulatìm beatos
Carminis eloquiique fontes.
Quis ille vates cominùs obviis
Occurrit ulnis? Pectora candidi
Nosco Tolenari: flagrantes
Nosco genas, animamque semper
A Dis recentem. Da, pater, aurea
Arcana magni Numinis hospitem
Audire: da grandes bibisse
Aure sonos, animique totum
Libare florem. Quis placidas faces
Hortènsiani nesciat ingeni?
Aut quis Dierixi benignis
Longè oculis animam eminentem
Suique largam? Quo satis Hosschium,
Quo Mortieri, quo pia Wallii, et
Lebentis amplexu coronem
Pectora, quo mihi dulcis Hesi?
Heu! digna prisco nomina seculo,
Magnasque in ipsis conscia vultibus
Portare mentes! quæ sereno
Dulcè micans sedet ore virtus!
Quæ fixa vivæ gratia purpuræ!
Qui candor alti proditor ingeni!
Salvâque majestate blandum
Alloquium, placidique mores!
Fertur refuso Deucalion mari,
Dùm mersa totis secula promeret
Terris, renascentemque jactos
In lapides animaret orbem,
Mosæque Scaldisque ad vada nescius
Informis auri sorte datam retrò
Jecisse glebam: quâ repentè
Aurea prosiliêre secla, et

Ontfang eene eerekrans uit mijn verrukte vingeren:
Geheel mijn ziel ontgloeit op zulk een naem.
'k Wil om uw dierbren hals my slingeren,
En smelten met uw geest te saem.

Daer roept my Habbeek, die langs deze blyde kusten
Zijn liedren uitstort, als een milde vloed.
ô, Laet my op zijn boezem rusten,
Die bron van zangrig nektarzoet.

Wie snelt my toe, en kleeft in mijn omvattende armen?
't Is Tollenaer, tot wien de hemel spreekt.
Hy kan het koudst gevoel verwarmen,
Als hy onze ydelheid verbreekt.

Ontsluit de oraklen van dien mond me, ô eeuwge Vader!
En drinke ik zijn godvruchte toonen in:
Zijne onopdroogbre wijsheidsader
Verzaê mijn onverzaedbren zin!

Wie kent niet Hortens geest, in stiller vlam ontstoken?
Of Dierickx ziel, verkwistend uitgespat?
En hoe van Hesius gesproken,
En Libens naer den eisch geschat?

'k Wil met mijn vriendenarm een Hosschius omkroonen,
En Wallius, twee vrienden die 'k niet schei:
'k Bezwijk, met onbezielde toonen:
Beklaeglijke onmacht, schrei!

ô Namen, de oudheid waerd! vernuften, rein en edel,
Wier hooger afkomst op uw voorhoofd leeft,
Wien majesteit rond d'achtbren schedel,
En braefheid op de lippen, zweeft.

Men zegt, Deucalion betrad deez' weelge stranden,
Wen lachend de aerde uit d'ijsbren oceäen
Verrees, en smeet met scheppershanden
Goudklompen langs zijn baen.

Tersêre gratis nubila vultibus,
Irasque puræ frontis idoneo
   Risu remulsêre, et fluentes
      Sponte suâ pretiosiore
Mores metallo, per Rhodanum, per et
Fudêre Rhenum. Protinùs et solum
   Vertêre Fraudes, et remotam
      Invidiæ petiêre Thulen.
Hinc ille Belgis oris et eloquì,
Cognatus auro, fulgor in omnia
   Se sponte mittens; ah maligno
      Nî nova progenies rigeret
Contracta ferro, nec toties suos
In sæva Reges cœpta resorbeat
   Civilis æstus. Quo perennis,
      Quo miseros rapit unda belli?
Efferte vires, arma domestico
Efferte nido, magnanimum genus,
   Belgæ Leones; terra tantas
      Quæ genuit, malè pascit iras.
Per vestra frustrà viscera quæritis
Finem laborum. Bella diù strepunt,
   Quæ tertio non rupit hoste
      Barbarici tonitru Gradivi.
Avita restat busta recentibus
Cingi tropæis: restat Achaicum,
   Restat coronari tricenâ
      Carpathium Ioniumque classe.
Heu! quàm patenti naufragum in æquore
Nostri periret dedecus otii,
   Quantumque de nostrâ videres
      Phœbe cadens oriensque famâ!
Jam tunc Athenis prisca reponeres
Panætianæ regna scientiæ,
   Bonæque desacrata Menti et
      Templa tuis, Puteane, Musis.
Felix et alti, Socrate non minor,
Veri magister. Quæ tibi porticus
   Ferventis undaret juventæ
      Agmine! quæ, populis theatra!

Den stervelingen, uit dien worp in 't licht geschoten,
Bezielde een veel meer dichterlijk gemoed,
En grooter kunstenaers ontsproten
Langs kalmen Maes- en Scheldevloed.

Van daer die gulden mond het Belgisch volk geschonken,
Die stouter greep op Romes eeuwge luit.
ô, Zoo hier slechts geen zwaerden blonken,
Geen vuisten hongerden naer buit!

Hoe lang zal burgertwist, met dol vermaek, hier schreeuwen?
Verheft, verheft uit uw' gevreesden krocht
Den fieren kop, ô Vlaemsche leeuwen,
Die 't zegeloof zoo vaek bevocht!

Belg, wil met versche blaên der Vadren beelden kroonen!
Zend weêr, gelijk een stouten aedlaersstoet,
Uwe onafmatbre handelzonen,
Tot waer de laetste zeegolf woedt!

Herstijg' hier Pallas vest, in zwygend puin bedolven.
Op, PUTZAERT! wees hare Socrates;
En Stroom' de jeugd, met volle golven,
Naer uw gespierde wijsheidsles!

Laet BOELMANS eedle mond, als Demostheen, hier donderen!
Een Sophocles betrêe, met stouten stap,

Qui te tonantem bella Demosthenem
Heroës alto pectore ducerent!
  Aut quæ Melitæo Sophocles
    Pulpita succuteres cothurno!
Tunc me per omnes duceret Ædonas,
Dacosque, Thracasque, et Lelegas pium
  Vocis Borlmannæ tonitru, et
    Magniloqui grave fulmen oris,
Quò Spes inani me rapit aëre,
Et vector ales! Quidquid id est, tamen
  Me vate, mox iras perosis
  Secla fluent meliora Belgis.

Het hoog tooneel! — Wat reeks van wonderen!
Geen burgertwist, noch vijandschap!

Is dit geen ydele hoop? Zijn dit geen zoete droomen?
Neen! eeuwigvast staet SARBIEWSKIS woord;
En gouden eeuwen zullen stroomen
Langs kalmen Maes- en Scheldeboord!

P. VAN DUYSE.

PASTORSRECHT

IN DE

GEMEENTE NISPEN BY ROOSENDAEL,

BARONIE VAN BREDA,

TEN JARE 1421.

Wy Jan van den Venne, deken der kerken van Breda, Willem Hagen, cureyt [1] der selver kerken, en Dirc van Oesterzeele, rentmeester des lands van Breda, doen kont allen luden: want een ghescil ende discoert heeft gheweest over vele jaren, toe desen daghe toe, inder prochien van Nispen, tusschen heeren Willem van Nyspen, persoen [2] der kerken van Nispen, op die een side, ende die ghemeyn gebuere ende ingheseten der selver prochien van Nispen, op die ander side, van alderhande vervalle [3], rechten, offer ende ghewoenten der selver kerken van Nispen, als van kijnderen kersten te doen, van vrouwen kerkghange, van kondeldaghen [4], van bruden te trouwen, van letbrieven [5], van uytvaerden, sevenden, dertichsten, jaergetiden, jaerzangen, van provende broeden [6], van cossaet gelde [7], van alderhande

1 *Cureyt*, pastor, fr. *curé*. — 2 *Persoon*, prochiepastor. — 3 *Vervalle*, casueel. — 4 *Kondeldaghen*, sponsalia, de tyd der aenkondiging van huwelyken. Het woord staet by Kiliaen niet. — 5 *Letbrieven*, brieven van den pastor die de jonge lieden noodig hebben om in een andere prochie te trouwen. — 6 *Provende broeden*, brooden der provende. — 7 *Cossaet gelde*, het geld dat door cossaet-lieden opgebracht werd. By Kiliaen vindt men *kossaete*, *meerssenier*, cliens. Het woord schynt uit *Casatus* verbasterd. Eigenlyk bedoelde men er de persoonen mede, die geen landbouwers of grondbezitters waren.

smaeltiende [1], van renten, chijns ende pacht, ende oec van alderhande vervalle, binnen der kerken ende prochien van Nispen, op welke stucken ende gescilde beyde die partien vorscreven comen sijn inder jeghenwordicheit des edelen Engelbrecht, greve te Nassow, heeren ter Lecke ende toe Breda, ons liefs genadichs joncheeren, begerende aen hem der punten voerseyt verl'jct [2] ende gesceyden te werden, met minliker gonsten, sonder vervolch van recht daer op te geschieden; ende want onse lieve ghenadige joncker voerseyt, begherende rast [3] ende vrede onder sijn ondersaten te meerderen, ende stedighe minlecheit te maken, ons Jan van den Venne, Willem Haghen en Dirc van Oesterzeele voerseyt daer toe gheset heeft, ende ons daer in belast, ende bevele gedaen heeft, die partien voerseit opten voerseyden stucken ende op allen anderen gescilde te verliken, te vereynighen, ende mynlec te sceyden: Soe eest, dat wy Jan, Willem ende Dirc voerseyt, uyt bevelen ons genadichs joncheren voerseyt, ons die aennemende, op die punten ende gescilde voerseyt, niet aengesien strengheit des rechts, niet aengesien gewoente ende hercomen van beiden siden, by genoeghe, een minlike sceydinge ende ordinantie geraemt, ende gedeclareert hebben, tusschen die partien voerseyt, bi rade, biwesen ende goetduncken des eerbaers meesters Henric Mey, deken der kerken van sente Cruys, te Ludick [4], inder manieren hier na volghende.

In den iersten sal die persoen van Nispen hebben van eenen kijnde kersten te doen aen een kersse eenen ouden engelschen, of sijn werde. Item van den kondeldaghen en sal die persoen niet hebben, alsoe verre als die brudegom die kondeldage selve bewaert den per-

1 *Smaeltiende*, kleine tienden. — 2 *Verlijct*, vergeleken, vereffend. — 3 *Rast*, rust. — 4 *Ludick*, Luik.

soen te dencken te geven, op elcken kondeldach; mer of die brudegom begert aen den persoen dat hi sijn kondeldage bewaere ende besorge, soe sal die persoen hebben, voer sinen arbeit, enen halven ouden groten. Item van brudegom ende bruyt te trouwen sal die persoen hebben een paer hantscoen, ende die bruyt sal den persoen brengen, als hise inleydt, een bruytkersse, ende daer aen enen ouden engelschen of sijn werde, ende ter rechter offertorien sullen brudegom ende bruyt elc van hen offeren enen zilveren penninc, alsoe groet als hen genoegt, ende na der missen sal die bruyt leggen opt ewangelie enen ouden engelschen; mer die brudegom en sal dan niet gheven, hi en woudt doen van gratien [1], ende dan sal die brudegom gheven den persoen voer sijn maeltijt enen ouden groten, of sijn werde, of die persoen mach metten brudegom gaen eten, oft den persoen gènuegt. Item sal die persoen hebben van letbrieven, als brudegom of bruyt willen trouwen buten der prochien van Nispen, drye oude grote, ende gheen hantscoen. Item sal een vrouwe, die haren kercganc doet van kijnde, brengen te haren inghange een scijve van een vierdelponts was, ende daer op enen halven ouden engelschen, of sijn werde. Item mag die persoen een werf gaen eten in elken kraem, of hem genuegt, ende hi daer genoet [2] wordt. Item van den heiligen sacramenten te ministreren den zieken, buten der kerken, sal die persoen hebben enen ouden engelschen; ende van den heilighen olijsel sal hi hebben twee oude engelsche. Item sal elken mensch, die sterft, is hi jonc, is hi out, nadoen een uytvaert na sijnre staet, te weten, van enen lijc [2], die ten heiligen sacramente geweest heeft, sullen

1 Ten ware hy het wilde doen uit gratie. — 2 *Genoet*, genoodigd. — 3 *Lijc*, lijk, lichaem.

die vrienden brengen den persoen, boven den offer van gelde, dien si doen sullen te haren wille, ten minsten sestien offerkerssen, daer de vier en twintich een pont was af maken, ende van enen jonge lijc ten minsten acht offerkerssen van den selven gewichte, ende des sal die persoen 't graft visiteren ende den doden graven, sonder yet daeraf te eysschen, ten worde hem van gratien ghegeven. Item van sevenden, maenstonden, dertichsten, jaer getiden, of jaer zangen naden doden, en sal nyemant verbonden sijn, ten waer dats die dode begert hadde, doen hi leefde, of dat enich vrient des begerde na den dode; mer, eest tsake dat die dode des begert heeft, of eynich vrient nae hem, so salmen ten sevenden, ten yersten maenstonde, ende ten yersten jaer getide, offer doen, ten minsten met acht offerkerssen van den voerseyden gewichte, ende daer aen twee zilveren penningen, ende dan voert des den vrienden genuegen sal; mer ten anderen maenstonden salmen offer doen met twee kerssen van den gewichte voerseyt, ende met twee zilveren penningen. Item van den jaerzange en sal nyemant sculdich sijn den persoen yet te gheven, dies niet en begert; mer dies begheren, sullen den persoen geven vier oude groot, ende des sal den persoen een jaer lanc alle sondaghen opten stoel des doden vermanen [1] ende voer hem bidden, alsoe verre als die persoen den jaerzanc doen wille; want die persoen en sal niet verbonden sijn den jaerzanc te doen, noch sevenden, noch dertichste, noch jaer getiden, of [2] hem niet genoegt. Item sal elc mensche, die ten heiligen sacramente heeft geweest, sculdich sijn, van rechter offer, den persoen, tot elken van den vier hoghtiden, enen ouden zwerten tor-

1 *Des dooden vermanen*, den afgestorven aenbevelen. — 2 *Of*, indien.

noysen, te weten, te kersmisse, te paesschen, te pinxteren ende te alderheiligen misse. Item sal elc mensche, die een volle ploechwinninge helt [1], te weten, die een half bunder lands zeyt [2], of daer boven, sculdich sijn te gheven den persoen, van volder provende, een broet te kersmisse, ende een broet te paesschen, alsoe groot als hi dachlijcs bact in sinen huse; mer voer dat broet, dat hi te paesschen sculdich is, mach hi gheven den persoen enen ouden engelschen; ende die min seyt dan een half bunder lants, sal gheven den persoen te kersmisse een broet van der selver grooten als van halver provende; mer daer dat bedde sceyde [3], ende een kijnde blijft, of meer kijnder, en sal die persoen niet meer hebben dan hi hadde van den vollen bedde, alsoe lange als si in enen broede [4], in enen cost, ende in eender ploechwinningen bliven sitten; mer sceyden si haren cost, soe sal die persoen hebben van elken van hen dat hi sculdich is te hebben. Item van den cossaten, die niet en seyen, sal die persoen hebben, te kersmisse, van elken paer volcs die in hilic [5] sitten, enen halven ouden engelschen, of sijn werde, ende daert bedde gesceiden is, ende van eenlopen luden [6], die huysraet houden, sal die persoen hebben te kersmisse tfierendeel van enen ouden engelschen, of sijn werde; ende waer die persoen provende broet heeft, daer en sal hi gheen cossaet gelt eysschen. Item van lammeren, van byen, van gansen, van vlas, sal die persoen hebben sijn tiende, als hise tot noch toe gehadt heeft, ende van elken calve sal hi hebben te tiende een oude mijte, ende van elken voelen of volke [7] twee oude miten; mer, want die persoen te noch toe gheen

1 *Helt,* houdt. — 2 *Zeyt,* zaeit. — 3 Waer de echtelyke gemeenschap uiteen ging. — 4 *Broede,* broode. — 5 *Hilic,* huwelyk. — 6 *Eenlopen lieden,* ongetrouwde persoonen. — 7 *Voelen of volke,* veulen of veuleken.

tiende gehadt en heeft van verkenen, van rapen, van raepsade, van hoy, noch van sporien, soe en seggen wy hem daer gheen thiende af toe. Item sal die persoen thienden die lammeren van uutdijcschen scapen ende van gemanc goede [1], in die yerste weke van meye, ende van Kempenschen scapen ten lancsten binnen meye. Item van den jaer getiden, die in den boeken gescreven staen, soe wat gescreven steet simplec, dat der kerken of den persoen gelaten is voer sijn jaergetide; ende daer die heilige Gheest [2] die possessie van dien goeden af gehadt heeft, ende heeft, ende die persoen can betugen, met wittiger [3] levender waerheit dat dat jaergetide alsoe geset is, ende dat bibracht [4], soe sal die heilige Gheest alsulken goede den persoen overgheven om die jaergetide te doen; ende soe wat jaergetide dat alsoe geset is, als voerseyt is, daer die heilige Gheest die goede af besit ende beseten heeft, ende dat die persoen met wittiger levender waerheit niet bibrengen en can, anders dan dat alsoe gescreven steet, sullen die heilig-Gheestmeesters ten offer brengen den persoen een kersse van den voorseyden gewichte, ende daer aen twee oude swarte; ende soe wat goede beset sijn den heiligen gheeste, omt jaer getide te doen doen, ende niet anders daer in vercleert en steet, soe sullen die heilig-Gheestmeesters brengen ten offer ten jaergetide den persoen een kersse van den selven gewichte, ende daer aen enen tornoysen, te weten enen ouden swarten, ende des gelijcs salt sijn van den goeden die der kerken beset sijn, ende die kerk-

1 *Gemanc goede,* gemengd goed, namelyk van lammeren welke uit vermenging van uitdyksche en Kempensche schapen voortgeteeld zyn. Zie over het woord *gemanc* De Jager's *Taalkundig Magazyn,* II, bladz. 295. — 2 *Die heilighe Gheest,* de tafel van den H. Geest, het armbestuer. — 3 *Wittiger,* wettiger, wettelyke. — 4 En zoo hy dat kan bybrengen (bewyzen by titel).

meesters heseten hebben ende besitten. Item van den vigilien te singhen na den doden sal men den persoen gheven, alst gewoenlec heeft geweest te desen dage toe. Item die kerkmeesters salmen kiesen bi den persoen ende bi den gemeynen gebueren, ende die sullen zweren der kerken goet orberlec te verwaren, na haren besten weten, ende vermoghen, ende daer af goede rekeninge te doen voer den persoen ende voer den gebuere; ende des gelijcs salt oec sijn van den heilig-Gheestmeesters. Item verclaren wy dat elke oude groet sal sijn een out groet tornoys des conincs van Vrancrijck. Item dry oude engelsche sullen maken eenen ouden grooten. Item acht hollantsche sullen maken enen ouden groten, ende vier en twintich miten sullen maken enen ouden groten. Item voer elken ouden groten, voer elken ouden engelschen, voer elken hollanschen, ende voer elke oude mite, salmen mogen gheven haer werde in anderen gelde. Item van den offer op altaren, buten missen, ende van anderen ghiften binnen der kerken, of buten der kerken, in stocken [1], of anderswaer, en sal die persoen niet hebben; mer die kerkmeesters sullense heffen ter hulpen der fabriken der kerke van Nispen. In kennisse der waerheit hebben wy Van den Venne, Willem Haghen ende Dirc van Oosterzeele voerseyt, ten bevele ons liefs joncheeren voerseydt, onse seglen ende ons liefs joncheren segel hier aenghehanghen in den jaer ons Heren dusent vier hondert twintich ende een, opten yersten dach van september, in allen voerseyden punten, ende elken van hen, onse interpreteren ende verclaren aen ons houdende.

1 *Stocken*, offerblokken.

Getrokken uit de *Analecta inedita* van wylen den eerw. heer A. Heylen, bekend door zyne prysverhandelingen by de Brusselsche academie, en andere historische wer-

ken, handschrift behoorende aen den eerw. heer De Ram, rector magnificus der universiteit van Leuven. Wy zullen in het vervolg nog meermaels gelegenheid hebben uit deze *Analecta* het een en ander mede te deelen. Heylen kopyeerde naer oorspronglyke stukken, en verdient, als zeer nauwkeurig in al wat door hem is uitgegeven, ten vollen ons vertrouwen. Wy laten hier nog een ander en ouder stuk volgen, dat van den zelfden aert is, en hier gevoeglykst kan worden ingelascht.

J. F. WILLEMS.

Ordonnantie wegens lykkleederen en baerkeersen, te Brussel, in het jaer 1326.

Allen den ghenen die dese letteren selen zien ende hoiren lesen Deken ende Capittele van der kerken van sente Goedelen in Bruessele, Scepenen, Raet ende goede lieden gemeinlic van der selver stad, saluyt in onsen heere, met kennessen der waerheit. Om alle discorde ende twist, die dicwile geweest hebben, ende namaels wesen mochten, tusschen ons Deken ende Capittele in deen zide, ende ons Scepenen, Raet ende de goede liede gemeynlec van der voirscreven stadt in d'ander zide, te satene ende in goeden pointe te settene, alse [1] van den cleedren, keerssen, ende andren gevallen van den lijken, ende uutleeden [2], die gebruyct hebben, ende namaels gebruyken selen des voirdeels ende der eerachticheit des choers van der voirscreven kerken van sente Goedelen, dair inne staen ende geset selen werden: Soe hebben wy, eendrechtechlec, met rijpen ende voirsienegen raide, om tgoet van payse ende van eendrachticheiden, hieraf een ordinance ende statuyt gemaict, geset, ende geordineert, gelijck dat hier na bescreven es, die welke ordinantie ende sta-

1 *Alse*, als namelyk. — 2 *Uutleeden*, uitvaerten.

tuyt wy gelooft hebben ende geloven gemeinleke, ende elc van ons, in goeder trouwen, voir ons, onse hoir ende nacomelinge vaste, gestadę ende ombesmettelec te houdene, voirtmeer [1] teeuweliken dagen, sonder argelist.

Ierst werven setten wy ende ordineren: Soe wat lijke ofte uutleeden gebruycken sal der vrijheiden tsvoirdeels ende der eersamheit van dēn voirs. chore, daer in staen geset ende begaen sal werden, soe waer oft in wat steden dat begraven ende ter eerden gedaen werdt, dat wy Dekene ende Capitelen gemeinlec van den keersen, die opt lijc ende duutleede selen staen, ende van den cleedren, die dair toe behoiren, diere op selen liggen, behouden ende hebben selen-deene helicht, ende die voirscreve kerke van sente Goedelen te haren wercke ende behoeften die andere helicht, uutgenomen den cleedren, keersen, ende alrehande andere gevallen, die comen selen van vry edelen lieden, die in den voirs. staen selen, ende groten tortijtsen [2], cleinen keersen ende offeranden, ende alle voirs. lijken ende uutleeden, die Dekene ende Capitele voirgenoemt geheelec ende al bliven selen ende toebehoiren, uutgesceiden [3] oic allen den cleedren, keerssen ende andere gevallen van clerken [4] die subdiaken sijn, ofte dair boven gewijdt, die ons Deken voirgenoempt van ouder costumen ende sonderlingen previlegien alleene selen bliven ende aenehoiren.

Voirt, omme dat wy niet en willen dat de cautschiede [5] van Bruessel ende die bruederscip van mijns heeren sente Eloeys yet gecranct oft geverret sy van haren rechte, dat zy van oudts haer [6] hebben bracht; mair dat zy gestarct werden in salegen werken ende in allen goeden dingen, soe setten wy, verclaren ende ordi-

1 *Voirtmeer*, voortaen. — 2 *Tortijtsen*, toortsen. — 3 *Uutgesceiden*, uitgenomen. — 4 *Clerken*, geestelyken. — 5 *Cautschiede*, kassydebelasting. — 6 *Van oudts haer*, van ouds her.

neren, dat die cautschie sal hebben tvierendeel van der weerden van den keersen, die om dlijc ende uutleede selen staen, van den poirteren, poirterssen ende simpelen clercken, die in den voirs. choer geset selen werden; ende die bruederscap mijns heeren sente Eloeys sal haer recht hebben van elken poirtere, poirtersse van Bruessele ende simpelen clerc, die in den voirs. choer gesettet werdt, ofte daer duytlede in den voirs. choer gedaen werdt, die in de bruederscap es mijns heeren sente Eloeys. Ende der voirs. poirteren, poirterssen ende sempelre clercke goet, haer vriende ende nacomelinge selen gelden ende genoeg doen met den hueren [6] der cautschieden ende der bruederschap mijns heeren sente Eloeys voirgenoemt, van haren rechte dat zy tot haere [7] gehadt hebben; behoudelec altoes dien, dat ons Deken ende Capitel de eene helicht, ende der voirgenoemder kerken dander helicht van cleedren ende keersen van poirters, poirterssen ende simpelen clercken, die in den voirs. choer geset selen werden, ewelec ende altoes clerclec ende ongemindert bliven sal ende aenhoeren, gelijc dat boven bescreven es.

In orconscape ende vestingen van welken dingen wy onse gemeyne segele aen dese letteren hebben gehangen, die gemaict waren ende gegeven int jair ons heeren doe men schreef dusentich drie honhert sesse ende twintich, des dijscendaeghs na sente Claes dach, in den wintre.

1 *Met den hueren*, met al de hunnen. — 2 *Tot hare*, tot her, tot hier toe.

Afgeschreven uit de *Historia Brabantiae diplomatica* van A-Thymo, deel II, fol. 128, recto, HS op parkement van de XV eeuw. De brief wordt ook gevonden in het HS *Den core van Bruessel*, berustende by het historisch Museum van Gent, en is aldaer gecoteerd N° 21.

J. F. WILLEMS.

PROEVEN

VAN

BELGISCH-NEDERDUITSCHE DIALECTEN.

VI.

DIALECT VAN KESSEL, BY VENLOO.

Ein mensch had twië zuen, en de jongste van hen sprók tege si vader: gef mich, vader, het deïl van het gót dat mich gehuert. En hei deilde hun [1] het gót. En nit lang dorop pakde de jongste zoon alles bei ein, en trok weit eweg in e vremd land, en da mokde hei al zi geld op dor e pleserig leven. As hei nou zi geld opgemokt had, kwom ene grote hongersnod dor 't zelve gansche land, en hei begos nod te lijen, en hei ging en hing zich on enen burger van 't zelve land; dé stuerde hem op het velt, om de verkes te hujen. En ger had hei do zinen buik mit zeud gevuld, welke de verkes vreten, mor niemes gaf z'em. En do ging hei in zich en sprok: « Wie veel daghuerders héd mi vader, die brod in overvlod hebben, en ik verderf hier in honger; ik wil mich vortmoken, en no mi vader gón en em zekken: vader, 'k heb gezondigd tege den hemel en vor oe, en bin van nou of on nit meer werd dat ik oe zoon heit, mok me geleik on eine van uw daghuerders. En hei mokte zich vort, en kwom bei zi vader. As hei nog weit van het huis af wor, zêg hem zi vader en had metlijen met em, liëp em tege en viel em om den hals en kusd em. Mor de zon sprok

1 De *u* als in *une*.

tottem vader: ik heb gezondigd tegen den hemel en vor oe, en ben van nou of on niet miër werd, dat ik oe zoon heit. Mor de vader sprok tegen zein knechts: « bringt 't beste kleid heruit en trekt et em on, en geeft em einen ring on zin hand en schôn on zin vuet; en brengt e gemast kalf hei, en slacht et; loten wei aten en vrolik zijn; dan dieze mine zoon wor dod en is weer levendig geworen: he wor verloren en is weer gevongen woren.» En zei begosten vrolik te zein.

Môr de alste zoon was op het veld, en as hei kort bei zin huis kwom, hoerde hei het zingen en 't dansen, en riep tot einen van de knechs, en vrôgde wat dat wêr. Dé evel zeêt em: « oe broer is gekomen en oe vader hêt e gemast kalf geslacht, om dat hei em gezond weer hêt. » Do wordt hei kwoden, hei woi nit binne gôn, en dorop ging zi vader buiten en verzocht em van binnen te komen. Hei evel antworde en sprok tegen zi vader: « zuch, zo veel jeêr dien ik oe, en heb oe gebod noch noit overtrejen, en gei hebt mei noit enen boek gegeven, op dat ik met min vrinden vrolik kos zein, mor nou, do dese dei zoon gekomen is, dé zi geld met hoëren opgemokt hêt, hebg' em e gemast kalf geslacht. » De vader evel zeêt tegen em: « meine zoon, dou bis altois be mich, en al al wat mein is, is ook dein: dou soist evel vrolik en vergenoegd zein; dan deze deim broer weêr dod, en is levendig geworen: hei weêr verloren en is wer gevongen. »

Volgens MONE's *Quellen und Forschungen zur Geschichte der Teutschen Litteratur und Sprache*, I, bl. 479; doch gewyzigd in de spelling, die aldaer naer de hoogduitsche uitspraek was ingericht. Vermoedelyk zal onze overbrenging nog wel iets te wenschen laten: het eigenaerdige van een dialect kan nooit *volkomen* uitgedrukt worden.

JOANNES PETRUS VAN MALE,

GEBOREN TE BRUGGE, 1669,

OVERLEDEN TE VLADSLOO, 1735.

Het einde der XVIIe eeuw was voor ons land een der ongelukkigste tyden, die zich ooit opgedaen hebben. Belgie moest toen, aen de spaensche monarchie gebonden, onder 't zwak bestuer van Philips IV en Karel II, al de wisselvalligheden van dat ryk volgen.

Vrankryk, steeds met Spanje in oneenigheid, zond zyne benden naer Vlaenderen af, dat nu het slagtveld van Europa geworden zynde, door onophoudelyke tochten werd ontrust en deerlyk verdrukt.

In dien tyd leefde de dichter Van Male, en zyne dichtstukken zyn, als het ware, het getrouwe schaduwbeeld van al hetgeen toen deze gewesten hebben moeten onderstaen. Den ellendigen staet van het vaderland beschryft hy aldus op bladz. 58 van zyne *Gheestigheden der Vlaemsche rhijm-const:*

Wie sal den droeven staet, wie can de rampen swelghen,
Mijn trourig vaderlant, van alle cant benauwt?
Wat tranen sijn bequaem soo swaren brandt te delghen?
Ach, 't is nu te vergeefs op beter tijdt betrauwt.
Men siet, eylacen! 't volck berooft van staet en goederen,
Ontbloot van huys en erf, verdwijnen achter 't landt.
. . . .
O Vlaendren! nu niet meer 't juweel der Nederlanden:
Wat gruwelijck tempeest, wat schrickelijk gewelt
Verdelght u? daer men siet ghewijde kercken branden,
Heel 't landt verdorven, en de steden neêrgevelt.

O liefste vaderlandt, waer is dien glans op heden
Van uwe mogentheyt en rijkdom? s'is gedooft.
Dijn princelijke croon ligt met den voet vertreden,
Dus u past nu met recht het rauwfloers om het hooft.

Het machtelooze Spanje trok deze landen in zyn ondergang mede; het hof van Madrid stuerde onkundige Gouverneurs naer Brussel, en by den uitlandschen kryg voegde zich inlandsche regeeringloosheid. Treffend wordt dit, in de volgende verzen, voorgesteld (bl. 21):

De wetten en het recht zijn nu des baetsuchts fuycken;
De gaven-flicker doet den rechter d'oogen luycken:
Het lantsnut wort vertreên, men vilt en pluckt en pluymt,
Tot borgers overlast, als men op middels luymt
En duysent wegen vint (o noyt versade gasten!)
Om altijt meer en meer 't gemeente te belasten
En onder schijn van 't recht des orelogs bevroet,
De middels soeckt, om in te slurpen 't weynig bloet
Van 't quijnend vaderlant, 't geen nu beclaegt met rauwe
Dat het voor desen was zijn meester te getrauwe,
Nu daer het proeft 't gewelt van al dat vremt gespuys,
't Geen met den roof van 't landt houdt sulck een staet en (huys.
De nacht der bosen ruckt ons weynig hope neder.
Geen grauwelijk tempeest, geen ongestuymigh weder,
Geen smettelijke pest is soo verdervelijk
Als is een landt verra'er. Welaen, onstervelijk-
En opperheer van al! hoe blijft gy soo sachtmoedigh?
Verdelgt dit vuyl gebroet en grausaem schepsel spoedigh,
En smijdt dit snoo gespuys in Plutos swavelcolck;
Verdrijft dien cancker, welck, eylaes, 't verdrukte volck
Soo jammerlijk verteert . . . . .

Een plotselinge ommekeer der fortuin was in dien tyd geen zeldzaemheid, en veel die het bestuer in handen hadden handelden zeer willekeurig. Eenen door onrechtveerdigheên verrykten lastheffer schetst de dichter, bladzyde 34, af:

Wat dunckt u van dien groven gast?
Ghy meynt, het is een vorst geboren,
Die van zijn oudren heeft geërft
Dat machtigh goedt, daer hy op kerft;
Of dat hy van den prins gecoren
Is, om sijn moet en fray verstand,
En dienstbewyzen aen het land?...
Hoort hier zijn afcomst en gelove:
Sijn vader, caelder als een luys,
Sijn eerste mackers rat en muys;
Sijn wooningh was een backers stove,
Daer hy, vercrompen, naekt en bloot
Staegh jankte naer een stuxken broodt.
Wat ouder gingh hy sigh verheuren
Als knecht by eenen financier,
Die, als een sperwer, valk of gier,
't Gemeyne beste con verscheuren.
Hier leerd' hy, tot des borghers druk,
Versinnen menich schellemstuk,
Op 's conings naem. Hy leert de trecken
En snoode vonden om het goedt,
Het sweet des aenschijns, en het bloedt
Van de gemeenten op te lecken.
o Roovers, moorders van 't ghemeyn!
Harpyen! havicken! onreyn
Gewis vercoopers! borgherplaghers,
Onsadelyke wolven vreedt,
Welck' onder 's coninex name smeet
's Lands ondergangh: o boose cnaghers!
Die lasten, tollen, rechten, plackt,
En 't bloet der arme borgren sackt
In uwe coffers. Ah, wat vloeken
Verdoemen connen al 't gewelt
Daer Vlaenderen door is gequelt!...

De koophandel verkwynde, en de nyverheid ging naer gelukkiger streken over. De onbevolkte steden toonden nog slechts haren ouden luister door trotsche maer bouwvallige praelgebouwen, en door derzelver grootte,

schoon onbewoonde uitgestrektheid. Ontwykt de welvaert een land, de schoone kunsten en wetenschappen gaen ook welhaest op de vlucht.

Gedurende dit tydvak viel de geestgesteltenis van den landzaet zoo diep, dat de letterkunde als bespottelyk werd beschouwd. Ook was 't om eigen vermaek en genot dat VAN MALE zyne gedichten schreef (bl. 1):

. . . . Alleen vermaeck
Der soete const verweckt in my een smaeck,
Die, hoe ic meer en meer com te genieten,
Groyt stercker aen. Gelijk de kille vlieten
Van het gebergt, mijn const beminnend hert
Altijdt gelaeft, doch noyt versaet en wert.
'T en is gheen eere, of voordeel 't geen de snaren
Van mijne luyt soo dickmaels doet vergaeren:
O neen, o neen, de teere rymersconst
Is langh ontbloot van eer, profijt en jonst.
Die wetenschap, dien toetsteen van de crachten
Van schrander en van wijse constgedachten,
Licht in een houck, en wie men noemt poëet
Schelt men voor geck, en 't schijnt, geen meerder leet
En can men aen een deftich herte vrijven,
Als hem den naem van dichter toe te schrijven.
o Redenloose, onsin'ghe consteschimp!...

Op bladz. 15 wordt 's lands regering, die de konsten onaengemoedigd liet kwynen, scherpelyk gelaekt:

't Schijnt dat d'onwetentheyd
Beslitst met duysternis en grove nevelwolken
't Verstant en domme geest van d'hedendaegsche volken,
Midts dien verstoten leyd
Al wie const minnend is,
En om de wetenschap te treffen, heeft versleten
Zijn jaren. Ach! 't profijt der wijsheyt is vergeten,
En hy schiet altijdt mis,
Die meynt dat zijn verstandt

Hem eenigh voordeel can verdienen ; en ons edele
En fraye const magh qualijk met te bedelen
Vercrijgen onderstandt.
O! boose, botte tijdt,
Rampsalig landt en stadt, daer generleye consten
Gevoestert worden door 's regeerders hulp en jonsten,
Gy zijt uw welvaert quijt,
En 't slimste noch van al
Is, dat een lompen hoop, verdofte neusel-coppen,
Het voedsel van de const in hunne magen croppen....

De staetkundige verdeeldheid en weifelende staet des lands, gedurende de eerste jaren der XVIIIe eeuw, beschryft hy bl. 76 :

DE NIEUWMARISTEN.

Wie leven wilt in rust vermijde nieuwmaristen,
Die met een dol geraes den schoonen tijdt verquisten,
Waer af den eenen staet voor 't huys van Oostenrijk,
En d'ander raest: Ik meyn Philippus heeft gelijk:
Hem hoort de croone toe, hy sal den schepter swayen.
Een derden nieuwmarist wil boven alles crayen,
En deylt de rijken, maekt vercaveling en wet,
By welk hy palen aen de vorsten selve zet.
Een yder van dit volk voeght sich by sijn confrater.
Sy maken dan den staet, met redenloos gesnater
En heirssenloose clap, van dees en gene vorst,
En kijven met elkaer en schreeuwen uytter borst.
De som die weten 't al, en vollen d'ezelooren
Van 't volcxken met al 't geen 't gerught hun brengt te voo-
't Geen even sot en dol verwart en sonder hert (ren,
Vercoopt de logens voort, en siet het wit voor swert.

Doch de nederlagen welke de fransche legers te Ramillies, Oudenaerde, Wynendale, Malplaquet leden, hadden invloed op den nationalen geest. Door de triomfen der bondgenoten ondersteund, verhief de vlaemsche leeuw zich weder eenigzins, en Van Male zong dus met geestdrift bl. 68 :

Wat blaest de crijgsbazuyn, wat hoor ik de trompetten,
En moedig heldenclangh vervullen aerd en locht?
Ha God gezegend heir! wie sal den luyster setten
Aen 't hoogh gesternt, wie sal die vrome tocht
En clouke stoutigheyt van soe veel helden melden?
Wie sal d'onsterflickheyt van sulk een crijgsbeleyt
En d'overwinning van soo sterke steên vergelden,
Als gy, o ruchtbre faem, die leeft in d'eeuwigheit?
Nu siet men standaerts en geschonde vaendels swayen,
En 't edel lauwerblad vercieren hooft en cruyn
Van winners. Trotsen haen! waer blijft uw moedig crayen?
De borstweyr van uw rijk vervalt tot asch en puyn.
Gy, die den hemel self voor desen scheent te tergen,
Waer is die moedigheyt? den luyster heeft gedaen,
Den staet van uw geluk comt uer voor ure t'ergen:
Dus wijkt voor d'adelaer te samen maen en haen.

Wegens des dichters eigene lotgevallen kunnen wy uit het gemeld werkjen opmaken, dat hy te Leuven gestudeerd, en daer den geestelyken staet omhelsd heeft. Vroeger was zyn jeugdig hart niet vry gebleven van minnetochten. In het gedicht *de Avondbeschryving*, op bl. 66 geplaetst, bezingt hy zyne beminde, onder den verdichten naem van Lucille:

Gelijk den dageraet comt voor het sonnerijsen,
Soo bootschapt d'avontster het vallen van den nacht,
En schijnt tot lust en rust 't vermoeyde volk te wijsen;
Den lantsman staekt den plough, het peyl is afgewraght.
Het vee verlaet het velt en claverlijke weyden,
En streckt na stal en coy, en na de soete rust:
Soo weet den goeden Godt de stonden t'onderscheyden,
Den tijdt tot werken, en den tijdt tot vreught en lust.
Nu dist men vreugdig op, nu stelt men sich tot minnen,
De jeugt vol minnevreught doorcruyst nu straet op straet,
Een yder traght de jonst sijns liefste te gewinnen;
Door geestig een gedicht of aengename praet.

Voor desen, doen ik moght, song ik voor mijn Lucille,
Op desen soeten tijdt aenbiddend haer gesicht,
En suchtend aen haer deur, dus mijmerd' ik in 't stille:
« Ontfanght, o soete maeght, tot afscheyt dit gedicht.
De sterren climmen op, de maen rijst aen den hemel,
'k Vertrecke my naerhuys, vaerwel, mijn liefste soet,
Veel schoonder als daer is dat blinkende gewemel;
Vaerwel, ik ga, maer laet aen u mijn teêr gemoet.... »

Hy nam tot wapenschrift de spreuk aen: *Unam ale*, bladzyde 26:

Voedt een genegentheyt, een liefde tot de conste,
En een standtvaste sin tot 't werk dat g'eens begonste,
Een vergenoegen in den staet door u beleeft;
Voedt ééne, één alleen die in uw sinnen sweeft.
Doch, na my dunkt, ik hoor en d'een en d'ander vragen,
Tot wien ik alsoo groot een liefde com te dragen?
En d'een of d'ander dunkt 't is een Lucille soet,
Wier liefd' ik in mijn hert en trouwen boesem voed.
Maer neen, 't is mis geraên, dewijl mijn lief Lucille
Is uyt mijn hert gewist, getogen uyt mijn wille,
Verandert mijnen staet, verwisselt mijne lust,
Gedooft het minnevuer en eeuwig uyt geblust.
Wien sal of welke mach ik dan alleene voeden?
Hoort enkelijk een woort, gy sult het light bevroeden:
Ik schrijve voor een les en sinspreuk, teere jeught,
Voedt ééne, weert gevoet van ydereen, de deught.

Opvolgelyk was hy pastor te Bovekerke en te Vladsloo, in welke laetste plaets hy overleedt den 5 december 1735. In de kerk van die gemeente treft men eenen zerksteen aen, met het volgende grafschrift:

D. O. M.

R^{dus} DOMINUS

JOANNES PETRUS

VAN MALE,

BRUGENSIS, CLARUS POETA,

AC HISTORIOGRAPHUS,
QUI EX CURATO DE BOVEKERCKE,
PAROCHIÆ HUJUS PASTOR
VIGILANTISSIMUS,
OBIIT V DECEMBRIS
M D CC XXXV
AETATIS SUAE LVI.
PRÆCARE LECTOR UT
REQ. IN PACE.

Zyne nagelatene werken zyn :

I. *Gheestigheden der vlaemsche rijmconst, behelsende menigvuldige zinspreuken, zedelessen, opschriften, hekelverzen,* enz. *door* J. P. VAN MALE. Brugge, by J. B. Verhulst.

De tael is zuiver, de dichttrant gemakkelyk, en zoo zoetvloeiend, dat men soms zou denken de werken van CATS in handen te hebben. De eerw. heer SCHRANT deelde er verscheidene gedichtjens uit mede [1]. Dit belet ons niet er hier nog eenige over te schryven. Op bl. 6 handelt hy over de *Ydelheid der wereldsche zaken:*

Wanneer men denkt, wat is het al
Dat leeft en sweeft op 't aertsche dal,
Dat swiert en ciert? wat is de lust?
En dat men vrijt en streelt en kust,
En slempt en dempt, wat is het al?
Een woort beduyt het: niet met al.
Het is een rook, een ydel windt,
Een flickerlicht, dat ons verblindt,
En het gemoed door lust misleydt,
Drijft verre van zijn zaligheydt.
Want het is seker en gewis,
Dat alles hier vergankbaer is,

1 Zie *Proeven van Nederlandsche dichtkunde, uit zeven eeuwen.* Gent 1827, bl. 272 en *Nederduitsch jaerboekje*, 1834, Gent, bladzyde 96.

Dat alles, wat men prijst of laekt,
Gelijkelijk ten eynde raekt,
Dat alles, dat men hoort en siet,
Vervalt, eylacen! tot een niet.
Ha! t'wylen dat men jokt en' woelt,
Terwijlen dat m'in vreught sich voelt,
Terwijlen dat men smeert en teert,
Terwijlen dat men banqueteert,
En volght in alles zijn plaisier,
Of met te drinken wijn of bier,
Of met te spelen troefjen uyt,
Of met te dansen voor de bruydt,
Of met te loopen achter straet,
Of met te soeken hooghen staet,
Of met te vroeten in den hof,
Of met t'hanteren ander stof,
Den tijdt, den noyt gerusten tijdt,
Die vlught gedurigh onvermijd,
Die vaert en voert al sachtjes heen,
En als hy wegh is, geen gebeên
En connen maecken dat den tijdt
Eens wederom te rugge rijdt.
Ach! als het uerglas t'eynden is,
Dan merkt de ziele dat gewis,
Al wat de werelt vooren houdt,
Al waer de jeught sich op betrauwt,
Al wat den vyant vooren leydt,
Niet anders is als ydelheyt,
En dat alleene voor 't gemoet
Is Godt te soecken 't hoogste goet.

Hy schreef aen den dichter J. De Bruyn, van Amsterdam, met wien men hem had vergeleken, de volgende regels:

o Uytgelesen geest en schrijver!
'k Erstel, hier by, den dwasen yver
Mijns landtgenoten, en 'k beken
Dat ik in const n minder ben.
Noyt was mijn geest soo wijt verbastert
Dat ik uw schryvingh heb gelastert.

Ah neen, hoe sou de selfmin my,
Die doch soo vreughdigh en soo bly
Uw eerdicht las, 't verstant betoovren,
En 't redenslot aldus verovren?
Gelooft het niet, ik eer na plicht,
En prijs uw onnasetbaer dicht,
'k Laet woordensifters sijn geslepen
Op stippels en op lettergrepen,
My lust de noot maer niet de schel,
Ik schatte na den geest het spel.
Gy draeft voorwaer en sweeft soo crachtich,
Door al uw constversiersel prachtich,
Mijn geest te boven alsoo ver,
Als Phœbuslicht een wankelster
Ver overtreft. Gy roert de vedel
En d'harpesnaer soe soet en edel,
Dat op den toon een yder sucht
Uyt innerlike zielgenucht.
Dan rukt gy 't hert door heldenzangen
Tot vier en vlam en crijgsbelangen,
Als gy des orelogs trompet
Aen d'opgeblase wangen set.
Dus past aen u de luyt en cyter
En crijgsbazuyn; daer ik met ryter
En ruyspijp, of met Coridon,
Aen 't clatren van een gulle bron,
Een deuntje singh, en soetjes spele,
Of traght een boersch gesangh te quelen;
Maer gy, o weert geroemde geest,
Op Phœbus wijtberuchte feest,
Gelauwert singt den lof der goden,
Of voert ten hemel sael'ge dooden.

Eenige puntdichten, in het bundeltjen opgenomen, zyn niet van geest ontbloot. Bladz. 42:

DE PREDIKANT.

Beweeght dien predicker niet wonder wel de scharen,
Als zy ontlopen hem met al zijn dol ghebaren?

OP EEN DRONCKAERT.

Ghy die verteiren cond uws vaders erf en huys,
Cont meer verteiren als de maghe van een struys.

GRAFSCHRIFT VAN EEN GIERIGHAERT.

Hier light een schrocken vreck, die niet voor niet en gaf,
Ja, 't is hem leedt, dat g'eens voor niet besiet sijn graf.

OP EEN ALCHEMIST.

God met een enkel woord schiep alles eens van niet;
En ghy met al u werck en maeckt maer niet van iet.

SIMILIS SIMILI.

Voeght u by uws gheliick, soo leeft ghy sonder quelling,
En peynst den hooghsten bergh heeft ook de diepste delling.

AEN EENEN WEETNIET.

Dat gy al niet en weet, dat weet ge: dus weet g'iet,
En dat gy dat nu weet, soo weet gy seker niet.

AEN JOUFFROUW A. D. D.

Wanneer gh'uw teere keel end' aengename gorgel
Paert met het soet geclangh van claversijn of orgel,
Gh'ontruckt mijn ziel aen my en 'k sterve door genugt:
Of stut dit soet gespel, of stut mijn geest die vlught.

ANTHITHESIS.

De lighte dante Trijn pronckt t'midden van de mannen,
Te midden van den disch, te midden van de cannen,
Te midden van de merkt, te midden 't ledekant;
Seght of men beter oyt de deught van 't midden vant?

ECHTE LIEFDE.

Maer vrouwtje, seyd' Ariaen, men most al d'horenbeesten
Versmooren (onbedacht dat hy was van de meesten).
't Waer sey sy, liefste man, wel tamelijk ghesondt,
Maer seg my, slechten bloet, of g'oock wel swemmen cont?

OP ADRIAEN SPAERGOET.

Ist dat gh'iet geven wilt aen scheel en manck Arjaen,
Flux is hy slincx en rechts, welsiende oock om t'ontfaen,

Maer wacht ghy van dien gier een wedergifts ontfanck,
Stracx is hy blindt voor scheel en lam in plaets van manck.

II. Naukeurighe beschryvinghe van de oude ende hedendaegsche ghestaethede van de edele ende vermaerde stadt Brugge in Vlaenderen, door den heer ende meester J. P. VAN MALE.

Dit boekwerk, in quarto-formaet op papier geschreven, berust ter stadsbibliotheek van Brugge (zie *Compte rendu des séances de la commission royale d'histoire.* Bruxelles, 1837, I, p. 233).

III. Levensbeschryvinghen der geleerde en door kunst vermaerde Bruggelingen.

Dit handschrift, behelzende 395 bladzyden in-4°, behoort aen den heer GOETHALS-VERCRUYSSEN, te Kortryk.

Het werk was tot den druk bereid, en bevat eene opdracht aen de regeerders der stad Brugge, benevens verscheidene gedichten, tot 's schryvers lof vervaerdigd, onder andere door JACOBUS DE SCHRYVER, ADR. VAN DER BRUGGHE, den augustyner monik FR. CURTIUS, en den pastor van Sleidinge, M. STEYAERT.

De HSS. van ED. DE DHENE, voornaem dichter der XVIe eeuw, maekte zich VAN MALE, by 't samenstellen dezes werks, ten nutte. Het leven van denzelven is ook daerin by uitstek wel behandeld. Eenige gedichten van DE DHENE worden er by aengehaeld, en men treft er nog ander berichten omtrent de Brugsche dichters der XVIe eeuw in aen. Wy gevoelen ons opgewekt om hier eenige plaetsen uit die verhandeling over te nemen: bladz. 119:

« Dat onse tale veel ryker en overvloediger als vele andere es, en eene aengename bequaemheyt heeft tot de dichtconste en het schryven van gedichten, rymen en refreynen, magh men soo wel sien uyt de menichvuldige werken, de welke dagelicx door onse nederduytsche lief-

hebbers met soo vele cierlijcheyt als conste in het licht gegeven worden, als uyt de oude schriften der voorleden tyden, de welke schoon sy den selven stap, mate, of verdeelinge niet hadden, als de hedendaegsche gedichten, echter seer volgeestigh, verstandigh en aengenaem waren. Tot Brugge heeft dese conste al van over twee en drie hondert jaren, door besondere geselschappen of gilden, geoefent geweest, en daer hebben uytmuntende verstanden hun verlusticht met de constige vingers aen de harpen van Apollo te slaen, soo als wy, in de *Beschryvinge van onse constcamers*, breeder hebben geseyt.

« Maer onder al de schryvers, soo meyn ik dat Eduwaert de Dhene, Lymans zone, borger van Brugge, en van beroep eenen procureur, of saekbesorger, wel den volgeestigsten is; ik hebbe met verwonderinge gelesen eenen boek in volle blad, inhoudende het *Testament ofte uytersten wille* van desen Eduwaert, waer by hy allė kerken, cloosters, capellen, geestelike en wereldlike, van alle staten, eenich aerdigh gedichte is jonnende. Hy heeft uytnemende schoone leeringen, geestige aerdigheden, en met een woord is in alles seer volmaekt. Hy was een medelid van beyde de constcamers de welke alsdan seer treffelyk in staet waren; de oorsake of reden, waer om hy dit Testament aenving, vertelt hy onder andere met dese navolgende redenen, dewelke wy te gewilliger alhier bybrengen, om dat in deselve vermaent wert van vele treffelike en geleerde liefhebbers der edele dichtconst.

Ick begonst om veel vreimde ghesellen dincken,
Die somtijts waren, als ick waen, bestreden.
Dus peysende, soo hoord' ick de bellen clincken,
Datter een van dien was haest overleden,
De doodt spaert niemant in 's werelds steden.
Ende in den gheest wierd ick verweckt mits dien,
Uyt liefden, om bede, noch oock om ghiften,
Dat ick hadde ghekent menich goet ingien,

Elc heurer poetigh goet rhetorisien,
Die dus sijn te stellene by gheschriften.

REFEREYN.

Heer Gillis Rubs [1], priester, der consten voedere,
Ende religieus ten Zoetendale;
Heer Jan De Rue, gheboren van eender moedere,
Gheuppert binnen der rhetorijcken zale;
Heer Clays Bollaert, priester der kercke cathedrale
Van St-Salvators, gheestigh zanger bekent;
Meester Stevin van den Gheenste, in 't speciale,
Goet componiste, in 't moraliseren jent;
Jan De Scherere [2], Laureyns Bardt waren excellent:
Dese consten de conste artistigh oorboren.
Heer Thilman, sammel in 't graubroers convent,
Wandelde de consten een weynigh ontrent:
Ad patres nostros sijn dese vooren.

Cornelis Coolman, Pieter de Mil, brugsche clercken,
Cornelis Everaert, clerck van den archieven,
Jacob Kempe, Andries de Smet: dese deden wercken,
Gheestigh berayt met s'Heyligh Gheest vlercken:
De conste consten sy reynmatelick hantieren.
Pieter Maertens had oock gratieuse manieren,
Die voor devijse schreef: *Burse sonder ghelt:*
In *Spaert niet meer* deed hy constigh logieren
Niet een letter meer nogh min dan sijn name spelt.
Jooris Hellinck heeft menigh fracy liedeken ghestelt,
Voysigh, aengename van veel volcx in 't hooren.
Pieter van der Helst dient oock medeghetelt,
Maer hoe constigh, de doodt heeft ze neder ghevelt,
Ad patres nostros sijn sy alle vooren.

Boudewijn van Cokelare, tegheldecker was hy,
Een seer goed florateur ende bondigh mede.
Guyot van der Reviere quamp oock ter consten by,
Ghestelt menighe leysse, wel weten wy,

1 Deze GILLIS RUBS moet ook eene chronyk geschreven hebben. MEYERUS ad ann. 1408 zegt: *Chronicon domini Egidii Rubs habet Livinum de Scutelare.* — 2 By MEYERUS in *Epitome Flandricarum rerum* genaemd *Joannes Novacula et Laurentius Asser.*

Observerende matelick de musicale snede.
Jan Moenaert, clerck ten Vryen, somtijts wat dede:
T'sint Donaes aen Jooris Verdonckt-capelle, daer
Hangt een lof ter eere van der drievuldighede,
't Welcke by hem ghemaeckt es, over menich jaer.
Jacop Huyssens was een goed personaidge, maer
Allaert Appe, Franchoys Bucke deen druk verstooren.
Wouter Blasen oock, een redelick facteur voorwaer.
Als 't Godt belieft, moet ick hun al volghen naer.
Ad patres nostros sijn dese vooren.

Prinche.

Daer was oock Clays van Belle,
Goet musicien, zangher in diversche chooren,
Al te boerdigh, cluchtigh was hy van voorstelle,
Soo goet een heer cnecht; maer wat mer af relle
Ad patres nostros es hy oock vooren.
Doch om niet vergheten, meester Martin de Buusere,
Weerd geregistreert te sijne in dese serie,
Hy wasser oock eens gheworden verhuusere,
Heeft mee helpen spelen menich schoon misterie,
Gheschickt boeckhouder, verstaende sijn materie.
Weder docht ick sijn die soo monster ghepasseert,
Met dier laetst gheclocken was, hebb' ick ghefantaseert
Omme naer Mol Longys leger te treckene.
Heden hem, morgen my, hoe langh gheregneert,
Magh my de doodt oock pijnen te neckene,
Jeghens 's doodts comste clynckt mer gheen beckene.
Dus ghemerckt dat het sy gheen seker rentken,
Ter weyrelt rusten up eene onsekere lene,
Soo peysde ick om stellen dit weeck testamentken,
En nammer eenen moet in, *rasch up en d'hene*,
Elck sie dat hy rechte sijn karreken mene.

« Dit groot werk begon hy te schryven in het jaer 1561, zoo als hy te kennen geeft met dese woorden : *Mijn Testaments begin, zoo 't my viel in, woensdagh den* 14 *mey* 1561.... « En soo als hy aenteekent is voleyndight op den 24 december 1561, want hy dus sluyt :

Corts op den woensdagh kersnacht, elleven heuren by,
Dit Testament vulhend was, in 't labeuren vry.

« Ik soude alhier eenige geestige en verstandige gedichten tot een naerder bewijs van sijne redenrijke vindingen plaetsen, maer late het om wijdlopentheyd te vermyden. Ik bevinde uyt sijne schriften dat hy eenen goeden genoegelyken broeder geweest is, sich verlustigende by vroyelijken geselschepe, seer wel ervaren in de latijnsche tale, als blijkt uyt de nauwkeurighe oversettingen van vele psalmen van David en andere kerkelyke lofsangen, begrepen in dese sijn voorgemelden boek. Het is waer dat hy geene groote schatten noch hooghe staten beseten heeft, want hy sijnen rijkdom genoegsaem te kennen geeft in de verclaringe van sijnen uytersten wille, en, om thien stuyvers, voor twee dagen inwoonder geweest is van het steen of de gevangenisse.

« Dan, om onsen tijdt niet langer te slyten met het erhalen van gedichten, welkers mate onmatigh is, en nu t'eenemael buyten gebruyk, soo wille ik eyndigen, niet wetende wanneer dat het eynde van desen aerdigen poeëts leven geweest sy [1], het gene ik meyne geweest te zijn, naer alle waerschijnelijkheyt, niet lang naer dat hy sijn Testament en uyterste wille, mitsgaders sijn eygen grafschrift hadde gemaekt, op twee manieren; het langste laten wy daer, maer het cortste, sijnde ook het bondigste, luydt aldus:

Eduwaert De Dhene heeft betaelt naturen schult;
Wanneer?
In 't jaer, maendt, dagh, als sijn tijdt was vervult,
Niet eer.

1 Hy overleedt omtrent 1580. Zie *Nederd. Letteroefeningen*, Gent, 1834, bladz. 168.

» Hier mede soo late ik dit vremdt verstandt varen, het welke in sijnen tijdt seer aengenaem en gesocht was van alle vroyelijke geselschappen, gesellen en liefhebbers van conste, sijnde dikwils in d'een of ander gilde en vergaderinge geroepen, om iets geestigh en boerdigh te schrijven. Sijne maniere is suyver, vry en onvercrompen na dien tijdt; schijnt mede al niet veel werkx te maken van het eenvoudigh bijgelove, en heeft hier en daer al wat vrijder geschreven als de spaensche godvruchtigheyd van duc d'Albe hadde connen lijden. »

IV. Beschrijving der constcamers der stadt Brugge.

Dese geschiedenis der Rhethorykkamers van Brugge wordt in de bovengemelde levensbeschryving van Ed. de Dhene aengehaeld.

V. Daghregister van al het gonne gedenkweerdigh voorgevallen is binnen de stadt Gent, sedert den 15 *july* 1566, *tot den* 15 *juny* 1585; *onderhouden by M.* Philippus de Kempenaere, *advocaet van den raed in Vlaenderen. Overgeset uyt het latijn door heer ende meester* Joannes Petrus van Male, *pastor van Bovekerke.*

In dit belangrijk werk staen dag voor dag de gebeurtenissen, in Gent en omstreken voorgevallen, van den 15 july 1566 tot 15 juny 1585, met onpartijdigheid beschreven, en schoon Bernard de Jonghe by het samenstellen der *Gentsche geschiedenissen* veel uit dit handschrift overnam, zoo zyn toch deze oorspronkelyke aenteekeningen nog waerdig in het licht te verschijnen.

De heer Van Hulthem bezat het latynsche schrift (*Catal. N*° 625), en een dagregister over het zelfde tydvak in het vlaemsch, door M. Gillis de Kempenaere opgesteld, hetwelk men met de boven opgegeven vertaling niet mag

verwarren. — Die vertaling werd door J. P. van Male aen den heer Martin Steyaert, pastor van Sleidinge, opgedragen, een man, de vaderlandsche letteren zeer genegen, die eene nederduitsche grammatica uitgaf [1] en de vlaemsche dichtkunst ook beoefende.

1 Zie Foppens, pag. 864.

Phe BLOMMAERT.

OVER DE

REDERYKKAMER VAN NIEUPORT.

Zeer gaerne geven wy een plaets aen den volgenden brief:

MANNEKENSVERE, DEN 4 MEI 1830.

MIJNHEER,

Ik las in het Belgisch Museum, Ie deel, bladzijde 423, dat men de kenspreuk der Maetschappij van Rhetorica, te Nieuport, opheldert in dezer voege: « *Van vroedschepe dinne,* dat is, *dun* (of mager) *van wijsheid.* »

Als beminnaer van taal- en letterkunde, en met aangekleefdheid voor mijne vaderstad, moet ik UE. doen opmerken, dat men door *vroetschepen dinne,* mijns bedunkens, moet verstaan *wijsheid en vermaak.*

Men heeft waarschijnelijk, door de aloudheid van het schrift, by misslag, *vroetschepen dinne* gesteld, in plaats van VROESCHEP EN DEUNE.

De eenigste reden, die ik hier, tot bevestiging van mijn gevoelen bijbrenge, is, dat er, van ouds, op de gordijn van den schouwburg staat *proficit et recreat,* hetwelk beduidt *Nut en Vermaak.* In overeenkomst met deze kenspreuk is het ook dat de letteroefeningen der Rederijkers altoos gezegd worden met wijsheid en vermaak (of kortswijl) gepaard te gaan, sinds onheugelijke tijden.

Ik verzoek UEd. de goedheid te hebben die verbetering in eene volgende aflevering te doen; gij zult verpligten die de eer heeft, enz.

Uw. D. V. Dienaar,

MEYNNE VAN DE CASTEELE.

ANTWOORD.

Hoezeer ik den heer Meynne van de Casteele toejuiche in zynen iever door de stad zyner geboorte, en voor de eer der kamer van Rhetorica, tot wier leden zyn Ed. ongetwyfeld behoort, zoo kan ik echter niet toegeven, dat de verklaring der kenspreuk *Van vroetschepen dinne*, op bladz. 423 van het eerste deel des Museums gegeven, ongegrond zy.

De geachte briefschryver heeft geen bewys aengevoerd dat men oudtyds werkelyk *geschreven* hebbe *vroeschep en deune*, welk laetste woord eigenlyk niet anders is dan *toon* (waervan *deuntjen*) by Kiliaen ook figuerlyk voor *ludus*, *facetiae*, *nugae*, genomen: daerentegen kan men niet ontkennen dat de kenspreuk, sints eeuwen, overal gedrukt staet gelyk zy in het Museum voorkomt.

In een HS van wylen den geleerden heer Gerard te Brussel, bevattende een geschiedkundig overzicht van al de Rederykkamers der Nederlanden, leest men, bladzyde 245: « Il y avoit dans la ville de Nieuport une chambre de Rhétorique, qui fut approuvé par la chambre de Gand, en 1492: elle se rendit au concours de Gand en 1539. Selon l'ouvrage imprimé de 1539, la chambre de Nieuport avoit pour dévise *Van vroeschepen dunne*, et selon un manuscrit de 1629 elle avoit la dévise:

Jesus fert coronam spineam.
Vroe dinne. »

Ik twyfel er echter aen of die latynsche spreuk ooit aen de Nieuwportsche kamer behoort hebbe. Wellicht werd zy door haer gebruikt op het een of ander blazoen, als tegenstelling van haren naem *Onser-Vrouwe gouden croon* (zoo als Laserna Santander in de *notes* op zyn *Mémoire historique de la bibliothèque de Bourgogne*, p. 191, die kamer noemt).

By den kampstryd te Gent, in 1539, vertoonde Nieuport een zinnespel van drie personnagien, *de mensche, de uutvloeyende clergye*, en *de goddelike waerheyt*. In den druk der alsdan medegedongen hebbende spelen, van het zelfde jaer, dien voor my ligt, leest men *Van vroeschepen dinne*. Drie refereinen derzelve kamer, te weten, een *in 't wyse*, een *in 't sotte*, en een *in 't amoureuse*, worden ook gevonden in de uitgave der Refereinen van 1539, by Hans Coessmans te Antwerpen van de pers gekomen ten jare 1581, doch zonder vermelding der kenspreuk.

Kops, eindelyk, in zyne *Schets eener geschiedenis der Rederykeren*, bl. 326, zegt dat er te Nieuwport in Vlaenderen eene kamer bestond, onder den naem van *de Roosekrans*, en de zinspreuk *Van vroescheepe dinne*.

De spreuk op de tooneelgordyn *proficit et recreat* werd meermaels gebruikt in schouwburgen, en kan hier weinig in aenmerking komen, vermids de kamer eene *vlaemsche* devise had aengenomen. Bovendien is de opgave niet juist *Vroeschepen dinne:* men schreef *Van vroescepen dinne*. Van waer dit *van*, zoo het *Vroescep en deune* moest wezen?

Ik zeide daer zoo even dat my de woorden *Jesus fert coronam spineam, vroe dinne*, het opschrift van een blazoen schynen te wezen. *Vroe dinne* is hier moeilyk te begrypen; doch ik ben overtuigd dat er by die woorden figuren hebben gestaen, die den zin voltooiden. Men weet dat de rederykers een beeldenspraek bezigden, by de franschen *Rébus* genoemd. Een *wan* (fransch *vanne*) gold voor *van*. Waerschynlyk is het dus dat er op het blazoen, vanwaer men de latynsche spreuk gehaeld heeft, vóór het woord *vroe* een *wan*, en tusschen *vroe* en *dinne* een paer *schepen*, waren afgebeeld (of *schapen*, indien men de spelling *van vroescapen dinne* verkiest).

Ik behoef hier niet by te voegen, dat de ouden gewoon waren het woord *vroescap* of *vroescip* te declineren *vroeschepen:* dit weet ieder die met de schriften of gedrukte boeken van vroegeren tyd bekend is. *Dinne* voor *dun* staet by Kiliaen ook voor goed vlaemsch opgeteekend.

En nu, zouden de Nieupoortenaers recht hebben om ontevreden te zyn dat hunne rederykers den naem van *dun* of *gering in wysheid* droegen? Ik denk het niet. Het lag in den geest van dien tyd dat men met vreemdklinkende namen en spreuken voor den dag kwam. De leden van het *Jenettebloemken* te Lier noemden zich *de Ongeleerden* (ik heb in myn jeugd op hun tooneel verscheidenmalen medegespeeld, onder andere voor den engel Gabriel, in het stuk van den *Kersnacht*); de Barbaristen van Meenen voerden den naem van *Hoppebruers*, die van Bèlle hieten *Jong van zinnen*, en die van Strazeele stelden op hun blazoen dat zy *van kleendanig beschee* waren (Zie de *lyst van lotinge*, geplaetst voor de vertaling van Corneille's *Cinna*, onder den titel van *Gebod der liefde* gedrukt te Ipre, by T. F. Walwein, in 1774). Men mag dus veeleer gelooven dat de spreuk der Nieuwportenaers uit een prysbaer gevoel van zedigheid zal zyn voortgekomen.

J. F. WILLEMS.

ISABELLA VAN OOSTENRYK.

De zuster van keizer Karel den vyfden is een der ongelukkigste vorstinnen van haren tyd geweest. Zy was ongelukkig in haer huwelyk met Christiern, koning van Denemarken, ongelukkig op den troon van drie ryken, en eindelyk nog veel ongelukkiger toen zy, aen het lot van haren echtgenoot verbonden, dien zy steeds als vrouw zoo voorbeeldelyk getrouw was, met hem in ballingschap moest rondzwerven.

Isabella is in Belgie geboren en opgevoed, haer huwelyk was de laetste schakel der verwantschap onzer souvereinen met den Scandinavischen koningstam, dien wy in de gebeenderen van den heiligen graef Karel, bygenaemd de Goede, vereeren; zy toonde bestendig de innigste verkleefdheid aen haer vaderland en stichtte in het noorden eene nederlandsche colonie, welke nog bestaet; en des niettegenstaende is haer naem by onze geschiedschryvers ter naeuwer nood vermeld; en werd haer graftombe door de franschen in onze dagen bezoeteld en onteerd, zonder dat er ééne enkele stem zich verhief om die ontheiliging af te weeren!

Ik wil beproeven de nagedachtenis van deze vorstin te doen herleven; doch men verwachte niet dat ik een romantisch tafereel ophange, aen een' historischen draed vastgeknoopt, door de kunst afgeteekend of gegroepeerd, en door de verbeelding met kleuren aengezet: neen, myn verhael is geheel naer de waerheid en op echte bewysstukken gegrond.

Van de eerste jaren der prinses is ons zeer weinig bekend. Te Brussel werd zy op den 18 july 1501, een jaer na Karel, geboren, en door den bisschop van Kame-

ryk, Henrik van Bergen, gedoopt [1]. Geheel het land vierde haer intrede in de wereld, gelyk men dit het jaer te voren voor Karel gedaen had [2]. Op den 15 october 1508 werd zy, benevens Karel en hare twee zusters Maria en

1 Pontus Heuiterus, *Rerum Austriacarum* liber VI, fol. 187, Haraeus, *Annales ducum Brabantiae*, I, fol. 505. De schryvers der *Chronyke van Vlaenderen*, in-folio, Brugghe 1736, III, bl. 158, stellen haer geboorte op den 21 july 1501; Wouter van Heyst in *Dboeck der tyden*, bladzyde 248, op den 14 september 1505! *Die excellente chronijke van Brabant*, uitgave van 1530, noemt haer *Johanna*, geboren in 1501. Zy is zeer zeker in 1501 geboren, vermids zy veertien jaer oud was toen zy in 1515 trouwde:

Nondum lustra ferox Lachesis tria fecerat, et me
Traxit hymen, patriae de regione procul.

2 Een tydgenoot, Robert Macquereau, vermeldt de geboorte van Karel en Isabella zeer omstandig. Daer myn vriend, de heer Blommaert, van de *Chronique de la maison de Bourgogne* diens ouden schryvers niet gewaegd heeft in zyn verslag hierboven, bl. 185, zoo laet ik hier de woorden van Macquereau volgen: « Le vingt deuxiesme de febvrier, en ung dimence, la noble dame s'acoucha d'un beau et noble filz, entre le jour saint Pierre et saint Matthias bisexte [au bissextile]; du quel enffant l'archiduc d'Austrice, père du di enffant, fu fort resjoy, et aussy furent les Gantois. Fist sçavoir sa nativité à l'empereur Maximilien son grant-père, et aux grans princes des Allemaignes, lesquels enssemble en furent moult joyeux; aussi furent pareillement tous ceulx des païs de l'archiduc, pour lequel on fis grosses festes par tout, remerchiant Dieu très-humblement qu'il lui avoit pleut d'envoyer ung beau et noble filz, et en telle heureuse année qu'en l'an jubilée; et fu conclud de l'archiduc, de son conseil, et pareillement des Gantois, de son baptesme; dont fu mandé par tout que le neuvieme jour du mois de March, en ung mardy seize jours après sa nativité, seroit baptisé. Pour quoi le tout fu bien et sogneusement ordonné des Gantois. Après avoir tout bien et honnestement preparé, l'evesque de Tournay vint, qui à grant honneur et solempnité le baptisa. Son premier parin fu le noble et puissant prince de Chimay, Charles de Croy, lequel par la grace de Dieu lui donna son nom

Eleonora, te Mechelen gevormd: wy weten dit door eenen brief, aen haer, toen zy koningin was, uit Rome geschreven door den kardinael don *Bernardino Carvajal*, bisschop van Ostia, waerin deze zegt: *Per eum* (den pauselyken nuncius) *mitto etiam benedictionem meam simul et carissimam servitutem V. Regiae Majestati*,

Charles. Le second parin fu ung prince d'Allemagne; mais je n'ai peu sçavoir son nom. La premiere marinne fu madame Margharite de Yorcq, fille au roy d'Angleterre, en ce temps douagierre des pays [de Bourgogne], espeuse jadis de feu Charles de Vallois, noble duc de Bourgoigne, etc. La seconde marinne fu sa tante madame Margherite d'Austrice, douagierre des Espaignes, nouvellement revenue ès pays. Soiez advertis que jamais tels dons ne furent faitz de parins ne de marinnes à nulz batisementz des enffans, que les Gantois y firent un tel triumphe que l'on fist aporter l'enffant baptyzier sans point de fautte. Les Gantois en firent tant que c'estoit chose inestimable. Ilz avoient fait une voye depuis l'autel [l'hôtel] où on prenoit l'enfant, jusques à l'église, où le baptesme se faisoit, pour aller dessus sans quelque empeschement. A mener et accompagnier l'enffant il y avoit six cens escuyers, les quelx cheminoient et marchoient en belle ordre devant; en après marchoient moult triumphament et richement accoustrez deux cens chevaliers. Pardevant et à deux costez y avoit quinze cens torses [torches]. Devant madame Margherite d'Yorcq, douagierre, laquelle portoit l'enffant, marchoient deux escuyers qui semoient incessamment, l'ung pieces d'or, l'autre pieces d'argent monoyetz. C'estoit merveille du peuple, qui cryoit: « Vive Bourgogne. » On n'y oyoit quelque mot, pour le grant bruit et cris que l'on y faisoit. Meisme on avoit fait en l'air de grans feux sur cordes, de clochyer à autre, en belles voyes, pour aller mettre flambeaux et autres resjoissemens ardant. Tant en fu fait, pour toute conclusion, que jamais on n'avoit veu telle honneur à nulz baptisementz....... Sachiés doncques que madame l'archeducesse s'accoucha l'année d'après pour son second enffant d'une belle jonne fille, qui nommée fu par ses parins et marinnes Elisabeth [hetzelfde als *Isabella*); pour laquelle on fis grande solempnité par tous les pays de l'archiduc Philippe, duc de Bourgoigne. »

sicut ejus patrinus spiritualis in sacramento confirmationis, quod serenissimo Domino meo Imperatori, et Maj. Vestr. cum aliis duabus sororibus suis, Portugallae et Hungariae Reginis, devotissime exhibui Machliniae, post missam meam XV octobris anno salutis dominicae M. D. VIII [1]. Waerschynlyk bleef zy bestendig in de Nederlanden, tot in haer veertiende jaer, wanneer zy, half gedwongen, half uit plichtbezef, haer hart moest losmaken van de banden, welke door zoovele aengename betrekkingen haer aen het vaderland vastknoopten, om nevens Christiern op den troon der drie noordsche ryken den schepter te voeren.

De oorzaek van haer huwelyk moeten wy by Christiern zoeken, wiens invloed op onze Belgische geschiedenis door J. Meerman voortreffelyk is uit een gezet in eene verhandeling, geplaetst in het eerste deel van de Werken der tweede klasse van het koninglyk nederlandsch Instituet [2].

Christiern, nog maer kroonprins zynde, werd op zyn twintigste jaer door den Deenschen monarch, zyn vader, naer Noorwegen gezonden, waer Sture het zaed des oproers gestrooid had. Hy versloeg de opstandelingen, en wist er, door veel beleid en doorzicht, verscheiden jaren achtereen, het koninglyk gezag ongeschonden te bewaren, als stadhouder van den monarch. Een bisschop

1 Verhandeling van Hans Gram over koning Christiern II, geplaetst in het derde deel der Verhandelingen der koninglyke Maetschappy van wetenschappen te Kopenhagen, vertaeld uit het Deensch door Heinze, onder den titel van *Historische Abhandlunden der kön. Gesellschaft*, enz. Kopenhagen, 1787, in-8°, III, bladz. 267.

2 *Verhandelingen der tweede klasse*, enz. In den Haag 1818, in-4°, bladz. 1-88. Onze berichten wegen Christiern zyn meestal daer uitgeput. Wanneer wy die van elders ontleenen, dan geven wy telkens onze andere bronnen op.

verzelde den jongen vorst, om zyne handelingen gade te slaen, en hem tot raedsman te verstrekken, maer kon de genegenheid van Christiern niet winnen. Deze nam Erik Walkendorff tot zyn vriend, een ander geestelyke van zyn gevolg, en schonk dien geheel zyn vertrouwen.

By het opryzen van eenige moeilykheden in het westelyk gedeelte van Noorwegen zond de prins Walkendorff, nu zyn canselier geworden, naer Bergen af, eene aenzienlyke koopstad, welke met de Hanzesteden en de Nederlanden grooten handel dreef. De canselier, door de straten dier stad wandelende, slaet toevallig het oog op een voornamen winkel, en ziet daer twee vrouwspersoonen in, waervan de eene, een zwaerlyvig mensch met rood aenzicht en kleine glinsterende oogen, de moeder, en de andere, een rank, jeugdig meisjen, de dochter schynt te wezen. Nooit zag hy een schepsel van zulke engelachtige schoonheid, en lang bleef de geestelyke heer er met verwondering op staren. Hy vraegt wie zy zyn, en men verhael hem dat de eerste Siegbritte Willems heet, dat zy, sedert eenigen tyd met hare dochter Duiveke uit de Nederlanden aldaer was aengekomen, en zich met der woon te Bergen gevestigd had, haren kost vindende in het bier- en wyntappen. Sommigen zeiden dat zy weleer te Amsterdam appelen en noten hadde verkocht, en dat de duerte der levensmiddelen haer uit haer vaderland verdreven had; doch meer waerschynlyk is het, volgens echte bewysstukken, dat zy tot eene voorname familie van kooplieden behoorde, en ten gevolge van zekere burgertwisten uit haer vaderland had moeten wyken [1].

De canselier was niet zoodra te Obslo, het tegenwoor-

1 Heiberg, *Notice sur Christiern II*, in de *Revue encyclopédique*, Avril 1819, pag. 135.

dige Christiana, waer de kroonprins zyn verblyf hield, terug gekeerd, of hy vertelt hem welke zonderlinge ontmoeting hy te Bergen had gedaen. Hy schildert voor de verbeelding des vurigen jonglings de bevalligheden der onvergelykbare *Duiveke* met zulke gloeiende kleuren af, dat het hart van den prins in verlangen ontvlamt om dit wonder van schoonheid te zien. En dit beloofde hem zyn vertrouwde.

Men wil dat Walkendorff niet zonder geheime bedoelingen hierby te werk gegaen zy, hoezeer hem zyn geestelyk karakter hadde moeten terughouden van den opvolger tot den troon met een burgermeisjen in liefdesbetrekking te brengen : het kon, dacht hy, zyn invloed vermeerderen en zyn aenzien vergrooten by het hof. Inderdaed, eenige jaren daerna vinden wy hem, voor zyne bewezene diensten, aertsbisschop van Drontheim! Er zyn er, echter, die beweeren dat hy geen zoo kwade inzichten hebbe gehad, maer dat hy het hart van den jongen vorst, hetwelk soms tot wreedaerdigheid oversloeg, door eene dergelyke verbintenis heeft zoeken te vertederen. Het een en het ander kan waer zyn.

Christiern snelt heen naer Bergen, en ontvangt er van de ingezetenen een schitterend onthael, hetwelk hy eenige dagen daerna, door het geven van een bal, beäntwoordt. Men schikt het zoo dat *Duiveke* en haer moeder daerop verschynen, en daer zag men nu hoe de onopgesmukte schoonheid van het zediggekleede meisjen boven den ryken opschik der andere genoodigden uitblonk. Eerst danste de prins met de jongvrouw, naest *Duiveke* gezeten, en daer na herhaelde reizen met haer. De bevalligheid, die zy in alle hare bewegingen ten toon spreidde, trok het oog der omstaenders en het hart van den kroonprins. Hy kon zich in hare beschouwing niet verzadigen, en moest bekennen dat de canselier haer portret niet gevleid

had. Den dag daerna werden moeder en dochter in zyne wooning ontboden, waer men, door verleiding en list, zooveel te wege bracht, dat *Duiveke* (die anders om hare zedigheid en deugd geheel Bergen door beroemd was) zich liet overhalen om de minnares van den kroonprins te worden. Ongetwyfeld werkte daer krachtdadig toe mede de overreding eener doortrapte moeder, hierin haer eigene verheffing te gemoet ziende. Christiern liet voor beiden te Obslo een steenen gebouw opmetselen, voorzag hetzelve van alle behoeften, en wees het haer ter wooning aen. Drie jaren lang beleefde hy daer het geluk der liefde, en toen hy vervolgens door zynen ouden verzwakten vader naer Kopenhagen werd teruggeroepen, wist hy, op eene even zoo verborgene wyze als hy te Obslo gedaen had, met moeder en dochter in de hoofdstad te verkeeren.

Reeds zes jaren had deze minnenhandel geduerd, wanneer Christiern den 26 february 1513, by de dood van zynen vader, den troon beklom. Immer bleef hy *Duiveke* getrouw; doch deze bezat slechts het hart van den vorst, haer moeder heerschte over zynen geest.

Siegbritte Willems was een slimme vrouw, die in en buiten de Nederlanden zeer veel menschenkennis had opgedaen. Door ongemeene bekwaemheden, en levendige bespraekzaemheid (uit beschaefder gewesten aengebracht) overmeesterde zy dusdanig het verstand van den jongen monarch, dat deze, hoe schrander van oordeel, hoe begaefd hy ook was, voor hare meerderheid moest onderdoen. Hare vooringenomenheid met de staetkundige inrichting van het toenmalige Nederland maekte veelal dat de instellingen van haer vaderland, hetwelk zy met geestdrift beminde, het geliefkoosde onderwerp van hare gesprekken met Christiern was. Het kwam zoo verre dat zy by de beraedslagingen van het hoogste gewicht

in den ryksraed voorzat, en vele verbeteringen in de wetten wist tot stand te brengen. Zoo gaf een nederlandsche vrouw, als het ware, de wet aen drie koningryken. Zy begunstigde inzonderheid de scheepvaert met Holland en Belgie. Men heeft de voornaemste ambtenaren en hovelingen, uren lang, in storm, in regen of sneeuw, aen hare deur zien staen, wachtende naer het oogenblik dat zy hen wilde gehoor verleenen. Met de grooten van het ryk en de admiralen ter zee hield zy briefwisseling over de gewichtigste zaken [1], en elk noemde haer *moeder*. Tot een staeltjen willen wy hier den brief aenhalen, dien Johan Slaghek haer in het platduisch schreef uit Rome op den 19 july 1521, toen Christiern, te Brussel by zyn zwager keizer Karel vertoefde: « Voert, werde lieve moder (zoo luidt die brief), had onser allerhilligste vader de pauwes geordineert, dat en commissarius solde reysen na die Kon. Maj., om een proces te maken van Arcemboldis stucken und verraderien.... Darnae, werde lieve moder, is hiir vast und waer tydynge gekomen, wo [hoe] die Kon. Maj. is overgekomen myt veel und groten schepen und macht, by de kayserlicker Maj.; des sich heel Rome in wonder set; und men secht nu hiir meer van eynen konynck van Denemarckt, dan van eynem anderen forst, naest Keyserl. Maj., in kristenheit [1]. »

Wanneer Siegbritte zag dat de natie verlangde een koningin op den troon te zien, was zy de eerste, zoo het schynt, die voorsloeg om Christiern aen eene nederlandsche prinses te verbinden. Reeds voor den afloop

1 « Les généraux et amiraux en chef, honorés de la confiance du roi, addresserent souvent leurs rapports à cette dame, en l'absence du prince, et reçurent d'elle, sans repugnance, de nouvelles instructions. Heiberg, *Notice sur Christiern* II, pag. 186.

2 Hans Gram, t. a. pl., bl. 263.

van het eerste jaer der troonbeklimming had men den keurvorst van Saksen, moederlyken oom des konings, verzocht, daeromtrent het gevoelen van keizer Maximiliaen te toetsen, met dat gevolg, dat er op nieuwjaersdag 1514 een gezandschap benoemd werd, in last hebbende de hand van een der zusters van Karel te vragen. Het verslag van dat gezantschap, oorspronglyk in het plat duitsch opgesteld, staet in het tweede deel van J. H. SCHLEGEL's *Sammlung zur Dänischen Geschichte, Münzkenntnisz, Oekonomie und Sprache*, Kopenhagen, 1771-1776, in-8°. Hieruit heeft MEERMAN eene verkorte vertaling medegedeeld, welke wy ons ten nutte maken, als zynde de eigen woorden van het origineel meerendeels daerin bewaerd. Wy vernemen by dit schrift het gene volgt:

De gezanten, met zeer veel zilver, *vaisselle*, gouden bekers, kleinodiën en geld voorzien (hunnen Zender ter eer), vertrokken over Sleeswyk, Hamburg en Lubeck naer het keizerlyk hof. In de eerste dezer plaetsen ontvingen zy een' brief van den koning, waerin hy hun te kennen gaf, dat hy liefst de oudste dochter van Bourgondie, *Eleonora*, tot vrouw zou verkrygen; doch zoo men die niet konde bekomen, moesten zy de hand van *Isabella* vragen [1]. Te gelyk zond hy hun een gouden hoofdspan, voor de toekomende bruid bestemd.

De keurvorst van Saksen, toen de gezanten in zyn gebied verschenen, ontbood hen by zich te Torgau. Hy had reeds iemand zyner raden naer Maximiliaen afgevaerdigd, en uit brieven van denzelven vernomen, niet alleen dat het voorstel gunstig was opgenomen, maer zelfs welke voorwaerde de keizer daerby begeerde vervuld te zien.

Door de gezanten gevraegd zynde, hoe groot het geschenk wel zyn moest, dat zy den onderhandelaren aen het keizerlyk hof zouden moeten aenbieden, was de keurvorst van gedachte geweest dat 5000 guldens billyk waren. Duizend guldens zouden

1 Het verslag noemt ze altyd *Elisabeth*, wat toen dezelfde naem was als *Isabella*, weshalven wy geen bedenking maken om telkens *Isabella* te stellen.

onmiddelyk behooren betaeld te worden; het overige op de drie termynen, op welke het huwelyksgoed voldaen wierd. Zy vertoonden nu ook de geschenken voor de bruid, welke zy by zich hadden, een halssieraed namelyk, een ring, en een gouden hoofdspan. Deze laetste behaegde den vorst in geenen deele en hy vond de overhandiging van denzelven hoogst ongeraden; de ring daerentegen scheen hem uitnemende fraei. Ten opzichte van het halssieraed twyfelde men en kwam overeen, dat, indien zeker koopman te Neurenberg het op fl. 2000 schatte, men er gebruik van kon maken. Voorts werden zy gedurende de dagen, welke zy te Torgau doorbrachten, met groote eerbewyzingen behandeld.

Na zy vervolgens Leipzig bereikt hadden, ontmoetten zy den Saksischen raed, die van het Oostenrykschen hof te rug kwam, en hun van vrouw Isabella *goede vertroosting* gaf (want eene reeds geslotene verbintenis tusschen het huis van Bourgondie en Portugal verbood den Deenschen koning aen de princes Eleonora langer te denken). Iets verder kregen zy tyding dat de keizer hen te Lintz zoude afwachten. Hier kwamen zy nog eenige dagen voor Maximiliaen; doch werden evenwel terstond door een' graef, een' ridder, en een' doctor, in het latyn begroet. Na s' keizers komst, en dat het ceremonieel met hen geregeld was, werden zy ter plechtige audientie, om drie ure des namiddags, toegelaten, waer een zeer groot aental vorsten, edelen en andere lieden uit allerlei natien tegenwoordig waren. De keizer met zyn hof uit een ander vertrek gekomen zynde, deden zy eerst eene aenspraek in 't latyn, als voorstellende een buitenlandsch monarch, daerna eene in 't hoogduitsch, wegens de landen die Christiern als leenman in het ryk bezat: doch zonder in beiden van iets anders dan van algemeene dingen te spreken, en 't geen de gewoone plichtpleging met zich bracht. Maximiliaen liet hun, uit zynen naem, in het latyn, door een' spaenschen doctor antwoorden, en kwam, toen zy nog iets weinigs in de zelfde tael tot dankzegging vermeld hadden, nader by hen, en vroeg hen, in een meer gemeenzaem gesprek, naer den koning en naer zyn land, of Christiern dikwyls op de jacht ging, en dergelyken; doch hy fluisterde hun tevens in het oor, dat hy lieden benoemen zou, die over de wezenlyke reden hunner komst, met hen in onderhandeling zouden treden. Dit waren de graef Hoyer van Mansfeld, en nog twee anderen. Deze intusschen, met onze gezanten in gesprek geraekt zynde, begonnen in alles zwarigheden te zien; 't geen duerde tot dat de

Denen hun op 's keurvorsten raed 5000 rykedaelders [1] in drie termynen aenboden. De negotiatie liep nu meer over het geschenk der onderhandelaers, dan wel over het huwelyk. Zy begeerden de geheele som op eens, en niet in termynen te bekomen; doch zonder dat dit bekend wierd. Men kwam overeen dit aen de uitspraek van den keurvorst over te laten. Het duerde tot na Paeschen, eer de bemiddelaers over de geheele zaek nog eens met den keizer gesproken hadden. Eindelyk kwam het contract, of, gelyk het genaemd werd, het Reces, tot stand, en werd in tegenwoordigheid van Maximiliaen, zoo wel als des ambassadeurs van den koning van Arragonien, den grootvader der prinses (gelyk de keurvorst zulks mede had aengeraden) plechtig met hen gesloten.

Nu verlieten zy het keizerlyk hof, en reisden over Augsburg, Spiers, Worms, Duren en Maestricht, naer Antwerpen, waer zy, woensdags voor Sinxen, aenkwamen, zich toen terstond aenkleedden, en door keizerlyke commissarissen naer het hof te Leuven gezonden werden. Eerst acht dagen daerna, waerschynlyk om der toebereidselen wille, werden zy naer Brussel ontboden. Eene deputatie van den graef van Hoorn, den canselier van Brabant en een aental edelen, kwamen hen buiten de stad te gemoet. *Na dat de heeren elkaer zoo heerlyk met reverentie vriendelyk met hand en mond hadden welkom geheeten, gelyk zulke heeren betaemt,* deed de canselier van Brabant eene *heerlyk schoone aenspraek.* Zy reden toen alle samen Brussel in staetsie binnen, en ontvingen in de herberge, waer men hen bracht, des avonds eene nieuwe verwelkoming van dezelfde deputatie. Des anderen daegs, 's middags om drie ure, kwam de graef van Hoorn, met nog drie heeren, hen plechtig ten hove afhalen, rydende ieder naer zynen rang. Men voerde hen aldaer op de groote zael, rondom behangen *met zeer kostelyk guldene stukken en de historie van Troja.* Zy vonden er den aertshertog Karel, de gouvernante en de twee jonge prinsessen, Eleonora en *Isabella*, met een aenzienlyk aental markgraven, graven, en andere groote heeren, alle in Karels dienst. Daerna, *toen myne heeren de ambassadeurs de heerlyke reverentie hadden gedaen,* werden zy welkom geheeten, en heerlyk ontvangen *met hand en mond,* eerst van hertog Karel, daerna van vrouwe Margaretha, en toen van Eleonora en Isabella. De bisschop van

1 Zoo staet in 't rapport, in plaets der te voren vermelde 5000 *guldens.*

Sleeswyk [1] deed eene lange en door ieder der tegenwoordige edelen zeer geprezene aenspraek, waerin hy evenwel by het algemeene, en by de achting, welke zyn monarch aen het hof van Oostenryk en Bourgondie toedroeg, zich bepaelde, 't welk door den canselier van Braband beantwoord werd. Na deze audientie van enkele vertooning, werd er vrydags van dezelfde week raedsvergadering gehouden over het voorstel des konings van Denemarken, waerby de aertshertog Karel, de gouvernante en verscheiden prinsen en heeren aenwezend waren, en waer de te Lintz geslotene overeenkomst gelezen en overwogen werd. De zaek kreeg toen haer volle beslag, en zaterdags kwamen de gezanten zelven voor dezen raed, herhaelden het Reces, waerop zy zich beriepen, en waertoe men zich van wederzyds verplichtte. De bruidschat der prinses was daerby op 300,000 guldens, by termynen te betalen, vastgesteld, en de koning verbond zich haer tot douarie Sonderburg met Norburg aen te wyzen. Des zondags na sinxen besloot men het huwelyk by procuratie te doen voortgaen, waertoe de Deensche rykscanselier Magnus Giöe van Christiern volmacht bekomen had. Om drie ure haelde hertog Jan van Saksen, de markgraef van Brandenburg, de graef van Hoorn, en meer andere aenzienlyke heeren de gezanten van hunne herbergen af, met de uiterste plechtigheid en staetsie. De bruidegom reed vooraen met den hertog van Saksen, toen de bisschop van Sleeswyk en de derde ambassadeur, ieder met een der overige naest zich. Den hoofdtrap van het hof opgeklommen zynde, bleven de zes genoemde persoonen onder een prachtig *Baldaquin* staen. Van de andere zyde des traps verscheen toen Karel, met zyne zuster de bruid aen den arm, welke eene kroon van goud en edele gesteenten op het hoofd droeg, terwyl het hair nog met andere juweelen en goud versierd was. De Gouvernante, die Eleonora aen de hand hield, volgde. Ook deze vier zich onder het *Baldaquin* geplaetst hebbende, trad de aertsbisschop van Kameryk uit de zael, in een rood misgewaed, 't geen ryk verguld was, gekleed, en verrichtte de huwelyksplechtigheid. Terstond werden de trompetten *tot Gods eer in triomph geblazen, met vreugd en dankbaerheid*. Het gezelschap begaf zich daerop in de zael, waer een altaer opgericht was met gouden beelden en kostbare reliquiekassen, terwyl de zael zelve nu rondom met ryke tapyten van

[1] Een der Deensche afgezanten.

getrokken gouddraed was behangen, waerop men de geschiedenis van Jason zag afgebeeld. Terstond werd *eene schoon heerlyke bruidmis van den heiligen Geest gezongen in discant*, waerby de bisschop van Sleeswyk het laten kussen des evangelies, en nog eenige plechtigheden verrichtte, *dienende met reverentie den bruidegom vóór en de bruid na*. De dienst volbracht zynde, nam het gezelschap afscheid van elkander, en de gezanten werden in hunne herbergen terug geleid. Van deze huwelykplechtigheid werd op den zelfden dag een notarieel instrument vervaerdigd, houdende hoe de drie gezanten voor notarissen en getuigen waren verschenen, van de eene zyde, en de aertshertog, de gouvernante en Isabella van de andere zyde, verklarende dat sedert lang, met toestemming van keizer Maximiliaen, grootvader en wettige voogd over Karel en Isabella, tusschen Christiern en de laetstgenoemde een wettig huwelyk was vastgesteld, 't geen nu tot stand zou komen: weshalve de bisschop van Sleeswyk zich met den verschuldigden eerbied tot de prinses had gewend, en haer verzocht, dat zy mede tot dit huwelyk hare toestemming wilde geven, en tot de plechtigheid overgaen. Isabella keerde zich tot haren broeder en tante, hield rype beraedslaging met de zelven, en verklaerde aen den bisschop en andere hierby tegenwoordige edelen, daer toe bereid te wezen. De drie gezanten (zegt verder de akte) wenschten elkander, de prinses, den aertshertog, en alle de heeren en vrouwen, die dit bywoonden, geluk, en dankten voor zoo veel wellevendheid en welwillendheid. De bisschop van Sleeswyk verzocht toen dien van Kameryk, welke insgelyks van dit alles getuige was, dat hy Isabella met Magnus Giöe, als met des konings volmacht daertoe voorzien, in den echt verbinden zou. De bisschop vroeg eerst Isabella in 't fransch, en toen den bruidegom in het duitsch, of zy op de bepaelde wyze met elkaer een zulk verdrag wilden aengaen: en dit door hen met ja beantwoord zynde, voegde hy hunne handen in een, en verklaerde hun huwelyk voor wettig, terwyl de ambassadeur en Isabella van een papier, dat zy in de hand hielden, de volgende verklaring voorlazen, welke de geestelyke aen beide partyen, ieder in zyne tael, wederom overzettede. De bruidegom zeide: *Ick* MAGNUS GOYE, *procurator etc. geve lovenn de durchlauchtigste furstinne unde frowenn, frowenn Elizabeth von Osterrick undde Burgundie, unde neme de in gemahl undde ehlige hussfrouenn, in kracht der volmacht derhalven vorandtwortetk*. De bruid zeide: *Je*, ELISABETH D'AUTRICE ET DE BOURGOIGNE, *donne ma foy à très haut*

et très puissant Segnior Christierne, *roy de Danemark et à toy* Magnus Goye, *son vray et legitime procureur, à ce suffissamment constitué et establi, et au nom dessusdit je le prends par toy en espous et mari legittime.* Bruid en bruidegom beklommen nu de trappen van het hof, waer alles tot de godsdienstoefening bereid was, en ontvingen voor het altaer de inzegening volgens de gebruiken der kerk, ter zelver tyd de mis hoorende, waer na zy onder het geklank van speeltuigen en orgel, en het gejuich van het volk, naer het hof terug keerden. Dit notarieel stuk werd vervaerdigd op het aertshertoglyk paleis te Brussel, in tegenwoordigheid van den ambassadeur des konings Ferdinand van Arragon aen Karels hof, Frederik palsgraef van den Rhyn, Johan hertog van Saksen, Johan markgraef van Brandenburg, Philips van Kleef heer van Ravestein, Karel van Croy prins van Chimay, Johan graef van Hoorn, Willem van Croy heer van Chievres, eersten kamerheer des aertshertogs, Frederik graef van Furstenberg, Petrus van Aleveld en Magnus Viden, en verscheiden andere daertoe genoodigde ridders en edelen, terwyl de aertsbisschop van Kameryk aen het stuk zyn zegel hing.

Des avonds tusschen 5 en 6 ure werden de gezanten op nieuw, even gelyk des middags, plechtig afgehaeld. Zy vonden op de zael de vier vorstelyke persoonen, en werden *met groote heerlykheid* van hen ontvangen. Een *schoone by overmaet heerlyke tafel* stond hier gedekt met allerlei spyzen: door *jonge, groote edelmannen* werden er telkens 16 of 18 schotels uit de keuken op geplaetst, en de herauten met hunne wapenrokken gingen in order vooraen, *t'geen zeer schoon was om te aenschouwen.* Al de heeren van het hof en huis waren ten dienste van het banket. Na het zelve had er in deze zael (?) een steekspel te paerd plaets, en een tournooispel tegen zes; dit wederom werd gevolgd door een bal, hetwelk tot twee uren des nachts voortduerde. Nu bracht men de bruid te bed; daerna werd, *met alle heerlykheid en eer*, de bruidegom gehaeld door den paltsgraef, den hertog van Saksen, en den markgraef van Brandenburg, *met meer machtige heeren, welke hem heerlyk in de bruidkamer geleidden, en zoo met alle heerlykheid insgelyks te bed hebben gebracht, zynde het bruidsbed by overmate zeer kostelyk toegericht met gouden stukken en ander bliandt.* Dit geschiedde in tegenwoordigheid der heeren prinsen en wapenherauten. Dan de bruidegom moest spoedig weêr opstaen, en hy, zoo wel als de overige gezanten, werden met dezelfde staet-

sie, als zy waren afgehaeld, wederom naer hunne herberg gevoerd, waer men hen noodigde hunne rust te nemen, *welke zy waerschynlyk behoeven zouden*. Ook was er s'anderdags niets te doen, *dewyl de heeren moede waren;* en 's dynsdags werd er enkel een maeltyd gegeven by den opper-stalmeester. Doch 's woensdags geschiedde er wederom eene plechtige afhaling ten hove; en nu boden de gezanten aen de jonge koningin een prachtig gouden halssieraed aen, overvloedig met edele gesteenten gesmukt, hetwelk op vele duizenden geschat was (1). Donderdags eindelyk, op heilig Sacramentsdag, werden zy weder door een aental groote heeren ten hove geleid, van waer toen de processie terstond een aenvang nam. De bisschop van Sleeswyk, door zyn twee ambtgenooten verzeld, ging naest het Allerheiligste, de de drie vorstinnen (want Karel was dien morgen onpasselyk) vlak er achter. Mevrouw de koningin droeg nu in 't openbaer het daegs te voren ontvangen halssierraed, en aen 't hof was groote tafel, *waer men goede cier maekte.* De gezanten namen toen afscheid van alle vier de vorstelyke persoonen, en werden weder naer hunne herberg gebracht, waer men hun des avonds een geschenk aenbood. 'S anderdags vertrokken zy zeer vroeg, *in nomine Domini,* over Mechelen naer Holland, en begaven zich verder met grooten spoed naer hun vaderland terug.

Zoo luidt het verslag dier gezanten. Kort na hunne aenkomst te Kopenhagen schonk Christiern aen onzen Karel een overheerlyk schip. « In den meye (zegt de oude *Chronycke van Zeelandt,* door Reygersberch geschreven, dit echter een maend of twee te vroeg stellende, blad O, i, verso) quam ter Veere een vervaerlic groot schip, genaemd den Engel, dat diesghelijcke van grootheyt daer te voren noyt in Zeelant geweest en hadde, ende het quam uit den naem van coninck Christiernus van Denemarcken, die welke dit schip wel hadde

1 Zy schynen het voorvermelde halssieraed, zegt Meerman, tegen een ryker verwisseld te hebben; den ring hadden zy vermoedelyk reeds vroeger overhandigd; althans zy verklaren op het einde van hun rapport, dat zy het halssieraed en den diamant hadden overgegeven, doch den gouden hoofdspan terug brachten; gelyk zy ook al het zilverwerk nog by zich hielden.

laten voorsien van volck, artillerie, ende al dat er ter oorloghen diende. Ende daer was op dit schip eenen capiteyn genaemt Severijn van Norenbeen, ende onder hem waren 500 mannen, ende quamen onsen prinse te dienste. Ende die coninc van Denemarken voorscreven gaf dit schip, met al datter aen ende in was, onsen prinse tot eene gratuïteyt. »

In het volgende jaer, bestemd tot het voltrekken des huwelyks, werd er eene vloot van acht schepen uitgerust om de bruid af te halen, en Walkendorff, de nu tot aertsbisschop verhevene Walkendorff, moest aen het hoofd van eenige andere hovelingen naer Brussel afreizen. Meerman deelt vier brieven mede, door dien gunsteling van Christiern II, gedurende deze nieuwe ambassade, aen den koning gericht. Er komen in dezelve zulke naïve uitdrukkingen voor, en er wordt met zooveel bewondering van ons land in gesproken, dat wy ons niet kunnen onthouden er eenige plaetsen van aen te halen. Op *sint Knud's* dag 1515 [1] schreef hy (zoo het schynt uit Brussel) : « Na myne ootmoedigste dienstbetuigingen en groetenis, doe ik Uwe Genade weten, dat ik dezer dagen zeer bekommerd geweest ben; doch nu is het, God dank, zoo verre gekomen, dat ik Uwe Genade een brief zende, dien hertog Karel aen Uwe Genade geschreven heeft. Ik heb denzelven opengebroken en gelezen, om zekere redenen, enz. Hertog Karel is een jong heer, en hier is een wonderlyk bestuer aen het hof, waervan ik Uwe Genade nader bericht zal geven. Ook kan Hans Holm er Uwe Genade iets van mededee-

1 De feestdag van *sint Knud* (*saint Canut*) valt, volgens *L'art de vérifier les dates*, op den 19 january. Meerman stelt *den 20sten van hooimaand*, doch dit is een misgreep van hem; want reeds op den 16 derzelfde maend was de vloot met de prinses naer Denemarken afgezeild.

len. God zy geloofd dat het zoo verre gekomen is. Waerdste, genadigste heer, de reize is nu vast bepaeld. Ik bid Uwe Genade ootmoedig, dat Uwe Genade nu geen geld spare, als dat volk daer in 't land komt, wat het ook moge kosten, want daer zal honderd jaren lang nog van gesproken worden. Ook moet Uwe Genade Haer Genade zelf te gemoet ryden, met den grootsten luister, by Rosbecks molen. Ik bid U, om Gods wille, spaert nu geen geld. Zoo Uwe Genade slechts tyd van leven heeft bekomt Gy dat Geld wel terug. Uit alle de koningryken komt zeer veel volk herwaerts; en 't geen zy zien daer spreken zy over. Gave God dat Uwe Genade hier eenen dag geweest ware, en gezien hadde hoe het hier toegaet. Uwe Genade bekomt eene bevallige en schoone prinses. Zy bemint Uwe Genade wel en van ganscher harte. Zy slaet de oogen niet af van uw portret [1]. Indien zy het alleen niet had doorgezet de zaek had nooit geen voortgang gehad. Deze landen zyn haer alle genegen. Zeer gaerne hadden zy de bruiloft nog een jaer uitgesteld. Uwe vorstin gaet nu in haer vyftiende jaer. Hier mede beveel ik Uwe Genades lichaem, ziel, staet en waerdigheid aen God en St. Oluf den koning. »

De prinses vergezeld van vele edelen, vrouwen en jongvrouwen uit haer land, waeronder mevrouw *de Chimay,* ging op den 16 july scheep in de haven van Terveere op het vaertuig *de Juliaen,* kapitein Jan Cornelis Hubert, waerby zich noch twee andere belgische schepen vervoegden, die aldus gelykelyk, met de acht van Christiern, naer Denemarken onder zeil gingen. In zee moesten zy een zwaren storm onderstaen, doch bereikten zy gelukkiglyk, in den aenvang van augustus, de deensche

1 Hier komt de vleiende hoveling uit de mouw.

haven van Elseneur, van waer Walkendorff wederom een brief aen den koning schreef, hem vermanende van toch geen kosten te sparen, en hem, *om verschillende redenen* aenradende *zynen baerd te laten afscheeren* : « Myn genadige vrouw (zegt hy vervolgens) heeft by zich eenen wagen, in hunnen smaek, een draegzetel om op 't paerd te plaetsen, en 6 of 8 jongvrouwenzadels. Haer Genades paerden loopen heen en weder voor zes gesloten vrouwenwagens van zessen, ten dienste van het heerenvolk, ieder wagen met twee paerden, en twee gesloten wagens voor de jongvrouwen, ieder met vier paerden, en een of twee loopers by iederen wagen..... Hare Genade is edel, wys, en wordt voor mooi en vriendelyk gehouden door al het volk van Uwe Genade, 't welk haer gezien heeft; maer Haer Genades kamerjongvrouwen gedragen zich niet wel en bevallen my niet.... Haer Genade is geheel ziek, zoo wel als hare jongvrouwen, van de zee, zoo dat sommige derzelve geheel van tronie veranderd zyn. »

Men gelooft dat de jonge vorstin reeds te Elseneur vernam hoe de koning met *Duiveke Willems* leefde. Dit vermeerderde niet weinig hare ongesteldheid. Hierop zinspeelt de aenvang van Wachtendorffs derde brief : « Na myne ootmoedigste groet, doe ik Uwe Genade weten dat de vorstin zoo onpasselyk is, dat zy gisteren nauwelyks gaen konde van de haven naer haer herberge, tusschen twee persoonen die haer geleidden. Voor een gedeelte is deze ziekte ontstaen uit verlangen en uit droefheid wegens zekere zaken, die ik niet wil schryven. Zy is geheel veranderd, en brandt zoo heet als een gloed. »

Isabella herstelde echter spoedig. Op den 9den augustus liet Cristiern zyne bruid afhalen, en den volgenden dag deed zy haer intrede te Kopenhagen, met de uiterste

pracht. De hemel betrok, en een aenhoudende stortregen vernielde al de luisterlyke toebereidselen der feest. Dit voorteeken van de naderende ongelukken der prinses wist de bisschop van Kopenhagen zich evenwel ten nutte te maken: « de regen (zeide hy in zyne latynsche aenspraek) die heden valt, voorspelt ons by uw aenkomst overvloed van alles op de aerde; en de milde en ryke uitgieting der zeven gaven van den heiligen Geest! » Twee dagen daerna vierde men de krooning en werd het huwelyk vertrokken.

Nu begreep Wachtendorff dat het tyd was den koning van *Duiveke* af te trekken. Hy waerschuwde hem tegen de onbetamelykheid eener verdere verkeering met haer, en liet daerby ook hooren dat de aertshertog Karel evenzeer verlangde dien minnenhandel te zien ophouden. De vermaning werd hem zoo kwalyk afgenomen, dat hy onmiddelyk het hof moest verlaten, en, eenigen tyd daerna, buiten het land de vervolgingen van Siegbritta moest ontvluchten. Aen de eerste hofdame der koningin, die zich verwytingen van den zelfden aert veroorloofd had, werd niet alleen het ryk ontzeid, maer zy verloor ook daerenboven nog een gedeelte van hare goederen. In wêerwil van 's vorsten liefde voor zyne oude minnares zoo was nu toch zyn hart eenigzins verdeeld: hy was gedwongen hulde te doen aen het innemend karakter en de deugden van zyne jonge niet min bevallige gade. Isabella was (zeggen de Deensche geschiedschryvers) « eene niet genoeg te pryzen koningin, die men met recht als een voorbeeld van christelyke deugden vereeren moet [1]. » Niet alleen ontstond er geen onmin tusschen Isabella en de dagelyks aen het hof verschynende Siegbritte en Duiveke, maer het kwam er

1 Hans Gram, in de boven aengehaelde verhandeling, bl. 309.

zelfs toe, dat de jeugdige vorstin eenig genoegen vond in het verkeer met beiden. Zy kon haer vaderland niet vergeten, en het was haer een troost de moedertael soms te kunnen spreken.

Deze gehechtheid der jonge koningin aen de gewoonten van haer land was oorzaek dat zy uit hetzelve eenige familien van landbouwers liet naer Denemarken komen, waer hun het eiland Amack, of Amager, by Kopenhagen, tot het vestigen van eene volksplanting, is aengewezen. Een groote oppervlakte gronds werd hun geschonken, op voorwaerde van aen het hof de groentens, de boter en het zuivel te leveren, door de koningin benoodigd, naer vaderlandsche wyze. Hunne privilegien brachten mede dat zy, gelyk in hun land, hun eigen schout en schepenen mochten kiezen, en hun eigen rechten gebruiken. In 1547 bepaelde nogthans Christiern III, dat zy voor de bewooning van hun dorp 300 mark deensch aen de kroon moesten opbrengen, en 's konings keuken op het kasteel der hoofdstad voorzien van zoo veel wortelen en ajuin als men er behoefde. MEERMAN bezocht deze colonie in het jaer 1797, en vond dat de inwoonders, zoo door hunne tael, als door hunne kleeding, gewoonten, en rechterlyke instellingen, nog tamelyk onverbasterd Nederlandsch waren : hy las er onder andere het volgende grafschrift op eenen zerk : *Anno* 1729 *den* 23 *may is hier under begraven de ehrlicke achtbahre ende wel verstandige man Pieter Pietersen. Syn ouder alhier in dese weerlt is gewees* 48 *jahr,* 7 *maenden, en* 4 *dagen* [1]. Het schynt dat Isabella, in gezelschap van moeder Siegbritte, zich meermaels te midden van

1 MEERMAN, *Berichten omtrent het Noorden en Noordoosten van Europa*, 1ste deel, bl. 305. De schryver handelt zeer in het breede over den toestand van deze en meer andere Nederlandsche volksplantingen in het noorden.

deze landlieden begaf, en er vertrouwelyk mede omging in vaderlandsche tael [1].

De koning, al meer en meer gehoor gevende aen den invloed van de al te Nederlandsch denkende SIEGBRITTE, liet van tyd tot tyd nieuwe wetten en verordeningen uitgaen, welke door den adel en de geestelykheid, die hy in alle belastingen wilde doen deelen, luttel gesmaekt werden, niettegenstaende zyne inzichten, by het uitvaerdigen daervan, heilzaem en onberispelyk waren [2].

Groot werd daer door het getal der vyanden van deze slimme vrouw, tegen welke men alles aenspande om haer hatelyk te maken. *Duiveke* stierf plotseling in den zomer van 1517, na eenige vergiftigde kersen, uit den tuin van het paleis haer toegediend, gegeten te hebben. Wie pleegde deze moord? was het doel der aenleggers moeder WILLEMS door het aen den kant helpen van hare dochter, ten val te brengen? men heeft het niet kunnen ontdekken. De kapitein van het paleis, TORBE, liet, in een vertrouwelyk gesprek met den koning, zich op een bal van den volgenden winter ontvallen, dat hy Duiveke bemind had, hoewel zonder eenige wedermin van haer te kunnen verwerven, en dit was genoeg voor den jaloerschen monarch (wien nog de spyt over haer verlies het hart doorknaegde) om dien kapitein te doen aen het leven straffen. Vergeefs viel *Isabella*, aen het hoofd eener lange rei der eerste vrouwen van het land, op hare knieën voor haren gemael, en bad om vergiffenis: de ongelukkige kapitein,

1 Ibidem, bl. 279. — 2 CHRISTIERN's wetten werden op last van koning Frederik, door beuls handen verbrand. Zy zyn evenwel te Kopenhagen in 1684 gedrukt: « On n'y trouve pas (zegt HEIBERG) une seule loi, qui ne respire l'amour de la justice, les vues les plus profondes en politique et dans l'administration d'un état, et le désir de faire participer tous ses sujets indistinctement au bonheur qu'il s'était proposé de procurer à ses royaumes. »

niettegenstaende alles voor zyne verschooning pleitte, moest den dood sterven.

Siegbritte verloor geenzins het vertrouwen van den koning, na het gemis van hare dochter: integendeel, het groeide meer aen. By de bevalling der koningin van eenen zoon stond zy niet alleen Isabella in het kraembed by, maer de erfprins werd zelfs, in zyne eerste jeugd, aen hare opvoeding overgelaten. En toen Christiern, in het jaer 1521 incognito eene reize naer Brussel ondernam, om in persoon by zyn zwager Karel tot betaling van Isabellas bruidschat aen te dringen, werd zy alleen, om zoo te zeggen, met het ryksbestuer belast.

De deensche monarch vertoefde slechts veertien dagen te Brussel, van waer Karel hem was te gemoet gegaen, en had *hem zeer minzaem ontvangen in de beemden by Brussel, omtrent de spuyen* [1]. Den 14 july leiden zy beide den eersten steen van Ons-Lieve-Vrouwen koor te Antwerpen, 't welk gebeurde *met een schoon processie* [2], en twee dagen daerna trok hy naer Denemarken terug, in de verzekering van eene spoedige betaling der dote. Meerman handelt breedvoerig over de moeielykheden, welke er zich opdeden, tot het verkrygen van dit geld; doch wy laten dit daer, en onthouden ons insgelyks van al wat er, omtrent de staetkundige betrekkingen der beide landen, opvolgelyk voorviel. Wy willen Christiern (misschien ten onrechte als den tyran van zyn volk afgeschilderd) noch voor noch tegenspreken, en beschouwen enkelyk zyn gedrag ten aenzien van Isabella. Dit gedrag nu is niet van hardheid vry te pleiten.

Reeds voor hy hier te lande, in zyne gesprekken met Erasmus, zyne neiging tot de nieuwe leer van Luther had aen den dag gelegd, had hy begonnen in zyn ryk de

1 *Antwerpsch cronykje*, door F. G. V. (Ullens), Leyden, 1743, bladz. 18. — 2 *Ibid.* en Van Heyst, *Boeck der tiden*, bl. 264.

zaden van godsdienstige verdeeldheid te strooien, door het invoeren van nieuwigheden, den geest der hervorming ademende. Naeuwelyks van zyne reize terug gekeerd, verneemt hy dat MANSUERI, de biechtvader der koningin, deze maetregelen afkeurt, en te dier oorzake haer teder geweten in onrust brengt. Oogenblikkelyk wordt hy afgezet en hem het hof verboden. De koningin, aen den Roomschen godsdienst getrouw, ging dit verlies zeer ter harte, en zy zendt Maximiliaen, haer kamerjonker, dien zy uit de Nederlanden had medebracht, heimelyk naer haren broeder den keizer, met een' brief, om dezen en hare tante te verzoeken de herstelling des biechtvaders te bemiddelen. Hierop ontvangt haer echtgenoot eenen brief van Karel, door MEERMAN medegedeeld, in welken de keizer hem beleefdelyk deed gevoelen, dat zyne zuster in dingen, die hare zaligheid betroffen, volkomen moest worden vry gelaten. Dit schryven brengt den monarch in woede, en na dat hy van zyne vrouw de bekentenis had afgelokt van het middel, waervan zy zich bediend had, om de zaek ter kennis van haren broeder te brengen, schryft hy *quasi* een aenwoord aen dezen, en zendt denzelfden kamerjonker daermede naer Belgie; doch de ongelukkige Maximiliaen wordt onder weg vermoord!

Niet minder oploopendheid, en oneerbiedigheid voor Isabella, toonde hy kort nadien, by het ontvangen van eenen tweeden brief uit Brussel, waerin hem verzocht werd van zich wat zachtzinniger omtrent de Lubeckers, wier goederen hy geroofd had, te gedragen. In tegenwoordigheid der van angst bevende koningin, van den keurvorst van Brandenburg en van den hertog van Mecklenburg, vliegt hy in hevige woede op, barst los in allerlei verwytingen tegen zynen zwager, rukt het orde van het Gulden Vlies van zynen hals, werpt het op den vloer, en vertrapt het onder zyn voeten.

De harde maetregelen welke hy, middelerwyl, tot het invoeren zyner nieuwe wetten, in het werk had gesteld, de gepleegde wreedheden binnen Stockholm, waer *Slagheck*, de neef en gunsteling van Siegbritte, een verschrikkelyk bloedbad had aengericht, het gedwongen terechtstellen van den zelven *Slagheck*, en zoovele andere redenen van ontevredenheid, brachten eindelyk den ingezetenen tot oproer. Langs alle kanten viel men den koning af. De opstandelingen lieten een manifest tegen hem uitgaen, en verklaerden hem vervallen van de kroon. Te vergeefs liet hy door Isabella een brief aen de gouvernante der Nederlanden schryven, om hulp of tusschenkomst, weldra bleven er geene middelen meer over om zyn gezag staende te houden. Eene Lubecksche vloot genaekte de hoofdstad, en uit Jutland kwam het heir der muitelingen aenrukken. Moedeloos neemt hy het laffe besluit van geen tegenstand te bieden, maer buiten slands ondersteuning te gaen zoeken. Op den 14en van april 1523, eene vloot van twintig vaertuigen hebbende laten uitrusten, scheept hy zich in met de gewichtigste staetspapieren [1] en al de schatten, die hy met zich voeren kon. De koningin, haer zoon de erfprins Jan, met hare twee dochters Dorothea en Christina, de aertsbisschop van Lund, de burgemeester van Malmoë, en een twintigtal ander voorname persoonen volgden hem [2]. *Siegbritte Willems*, niet zonder levensgevaer openlyk kunnende voor den dag komen, werd heimelyk in een vat

1 Sedert kort eerst zyn deze papieren in Beieren terug gevonden. Zy zyn van het grootste gewicht voor de geschiedenis van het noorden. In het jaer 1833 is men begonnen dezelve uittegeven onder den titel van *Christiern's Arkiv*. De eerste afdeeling bevat *Handlingar rörande Severin Norby, och de uden hans ledning staende krygsföretagen mot Sverige*. Stockholm, by Fritze en Dagge, in-8°.

2 De lyst dier persoonen staet in eene tweede verhandeling van Hans Gram, *Historische Abhandlungen*, VI, bl. 327.

gekuipt, en aldus scheep gebracht. De koning beloofde binnen drie maenden zyne hoofdstad te komen ontzetten, weinig vermoedende dat hy acht jaren lang in ballingschap zou moeten omzwerven. Verre het grootste gedeelte der burgery zag hem en zyne goede gemalin met droefheid en medelyden afzeilen.

Een zware storm viel in zee op de vloot, by welken Isabella vrüchteloos smeekte om met hare kinderen aen land gezet te worden. Siegbritta toonde meer moed: men verhaelt dat zy den koning in zyn ongeluk troostte door hem te zeggen, dat hy nog het vooruitzicht behield om burgemeester van Amsterdam te worden. Het gezegde wordt betwyfeld, doch is geheel in haer karakter, zoo dwepend met al wat Nederlandsch kon genoemd worden.

Den eersten mei kwam de vloot in Zeeland aen. Adolf van Bourgondie, heer van Beveren, ontving en huisvestte den koning met zyn gevolg gedurende acht dagen, en vertrok vervolgens met hem naer Mechelen, waer de gouvernante alsdan vertoefde. De keizer was in Spanje, en kon in lang zich met de zaek van zynen zwager niet krachtdadig bezig houden. Men wees den uitwykelingen eene residentie aen binnen de stad Lier, waer het huis, door den koning en Isabella bewoond, nu nog het *Hof van Denemarken* wordt genoemd. De wethouders van die plaets hadden het gebouw doen in staet stellen [1], en zeker maendgeld werd tot het onderhoud der koninglyke gasten bestemd, benevens een eerewacht van omtrent vyftig helbaerdiers [2].

Daer men wist dat Christiern de nieuwe hervormingsleer maer al te zeer was toegedaen, zoo ging de gouvernante, Margaretha van Oostenryk, 's konings kinderen te

1 Van Lom, *Beschryving der stad Lier*, bl. 290. — 2 *Antwerpsch Cronijkje*, bl. 22.

Lier afhalen, vergezelschapt van den graef van Buren en den heer van Bergen, en voerde ze met zich naer Mechelen, waer ze in 't hof van Bourgondie vervolgens zyn opgevoed [1]. Deze voorzorg kwam niet ongepast; want de koning verklaerde zich openlyk Luthersgezind, hetgeen veel kwaed deed aen zyne zaek by den keizer. Volgens SVANING's *Vita Christierni* moet Karel van hem gezeid hebben: *Quia vero Christiernus affinis noster Religionem contra consilium nostrum mutavit, et nos vicissim animum nostrum in eum mutabimus* (daer onze zwager Christiern, tegen onzen raed aen, van godsdienst verandert, zoo willen wy ook van genegendheid jegens hem veranderen). Eene deensche overzetting van het H. Schrift, in navolging van Luther's Bybel, werd, op last van Christiern, te Antwerpen vervaerdigd, en *Willem van Zwol,* zyn fourrier, was derwyze voor de zaek der hervorming werkzaem, dat hy, ten jare 1529, binnen Mechelen tot de straf van den brandstapel werd verwezen. Men heeft daervan een boekjen, door doctor BUGENHAGEN uitgegeven, en getiteld: *Artikel der doctoren von Löwen, zu welchen* WILHELM VAN SCHWOLLEN, KÖNIGS CHRISTIERN *Forirer, christlich hat geantwortet, und daneben eine Christliche Bekänntniss gethan, darauf er zu Mecheln in Niederlande verbrand ist Anno* 1529 *des* 20 *tages Octobris.* Wittenberg, Joseph Klug, 1530, in-4°. Na de gewoonte van dien tyd vindt men daerin *Ein lied von demselbigem Wilhelm, gemacht vor seinem Tode, auf die weise: Nu frewt euch lieben Christen gemein.*

Wy konnen ons niet inlaten met al de ondernemingen, door Christiern in het werk gelegd, om weder op den troon van Denemarken te geraken. Dit zou ons te verre

1 VAN LOM, bl. 291 en 292 en *Excellente chronyke van Brabant,* uitgave van 1530, bl. t, iiij, verso.

afbrengen. Genoeg zal het zyn te zeggen dat hy daertoe verscheiden reizen deed, vooral naer den keurvorst van Saksen en zyne andere duitsche vrienden. Te Wittenberg hoorde hy eene preek van Luther, en nu kon hy niet meer rusten, zegt Meerman, voor hy Isabella en zyn verder hofgezin tot zyne gevoelens had overgehaeld. Men mag gelooven dat dit niet zonder eenigen dwang gebeurde. Wat er van zy, het vorig en later gedrag der koningin doet ons hooglyk vermoeden, dat zy in het hart den godsdienst harer vaderen nooit verloochend heeft. Indien men al kan aennemen dat zy, donderdags voor Paesschen van het jaer 1524, te Neurenberg uit Osianders handen hebbe gecommunieerd onder de twee gedaentens van brood en wyn, zoo mag men echter twyfelen of het waer zy, dat de vorstin, kort daerna vernemende hoe Ferdinand haer niet meer voor zyne zuster wilde erkennen, zou hebben uitgeroepen: *Wil hy my verloochenen, ik houw my toch aen Gods woord* (volgens Luther)! Protestantsche schryvers verhalen 't; doch wy zullen aenstonds zien dat men ten dezen op hen geen staet kan maken.

Veel liever zouden wy vermeenen het daer voor te kunnen houden dat de dwang, waervan wy zoo even spraken, gevoegd by al de andere rampen van haer leven, aen hare gezondheid den laetsten slag heeft toegebracht; immers, de jonge, tot dus verre zoo bevallige gemalin van Christiern, genoot van dan af geen gezond uer meer. Zy treurde en verkwynde: de geneesmiddelen, welke men haer toedienden, de Akensche waters, waertoe men toevlucht nam, deden geen de minste vrucht. Naeuwlyks was zy in haer vaderland terug gekeerd, en had zy zich te Zwynaerde by Gent, op het kasteel van den abt van Sint Pieters, begeven, of zy stierf aldaer den 19 january 1526, in den ouderdom van nog geen vyfentwintig jaren.

Men begroef haer in Sint Pieters te Gent; de keizer vierde haer uitvaert te Sevilien den 12 april, en zelfs in Denemarken, by de vyanden van haren man, die haer deugdzaem en lieftallig karakter hadden leeren waerdeeren, werd hare dood algemeen betreurd, zoo dat op bevel van den aldaer heerschenden Frederik in alle kerken openbarelyk dienst werd gedaen en de klokken geluid.

De omstandigheden van haer overlyden worden verschillend opgegeven. « Op haer doodbed (zegt Meerman, naer een bericht van Wagner, hetwelk volgens hem al *de kenteekenen der waerheid schynt te dragen*), op haer doodbed spaerde men geen moeite, om haer door een aental lieden te overreden, van weêr in den schoot der kerke terug te keeren. Zy gaf geen antwoord; maer aen Christiern en deszelfs prediker beloofde zy, tot aen haer dood getrouw te zullen blyven aen de goddelyke waerheid, die zy eens met volle overtuiging had aengenomen: waerop zy van dezen prediker het nachtmael ontving. Dan, zoodra zy buiten kennis lag, kwam de priester van Swynaerde haer de laetste kerkrechten toedienen, en nu beweerde men openlyk, dat zy Roomsch gestorven zy. » Luther zegt ook in een van zyn brieven [1]: *Elisabetha, Christierni regis uxor, magna fide obiit, legitimo ritu Christi accepta coena Domini, quamvis fortiter tentata per proceres, ut in fidem papae rediret.* « En dit zou Christiern zelf aen Luther geschreven hebben [2]. Doch deze valsche berichten verdwynen als rook by het lezen der authentieke getuigenis van *Thomas Blanckaert*, priester en notaris apostolicus, welke in de tombe van Isabella is gevonden, en waervan ik hier een afschrift

1 *Epist.* tom. II, p. 311. — 2 *Id ipse Christiernus rex Luthero scripserat.* Zie E. Pontoppidani *Gesta et vestigia Danorum in Belgio*, pag. 413.

mededeel, volgens een handschrift van E. Malingie, *religieux de l'abbaye de Saint Pierre, lez-Gand,* my door den eerw. heer kanonik J. J. de Smet ter leen verstrekt, bladz. 58 [1]:

« Ick Thomas Blanckaert, priester licentiaet in de rechten, notaris apostolique ende van den keyser, maeke condt aen alle de gonne dese mijne brieven van getuygenisse sullen lesen ofte hooren lesen, dat het in waerheyt bestaet dat de doorluchtigste prince Christernus koninck, ende Isabelle koninginne van Denemarken, Suavien ende Noorweghen syne vrouwe, in het casteel van den eerweerdighen heer ende vader in Gode, mynheer Geeraert, abt van St-Pieters nevens Gendt, binnen de prochie van Swynaerde gecommen zyn, met hunne doorluchtige familie, bestaende in dry kinderen, te weten: Joannes, Dorothea, ende Christina, op den sesden van de maendt decembre ten jaere 1525; de welcke den heer Geeraert met alle eerbiedinge ende vreught-teekenen ontfangen heeft, ende an de welcke hy op het prachtigste heeft doen opdissen van den geseyden sesden decembre tot den eersten van den jaere 1526: middeltyts is gebeurt het gone hier volght: Te weten, op den achtsten van decembre, wesende den feestdag van onse lieve Vrouwe Ontfangenisse, hebben de voornoemde koninck ende koninginne, met hunne voorseyde kinderen, seer godtvruchtelick misse gehoort in de cappelle van het selve casteel, ende van dien dagh af heeft dese koninginne begonst te quellen, ende de siekte heeft soodanig aengenomen, dat sy haer camer heeft moeten behouden. Den 25e decembre, dagh van de geboorte van Jesus Christus, heeft den koning Christiernus

1 Een ander afschrift berust ter archieven van de provincie Oostvlaenderen, door Diericx gebruikt in zyn *Appendice aux Mémoires sur la ville de Gand,* pag. 188. In beide kopyen is de tael gemoderniseerd. Vergelyk Sanderi *Flandria illustrata,* I, p. 256.

met syne dry kinderen ende syne huysgenotten sig te peirde begeven tot de prochie-kerke van Swynaerde, alwaer hy seer godtvruchtelyk de misse heeft gehoort, die ick Thomas Blanckaert, pastor van de selve prochie, alsdan hebbe gedaen. Onder de offerhande heeft den prince Joannes syne twee susters van hunne sitplaetse gehaelt, ende heeft de selve, gaende tusschen hun twee, geleet naer d'offerande, ende de patene omhelst hebbende, die ick in myn handt was hauwende, met gebogen knien, heeft hun wederom geleyt naer hunne sitplaetsen, ende sigh begeven naer den hoogen cant van den choor, by den heer koninck synen vader; ende van desen 25 decembre tot den 8 january, syn door my en door den cappellaen van myne prochie, alsmede door den cappellaen van den voornoemden eerweerdighen heer abt, gedaen diversche missen in de capelle van het geseyt casteel, ende ook somtyts in de camer van dese koninginne. Op den 8^en^ january heeft de koninginne ons Heere ontfangen, die ick, ter bede van den koninck, 's avonds te vooren naer de geseyde capelle gebracht hadde, om aen haer, dies nood wesende, te geven, in de teghenwoordigheyt van haren man, ende ter presentie van sekeren Joannes Denys, camerheere, ende Ursula Houweele ende Rolandina Wille, camerieren, mitsgaders Magareta Diericx, ondercameriere, s'morgens vroegh. Naer den middag van den selven dagh heeft de voornoemde koninginne, in myne presentie als notaris public, ende in de tegenwoordigheyt van den voorseyden heer Geeraert abt, ende meester Joannes Michiel ende Joannes Denys, getuygen expres geropen, haer testament gemaekt ende haeren uytersten wille uytgesproken, in der manieren als in het public instrument, door my notarielyk voltrocken, bekent staet. Dan heeft den koning haeren man, siende dat haere siekte meer en meer aennamp, ende dat sy in doodtsge-

vaer was, my met instantie aensocht van te willen, als eenen waeren herder, volherden in haer by te staen, ende van dan af heeft den heer abt ende ick pastor, mitsgaders meester Joannes Michiel, alle hulpe aen de stervende koninginne toegebracht: wy hebben haer op het krachtigste voorengehouden het bitter lyden van onsen Saligmaeker, ende hebben haer aengewackert tot verduldigheyt, ende alles gedaen het gonne behoorde in soo een geval gedaen te wesen. De koninginne heeft, somtyds met woorden, somtyds met teecken, ons doen verstaen dat sy over haere sonden een waer leetwesen hadde, dat sy wilde volherden in het christelyk geloof, ende leven ende sterven in den schoot van onse Moeder de heylige Kerke. Den 17 january, wesende eenen woensdagh, hebbe ick ten thien hueren in haer bywesen de misse gelesen, die men leest voor de siecken in hun uytterste liggende, present wesende den heer koninck, den abt Geeraert, meester Joannes Michiel ende Philippus de Sonatre, meester van den huyse van de doorluchtigste vrouwe Margareta, artshertoginne van Oostenryck, met syne vrouwe, ende Joannes Denys, mitsgaders differente andere persoonen. Den selven 17 january s'avonds hebbe ick haer het heyligh olie gegeven, ter presentie van den koninck, ende als ick in haer rechte handt de geweyte keirsse hielt, heeft sy de selve aengevat, ende blyven vast houden, tot dat ick de oratien ofte gebeden geeyndigt hadde, ende daer naer heeft sy den gecruysten Godt uyt myne handen genomen, met beyde haere handen, ende by beyde haer oogen geduriglyk aensien; ende den selven met een vast gesicht blyvende aensien, hebbe ick haer tot syne bittere passie aengewackert, ende haer voorengehouden dat sy soude gelieven alle haere pynen, smerten, ende ongenuchten aen den lydenden Jesus op te offeren, ende alsdan heeft wederom den eerweerden abt Geeraert haer

gevraegt, ofte sy wilde leven ende sterven als eene waere dochter van onse Moeder de heylige Kercke, waer op sy met eene clare stemme geantwoordt heeft, in presentie van Adriaen van Dycke priester, Philippe de Sonatre met syne huysvrouwe, meester Jan de Hornes, docteur in de medecine, Lodewyck van Dycke, bailliu van Axel, Jan Denys, ende differente andere mans ende vrouws persoonen, aen den heer abt voornoemt, van ja. Den volgenden nacht heeft andermael den eerweerden heer abt, benevens my ende Jan Michiel, mitsgaders Adriaen van Dycke, de verduldige koninginne met vele troostende ende aenmoedigende woorden aengesproken, ende aen haer op het kragtigste vertoont wat onsen Saligmaeker voor haer ende voor ons alle geleden heeft. Donderdags den 18e january hebbe ick pastor voornoemt, in hare tegenwoordigheyt, eene solemnele misse gecelebreert, present den koninck, den abt, Philippe de Sonatre met syne huysvrouwe, ende andere persoonen, die de selve met veele devotie hebben aenhoort. Den 19e january, wesende eenen vrydag, hebbe ick tusschen thien en elf huren, in de tegenwoordigheyt van de agonizerende koninginne wederom eene misse gelesen voor de stervende ende agonizerende, van de kercke ons voorengehouden, present den koninck, den abt, ende diversche andere persoonen soo mans als vrouwen, die met devotie ende aendagtigheyt de selve gehoort hebben. Dese misse geeyndigt synde, ende den abt benevens my siende dat sy haeren geest in de handen des Heeren gink begeven, hebben wy, naer dat ick eerst het Evangelie van St-Jan over haer gelesen hadde, met de uytmuntende heeren ende meesters Cornelius Sceppers, vice-cancelier, ende Melchior, secretaris van den voorseyden koning Christiernus, al knienende voor het bedde van de agonizerende koninginne, gelesen de psalmen van boetveerdigheyd met de

litanien, waer naer ick gelesen hebbe de gebeden met de benedictien naer gewoonte, ende ten eynde van dire heeft dese serenissime koninginne, met groote traenen belaeden, seer lieffelyk, jae met een soet snicxken, haeren geest gegeven, en strakx hebbe ick gelesen, tot laeffenisse van haere ziele, de profundis met de collecten onder het geven van wy-water, waer naer den voornoemden koning, ter presentie van de voorseyde heeren Cornelis Sceppers ende Melchior, als getuygen expres geropen, van my versocht een schriftelyk bericht van alle het gone voorengevallen is sedert syne komste binnen Swynaerde, met syne vrouw koninginne ende hunnen kinderen, tot den dag ende hure van haer overlyden. Dit versoek dede hy in de tegenwoordigheyd van Geeraert, abt, Jan Michiel, Philippe de Sonatre met syne huysvrouwe, Anthone Verhennes, meester van het huys van den graeve van Gavere, Jan de Hornes, Adriaen van der Guchten, Jan Denys, ende meer andere. Daegs daer naer, te weten, den 20 january, syn gecelebreert ses missen in de camer van de koninginne, haer lichaem present, ende ten selven daege is dit lichaem, naer gewoonte gebalsemt, in eene loode kiste geleyd, ende in de cappelle gedraegen. Ten volgende daege syn geschiet ses missen in de cappelle, present haer lichaem, ende dese kiste overdekt met zwarte panne ende een rood panne cruys in het midden, de vyf eerste sonder zang ende de sesde met zang, ende naer den middag syn gesongen geweest de vigilien van d'overledenen met dry lessen, ende alsoo voorts van dag tot dag, emmers tot dat haer lichaem gevoert is geworden in de abdye van St-Pieters. Sondags, den vierden van february, korts naer den noen, is haer lichaem, met sekeren waegen, overdekt met swarte panne, vervoert, den koninck t'selve te peird vergeselschappende met differente edele van syne suite, tot seker huys, niet verre van

de poorte van de stad, door de welke t'selve in de abdye moeste beweegt worden, alwaer den koninck met syne suite verbleven heeft tot dat alle de preparatien ten uytvoer gebrocht waeren. Dan het lichaem ofte de kiste bekleet synde met een gauw laeken ende eene gauwe pelle, syn voor het selve immediaet gegaen den geseyden heer Geeraert, abt van St-Pieters, ende de abten van St-Baefs, van Dronghene, van Baudeloo ende van Ten Duynen, in gauwe cappen met meyter ende staf, ende naer hun den Herault van den koninck Christiernus, met de waepenen van vooren ende van achter op syn kleedt, draegende de gauwe kroone, daer naer den herault van haere keyzerlyke majesteyt, ook gekleet met syn waepenkleet van de majesteyt, ende noch vier anderen heraulten. Naer dese volgde den heer van Sassengyes, draegende de waepenen van de overledene koninginne, ende hy wierd gevolgt door de famillie van haere ende van den koninck, die in den grootsten rauwe was. Dan volghden, processie geweyse, de heeren religieusen van St-Pieters, ende van St-Baefs, de clergie van de prochien van Gendt, alle in cappen, ende de vier biddende orders, ende den koninck volgde immediaet het lyck, met Joannes synen sone, ende de doorluchtigste heeren van Ravestein ende Fiennes, te peirde met rauw kleederen; item honderd mannen in diergelyke kleederen; doch niet soo lang slepende, gaende van twee canten, met brandende torsen in de handt; ende alsoo is het selve licham met vele ceremonie ende pompe ende soo een edele cortege, in d'abdye gebracht, ende gestelt in het midden van den choor, heel verheven ende omringelt met menigvuldige brandende wasse keerssen ende met swarten baey; ende van dan af syn de vigilien gecelebreert door den abt Geeraert, met de uytterste ceremonie ofte solemniteyt, ten bywesen van de voornoemde abten, de heraulten ende meer andere. Den

volgenden dag heeft den selven heer Geeraert, abt van St-Pieters, jegens den thien hueren, in het pontificael, met eenen gauwen casubel, de misse gecelebreert voor de siele van dese koninginne, met de heeren prelaten van Dronghene, doende de functie van diacre, ende van Bauweloo, doende de gone van subdiacre. Immediaet naer den offer van den koninck ende van synen sone Joannes, is uytgegalemt geworden eene oratie funebre, behelsende het deugdelyk leven ende den lof van dese gestorvene koninginne. Naer de commendatien is het selve lichaem met alle eerteekenen in een graf geleyt, voor den hoogen autaer, wiens ziele den Alderhoogsten wilt ontfermen ende bermhertig wesen. »

Siegbritte Willems, in dit stuk niet vermeld, schynt toen niet meer by de koningin geweest te zyn. Men weet niet wat er van haer geworden is.

In een *Boek van Sepulturen,* toebehoorende aen den baron *de Saint-Genois,* leest men, fol. 26 : « A Swynarde, maison de plaisance du prélat de St-Pierre, hors la porte dicte Huwelpoorte lez-Gand, en une chambre vauchée (voûtée ?) sur la porte est :

Le XIX de janvier 1525 [N. St. 1526] *rendit son ame à Dieu en ce lieu dame Isabeau d'Austrice, royne de Denemarck, le roy son mary présent, et le XXVIII du dit mois nouvelles vindrent de la paix entre l'empereur et le roy de France, et furent apportées en ce lieu. Dieu donne qu'elles puissent longuement durer.* »

Sommige Deensche schryvers beweeren, dat Isabella haer eigen grafschrift zou hebben opgesteld in de volgende bewoordingen :

Her under Marmor-Steene
Huiler mine kolde Beene,

Indsvøbt i Jorde-klœder,
Hvor over hver Mand grœder.
Jeg er Karl kaysers syster,
Mit Nafn hvo vide lyster,
Elisabeth jeg heder,
Fra stoer Magt kommende neder, enz.

Dat is : Hier onder dezen steen rust myn koud gebeente, met rouwkleederen omhuld, van een ieder betreurd. Ik ben keizer Karels zuster; myn naem is wyd vermaerd; Elisabeth word ik geheeten, afkomstig van een groot en machtig huis. Nog kort geleden heerschte ik over drie koningryken. Wilt gy myn gestalte kennen? Myn echtgenoot, wien ik vyf kinderen baerde, vond er zyn behagen in. Wilt gy myn leven kennen? Met treuren en weeklagen heb ik het doorgebracht; en wanneer gy myn lotgevallen weet, zult gy moeten bekennen dat ik reden had van klagen. Naeuwlyks vyftien jaer oud zynde, moest ik myn vaderland verlaten, om, als een vreemde, in het Deensche ryk met den grootmachtigen koning Christiern den tweeden te leven. Ik heb dezen mynen heer in alle bezwaren, vervolgingen en ellenden gevolgd en bygestaen. Menigen droeven nacht heb ik doorgewaekt, en wanneer ik het meest overstelpt van weemoed was, dacht ik dat ik dit billykerwyze moest verduren, om de liefde en huwelykstrouw, welke ik den zoo hartelyk beminden man toedroeg, enz., enz. [1]. Blykbaer is dit stuk niets meer dan eene vertaling van het latynsche grafschrift in versen, door Cornelis Schepper van Nieuport in Vlaenderen, ondercanselier des konings, op Isabella's grafstede geplaetst, en te vinden by Sanderus.

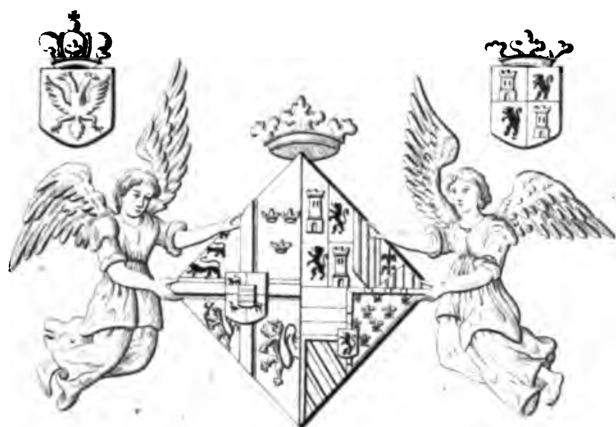
Deze Cornelis Schepper, de vriend van Erasmus, had, reeds van in het leven der vorstin, twee fraeigestelde

1 E. Pontoppidani *Gesta et vestigia Danorum*, II, p. 409-413.

verdedigingsschriften voor Christiern laten drukken [1], welke men naer alle mogendheden zond. Ook na de dood der prinses, en zelfs na dat de erfprins Jan overleden was, hield hy niet op voor de zaek van zynen heer en diens kinderen te pleiten [2].

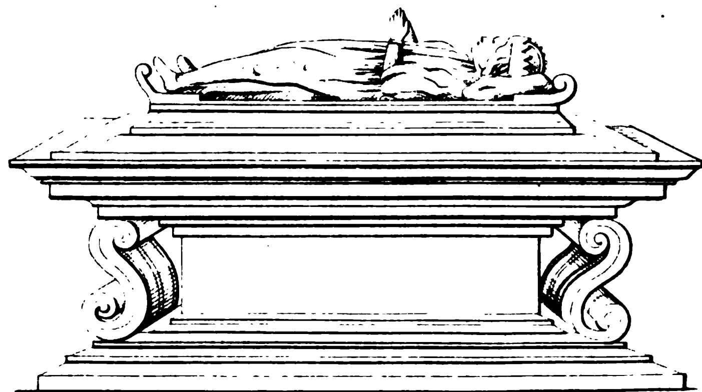
Het gelukte Christiern, in 1532, eene vloot van 30 vaertuigen, met acht à tien duizend krygslieden bemand, uit te reeden, en daer mede, tot het herwinnen van zyn ryk, naer het noorden over te steken. Verschillende gevechten vielen er voor, en reeds had hy eenige voordeelen verkregen, toen hy zich liet overhalen om met zyn oom Frederik, die hem van den troon had verdreven, een mondgesprek te houden. Op het gegeven woord van *vry geleide* voer hy naer Kopenhagen af, werd op eene slinksche wyze gevat, en voor de meerrest van zyn leven of opgesloten of in bewaring gehouden. « Dit ontfermingswaerdige slachtoffer van den haet des deenschen adels en der geestelykheid (zegt Meerman) werd dan in het akeligste gewelf eens torens van het Sonderburgsche slot geworpen, en een dwerg, dien hy beminde en uit Noorwegen had met zich gevoerd, hem alleen tot bediening vergund. Achter hem werd de deur onmiddelyk toegemetseld, en alleen eene kleine opening tot het inlaten des geringen voedsels dat men hem liet, gespaerd, terwyl een venster van niet grooteren omvang in dit sombere verblyf den toegang tot een weynig licht vergunde, en hy zelf met zyn medegezel verplicht was zich van de onreinheden langs dien zelfden weg te zuiveren. Hier hoorde hy geen menschelyk geluid, dan dat van dezen lotgenoot, en van de

1 Zie de titels dier hoogstzeldzame boekjens in de *Bibliotheca Hulthemiana*, vol. III, N[is] 18666 en 18667, of in *Messager des Sciences et des Arts*, I, p. 180. — 2 Hans Gram, bladz. 292.

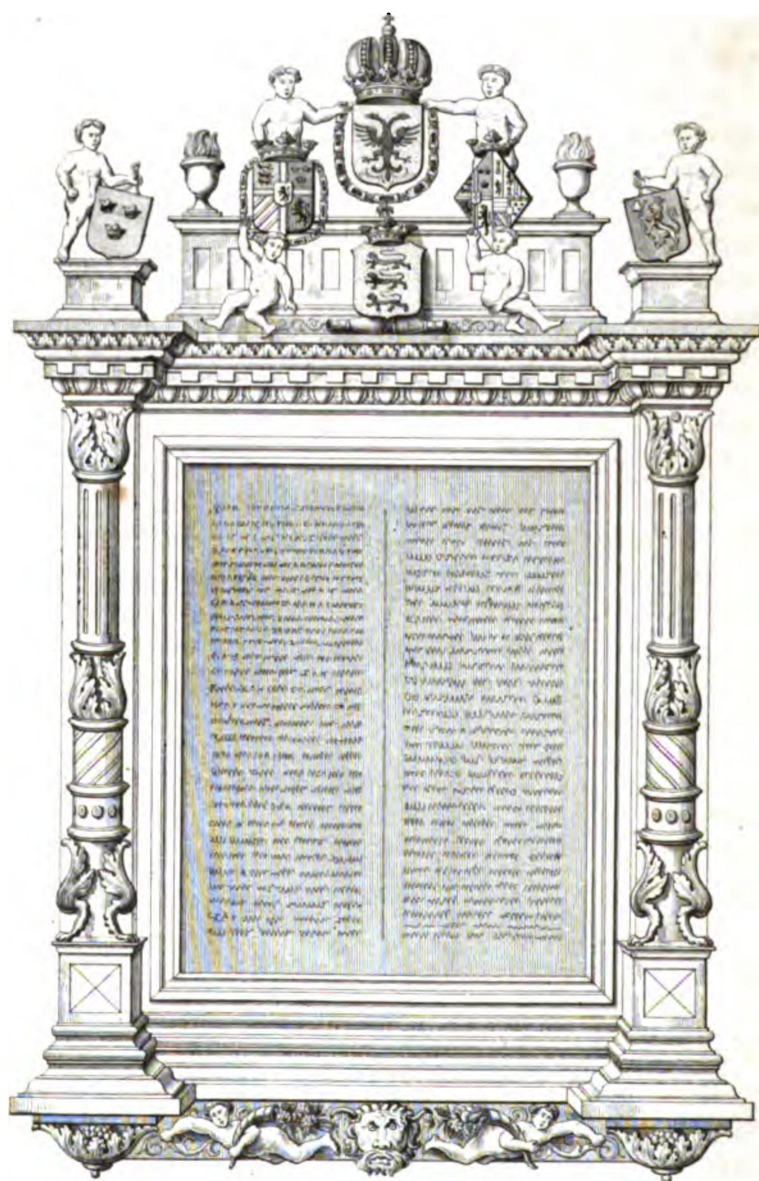

Lith. de F. & F. Gyldendal ... [illegible]

schildwacht welke den toren bewaekte. » Veel jaren naderhand eerst werd zyn lot wat dragelyker gemaekt. En zoo bracht hy 27 jaren als een gevangene door, tot aen zyne dood, die voorviel op den 24 january 1559.

De hiernevensstaende platen van Isabella's graftombe en grafschrift hebben wy laten vervaerdigen, deels naer eene teekening, voorkomende in het *Konstboek* van meester Arend van Wynendale, stadsschilder van Gent, handschrift behoorende aen den heer Van Huerne, te Brugge, en opgemaekt in de XVIe eeuw, op een' tyd dat de beeldstormers de kerk, in welke dit graf geplaetst was, nog niet hadden verwoest, deels naer de houten plaet, te vinden in Marcus van Vaernewycks *Warachtighe Ghesciedenisse van allen gheloofweerdighe saken van den keyser Carolus V*. Ghendt, 1564, in-4°, bladz. O, j, verso.

Hoewel het latynsche grafschrift van Schepperus het datum van *anno MDXXVI* draegt, zoo schynt echter het beeldwerk niet voor het jaer 1528 voltooid te zyn geweest; immers, in het archief van Oostvlaenderen berust daerover eenen brief van koning Christiern, dien de baron *de Saint-Genois* ons wel heeft willen mededeelen, en van den volgenden inhoud is:

Cristiern, van Godts genaden der rijcken van Denmarcken, Zweden, Noortwegen, der Gotten unde Wenden Coninck, etc., hertoghe tot Sleeswijck unde Holstain, etc.

Onse vruntlijcke groet to voren, unde alles goet. Eerweerdeghe in Godt, unde lieve vrindt. Ghy sult weten dat wy u tanderen tijden gescreven hebben wes ghy souden vervorden onse saicke mitten meestere, die de cepulture van ons aengenomen heeft te maken, waer op ghy ons hebt laten weten, dat die meester gereyst is in Zeelant, also dattet werck nyet gevordert en wordt:

e
i.
d
tc
en
ij
t
or
u
ne
n
n
ie

en
ner
oe
la
d
nd
e v
nn
no
nc
re,
tor
ti,

De
rev
1

piae memoriae illustrissimae reginae Isabellae, uxoris Christierni regis, et sororis Caroli Quinti, et etiam ossa filii ejus Joannis, die decimo nono mensis january.

Anno ab eadem incarnatione dominica millesimo sexcentesimo quinquagesimo secundo, die decima sexta aprilis, admodum reverendus in Christo pater ac dominus Antonius Engrand, abbas hujus monasterii sancti Petri, una cum domino Amando Hovelincx, priore, et toto conventu, processionaliter, ante missam defunctorum, transtulit ex praedicta tumba eadem ossa piae memoriae illustrissimae reginae Isabellae, uxoris Cristierni regis et sororis Caroli Quinti, ossa etiam filii ejus Joannis, in novum templum, edificatum in eo ipso loco quo vetus, ubi prœdicta ossa quieverunt [1].

Wat er verder van die grafstede geworden is kan men uit de volgende verklaring van wylen den eerw. heer Malingie vernemen:

« Sur le cercueil reposant dans la tombe d'Isabelle, j'ai mis l'écrit suivant:

Dans ce cerceuil reposent les ossements de la sérénissime princesse Isabelle, duchesse d'Autriche, sœur de l'empereur Charles V, née à Bruxelles le 18 *juillet* 1501, *fille de Ferdinand, roi des Arragons, et épouse de Christiern, roi de Danemarck, décédée le* 19 *janvier* 1526, *au château de l'abbaye de St-Pierre, situé à Zwynaerde, ainsi que les ossemens de son fils Jean. Cette tombe a été forcée par des ouvriers, pour y voler le plomb, du temps que les français, en* 1810, *avoient fait servir cette église de St-Pierre à un magasin à fourrage. Ils ont volé la boëte de plomb, qui contenait le procès-verbal de la mort et de l'enterrement de la dite princesse. Les français ont enlevé la plaque de cuivre, attachée à la muraille, au-*

1 HS. van Emilien Malingie, bladz. 69.

dessus de la tombe, sur laquelle étoient gravées trois différentes épitaphes et les armoiries de la même Isabelle. L'église paroissiale de N. D. ayant été vendue par les français et démolie, j'ai obtenu du préfet cette église de St-Pierre, pour église paroissiale (les religieux de l'abbaye en étant chassés par les français en 1798), *j'ai fait nettoyer cette tombe, qui était remplie de décombres, et ayant recuelli les ossemens, je les ai mis dans ce cercueil, que j'ai fait mettre sur deux barres de fer, pour le préserver de l'humidité. En foi de quoi j'ai écrit et signé ce document le* 24 *mai* 1814. (signé) Émilien Malingie, *religieux de l'abbaye de St-Pierre, et curé de N. D.* »

Eer aen de nagedachtenis van Emilien Malingie, die de overblyfsels eener zoo verdienstelyke prinses, tusschen het voeder van de paerden der franschen heeft opgezocht en verzameld, om ze, tegen alle verdere ontheiliging, in veiligheid te brengen!

J. F. WILLEMS.

DE

LEVENDE EN DE DOODE KONING,

TWEESPRAEK.

Ic ben een coninc mechtich ende rike,
Ende oec soe hebbic sekerlike
Meneghen edelen man verwonnen;
Wel na al dat leeft onder de sonnen
Moeten te minen dienste staen,
Ende oec soe hebbic, sonder waen,
Op dese werelt prijs ende ere,
Dies ic mi verblide sere.

—

Her coninc, here, ghi, die daer sijt gheseten,
Ende u soe hoeghelike hebt vermeten,
Keert u herwaert, ende siet op mi,
Ende merct hoe ic ghescepen si:
Ic was een coninc, als ghi sijt,
Ende leide in vrouden minen tijt.
Nu, besiet mine lede, clene ende groet,
Die scone waren, sonder ghenoet,
Hoese die doot, met haren pachte,
Verrot heeft, dies ic niet en achte
Doen ic was in vrouden groet.
Nu moetti werden mijns ghenoet.

—

Ay lacen, dode, segtdi mi waer?
Soe eest dan tijt dat ic hebbe vaer
Vore die doot ende vore mine sonden.
Al hebbic vroude, na mijn begaer,
Therte mach mi wel wesen swaer,
Als ic sie dat mi sal verslonden

V° 3 *Wel na*, byna. — 12 *Ghescepen*, toegesteld. — 14 *Vrouden*, vreugden. — 16 *Sonder ghenoet*, zonder weêrga. — 20 *Moetti*, moet gy. — 21 *Vaer*, vrees. — 24 *Begaer*, begeerte.

Die doot, die mi es te naer.
Here God, hoet mi vore die helsche honden!
Die werelt mach mi wel hebben onmaer.
Mijn rijcheit en hulpt mi niet een haer,
Noch minen groten scat, noch mijn ponden,
Die doot en comt ten lesten stonden.

—

Ic ben coninc van groten maghen,
Rike van goede ende van haven,
Perlen, ghesteinte ende gout
Hebbic ghenoech in miere ghewout,
Kastelen, ende steden, ende borghen:
Dies willic leven sonder sorghen.
In desen werelt soe hebbic groet ere,
Dies willic mi verbliden sere.

—

O coninc, here, die daer rijt,
Nu hoert alluttel, ende ontbeit!
Merct hoe mi die wormen hebben gheten
Minen lichame, ende al verbeten.
Ic was een coninc, alsoe wel als ghi:
Peinst dat u die doot es bi,
Ende laet varen u hoghe vermeten.
Die doot hadde mi verbeten
Eer ict wiste, o wach, o wi!
Dies moetic roepen, met luden creten:
Ay, edel coninc, van herten vri,
Nu nemt exempel ane mi.

—

Ay lasen, here God, wats mijns ghesciet!
Moetic dan sterven? soe en prisic niet
Perlen, ghesteinte, noch grote gout,
Noch eerdsche cierheit menechfout,

V° 29 *Hebben onmare*, gruwen. — 33 *Ic ben coninc*, enz. Hier spreekt waerschynlyk de zoon van den eerstopgetreden koning, na dat deze overleden was, en zoo wederom zyn kleinzoon V° 65. — 36 *In miere ghewout*, in myne macht. — 42 *Ontbeit*, wacht, van *beiden*.

Noch bont, noch grau, noch diere ghewaden,
Noch scone perden, noch nappen van pladen,
Op dat ic emmer sterven moet:
Waer toe es dan mijn leven goet?
Soe biddic gode, dore sine V wonden,
Dat hem ontferme mine sonden.
Ontgaen en maghic in gheenre ghewout:
Die doot es mi alte stout.

—

Ic ben een coninc, jonc ende stout;
Juwelen, selver ende gout,
Ende alles dat men hebben mach,
Moet al sijn onder mijn verdrach.
Met voghelen vlieghen, met honden jaghen,
Hier in hebbic soe groet behaghen;
Ic hebbe ghenoechte ende groet jolijt,
Ende ic leide in vrouden minen tijt.

—

O coninc here, die daer vaert,
Keert u omme, ende siet herwaert;
Ghi die soe behaghel sijt,
Laet u hoverde, het es tijt.
Eer ic steerf soe wasic coninc ende here;
Nu benic in desen groten sere.
God, die es here alder werelt wijt,
Vergatic, dies hebbic ghecrijt:
Ic duchte ic salt hebben emmermere.
Ay lasen, en es hier maer een lijt.
Ende dient voert gode, onsen here:
Die doot en spaert u min no mere.

—

Nu hulpt mi, Maria, soete vrouwe,
Salic daer comen, als ic daer scouwe

V° 58 *Nappen van pladen*, zekere houten bekers, waerover zie myne *Mengelingen*, bladz. 364, of Van Heelu, bladz. 347. — 61 *Dore*, voor *om*. — 69 *Vlieghen*, dat is, met den valk op jacht gaen. — 71 *Jolyt*, vreugd. — 78 *Sere*, bedruktheid, harts-*zeer*. — 82 Helaes, het is hier maer een doortocht (*lijt*).

Ghenen doode, die ic daer sie,
Soe rout mi dat ic leefde nie,
Ende mi rout dat ic noit lijf ontfinc;
Sijt mijns ghenadich, hemels coninc!
Want nemmermeer en willic, na dit,
Dinghen, daer mijn ziele mochte besmet
Sijn. Maria, vrouwe, vore mi bidt
Uwen sone, vore die helsche hit!
Laet op mi drupen van uwen dauwe;
Want ic u alder doghet betrouwe.
Amen.

V° 88 *Nie*, ooit. — 96 *Doghet*, deugd.

Handschrift uit de bibliotheek des heeren VAN HULTHEM (N° 192 van den *Catal.*), bladz. 74, verso, N° lxxxix. Een dergelyk (schoon meer uitgebreid) gedicht van *twee koningen*, in het platduitsch, vermeldt SCHELLER, in zyne *Sassische Bücherkunde*, N° 178, en is gedrukt in GRÄTER's *Bragur*, I, bladz. 369.

J. F. WILLEMS.

Een Factie oft spel,

Voer den Coninck Philippus onsen ghenadigste Lantsheere, met vele andere Edele Heeren, openbaerlijck van den Violieren binnen Antwerpen gespeelt den xxiij feb. M. D. lvj, tot verhueghinghe der ghemeynten, duer de blijde tijdinghe des Bestandts. Geordineert ende in dichte ghestelt duer Peeter de Herpener, ende ter begheerten van vele Heeren, goede vrienden, ende liefhebbers der const ghedruct.

Met K. M. Commissaris visiteringhe ende consent, gheprent by Gillis van Diest, Thantwerpen, den xx Meert, An. voers. (1).

---

(1) Op het verzoek van velen onzer inteekenaren zyn wy voornemens van tyd tot tyd den herdruk van eenige oude, *zeer zeldzaem voorkomende*, en door den inhoud belangryke, stukjens van korten inhoud in het *Belgisch Museum* mede te deelen. Van dien aert is dit *factie spel* waervan twee verschillende exemplaren in de bibliotheek van den heer Van Hulthem gevonden worden, ons door de vriendelykheid van den heer Voisin ter leen verstrekt. Beide zyn gedrukt by *Gillis van Diest*, in-4°, en ongemeen raer. De titel van den tweeden druk, zonder jaertal, is: *Een factie oft spel, openbaerlijc van den Violieren*, enz.

Een personage genaemt Fame van goede tijdinghe, vrouachtich met vlueghelen, een trompet blasende.

AL dat ooren heeft wilt ghehoor gheven
En met vruechden leven, maect verblijdinghe
Luystert toe ick ben Fame van goede tijdinghe
U naect bevrijdinghe ,, van Maers den tirant
Want ,, nu Bestant ,, is ghecomen hier int lant
Sijn een hant ,, heeft hy daer duer verloren
Al hadde hy hier elcx doot ghezworen
Synen moet is verloren ,, zijnde des seer cranck.
Ghy sulter breeder af hooren eer iet lanck
Neempt dit al in danck ,, ick hebt rapoort ghedaen
Weet hoe thuys van neringhe sal opeu gaen.

Een te peerde met een Ridders riet inde hant ghecleet gelijck eenen enghele, genaemt Bestant.

AL wat in druck verslagen leet, wilt vlijtich opstaen
Ick Bestandt come u by in alle dese landen
Mijn heer heeft alder princen hertten in handen
Hy canse nae synen wille weynden en keeren
Mijn heere is God selve, Heere boven alle heeren
Wilt hem loven en eeren ,, vroech ende spade
Hy heeft my hier ghesonden wt luyter ghenade
Over menich benaude heeft hy ontfermen
Maers heeft gemaect menich duysent ermen
Die voertijts in weelden waren gheseten
Moeten nu brocken van anderlie tafelen eten
Mits dat Maers haer onversiens over quam
De sulcke spreken nu met Job, God gaf God nam.
Het moet al geschieden nae mijns Heeren wille
Ick make u des cont tsy luyde oft stille
Eest fel weder, dierte, sterfte, ja alle verdriet
Ten sal den rechtverdigen niet bedroeven watter gesciet.

Een punt op eenen triumpheliken wagen, daer Maers seer cranck sidt metten erm aenden hals, hebbende dry voesteren: Foortse voor zijn voeten, Nijt aen zijn slincker sijde, Quaden wille aen zijn rechte sijde, hem by blijvende tot inde doot: dry hooplieden Raescop, Hersseloos en Sonder vreese, den medecijn Slappen troost.

MAERS.

AL wat dat ghy my doet, ten helpt al niet
Ick voel my seer qualijcken aen mijn hertte
In vijf jaren en haddick noyt sulcken smertte
Ick gheve den moet by nae verloren
Mijn een hant is af oft nalijcx versworen
Oft duysent duvelen woonen daer inne
Ick wane te comen wt mynen sinne
Wat duyvel mach doch dees quale bedien?

HOOPMAN RAESCOP.

Lief meester, wilt ons heeren seycke besien
Wat pestilentie dat hem mach falen
Men sal u met goeden daelders betalen
Op dat onsen capiteyn mach blijven leven.

HOOPMAN HERSSELOOS.

Ich wolder sex maenden solts tzoe gheven
Potsmertere waer onsen capiteyn ghestorven
Wy lantsknechten waren te hoop bedorven
Liever sich was doevel im wasser sit.

DOCTOOR SLAPPEN TROOST.

Geerne. Ick hutse, ick clutste, wel hoe verstae ick dit?
Ick en hoorde nooyt van valscher bedrijf
Den crancken heeft veel quay corruptien int lijf
Branden, transeneren, brantschatten dorpen en steden,
Gewelt, bloet storten, hy en heeft niet goets inde leden,
Vrouwen cracht, maechden scheynden alle uren
Zijn ghebreken mochten noch wel langhe dueren
Ick en weet niet watter best waer toe gedaen.
Behelpt u met de cueken.

HOOPMAN SONDER VREESE.

Daer moet duysent duvel toeslaen.
Solde zijn siecte dueren noch langhe

Soe wort van rouwe mijn hertte heel banghe
Het blijfter nu al, haspel garen en spille.

DEEN VOERSTER QUADEN WILLE.

Heer capiteyn betrout my, ick ben Quaden wille
Ick sal u doch by blijven tot inde doot
Wat den meester veel seyt ghy en hebt gheen noot
Leeft op hope, den veet sal noch wassen.

ELCK STAFMAKER.

Nu worp ick doch alle mijn spillen in dassen
Maers is cranck, ons Prinsch en heeft gheenen veet
Dat is elcken stafmaker hertelijcken leet
Hoe souden wy doch aen neringhe gheraken
Ick mach van decs spiessen garen roeyen maken
Verwachtende oftet noch crijch mocht,, wordden

ELCK POEDERMAKER.

Ay lacen mijn buscruyt sal nu luttel gesocht,, wordden.
Dat doet my de fame van goede tijdinghe
Hoe soude ick doch connen maken verblijdinghe
Ick en hoore van orloghe ofte discoort?

DIVERSCHE BUSSCHIETERS.

Wat heb icker menich duysent vermoort
Oost west zuyt en noort,, met cortouwen en slangen
Naer eenen vasten legere is alle mijn verlangen
Maer ick en weet nu gheenen dienst int landt.

ELCK HARNASMAKERE.

Dat doet ons dit vermalendijt Bestandt
Ick en vercoop ermschenen, noch bregandijnen
Mijn harnas sal vanden roeste verdwijnen
Dit maect my vol pijnen dach avont en noen.

ELCK SWEERTMAKERE.

En wat sal ick elck sweertmaker nu doen
Met mijn degens, rapieren, ende steecksweerden
Ick en weet niet wat des sal gheweerden
Ick en hoore van orloghe, vechten, oft kijven,

MEEST ALLE RUYTEREN.

Waer sal ick meest alle ruyteren blijven,
Mijn tuych en mach niet ghelden, noyt so ontvreedt
En mijn peert staet sy selven opt stal en eedt,
Men mach de borste niet smeren noch soppen.

ALLE LANTSKNECHTEN.

Wy lantsknechten en moghen nu niet moescoppen
Daer en boven faelgeert ons onse soudije
Maer bedroeven wy ons, soe zijn de boeren blije
Ick en weet niet watter af sal geschieden.

MEEST ALLE HOOPLIEDEN.

Postmertere waer blijven wy alle hooplieden?
Wy hebben den heere ghedient over al
My wonder wat des noch gheworden sal
Peys en Bestandt zijn onse schenders.

MEEST ALLE VENDERS.

Wat selen wy te handen trecken meest alle venders
Wy zijn afghedanct hebbende onsen sack
Wy moghen tvendel gaen steken int dack
Wt desperatien met noch veel gheweers.

VEEL WEYFELERS.

En wat selen wy nu doen veel weyfelers
Wy en mogen geenen goeden sech,, maken
Men salder nu stormen noch belech,, maken
Wy en hoorden van eenen vasten leghere.

ELCK TROMMELSLEGHERE.

Tis nu allerm met elck trommelsleghere
Onse soudije wilt heel faelgieren
Wy plochten de boeren te persequeren
En maecten haer tverspaert ghelt quijt.

DIVERSCHE PIJPERS.

Ick mach wel pijpen ter droever tijt
Oft ten moeste vlucx een ander discoort,, zijn
Aylacen het veltgescrey en wilt niet gehoort,, zijn
Adieu mijn trommelslager wy moeten scheyden.

HOERENVOERDER.

Waer sal ic hoerenvoerder al dees hoeren leyden
Dit afdancken is ons een bitter morceel
Die gheenen man en hebben maken haer nae dbordeel
Om goede lieden te dienen waer pijne verloren.

EEN VELTHOERE QUAET OPSTEL.

Ey erm hoeren waer toe zijn wy geboren
Wy hebben oyt den legher gevolcht gehadt
Nu crijghen wy tot loon eenen voet voer tgadt
Niet wetende wat wy selen bedrijven
Wy mogen gaen wordden allemans wijven
Soeken ons eers weergay van stede tot stede
Elck stoeck synen vinger op dier willen mede
Ick en kenne niet uwer alder namen
Wie volcht my nae?

Nu roept den heelen tros.

Wy alle te samen, alle te samen.

Eene die heet DER BENAUDER CONFOORT *half ghoestelijck.*

ALle die oyt in benaudtheyt quamen
Naer dbetamen, luystert toe en hoort
Mijn heer sendt my, ic ben der benauder confoort.
Ic come van daer hy int hoochste is gheseten
My bevelende dat ick elck benaude sou laten weten
Dat hy dbestandt, hier int landt heeft gesonden
Wt genadelijcke compassie te desen stonden
Spreect lof met allen monden,, hem ter eeren
Wilt voorts sonde schouwen ende tot hem bekeeren
Hy roeptse al die belast en beladen,, sijn
Vreest hem, tsal u ter minster schaden,, sijn
Hy can elcken ontlasten, betrout hem sonder ducht
Hy is seer genadich, der ermer toevlucht
Diesmer vele vint levende in swaer verdriet
Die opt hare gherust woonden en hebben nu niet
Mits dat de landen soe deerlijck zijn bedorven
Maer wie God oyt aenriep heeft troost verworven
Gelooft en betroudt, hy sal uwer smertten heyl,, sijn.

EERST ALLE SCHIPPERS.

DAnck hebt Heere dat de zee nu sal veyl ,, sijn
Naer sulcx confoort soe hadden wij verlangen
Hoe selen wy nu visschen en herinck vangen
Nu wy over al zeylen mogen vry ende vranck
Der cooplieden goet bestellen, o Heere hebt danck
Laet de zeylen bereyden ende schepen pecken.

DEN GEMEENEN COOPMAN.

NU mogen wy over al reysen en trecken
Met onsen goede te water oft te lande
Sonder vreese met ons comenschap menigerhande
Den gemeynen man salder by prophiteren,
Danck hebbe God, wy hopen te conquesteren
Om te houden ons daghen van betalinge.

GEMEENEN AMBACHTSMAN.

IC wil cloeckelijck gaen wercken sonder dralinge
Ick hope ghelt te ontfangen ten mach niet falen
Dat ick tachter ben hope ick nu wel te verhalen
Mijn schulden betalen met der huyshueren
Ick hope het bestandt sal noch langhe dueren
Daer wt mocht wel spruyten eenen vasten peys.

GEMEENEN LANDSMAN.

IC mocht van blijschapen wel singhen kierioleys
Dats dbegintsel van den vesperen op den paesdach
Lof Heere inden hoogsten diet al vermach
Dat ghy ons af neemt dit swaer verdriet
Wy erme huyslieden en behielden doch niet
Al wat de vianden niet en hebben gerooft
Dat namen ons de vrienden des seker gelooft
Maer tstaet nu op een beteren soudick hopen.

BLIJFRABBAUT EENEN IONGEN.

Siet doch Cleyn sorghe, thuys van neringhe is open
Menich benaude sie ick daer vore staen
Met Verstandt ende Redene, dit sal wel vergaen
Menich benaude sal nu heel verblijen.

EEN RABBAUKEN CLEYN SORGE.

Nu mogen wy altemet een borsecken snijen
Oft sonder orlof tasten in elckerlijcx sack
Aen menich benaude ons neringe gebrack
Maer by mocht nu wel beter ghemoet „ sijn.

Een degelick man ghenaemt Verstandt, Menich benaude by hem staende, ende de Redene met eenen peerts toom inde hant voer thuys van neringhe, thuys staet open maer de neringhe slaept daerinne.

VERSTANDT.

AL wat van God comt moet oprecht en goet„ sijn
Alle volmaecte gaven comen van boven
Van den Vader des lichts, wilt hem dancken en loven
Dat het huys van neringhe is open gegaen.

MENICH BENAUDE *met eenen hack hoet* DESPERATIE.

Och vriendt hoe comet open ?

VERSTANDT.

WIJsheyt hevet ghedaen
God de Heere heeft wijsheit gesonden inde raet
Daer wijsheyt is gaget wel vroech ende laet
Daer wijsheyt is, den landen wel geschiet
God en schiep hemel ende eerde sonder de wijsheyt niet
Wijsheyt was God den Heere beneven
Soe den wijsen man Ecclesiasticus heeft beschreven
Doer wijsheyt sachmen Salomon triumpheren
Met wijsheyt moet men alle landen regeren
Wijsheyt macct eendracht verdrijvende twist
Ten gater niet wel daermen de wijsheyt mist
Maer daer wijsheyt discoort houdt ghevaen
Sietmen alle staten in goeder reformatie staen
Na mijn vermaen, spreect God lof met allen monden
Die ons hier met wijsheyt heeft ghesonden
Den sluetel van het huys van neringe
Daer Menichbenaude nae hadde begheringe
Neringhe slaept noch wat, maer sy sal ontwecken
Ende eer iet lanck allen het landt duer trecken

Ick Verstandt hebbe des seker tijdinghe
Gaet nu laboreren, en maect verblijdinghe
Dat ons God hier heeft gesonden Bestandt
Welcke van Peys is de oprechte lutenandt
Aen elcken candt,, danct God der gratie.

MENICHBENAUDE.

ICk hebbe hier eenen haeck genaemt Desperatie
Ic meende thuys open te doene zijnde seer verert
Maer het slot was alte bijsterlijcken verwert
Dwelck ghenaemt is Tghemeyn prophijt
Waer duer dat comen is desen dieren tijt
Ick bens schier al quijt,, en hebbe gheen teringhe
Dus bleef gesloten thuys van neringhe
Maer God sy ghedanct dattet nu is ontsloten
Theeft my Menichbenaude langhe verdroten
Mijn panden sietmen dagelijcx minderen
Ick ben veel schuldich en hebbe thuys vol kinderen
En de torven cooptmen tien guldens dlast
Thout is bijster diere, dwelck my qualijcken past
Ick vreese noch te sterven van couwen
En de kinderen moeten eten.

REDENE *gheeleet ghelijck een sibylle.*

DIe vader ende moeder can houwen
Sal de kinderen wel voeden avont en morgen
God vermenichvuldiget, en wilt niet sorgen,
De Heer seyt, de Lelikens inden velde aensiet,
En de vogelkens die en sayen noch en mayen niet
Hoe lustich cleet hy die bloemkens fray gemaniert,
Salomons tempel en was noyt soo seer verciert
Ende de vogelkens diversch van pluymenteringhe
Waer voer sorchdy dan en maect mormeringhe?
U sorghen en baet niet, al sorchde ghy noch soe seere.
Sinte Peeter seyt, worpt u sorghe op God den Heere.
Eest goeden tijt, quaden tijt, wilt dit bevroen
Sonder Gods hulpe en condy niet gedoen
Segdy niet Heere uwen wille moet gescien
Inden Vader onse, wilt my doch bedien

Spreecty sulcken woorden dagelijcx sonder meenen?
Soe wilde ghy wel dat uwen wille geschiede alteenen
Ghecty dan met God tsy luyde oft stille?
Ten valt niet een blat van den boome ten is Gods wille
Wildy dan tegen den wille Gods rebelleren?
Neen, ghy moet u onder sijnen wille verneren
U selven te buyten gaen ende heel vernieten.

HENICHBENAUDE.

Mijn groote onverstandicheyt mach my wel verdrieten.
Maer ick deet wt benautheyt, zijnde desperaet,
Ick wil my voorts beteren vroech ende laet,
O Redene u onderwijs heeft my ghenesen.
Ick hope aen God het sal nu beter wesen
Nu ick thuys van neringhe sie open staen,
O Verstandt ick danck u van u goet vermaen
Ick wil nerstich gaen laboreren rechtevoort.

Eenen Eraudt met een ratele, GEMEENEN ROEP, *ghenaempt.*

HOort, hoort, hoort, al wat neringe orboort
Mijn rapoort,, brenge ic voort,, in dese landen
Daer en is nu gheen discoort,, het leeft al onghestoort
Onsen lantsheere en heeft gheen vianden
Die ons wilden maken ter schanden
Spoelieren en branden, verschueren met den tanden
Sijn nu in banden,, druck wiltse quellen
Dats den capiteyn Maers met al zijn ghesellen
Haren grooten hoomoet leet nu in dassen
Laet nu hoveren, en vrolijck brassen
Vereenicheyt sal wassen,, met der Franscher croone
Thuys van neringhe staet open fray ten toone.

EEN ARBEYDER VAN DEN WERF.

Dien voys clinct boven alle voyssen scoone
Dat is onsen Lorren een blijde mare
Wy selent op den werf wel wordden gheware
Dattet goet hier sal comen sonder saveconduyt.

EEN STRAETARBEYDER.

This wonder dat de groote clocke niet en luyt
Om dattet huys van neringhe is open
Wat selen wy al wercx crijghen soudick hopen
Van tsmergens tot tsavons, jae op de noene.

EEN CRAENKINT.

Wat selen wy craenkinders al hebben te doene
Met wijn ende olye ende engelsche packen
Nu men de orloghe siet slabbacken
Wy en selen nauwe moete hebben om eten.

EEN PACKER.

Wy packers en selen oock niet wordden vergheten
Sulcken gemeynen roep moet ick prijsen
Wy selen nu beteren deser stadt accijsen
Want den arbeyt moet doch ghevoedt ,, zijn.

EEN WT DE GROOTE WAGHE.

Al mogen wy somtijts van arbeyt vermoedt ,, zijn
Inde waghe, met packen, corteelen, oft pijpen,
Wy willender eenen vrolijcken moet in grijpen
Om dat ons neringe sal toegestiert ,, wordden.

EEN MEEWERCKERE.

Hoe selen de Meebalen nu vertiert ,, wordden
Meecrappen, gemeene, ende oock mul
Wy willen ons van blijschappen gaen drincken smul
Om dattet huys van neringhe is open ghedaen.

EEN MORIAENSKINT.

Ten sal ons Moriaenskinderen niet teghen gaen
Wat selen ons meesters goets brenghen wt oosten
Sy selen ommers de vroukens vertroosten
De zeepe moghen sy nu te stouter orboren.

EEN COREN METERE.

Wat selen wy al te meten hebben terwe en coren
Gherste, havere, ende alderhande graen
De backers selent ghewaer wordden saen
Ende al de gemeente soe ick can versinnen.

EEN BUYDELDRAEGHERE.

Wy buydeldraghers selen oock gheldeken winnen
Al moeten wy altemet rieken ons sweet
Wy en borghen niet, tghelt is al ghereet
Dat versoet den arbeyt al draghen wy ons madt.

EEN TORFDRAGHERE.

Wat hebben wy Torfdraghers schade ghehadt
Midts dat den torf niet en heeft connen droogen
De winninge was sober, maer wy moestent gedoogen
Ons borse was ghevult als ijdel uyers.

EEN CORDEWAGENCRUYERE.

Het sal oock beteren met ons Cordewagencruyers
Men sal ons des te meer ten Damme spueren
Ick wil van blijschapen gaen wandelen na Dueren
Ende drincken daer een vrolijck hoot.

EEN PLAYER VAN DEN BIERHOOFDE.

Wy selen opt dbierhooft ooc winnen ons broot
Nu Bestandt, int landt is, wat sou ons letten
Wat selen de pleyten goets oversetten?
Elck salder aen winnen minst metten meesten.

EEN GHERBELUERDERE.

Wy Gherbeluerders hopender by te verleesten
Dattet huys van neringhe staet open
Wat salder speceryen comen soudick hopen
Wt Calcoeten, wt Indyen, en ander foreesten.

Een personagie genaemt Alle vrolijcke constige gheesten, behangen met musijcke, rethorijcke, en alle scietspel en schermen.

IC ben ooc hier Alle vrolijcke constige gheesten
Wiens herte gaet open als een bloeme plaisant
Midts dattet Bestandt,, nu is comen int lant.
Mijn herte brandt,, wie soude sulcx verdrieten
Hoe vrolijck salmen nu met cruysbogen scieten
Den papegaye, naer doude pleghen
Oft te doele, elck salder toe zijn geneghen.
Hoe selen die hantbogeschutters schueren die witten?
This lustich om sien voer die daer staen oft sitten
Elck siet daer de conste de rijcke met den ermen
Hoe selen de colueveriers schieten, hoe salmen schermen
Hier binnen naer prijs oft buyten der stede
Daer gauderen de wijntaveniers mede,
Alle gheesten selen doer dbestandt verfrayen,
Laet kissen en brayen,, ten mach niet schayen,
Men salder oock backen taerten en vlayen,
Druck sal verwayen, doer lustige musijcke,
De rethrozeens sullen wonder doen in rethorijcke
In elcken wijcke,, wie soude doch sulkx laken.

Eenen waghen daer een smisse op staet, daer op eenen smit die heet Labuer, ende zijn cnape heet Goetwillich.

LABUER.

NU wil ic van alle dit harnas gaen braetpannen maken
Het leet en roest, inden hoeck gesteken,
Men hoort doch van veet oft orloghe spreken,
Bestant is doch in alle dees landen comen,
Soe ick van Vrolijcke gheesten hebbe vernomen.
Soe salmer goet chier maken, brayen en brassen.
Goetwillich mijn cnape, maect u aent vlassen,
Ick Labuer en wil niet dan braetpannen smeden,
Neemt ras den hamere, en ruert u leden,
Wy moetender heden,, maken een volle dozijne,
Als die gesmeet zijn, soe ghaen wy te wijne,
Tvolck moetse hebben men salder smuysteren
In alle huysen.

GOETWILLICH.

Och wy, meester daer sou ick na luysteren,
  Ick Goetwillich com u by ende ben bereet,
  Haddick slechts cleyn bier.

LAETER.

Cleyn bier is ergher dan Jeu zweet:
  Neen wy selen wijn drincken soudick hopen,
  Want het huys van neringhe is doch open
  Soe ick wel bescheelijcken hoorde bedien,
  Tvolck en sal op gheen cleynken sien
  Als tghelt onder den man comt dat wordt ghepresen.

GOETWILLICH.

Meester, dit selen wel lepelen wesen
  Om alle tghebraet mede te droopen,
  Siet toch hier zijn tophuyven met hoopen,
  Ende dees steecksweerden macht u niet vervelen,
  Daer selen ,, wy af maken de lepelstelen.
  Her laet ons gaen smeden en nemes wel merck,
  Als ons taeck ghedaen is so laten wy werck,
  En van dees lange vorduynen so maken wy wel speten.

EEN PERSONAGE DEN COUWENBERCH.

Wy erme vanden couwenberch moeten me eten
  Van die lacker brocken stucken en stullen,
  Longheren hoe selen wy onsen pender vullen
  Salmen over al gaen maeltijen houwen
  Soe wil ick den deyl tot Peeterpots schouwen
  En blijven slapen tot by de noone,
  Sinte Michiels en hebben wy niet te doene,
  Ick ete al liever die witte canten.
  Ick weet noch maerten onraetsame danten
  Sy gheven ons den schoot vol vroech ende late.

EEN PERSONAGE DE LEPELSTRATE.

Daer weten wy bescheet af inde Lepelstrate,
  Wy cloppen menich lacker brocke op onsen tant,
  Tvolck gheeft van blijschapen om dbestandt

Ende de wijle den coninck hier heeft ghelegen
So hebben wy menige lacker brocke ghecregen
Voer dees heeren hoven, men souwer nae snacken.

EEN PEETERPOTS BRUER, BRUER CLAES.

Bruer Jacob, wy en derven soe veel broots niet backen
Als wy voortijts plagen te deelen
Sy lijen haer nu met die lacker morceelen
Ende die witte canten is al beter aes.

BRUER JACOB EEN PEETERPOTS BRUER.

Ghy en liecht niet al condijt wel bruer Claes
Die eens wel vaert en derf altijts niet claghen
De schamele die moeten den cost bejaghen
Ick duchte moesten wij leven nae haerder ghijsen
Wy souwen oock die lacker brocken prijsen
Veel lackernijen zijn quaey ghewenten
Maer haer lackernije en is geen seker renten
Haer voernemen moet dicwils falen
Dan comen zij tot Peeterspots een broyken halen.

Een cramerken met een meersse met liedekens.

Die wilter mede sonder langhe dralen
Te leeren diversche talen, principael Fransoys
O, die dat can spreken, dat is wat moys
Men spreket te hove dees landen duere,
Wie wilter me Fransoys leeren, ick gae vuere
Noudt Bestandt is elck macht gaen leeren
This een schoon tale voer princen en Heeren,
Wildy al mede Luyk, Hans, Claes en Peer?
Soe nemen wy lancx Italien den keer,
Tsal onser alder prophijt zijn soe ick micke
Wie wil me nae Vranckerijck?

Eenen overdecten wagen met jonghers, die roepen ghelijck icke icke icke.

Noch een wagenken daer sidt een maecht oppe, die heet de Violiere.

DAt hoor ick gherne tot elcken clicke
Mijn hert wilt my wten buyck springen

Laet ons van blijschappen een liedeken singen
Datmen over al mach reysen int landt,
God sy ghelooft dat wy hebben Bestandt,
Singt nae, ick heffe op sonder vermijdinghe.

Ende wordt ghesongen op den voys: Sotteckens keert u omme.

LOeft God eersame,, maect verblijdinghe
Wy hooren fame,, van goede tijdinghe
Daer en is twist noch strijdinghe
In al ons princen landt
God de Heer is ons bevrijdinghe
Hy sendt ons hier dbestandt.

Maers is seer cranck,, vol droeffenissen
Herseloos is op den ganck,, met zijnder pissen
Sijn opset mocht wel missen
Al ghinck hy west oft oost
Dbestandt cant al beslissen
Hy vindt noch slappen troost.

Alle hooplieden,, en capiteynen
Mocht wel leyt gheschieden,, soudick meynen
Ruyters moeten vercleynen
Vercoopen tuych en ros
Thert sweert haer al vol bleynen
Lantsknechten met den tros.

Alle die maken,, Maers begheringhe
Mogen wel versaken,, sulcken weringhe
Buscruyt nae ons vercleringhe
Harnas, spise en zweert
Brengt by nu sober teringhe
Want this nu seer onweert.

Thuys van neringhe,, staet nu open
Ons hertsen zweringhe,, is vercropen

Tsal beteren soudick hopen
Met menich benaude nu
Synen moet was hem ontslopen
Hy hadde grooten rou.

Goede redene ,, met Verstande
Stelden hem te vredene ,, als de vaeljande,
Hy behaelde voer haer schande
Dat hy werdt desperaet
Gods wil hem doch sulcx jande
Diet al te boven gaet.

Ghemeenen coop,man ,, en ambachts lieden
Met des schippers hoop,dan ,, sal duecht geschieden
Den landtman en derf niet vlieden
Voer vyanden cleyn oft groot
Dbestandt can sulcx verbieden
Elck mach nu winnen zijn broot.

Arbeyders alle ,, buyten en binnen
By sulcken ghevalle ,, sullen gheldeken winnen
U wijfs en derren niet spinnen
Tvlas is oock veel dier
Wilt u daer op versinnen
En soect altijts goet bier.

Goetwillich en Labeur ,, rueren haer leden
Doer dbestants faveur ,, staen zy en smeden
Braetpannen , en dat mids reden
Van harnas soomen siet,
Tvolck maect goet chier in vreden
Thernas en ghelt nu niet.

Neemt danckelijck ghy Heeren , der schilders manieren
Van hertsen tuwer eeren ,, doen dit de Violieren
Dbestandt doet ons dus tieren
Waer duer dat Maers vertrect,
God wil ons peys toe stieren
Peys rethorijck verwect.

Dit seyt den wageman vanden jongers nae dlieken.

NU wort doch alle vruecht ontdect
Twaer schade lieten wy bier oft wijn verzueren
Ick wil u alle gelijck nae Vranckerijck vueren
Daer selen wy drincken goeden franschen wijn
Wie gheldeken me brengt salder willecom zijn
Wy willen derwaerts eer iet lanck
Neemt dit vanden Schilders Violierkens in danck.

1556.

Per Herpenere, messelijck 8 siet.

VERKLARINGEN

WEGENS

HET GRAF VAN EENEN REUS,

TE ROTSELAER.

IN geheel het noorden, en ook in ons land, bestaen er overleveringen of verhalen van reuzen. Onze oude historieschryvers, inzonderheid MARCUS VAN VAERNEWYCK, vertellen de zonderlingste daden van eenigen derzelven. Te Antwerpen wyst men nog een *reuzenhuis* aen, en ziet men het beeld van Brabo of Antigoon op een der poorten aen de Schelde pryken [1], terwyl men aldaer gewoon is, by groote feesten, een reuzenbeeld om te voeren, hetwelk met zorg bewaerd wordt in een der gebouwen van die stad. Men twyfelde in vorige tyden zoo veel te minder aen hetgene er verteld werd van den reus Antigoon, daer men zyne gebeenderen (zoo het hiet) ten raedhuize van Antwerpen nog zag opgehangen. Volgens het *Chronicon Wormatiense* heeft keizer Frederik ten jare 1488 het graf van eenen reus binnen de stad Worms bezocht, dien het volk den *hoornen Siegfried* noemde, de held van het *Niebelungenlied* [2],

JOANNES GOROPIUS BECANUS beweert nogthans, in zyne *Gigantomachia*, dat er nergens overblyfsels van reuzen gevonden worden, terwyl JOANNES CASSANIO, in een boek-

1 Het oud verhael wegens den oorsprong van Antwerpen en het gevecht tusschen Antigoon en Brabo is medegedeeld door MONE in zynen *Anzeiger*, 1834, bladz. 155. — 2 GRIMM's *Deutsche Wälder*, I, bladz. 320, en *Deutsche Heldensage*, bladz. 301.

jen, dat ik bezit [1], juist het tegenovergestelde gevoelen staende houdt. Wy hebben geen lust om over de zaek in het breede te handelen, doch laten hier eenige getuigenissen volgen, die bewyzen, dat men te Rotselaer, in de laetste helft der zeventiende eeuw, eenige reusachtige gebeenderen opgegraven heeft, het mogen dan overblyfsels van eenen mensch of van een dier geweest zyn.

J. F. W.

Sijn gecompareert voor Schepenen der baenderye van Rotselaer, 1° Abraham van den Panhuysen, hunnen meyer, out ontrent den eenentsestich jaeren, Phlipe Merdael, sergeant van de voors. baenderye, out ontrent de tachentich jaeren, Isacq van Lechi, inwoonder alhier, out ontrent vijftich jaeren, van officie wegen alhier gedaegt en geeedt in handen van Guilliam Foblers: verclaren en attesteren, gelijck sy doen by desen, dat alhier, ontrent de vijf a sessentdertich jaeren geleden, te weten het jaer dat hy eersten comparant in officie is comen als meyer, goet gevonden is het kerckhof alhier, naer der noortseyde, op d'order van den eerw. heer pastoor en magistraet, onder het gedoogen ende consent van sijne hoogweerdigheyt den aertsbisschop van Mechelen, ofte sijne landeken, te egaleren, mits het aldaer berghachtig en enighe hooghde was. In het afvoeren oft laeden van de aerde ontrent de ...... en dertig voeten, min of meer, van en tegen onder de freyte beneven de cleyne beuke, daer staende noordwaerts, onder seekeren noorden rabbauwe appelboom, ontrent de seven à acht voeten aerde aldaer gravende, is gevonden een monument, graft ofte sepulture, rontsom gemetst met careelsteen, in forme oft

1 *De gigantibus eorumque reliquiis. Spirae, typis Bernardi Albini*, 1587, in-12°.

gedaente van eenen mensch, in der proportien van hooft, hals, schouderen, lichaem ende voeten, wesende de selve metssinghe van de selve sepulture hooge eenen voet oft onder halven voet, ende de lengde van de selve sepulture, naer gissinghe van al de geenen die alsdoen daer ommestonden en present waeren, en naer de gene van hem declarant, is groot ten minsten veertig à vijftig voeten, in welcke gemetste sepulture sy declaranten en alle de omstaenders hebben gevonden en sien liggen op tsant een gerijmte van eenen mensch, alnoch alle de lidmaeten geheel hebbende, en als in een lichaem liggende, van eene wonderbaere groote, overtreffende naer hunn duncken de lengde van twee middelbaeren menschen, soo in hoofde, hals, schouders en andere lithmaeten, tot schrik en verwonderinge van eenen iegelijcken ende van hun declaranten, die sulcx aensagen. Redenen van voorder wetenschap allegerende hy poorter comparant, dat hy, opnemende de scheenpijpe van tselve carcas of gerijmte, stellende die op de aerde, en voegende tegens sijn beenen en lichaem, quamp te excederen nyet alleenelijck sijne scheinpijpe, maer tsamen oock de voren knieschijven tot boven sijne eeghenisse, soo dat daer vuyt oogschijnelijck gespeurt en afgenomen wierd, dat het selve lichaem boven de twelf voeten moet lanck geweest hebben, terwijlen den selven declarant heeft de lenghde van sesse voeten, jae noch meerder; daer by voegende dat sekeren haesenmondt, met naeme Niclaes van Thienen, seyde, dat dit mocht, by Godt, onder correctie, wel wesen het lichaem van St. Antonis, patroon van desen dorpe; den tweeden comparant, voor nadere redenen van wetenschap allegeerde dat hy, alsdan geroepen sijnde van sijnen soone Maximiliaen, tselven kerckhof helpende leegen, mette andere werklieden, seyde: « Vader, siet het schrickelijck groot

lichaem dat hier leyt »; dat desen deponent tselven aensiende ende bemerckt hebbende met groote verwonderinge, verclaerde sijn leefsdaegen noeyent een soo groot lichaem oft gerijmpte van eenen mensch gesien gehadt te hebben, wesende ten minsten ..... à dertien voeten lanck, soo dat al de werelt seyde: dat moet eenen reuse oft grooten heer geweest hebben. Den derden repondent verclaert voor voordere wetenschap dat hy nyet alleenelijck en heeft helpen wercken tot leeginghe van tselve kerckhof, en bevonden den sepulture als voorseydt is, maer daer in oock heeft sien ligghen het grauwelijk groot lichaem, wyens gelijck hy noeyent gesien en heeft, daer by vueghende dat den meyer, eersten comparant, seyde tselve alsoo te moeten laeten ligghen. *Nec aliter nec amplius, et habita lectura persistere et signaverunt....* *Martij* 1702, *coram* Foblers, Peeters, Van Aerschot, Geens ende P. Peeters, schepenen, en waeren onderteekent: *ita testor* A. van den Panhuyssen meyer, dit is het merck van Phlips Meerdael bestaende in dusdanigh +. Isaach van Lechi, en legher stondt M. V. Straeten, secretaris.

Eodem et coram iisdem is gecompareert Guilliam de Minter, ingesetenen alhier ontrent de vijftich jaeren, gedaeght ende geedt als de voorgaende, verclaert den inhoudt van dese voors. acte, hem voorgelesen, mette waerheyt te bestaen, redenen van wetenschap allegerende dat hy ten tijde voors. present sijnde geweest, alswanneer tselve kerckhoft is geleegt, gevonden is deselve steene sepulture, gezien heeft tzelve overgroot en wonderbaer gerijmte, liggende int selve steengraft op sandt, wyens gelijck hy noeyent op veel naer gesien en heeft, als excederende menschelijcke groote, in sulcker voeghen dat hy gesien en gehoort heeft dat heer Andries, cappelaen alhier doen sijnde, nemende oock op de schein-

pijpe, en die metende tegens hem, quamp van aen sijnen voet tot aen sijne eeghenisse, wesende alsoo noch soo lanck als den heeren voors. anderen scheeinpijpe was, soo dat den voors. heere Andries seyde, ter presentie van den declarant, en veele omstaenderen: dit mocht wel eenen reuse geweest hebben, en heeft naer lecture daer by gepersisteert en dese geteekent, actum et coram ut supra. Was onderteekent Guilliam de Minter. Legher stond M. V. Straeten, secret.

Eodem die post et coram iisdem is gecompareert Jan Justens, gedaeght, geeedt als de voorgaende, out ontrent sestich jaeren: tuyght op de lecture alsvoor, de beneven attestatie alhier te bestaen mette waerheyt; redenen van wetenschap allegerende, dat hy noidt soo groote gerijmpte van eenen mensch en heeft gesien, als was liggende in de voors. sepulture, sulx dat de scheeinpijpe gemeten sijnde geweest, twee mael, oft daer ontrent, soo lanck was van de langhste manspersoonen, soo dat hy gelijck was aen eenen reuse. En heeft naer lecture daer by gepersisteert en dese geteeckent. Onder stont: dit is het merck bestaende in vyf cruyschen van Jan Justens.

Accordeert mette origineele attestatien, quod attestor,

M. V. Straeten.

Compareerde voor den onderget. notaris ende getuyghen ondergenoempt, Sr Joannes Imbrechts, out ..... jaeren, out borghere ende schepenen deser stadt ende lande van Aerschot, gebortigh in de baronnye van Rotselaer, den welcken door my not^s, ter presentie van de getuygen hieronder genompt, en meer andere, publiekelijck van woort totwoort voorgelese sijnde den teneur van de voors. scabinaele acten van den 8 Martij 1702, verclaert de selve te bestaen in lautere waerheyt; redenen van wetenschap, allegerende, dat hy het voorschreven gerijmt, ontdeckt

liggende in de steene sepulture, op het kerkhoft van Rotselaer, gemetst in gebacken careelsteen, beneffens de voors. getuygen ende meer ander, heeft sien liggen op sant, wesende hetselve carcas ofte gerijmte van eene prodigieuse langhde, en naer gissinge van lite tot lite excedeerde het postuer en lenghde van twee lange manspersoonen, want de onderste scheinpijpe, door den meyer en sher *Andries*, cappelaen aldaer, twee lange mannen en van de aerde gestelt om hoogh werd tegens hunnen broekbandt, sulx dat het selve gerijmpte met geene mindere verwonderinge als schrick van de omstaenders wierde beooght. In oirconden hebben geconsenteert inde depesche van deze acte, met gelofte van de selve te zullen hauden staen voor alle hoven en wetthen, en bereedt te wesen tgene voors. den ..... met eede te bevestigen. Actum binnen Aerschot, den 1 augusty 1702, ter presentie van sieur Cornelis van den Broeck en Sr. Eustachius van der Beecken, en meer andere getuygen. Ondert. Imbrechts, C. van den Broeck, E. van der Beken, E. van der Beken junior. Quod attestor R. J. Wets, secret.

Medegedeeld door den heer Schayes, correspondent der Academie van Brussel, volgens afschrift door hem gemaekt naer het authentieke stuk, berustende ter archieven der stad Aerschot.

CHRISTELYKE LIEFDADIGHEID.

O pronksieraed van groote waerde,
  Geschapen naer het beeld van God,
Gy, edelst schepsel op deze aerde!
  Hoe yslyk was weleer uw lot!
Gy wierd — en reeds dit enkel worden
  Perste u een vloed van tranen af;
Ondraegbre pyn wist u te omgorden
  En stortte u hulploos neêr in 't graf.

Het avondkoeltje kon de bloemen
  Verkwikken voor den morgenstond,
En 't nachtviooltje mogt zich roemen,
  Daer 't s'ochtens weêr in frischheid stond;
Maer gy, gy had geen blyde dagen,
  Geen vreugdedauw verkwikte u hert,
Uw morgenstond was louter klagen,
  Uw avond niet dan enkel smert.

Liefdadigheid werd allerwegen
  Verbannen uit der menschen kring,
En op een steile rots gestegen
  Beweende zy den sterveling.
De zee ontving haer bystre klagte,
  De woesteny gaf haer geloof,
Maer 't menschdom, dat om 't kermen lachtte,
  Bleef voor de stem dier eedle doof.

Zoo moest ze een reeks van eeuwen duchten;
  Geen vonk van hoop blonk in 't verschiet.
Wat heil! de godsdienst heelt haer zuchten,
  Daer hy zich tot haer leidsman biedt.
« Ga heen (sprak de Almagt) spreid uw gaven
  Als zonnelicht van oord tot oord!
Ga heen, ik zal uw invloed staven. »
  Zy ging, zy sprak, zy werd verhoord.

Waerom die traentjes in uwe oogen,
Daer thans uw pyn vergaet als rook?
Arm weesje, wil uw wangjes droogen!
Liefdadigheid bemint u ook.
Haer tederheid slaet vriendenblikken
Op 't ouderlooze kind ter neêr:
Arm weesje, wil voor niets meer schrikken!
Uw vader, moeder schenkt ze u weêr.

Den christen zwicht voor pest noch wonden,
Maer helpt en redt zyn lotgenoot.
Treed toe dan, by der zieken sponden,
En laef den stervende in zyn nood!
Een woord van troost dael' van uw lippen!
Een heilzaem teugje smoor de pyn!
Laet u een balsemdropje ontglippen:
Dat dropje zal u zalig zyn.

Voorby zyn nu die yzren tyden,
Die wet, die 't kind aen 's moeders borst
Ontrukte, en, ondanks 's moeders lyden,
Ter dood (ter dood!) bestemmen dorst.
Verachting hem, wiens rotsen herte
Nog doof blyft voor een jammerkreet;
Maer heil aen hem, die 's lyders smerte
Door hulpbetoon te leen'gen weet!

Thans klimt uit de ondermaensche perken
Als wierookgeur tot voor Gods troon
Een eindloos tal van liefdewerken;
Elk liefdewerk ontvangt zyn loon.
Ziet gy die kroon van diamanten
Die zich by Jesus troon bevindt?
Een seraf schreef op hare kanten:
Voor hem die 't lydend menschdom mint.

Kortryk. E. J. D'HAENE.

'S GRAVEN RAEDKAMER

VAN

VLAENDEREN,

ONDER EEN GESCHIEDKUNDIG OOGPUNT BESCHOUWD, BY HAER EERSTE TYDPERK, 1386—1409.

II.

Hier voren hebben wy ter loops eene zaek aengeroerd, die, ofschoon tot ons onderwerp niet lynregt schynende te behooren, echter met hetzelve eenigermate in verband mag worden gebragt, weshalve eene gepaste uitweiding op dit punt hier niet gansch overbodig zal voorkomen. Wy bedoelen de *graeflyke bede*, of de aenvraeg tot een subventie van geld, waeraen het den hertog grootelyks begon te mangelen, en tot welks verkryging hy ernstig scheen bekommerd; hoewel men gewoon was, in andere tyden dergelyke aenvragen gereedelyk intewilligen. Hy wist immers dat de misnoegde vlamingen, voor den opbrengst van penningen daertoe thans weinig waren genegen; dat zy ook wel voorafgaendelyk hem vertoogen zouden doen, die eene graflyke hoogheid meer tot vernedering dan tot eer konden verstrekken: want de grieven waren niet naer aller wensch hersteld. En het was overigens den prinse niet onbewust dat zyne raedkamer in Vlaenderen, aen wie hy ook andere zaken dan rechtsgedingen en leenroerigheden had aenbetrouwd, hem tot als nog die hulp niet kon toebrengen, welke hy later, en nog meer zyn opvolgers, van dezelve heeft bekomen.

Van een' anderen kant weet men, dat Jan van Bourgondie, als prins van den bloede van Frankryk, en opvolger zyns vaders, momboir geweest zynde over den koning, uit dien hoofde, het regentschap der fransche kroon op den hertog van Orleans, heviglyk betwistte: want Karel VI, uit hoofde van zyne zwakke geestvermogens was veelal onbekwaem om het roer van den staet zonder krachtdadige medehulp te bestieren. Deze langdurige, dan openlyke dan bedekte oneenigheid tusschen Burgondie en Orleans, allengs heviger geworden zynde, zoo had onze vorst eindeling een heimelyk voornemen opgevat, tot welks uitvoer verdubbeling van geld en manschap hoogst noodig was. Kon hy het eerste bekomen, waervoor hy de schatkisten der vlaemsche gemeenten best geschikt vond, dan zouden de wapenknechten uit zyne bourgondische en andere heerschappyen hem haest ter hand zyn geweest: en dit was ook, zoo wy vermeenen, ééne der staetkundige redenen, die hertog Jan, op het einde des verleden paeschjaers (february 1406), uit Frankryk binnen zyn graefschap terug had gebragt.

Doch, vooraleer hy zich op reis stelde, had hy voorzichtiglyk, door zyne kommissarissen, een vredetraktaet, of liever een' wapenstilstand, met de engelschen, ten behoeve der vlamingen, gesloten, waermede hy dezen een weinig had bedaerd, doch, op dit punt, niet te vrede gesteld. Kort nadien te Gent zynde aengekomen, zoo als wy hiervoren verhaelden, was zyne byzondere zorg geweest de gentsche schepenen en raed in zyne belangen te brengen, hetwelk hem gelukt was, niet tegenstaende de beloften van « eendrachtichede ende bystandichede » welke het gentsch magistraet reeds den anderen drie leden meermaels gedaen had.

Dit was evenwel niet voldoende genoeg om het verlangde doel te bereiken, en noch minder om de soort

van regeringloosheid, waerin Vlaenderen, zoo door 's hertogs afwezigheid als door het klein vermogen zyner Raedkamer was gedompeld, te herstellen. Veelvuldige twisten en geschillen waren tusschen de voornaemste steden en kastelenyen opgerezen, en deze voorderden, om te worden nedergelegd, hoogstdeszelfs tegenwoordigheid en persoonelyke bewerking, en hieraen voldeed hy op eene plegtige wyze.

Eene landsvergadering werd te Gent beroepen, in de groote zael van 's Gravensteen, jegen den derden paeschdag 1407 (30 maerte), alwaer, zegt Olivier van Dixmude, « so was Mijnheere grootelijcx bestoffeert met zinen rade ende van edelen ende clergie... Ende daer ontboot hy die van Brugghe ende van den Vryen... Ende hadde daer die van Ghent ende die van Ypre ooc by hem ghedaen commen. Daer so dede mijnheere wijsen heerlicke een vonnesse upt gheschil van die van Brugghe ende van den Vryen [1]... Ende mijnheere die was ooc zeere gram up de goede lieden van Ypre... — Ende die van Ghendt hadden de goeden lieden van Brugghe ende van Ypre aldus brocht in den zac... » (*l. c.* 36.)

De hertog had niet alleen op deze plegtige vergadering de vier hooge wetten van Vlaenderen ontboden, maer tevens die van de *smalle* of mindere steden, en de gedeputeerden der kastelenyen; over welkers poorterlyke twisten en verdeeldheden almede rechterlyk moest gehandeld worden.

1 Dit geschil « was ontstaen tusschen de poorters van Brugge en de vrylaten, ter oorsaecke dat de laetste, volgens het privilegie van 1322, wederom begonst hadden de wollewevery te exerceren, niet tegenstaende de ordonnancie (van verbod) aen hun dies aengaende, ten jaere 1384, gegeven. » (Custis, *Jaerb. van Brugge*, deel I, bladz. 483).

De stad Audenaerde, die den tweeden rang [1] der mindere steden in het kwartier van Gent bekleedde, was aldaer vertegenwoordigd door den eersten en tweeden schepenen met den pensionaris. Zy waren van den stedelyken raed, ter dagvaerd, afgezonden op den 29 maerte, « ten ontbiedene van ons gheduchten heere, met sine beslotene lettren, omme te anhoeren dordinanche ende dapointement, dat ons vors. gheduchte heere, metgaders den heeren van sinen edelen bloede ende de heeren van sinen rade gheordinert hadden, tusschen dien van Brugghe ende dien van den Vryen, daer de ghedeputeerde van den ghemeenen lande doe ter tijt oec ontboden waren... » (*Stads rek. van A° 1407*).

Deze vergadering duerde verscheidene dagen en was door den hertog zelf voorgezeten. Na het eindigen derzelve vervolgde onze geduchte heer de algemeene bevrediging des lands, byzonderlyk binnen de steden van Brugge en van Ypre, alwaer hy in persoone met staetkundige middelen, gepaste strengheid, en graeflyke genade, de tweedragt, die aldaer was heerschende, poogde te stillen. En hy gebood overigens de geschillen der mindere steden en kastelenyen voor zyne Raedkamer ter beslissing over te brengen, alwaer, onder anderen Audenaerde en het land van Aelst, als partyen, met een zwaerwigtig poorterlyk proces te voorschyn kwamen [2]. — « Ende aldus, zegt Olivier van Dixmude, zo vermeesterdet mijnheere alomme, ende men dede al zinen wille. Hy versochte te makene eene nieuwe munte, ende het was hem

1 De rang der steden van het gentsche kwartier in dergelyke en andere vergaderingen was als volgt : Gent, de hoofdplaets; 1° Kortryk; 2° Audenaerde; 3° Aelst; 4° Geeraerdsberge; 5° Dendermonde; naer deze, de kastelenyen en verdere landjurisdictien.

2 Zie deswege eenige byzonderheden hier agter § III.

gheassentiert [1]. Daer na versocht hy over al tghemeene land eene subventie die groot was, ende was hem gheassentiert: want niement dorster jeghen segghen, maer tghemeene was alomme qualike ghepayt. » (*l. c.* 39).

De hertog, nu gedurende een' geruimen tyd alles voorbereid hebbende om eene onvoorwaerdelyke toestemming van geldmiddelen te wege te brengen, ontbood op het einde der maend july 1407 de vier leden 's lands, op eene byzondere vergadering te Gent, alwaer hy, by zynen kanselier, deed vertoonen hoe de staetszaken in Frankryk, door de onderlinge vyandlykheden der prinsen van den bloede, wankelend waren; zoo dat zy welligt voor de welvaert en koophandel van Vlaenderen ten kwade mogten keeren, indien hy niet met kragtdadige middelen tegen eene magtige party op zyne hoede ware; derhalve verzocht hy eene subventie op het gemeene land, van honderd duizend gouden helmen, te 48 grooten het stuk [2], gesmaldeeld naer den gewoonen transport

1 De hertog verzocht niet eene nieuwe munte te maken, dit was immers een graeflyk voorrecht; maer hy begeerde de nieuwe munte te verhoogen in waerde, wat hem ingewilligd werd, en hierom moest in elke stad, door *heere ende wet* eene publicatie worden gedaen. Deze aengekondigde verhooging voorspelde verwarring en had slegten byval. Het gentsche volk vooral weigerde zich naer de nieuwe ordonnantie te schikken en werd door anderen gevolgd. In het begin van october 1407, korts na de publicatie, begon hierom te Gent eene beroerte, alwaer het « in harden quaden pointe stont..... — En aldus te Ghent ende eldre in grooten steden was weder geconsenteert bi der wette, dat de aude placken ende de nieuwe penninghen souden ghelijken prijs ende cours hebben.... » (*Stads Rekeningen van Audenaerde*). Deze verhooging der munt is slechts in het opvolgende jaer kunnen ingevoerd worden.

2 Zaman, *Exposition des trois estats de Flandres*, pag. 110.

van Vlaenderen [1]. Op deze bede namen de afgeveerdigden der vier leden een' uitstel van eenige dagen, zoo als de gewoonte was, om hierover elk aen den grooten raed hunner gemeente verslag te geven en vervolgens met derzelver toestemming of matiging weder te keeren [2].

De vrees voor een' oorlog in het naburig Frankryk, de hoop op een' beteren toestand der binnenlandsche zaken, het vooruitzicht van een bestendigen vrede met de engelschen, by wien de Vlamingen altoos in zoo groote handelsbetrekkingen hadden gestaen, en vooral de staetkundige maetregelen die de hertog had bewerkstelligd, dit alles bragt oneindig toe, dat de gevraegde geldsom

1 Men noemde voortyds, in Vlaenderen, *transport*, een jaerlyksche overslag van lasten op het geheele land, welke door den graeflyken tresorier werd ontvangen, en gesmaldeeld op alle de steden, kastelenyen, ambachten, enz. met eene fractie van elke honderd pond parisis. Den oorsprong van deze belasting vindt men by onze geschiedschryvers opgegeven, en namelyk by Zaman (*l. c.*)

2 Wy maken hier de bemerking dat op deze vergadering slechts de vier leden waren ontboden, en niet de geestelykheid en ridderschap. Dit verstaet zich aldus: wanneer er destyds handeling van zaken was, die de groote belangen des lands betroffen, 't zy opzichtlyk gemeene privilegien en verdeeldheden van hooge schependommen, 't zy over staetkundige geschillen van het inwendige, of met vremde vorsten enz., deed de prins met beslotene brieven, gewoonelyk de drie standen van het maetschappelyk lichaem (*les trois états*) dagvaerden, om, op een' bepaelden tyd by hem in zynen raed te verschynen. Alzoo gebeurde het in de landsvergadering van 30 maerte, hier boven verhaeld, alwaer de clergie, de edelen en de vier leden samen aldan *met de mindere bevoorrechte communen*, elk door zyne afgeveerdigden, werden vertegenwoordigd. Dit zelfde gold niet voor de enkele aenvraeg eener subventie, van welke de twee eerste standen vry waren. In later tyd zyn hierin veranderingen gekomen, waerover wy verzenden tot Zaman's meergemelde werk, en ook tot de *Histoire des états-généraux* van wylen den heer Raepsaet.

zonder matiging zou worden ingewilligd: maer, zegt de rondborstige Olivier, « tghemeene was alomme qualike ghepayt. »

Intusschen waren deze afgeveerdigden naeuwlyks uit de hoofdstad vertrokken, of de hertog gebood zynen ontvanger en tresorier van Vlaenderen eene gereede geldleening te vragen aen alle de steden en kastelenyen van Vlaenderen, in vermindering van de verzochte subventie. Deze onverwagte aenvraeg veroorzaekte overal eene onaengename beweging. De groote raden der smalle steden, bestaende uit de heeren der wet met de gewoone raedslieden, de notabele poorters, de dekens en officieren der neeringen, vergaderden onverwyld, om op deze geldleening te beraedslagen: trouwens weigeren dorst men niet, en eene spoedige opbrengst werd by velen voor onmogelyk geacht.

Ten gevolge eener dergelyke beraedslaging, werden twee heeren uit de wethouderschap van Audenaerde op den 6en augusti naer Gent afgezonden, « omme met scepenen van der kuere advis ende raet te hebbene op zeker versouc, dat ons gheduchts heeren tresorier ende ontfangher van Vlaendren, bi virtute van lettren van gheloeve, ghedaen hadde an de stede van Audenaerde, omme eene preste van twee hondert noblen (720 ℔. par.) die af te slane van der eersten subvencien, die tvorseide lant onsen vors. gheduchten heere consenteren zoude. Waer op scepenen van Ghent verandwordden, dat de leden van den ghemeenen lande hadden dach te Ghent swoensdachs naerscommende (10 augusti), omme onsen vorseiden ghed. heere andworde te ghevene op zijn versouc van der subvencien; dwelke die van Audenaerde ende alle andre steden, onder hemlieden gheset, weten souden. Ende begherden sy dan yet, sy ne souden hemlieden in gheenen ghebreke sijn. » (*Stads Rek. van Auden.*)

s'Woensdags op den 10^{en} derzelfde maend, kwamen de gedeputeerden der vier leden voor den hertog, en gaven hem een toestemmend antwoord over zyne bede van 100,000 helmen. Doch ten aenzien der voorloopige geldleeninge, schynt het, dat dezelve alsdan zeer ootmoedelyk is geweigerd. « Ende als dit ghedaen was, zegt Olivier van Dixmude (bl. 39) so voer mijnheere te Vranckrijcke waert, ende liet mervrauwe te Gent omme tlant te berechtene » (te bestieren). En dit was noodig, want 's Graven Raedkamer moest nog menigwerf door de vorstelyke tegenwoordigheid worden ondersteund.

Middelerwyl bleef 's hertogs schatkist luttel voorzien. Het smaldeelen en inzamelen der penningen van de toegestane subventie had een' traegzamen gang. De gewone belasting van den transport; de tolgelden; de heerlyke boeten; de jaerlyksche penningen van den afkoop der accynsen, die de prins ontving van zyne bevoorrechte steden, enz.; dit alles was voor het oogenblik niet toereikend. Eenige bedekte exactien waren mislukt, en hadden, te Gent en te Brugge, een begin van oproer doen ontstaen. De inkomsten der graeflyke domeinen versmolten zich mede in de kosten zyner hofhouding en zyner bezoldigde wapenknegten in Frankryk. En, by al deze wederwaerdigheden, smeedde hy heimelyk een groot ontwerp, dat niet zonder gereed geld, en vermoedelyk niet zonder zware gevolgen met zich te sleepen, kon uitgevoerd worden.

In dien onaengenamen toestand kwam de hulp van mevrouw van Bourgondie zeer voordeelig te stade. Zy ontbood gedeputeerden uit de wetten van alle de steden en kastelenyen, wien zy, in persoon elk afzonderlyk de aenvraeg deed tot eene geldleening, om gewigtige en dringende redenen, welke zy niet openbaerde, en wier strekking zy wellicht zelve niet grondig kende. Twee der zeven schepenen van Audenaerde werden den 27 sep-

tember naer Gent afgezonden, « bi ordinanchen van scepenen ende raet van der stede, ten ontbiedene van onser gheduchter vrouwen, mire vrouwen van Bourgondien, die begherde in den name van onsen gheduchten heere, ende *omme zekere groete noetsinne* [1], an de stede van Audenaerde geleent te hebbene de somme van viij° croenen (1600 ₶ par.), op ende in minderinghe van haren taxe van der subvencien, die ons vors. gheduchten heere gheconsentert was. Waer op de vorseide ghedeputerde haer vertrec namen thuus, omme de goede lieden te ghevene te kennen de begherte van onser vors. gheduchter vrouwen, ende ten derden daghe te commene verandworden.... » (*Stads Rek. van Audenaerde*).

Zoodra deze twee goede lieden van de wet te Audenaerde waren terug gekeerd, werd in aller yl de groote raed, ter halle, byeen geroepen, om op dit verzoek te beraedslagen. 'S anderdaegs zond men boden te peerde aen de wetten der naburige smalle steden, ten einde derzelver meening te vernemen en gezaemderhand het antwoord aen de hertogin over te brengen. Deze maetregel van verstandhouding intusschen vertraegde het besluit dat moest worden genomen; weshalve de Audenaerdsche deputatie, op 30 september, weder naer Gent keerde, « omme an onser gheduchter vrouwen te versouckene den dach, die hare ghestelt was, te continuerne tote den vijfsten dach in octobre, als dandre steden van Vlaendren oec verandworden souden op ghelijc versouc van preste. Twelc also gheconsenteert was... (*Ibid.*) ».

Ten gestelden dage bevonden zich de afgeveerdigden van alle de vlaemsche steden by mevrouw van Bour-

1 *Nootsinne*, dit woord vindt men niet by KILIAEN (*Ed. van* 1620). *Groote noetsinne* beteekent hier: *eene zaek van groot aenbelang*.

gondie in s'Gravensteen, alwaer zy, omringd van hare raedslieden, aen elk wederom een byzonder gehoor gaf. Die van Audenaerde waren gelast « hare (aen haer) andworde te ghevene op haer versouc van den vorseiden preste van viij^{c} croonen. Ende was Hare gheconsenteert dat men Hare gherne leenen soude deene heelt van harer porcie ende taxe van der subvencien vorseit, die hemlieden ghebueren soude, ende ghetaxeert bi den ghene diet behoerde te taxerene; ende dander heelt binnen den andren jare ten paymente alsoet gheordinert was. Waer in onse vorseide gheduchte vrouwe ende ons heeren rade grootelijc ende wel ghepayt waren, want si ons groetelijc bedancte.... ute ghesijn iij daghen, enz. » (*Ibid*).

Een dergelyk antwoord werd ook door het grootste deel van de andere gedeputeerden gegeven. Men stond eene leening toe van omtrent de helft des vermoedelyken aendeels in de generale subventie, hetwelk eene som uitmaekte van 40,000 gouden helmen [1] op de 100,000, die den hertog door de vier leden reeds waren toegestaen, en slechts, na verloop van eenigen tyd, konden ingezameld worden. — Op deze wyze betaelde de stad Audenaerde vyf honderd kroonen (1000 ₶ par.) in de plaets van acht honderd, die eerst waren gevraegd. De andere steden betaelden insgelyks elk na evenredigheid van haer vermogen; doch verscheidene derzelve waren genoodzaekt tot eene opligting van renten, om spoedig aen de vorstelyke begeerte te voldoen.

Terwyl men aldus in Vlaenderen alle middelen bewerkstelligde om de schatkist des hertogs van het noodige te voorzien, was deze in Frankryk, alwaer de rykszaken zynen krygs- en staetzuchtigen geest onophoudelyk bezig hielden. En, door de tusschenkomst van eenige

1 ZAMAN, l. c., pag. 110.

der fransche prinsen van den bloede, had die vorst zich met Orleans, 's konings broeder, baerblykelyk verzoend, na eene wederzydsche vyandigheid van meer dan drie jaren [1].

═

Eensklaps, op het einde van november 1407, werd alom in alle de steden van Vlaenderen de tyding verspreid dat de hertog Lodewyk van Orleans, regent der kroone van Frankryk, verraderlyk was vermoord, in eene der straten van Parys, 's avonds op den feestdag van St-Clemens (23 november 1407).

Latere tydingen deden de achterdocht ontstaen, dat deze moord van wege mynheer van Bourgondie zou bewerkt en gepleegd zyn geweest; en welhaest aerzelde men niet meer, die boosaerdige lafheid onzen prins werkelyk toe te schryven. Zyn spoedige vlucht naer zyne erflanden had deswege allen twyfel weg genomen.

Gelyk dergelyke maren gewoonelyk met het byvoegen van gevaervolle omstandigheden verhaeld worden, zoo hadden deze niet weinig toegebragt om eene groote verslagenheid by de vryheidminnende Vlamingen te doen ontstaen, vooral in eenige versterkte steden, die met Frankryk in dagelyksche betrekking stonden. Weldra was men op wederstand bedacht tegen een' vermoedelyke wraekneming en gewapenden inval. De *Engienen* der vestingen werden naeuwkeurig onderzocht; het arsenael der donderbussen, voetbogen en andere krygstuigen geopend; de gebuerlyke kapiteinen ontvouwden de naemrollen der goede lieden van de wyk die, gestokt en geharnascht, veerdig moesten wezen; men verdubbelde de aweeten (*guets*); de wakers op de hooge ves-

1 Mezeray, De Barante.

tingtorens lieten alle uer des nachts het geklank hunner trompetten hooren; byna dagelyks riep de klok van den halletoren bailliu, schepenen en raed by elkander, om tydingen in te wachten, en op middelen te beramen; terwyl sommige goede lieden van de neeringen zich lieten belasten met donderbuspoeder en voetboogsgeschut in voorraed te maken; want elk poorter, elk inwonende was krygsman ter verdediging zyner vaderlyke haerdstede.

Aldus hadden eenige vlaemsche sterkten zich op hoede gesteld, wanneer in de eerste dagen van december, de hertog, als een' vlugteling, uit Frankryk te Ryssel aenkwam. — Onverwyld deed hy by zich ontbieden « zine drie steden ende tvrye, ende vele ruddren ende cnapen uut Vlaendre. Daer so dede hy tooghen, dat een dustaen fait ghedaen was te Parijs, twelke hem lief was, omme de blame ende de scande die de hertoghe van Orlyens dickent der crone ghedaen hadde. Daer so dede hy tooghen acht of neghen pointen, die hy (te w. Orleans) ghedaen hadde, die al te ontamelic waren; maer die ne wilde hy niet gheven te kennene, voor hy quame by den coninc. Daer bat hy zinen lande dat zy ghewilleke hem te goede wilden werden, als hijs te doene zal hebben. Tland verandwordde ghemeenelike dat zijt gherne doen souden, up elken wie Hem ofte der crone eenighe scande doen wilde ofte scade. Aldus so was de andworde van den lande..... [1]. »

1 Olivier van Dixmude, l. c. 40. — Monstrelet, (*Chron.* liv. 1, chap. 38), en andere schryvers na hem, zeggen dat de hertog, te Ryssel, de edelen, geestelyken en heeren van zynen raed by zich had ontboden, om hun over de geheime oorzaek dezer moord kennis te geven, van welken hy grootelyks getroost werd; dat hy vervolgens naer Gent vertrok, alwaer hy de drie staten 's lands deed vergaderen om insgelyks hier over te handelen, derzelver hulp in te roepen enz., enz. Indien de vorst alsdan te Gent eene

Deze gewigtige gebeurtenis, waervan de gevolgen voor Frankryk en ook voor Vlaenderen onberekenbaer waren, op welke de hertog toch eerlang scheen te zullen zegepralen; zyne daer op volgende wapenrusting en heirvaert tegen de Luikenaren, in september 1408; de strenge maetregels die hy tegen deze ongelukkige overwonnelingen nam, dit alles had allengs de hitsige gemoederen der Vlamingen tot bedaren gebragt. « Ende weet, zegt Olivier, dat Vlaendre zeere subject was mijnen Heere ende meer dant noyt prince was (*l. c.* 49). » — En van dan af begon hy zyn graeflyk gezag hooger te verheffen, het land met herhaelde subventien en vermeerdering van belastingen te bezwaren; terwyl de inwoners van Parys dien vorst, alsnu regent der Fransche kroon, voor hunnen beschermengel aenzagen, die hen van de bovenmatige geldschattingen ging vrymaken, welke de hertog van Orleans hun willekeurig had opgeleid.

Tot dus verre gaven wy een verhael van omstandigheden, die oppervlakkiglyk zouden kunnen voorkomen als eene afdwaling van ons onderwerp; en echter behooren dezelve tot de geschiedkundige ontwikkeling der nieuwe Raedkamer in Vlaenderen, en moeten, tot meerdere opklaring, daermede gepaerd gaen.

vergadering heeft gehouden (waer aen wy twyfelen), zoo is het niet van de *drie staten* geweest, maer wel van de *vier leden*, welke samen één dezer drie staten uitmaekten, wezende de *derde* in rang, schoon de *eerste* in onderstand met den zenuw des oorlogs of het geld. — Liever gelooven wy den vlaming Olivier van Dixmude, die slechts van ééne vergadering spreekt, te Ryssel gehouden, met uitlating der Clergie of hooge geestelykheid. Want bezwaerlyk zou hertog Jan, by deze, over een verraderlyken moord dien grooten troost hebben bekomen, welken hy vond by den franciskaner monnik meester Jehan Petit, zyn' verdediger en advocaet in deze zake.

Uit het bovenverhaelde zal men ligtelyk hebben opgemaekt dat de inrichting dier kamer, wier wettelyke bevoegdheid men in sommige zaken nog betwistte, en die ook voor eene inbreuk op verscheidene privilegien werd gehouden, tot alsdan de vorstelyke tegenwoordigheid in andere zaken dan gewone rechtsgedingen schier niet kon missen; en dat die raedkamer, na gelang der hoogere fortuin van den prins, samen met hem in heerlykheid en gezag moest opklimmen. Trouwens, in lateren tyd was zyne tegenwoordigheid veelal niet meer noodig, zoo om subventien te bekomen, als om andere aengelegenheden, schoon dit punt meer dan eenmael, onder het gemeen, oorzaek gaf tot wederspannige bewegingen.

Gedurende den tyd dat hertog Jan in de hoofdstad van Frankryk een aenhoudend verblyf hielt, alwaer de openlyke oneenigheden op den moord van Orleans gevolgd, veler gemoederen nog ontrustte, was mevrouw van Bourgondie met hare kinderen altoos te Gent gebleven. Hare hofhouding was statig, doch zonder ydele verkwisting. Hare tegenwoordigheid, zoo aengenaem in de vergadering des raeds, toen er over staetszaken werd gehandeld, toen de deputatien der vlaemsche gemeenten by haer waren ontboden, had niet weinig toegebragt om hare autoriteit met eene schitterende hoogagting te doen gepaerd gaen; want onze voorouders, die op hunne vrydommen en onafhankelyke gebruiken zoo hoog een' prys stelden, waren, even als ten huidigen dage, niet ongevoelig by het genot eener vredelievende en gematigde regering, zoo als deze vorstin, met hulp harer raedslieden, toen handhaefde.

In het begin van juny 1409, weinige maenden na de plegtige verzoening tusschen Bourgondie en Orleans, in de cathedrale kerk van Chartres, kwam de hertog, thans de

vermogendste prins van Frankryk, binnen Vlaenderen, met een klein gevolg [1]. Hy begaf zich naer Brussel ter huwelyksfeest van zynen broeder Antonius, hertog van Brabant, alwaer de geheele bourgondische familie vergaderde. Tydens dit feest, schynt er besloten te zyn geweest dat de hertogin eerstdaegs de hoofdstad van Vlaenderen zou verlaten, om weder hare hofhouding te Dijon te vestigen; en dit besluit toefde niet lang in de uitvoering. « Bin dezen, zegt OLIVIER, zo was mijn vrauwe van Bourgoingen ghevoert van uuter stede van Ghendt, daer zoe residencie plach te houden, in Bourgondien; twelke an menighen in Vlaendere zeere verwonderde ende niement ne wiste waeromme » (bladz. 48). Indien men echter dit tweejarig verblyf, te Gent, niet uitsluitelyk als een staetkundig middel wilde beschouwen, door t'welk de hertog had gepoogd zyn land in ruste te houden, subventien te bekomen, en het vaek miskende gezag zyner raedkamer te doen eerbiedigen, zoo mag men de oorzaek daervan zoeken in eene der veelvuldige beweegredenen, die tot den moord van Orleans hadden bygedragen [2], schoon wy zulks bezwaerlyk zouden aennemen.

Zoo lang het vorstelyk huisgezin van Bourgondie te Gent residentie hielt, en mevrouw, namens den hertog,

1 Hy vernachtte te Audenaerde, den 11 july, en vertrok 's anderendaegs over Geeraerdsberge naer Brussel (*Stads Rekening van Audenaerde*). Hy keerde vervolgens door Gent te rug naer Frankryk.

2 Ce ne fut pas l'ambition seule qui attisa la haine de Jean *sans peur* contre son rival. Le duc d'Orléans joignoit aux pratiques de la devotion le libertinage le plus effréné, se vantoit hautement des faveurs de plusieurs dames de la cour, et nommoit parmi ses maîtresses la duchesse de Bourgogne, qui néanmoins étoit renommée pour sa sagesse. Ces propos indiscrets hâtèrent encore sa perte. (OUDEGHERST, *Annal.* II, 626 note 3 de LESBROUSSART).

het oppergezag uitoefende, was het geene dringende noodzakelykheid dat eene ordonnancie ter hervorming of volmaking der graeflyke raedkamer wierd afgekondigd. Dezelve was immers, volgens oud gebruik, by de residentie geplaetst, en de prins wyzigde, vermeerderde, verbeterde deze instelling, willekeurig, na gelang der omstandigheden. Er bestond daeromtrent geene andere gedecreteerde instructie of organiek reglement dan dat van 1385, hetwelk nu ontoereikend begon te worden.

Daer thans het graeflyke hof dadelyk van de raedkamer in Vlaenderen werd afgescheiden, zoo was de vorst allezins verpligt de jurisdictie, de magt en attributien, welke deze kamer moest uitoefenen, meer uitdrukkelyk vast te stellen, het personeel te regelen, de verscheidene bedieningen, pligten enz. duidelyk te bepalen, en alles dermate in schrift aen te teekenen, dat er in toekomenden tyd geene conflicten tusschen dit collegie van raedsheeren en de schepenlyke banken der drie groote steden meer mogten opryzen [1].

Dan, eene nieuwe en uitgebreide instructie toefde niet lang, na het vertrek van mevrouw van Bourgondie, aen die noodwendigheid te voldoen. Zy verscheen

1 Wy kunnen geenzins, zonder nadere bewyzen, voor waerheid houden hetgeen Jacob Meyer en de Kronyke van Vlaenderen mededeelen, sprekende over de raedkamer te Gent geplaetst, in 1409; namelyk dat « de gentenaren den voorzitter van den nieuwen raed in ballingschap hadden gezonden; waer over den koning van Vrankryk eenige deurwaerders naer Gend zond, om het magistraet te sommeren tot hunne verantwoordinge voor de rechtsbank (parlement) van Parys. Doch dat deze amptenaers wierden ofte in de wallen van de stad ofte in de Schelde gesmeten en versmagt...... Dat de gentenaers die langduerige processen hateden, om dat zy zeer dikwils bybrochten den ondergang van verscheyde eerlyke en ryke geslachten, met wiens goederen *alleen de regters* verrykt wierden.... enz. » (*Kron. van Vlaend.*, II, bl. 158, Brugge, in-f°.)

gedagteekend van Douai, den 17 augusty 1409, bekleed met het handteeken van den hertog en uitvoerig verklaerd by eene ordonnancie van denzelfden datum. Deze ordonnantie is slechts eene woordelyke herhaling dergene, die hertog Philips *de Stoute* had gegeven te Parys, in february 1385 [1]; behalve de aenduiding eener vaste residentie te Gent, waer de werkingen der kamer reeds twee jaren een' aenvang hadden genomen.

Aldus begon deze staetkundige en rechterlyke inrichting eerstmael op zichzelven, namens den souvereinen heer en prins, sententien uit te spreken, provisien te geven, ordonnantien en mandementen af te kondigen, eene uitvoerige magt in sommige zaken te handhaven, enz. welk alles by de nieuwe instructie haer was toegevoegd. Eene zekere en te voren onbekende eenvormigheid in de staetsregeling van Vlaenderen, alsmede eene meer naeuwkeurige bewaring van elks privilegien en gewettigde gebruiken waren daervan de onmiskenbare gevolgen, na dit eerste tydperk der raedkamer, en die in gewoone tyden op de openbare rust een' heilzamen invloed hadden.

Tot dus verre spraken wy nog niet van de persoonen, die eertyds met het eerambt van raedslieden by de kamer waren belast, om dat wy niet zoo volledig als wy gewenscht hadden er kunnen over handelen. Wy bepalen ons dan met het volgende aen te halen:

Na den inhoud der instructie van 1385 waren er voor de raedkamer te Ryssel slechts twee bestendige raedsheeren uit rechtsgeleerden samen gesteld, benevens een' voorzitter en de noodige mindere bedienden. Te Audenaerde in 1405 schynt zy ook niet talryker in leden te

1 Deze beide documenten, alsmede eene derde ordonnantie en instructie in 145 artikels, gegeven door keizer Karel V, ten jare 1522, kan men nazien in het eerste plakaetboek van Vlaenderen.

zyn geweest, zoo als blykt by eene graeflyke ordonnantie aldaer afgekondigd, den 9 mei 1407, in de tegenwoordigheid van meester *Eulaert des Abeaux* (Vanden Abeele) en meester *Daniel Allaerts*, beide raedslieden 's hertogs [1], die hun verblyf hielden in het Bourgondisch kasteel, en met andere bedienden eenige byzondere voorrechten van de stad mogten genieten. Doch er verdient opgemerkt te worden, dat dit nieuwe gerechtshof veelal werd bezocht door sommige *niet verblyvende* raedslieden 's hertogs, ter medehulp der twee eersten, als namelyk meester *Diederick Gherbode*, meester *Roeland van Moerkerke*, meester *Hendrik Goethals*, M[ter] *Simon van Formelis*, en anderen [2]. De heer *Vande Zype*, gouverneur van Ryssel en tevens aldaer president van den raed, schynt ook dien zelfden eerepost te Audenaerde te hebben bediend. — De kamer, later te Gent zynde overgebragt, zoo is het getal der permanente raedsheeren zekerlyk ook vermeerderd geworden. VAERNEWYCK zegt dat « in 1409, aldaer maer vijf heeren van den raede waren, te wetene meester *Daneel Allaerts* (president?) meester *Jan Doret*, M[r] *Joos Steelandt*, M[r] *Goossin Lesauvage* en M[r] *Gillis vander Woestene*, maer hertoghe Philips, vervolgt de schryver, stelder naerdien noch viere daer toe.... [3]. »

Schoon hertog Jan aen zynen raed in Vlaenderen nu eene soort van ondersouvereiniteit had toevertrouwd, welke gewisselyk met eene ontzagverwekkende waerdigheid moest gepaerd gaen, bleef er echter nog iets aen deze waerdigheid te wenschen over: en dit was het bezit van een' eigen zegel, *sigillum proprium*, die tot de kamer als tot een collectief lichaem behoorde. Men weet dat in die tyden een dergelyk zegel en tegenzegel

1 Eerste plakaetboek van Vlaenderen, bladzyde 222.
2 Stads-rekening van Audenaerde, 1409.
3 Historie van Belgis, Gent, 1574, folio 128.

het onderscheidingsteeken was van een groot voorrecht, waerdoor vele vorstelyke instellingen hoofdzakelyk werden gekenmerkt. Het gebruik dier zegelen aen de schependommen van bevoorrechte steden, aen kastelenyen, vrye neeringen, enz. ontnemen, was dezelven of gansch vernietigen of ten minste, voor een' tyd, grootelyks straffen en vernederen. Dit waren immers de blykbaerste bewyzen door welke doorgaends eene gewettigde opperhoofdigheid in hare openbare akten heerlyk werd onderscheiden en gehoorzaemd [1].

Ten tyde dat graef Lodewijk van Male zyne reizende audientie of gerechtskamer hielt, alwaer stedelyke en poorterlyke geschillen sommierelyk werden gevonnist, was die kamer meestal door hem zelven voorgezeten, en de sententien waren met den graeflyken zegel bekragtigd. Zie hier de gewone formule:

« Wy Lodewijc grave van Vlaendre.... doen te wetene allen lieden dat van den ghescille, dat was hangende voor ons in onse audiencie, tusschen enz. — Wy hebben upt voorseide ghescil ghetermineert ende ghewijst in deser manieren.... Ende aldus wijsen wy te houden teeuweliken daghen.... In orcontscepe hebben wy dese lettren beseghelt met onsen seghele. Ghegheven te Ghendt den, enz. int jaer ons heeren dusentich drie hondert vive ende

1 Aug. Thierry in zyne voortreffelyk werk: *Lettres sur l'Histoire de France,* handelende over den opstand der poorters van Rheims, tegen hunnen heer en aertsbisschop, waerna eene koninglyke doch vernederende bemiddeling volgde, zegt: « L'archevêque, avant toute autre discussion devant les commissaires mediateurs, commença par contester aux bourgeois de Rheims le droit d'avoir un sceau: ce qui revenait à leur refuser tout droit de jurisdiction et toute existance legale, comme association politique. » (an. 1235). De commissarissen, ter bemiddeling benoemd, durfden hier over niets beslissen, uit vrees voor eenen nieuwen oproer. (Lettre XXI).

tsestich (1365) (*Archief van Audenaerde*). Indien men zich aen dien « sommieren wijsdomme » niet wilde onderwerpen, spanden dikmaels partyen een nieuw proces in, voor de *hoofd*-schepenen van het kwartier, of men nam ook wel zyn' toevlugt naer het parlement van Parys, hetwelk altoos groote kosten met zich sleepte. Na de Bourgondische instelling der zittende raedkamer werden aldaer de sententien uitgesproken en andere openbare akten afgedaen, in de afwezigheid van den prins, die gewoonlyk zynen kanselier met den graeflyken zegel by zich had; dus moest men deze schriften uitvoerig maken met de byzondere zegelen der aenwezende raedsheeren. Dit gebruik werd nogmaels vernieuwd by art. 2 der instructie van 1409 alwaer voorgeschreven staet, dat de raedslieden in hunne mandementen enz. zich zullen blyven bedienen elk van zyn' eigen' zegel, zoo als het te voren bestond.

Philips *de Goede*, doelmatige verbeteringen op het bewind des lands hebbende ingevoerd, was ook de eerste vorst, die zynen raed in Vlaenderen met een' grooten kamer-zegel begiftigde. Hier mede had hy zekerlyk ten doel deze instelling nog meer te verheerlyken, en mogelyk eene soort van schynbare verantwoordelykheid der raedslieden weg te nemen, wier zegels de sententien enz. bekleedden. In welk jaer deze begiftiging gebeurd zy, weten wy niet juist; doch wy kunnen hierover het volgende aenvoeren.

Vóór den tyd dat Philips te rade was geworden zyne graeflyke raedkamer uit het midden der Gentenaren naer het kasteel van Kortryk over te brengen (november 1439), schynt dezelve nog geen' byzonderen zegel te hebben gehad. Een civiel vonnis van dien raed, van 1437, berustende op het archief van Audenaerde, levert hiervan een bewys op, eindigende in deze vorme: « In orcontscepe

van welken dinghen wy dese onse lettren hebben ghedaen zeghelen met drie van onse zeghelen over ons allen. Ghegheven te Ghent » enz.

Deze verplaetsing was nu den inwoners van Gent allezins onaengenaem, « die zeere mespayt waren, » zegt Olivier; zoo dat de hertog op derzelver aendringend verzoek zyne kamer van rade, in 't begin van 1441, weder te rug deed keeren naer de hoofdstad [1]. Eene andere sententie, op het zelfde archief bewaerd, gedagteekend van september 1441, draegt nu den kamerzegel en tegenzegel « onder uuthanghende met steerten van parchemine. » Het is derhalve binnen deze korte tusschenruimte dat die zegelen eerstmael zullen gebruikt zyn geweest; wellicht ten tyde dat de kamer te Kortryk was, alwaer, volgens Vaernewyk, hertog Philips de officiers vernieuwd had, en tevens eene gebrekkige zoo niet eene weinig voegzame wyze van bezoldiging in treffelyke pensioenen had veranderd (*l. c.*).

De laetstgenoemde sententie is eigenlyk niet gedagteekend uit Gent, maer « tsente Claren over Schelde nevens Ghend, » namelyk op Gentbrugge. Zou misschien Philips *de Goede* nog eenig wantrouwen op de Gentenaren hebben behouden, daer hy nu zynen raed had geboden, niet in s'Gravensteen, aen den boord der Leye, maer in 't hof te *sente Claren* over schelde, de openbare audientie te vestigen [2]?

1 Mr G. V. C. *Jaerboeken van Kortryk* op de jaren 1439—1441. Dit werd gedaen, zegt de agtingswaerdige schryver « niet tegenstaende dat die van Kortryk en de Waelschvlaendersche poogden den raed te Kortryk te houden, om met hunne zaeken naer Gend niet te moeten trekken. »

2 Het hof te sente Claren, volgens Diericx, was een gasthuis, staende op Gentbrugge, nevens de abtdy der ryke Claren en aen dit gesticht toebehoorende. (*Mémoire sur la ville de Gand,* II,

Deze kamerzegel, die zeer langen tyd bestaen heeft, verbeeldt het wapen van Vlaenderen, bekroond met het glinsterend vueryzer (een schakel der keten van het Gulden vlies-orde), boven welk eene fransche lelie prykt. Aen beide zyden des wapens ontwaert men een' geknoopten stok. — Het randschrift is:

Sigillū camere cōsilii Flandrie.

De tegenzegel draegt slechts dit zelfde vueryzer met de lelie, en heeft voor randschrift:

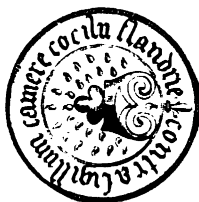
Contra sigillū camere consilii Flandrie.

Olivier de Wree of Vredius, in zyne *Sigilla comitum Flandriæ*, pag. 120, deelt ons een fraei afbeeldsel dier zegels mede, welke later ook wel door onze vorsten zyn gebezigd geweest, tot het bekragtigen hunner letteren van octroye, enz. in de absentie van hun' eigen zegel; waervan men ook, in zyn werk, voorbeelden ontmoet.

Hier eindigt de taek, welke het doel onzer nasporingen was. Wy erkennen al het gebrekkige, waer mede wy dit belangryk onderwerp hebben voorgedragen, daer wy ons luttel bevoegd achten over zaken en omstandigheden te handelen, in welke rechtskunde en geschiedenis elkander de hand moeten leenen. Om deze reden bieden wy dit opstel slechts aen, als eene bydrage, als eene ruwe bouwstof uit echte schriften ontleend, ten nutte van den geleerden, die eenmael zich zoude onledig houden met het vervaerdigen eener volledige verhandeling over die rechterlyke instelling, welke zoo langen tyd de agting en eerbied onzer vaderen heeft weggedragen.

pag. 470). De byzonderheid dat de raed van Vlaenderen aldaer in 1441 gevestigd was, schynt den gentschen schryver niet bekend te zyn geweest.

sigillum camere concilu flandrie

contra sigillum camere cocilu flandrie

Ten slotte laten wy, by wyze van aenhangsel, hier eenige oorspronkelyke byzonderheden volgen, die, zoowel van de openbare gebruiken der oude Vlamingen, als omtrent het gerechtelyk behandelen van gewigtige zaken onder hen, eene kleine schets zullen opleveren.

III.

BYLAGE.

Mogelyk zal een gestrenge lezer eenigen twyfel hebben opgevat ten aenzien van verscheidene rechtsgebruiken in het eerste paragraef aengehaeld, en aldaer te oppervlakkig behandeld. Daerom laten wy hier eenige uittreksels volgen, uit de stads rekeninge van Audenaerde, beginnende den 1en february 1406 en eindigende op gelyken datum van 1407 (*kapit. van rydingen*). Voorloopig, en tot meerdere verstaenbaerheid, geven wy eerst eene korte uitlegging van de zaek waer over er questie is.

De stad Audenaerde, ter vergelding van hare trouw en bewezene diensten, tydens den opstand der gentschen, tegen graef Lodewyk van Male, was van dien vorst begiftigd geworden met eene privilegie, gedagteekend van Doornyk in de maend van december 1385, dus op het laetste van s' vorsten leeftyd.

By deze privilegie was haer toegestaen de uitsluitelyke kennis en het berecht of de judicatuer van alle civile en criminele zaken op de Audenaerdsche poorters, die zich ter woon zouden nederzetten in eene bepaelde uitgestrektheid van het land van Aelst, dat aen de stadswallen van Audenaerde op den rechten oever der Schelde was

palende. Dit gaf den poorters een' vrydom even als of zy in de kastelenye dier stad hadden gewoond; en dit was wezendlyk een groot voordeel. De wethouders van het land van Aelst en vooral de schepenen van Geeraertsberge (welke nabyliggende stad, in die streek, de poorterlyke jurisdictie te voren alleen had uitgeoefend), konden bezwaerlyk deze nieuwigheyd dulden, en beschouwden dezelve als een onrecht gedaen aen hunne oude privilegien. Van daer herhaelde twisten, herhaelde rechtsgedingen tusschen deze beide wethouderschappen, die wederzydsch, hardnekkig, hare voorrechten wilden blyven bewaren.

De onderhavige zaek betreft, boven andere schendingen dier bedoelde privilegie, de heffing van het beste hoofd (*meilleur cattel*), dat de bailliu van Hoorebeke (een der prochien van het land van Aelst, liggende binnen de nieuw bevoorrechte palen), bad gedaen in het huis van een' overleden Audenaerschen poorter. De schuld van dit beste hoofd was een vernederend teeken van oude dienstbaerheid, waervan alle persoonen, die door schepenen van graeflyke steden, als poorters, waren aengenomen en geboekt, gansch vry waren. Het recht dier heffing sleepte andere rechten na zich; en nimmer wilde eene vrye poortery of burgerschap dergelyke schande op hare leden gedoogen, als voor niemand *te wette noch te rechte* staende dan *voor de wet hunner poort*.

Deze zaek was eerst ingesteld voor heere ende wet van Audenaerde, tusschen de benadeeligde party en den bailliu der opgenoemde prochie, als *beste-hoofdheffer*. Schepenen hierin geen bevoegd vonnis konnende geven, overmits dit lynregt de stedelyke privilegien aenkleefde, wendden zich by die van der keure te Gent, om over het pleitgeding een *hoofdvonnis* te bekomen. Ondertusschen hadden de hoogere wetten van het land van Aelst de party

genomen van den bailliu van Hoorebeke; en schepenen van Audenaerde toonden zich voorstaenders van *Jan Lodins*, hunnen benadeeligden poorter, dien zy, wat het ook kosten mogte, moesten beschermen en, met hem, de voordeelen hunner privilegie doen behouden. Die van Aelst, nu de rechterlyke bevoegdheid van schepenen van der keure niet meer willende erkennen, bragten, ondanks Audenaerde en Gent, de zaek, als eisschers, voor s'Graven raedkamer.

Den 13en april 1407, na paesschen. — Vier schepenen, vier raden, drie notabele poorters, de pensionaris en de greffier van Audenaerde; — twee gezworen wethouders van Pamele [1], met twee hunner raden, drie notabelen, de klerk en de knape vertrekken samen te peerde naer Gent, met achttien goede lieden uit de neeringen, te voet, allen voorafgegaen door den stedelyken messagier, heerlyk uitgedoscht en ook te peerde gezeten, (te samen een-en-veertig persoonen, zonder de dienstboden).

« Welke persoenen alle waren daertoe gheordineert, bi schepenen, bi den rade ende den notablen, alle ghegoet in 't lant van Aelst, ende bi al den ghemeenen neeringhen, omme te treckene te Ghent an scepenen van der kuere, ende daer notabelijcke te versouckene twettelijcke hoeftvonnesse, dat bi scepenen van Audenaerde daer berou-

1 *Pamele* was voorheen de heerlykheid van den baron van Pamele, en is ingesloten binnen stadsvestingen van Audenaerde. De baron had aldaer een wethouderschap, welke, meer by oud gedoogen dan by rechte, alsdan ook *poorters* maekte, die voorname vryheden genoten. Doch in allen gevalle stonden dezelve onder de bescherming van bailliu en schepenen van Audenaerde, als *graeflyke* wethouders. De gezworenen van Pamele gingen by deze wethouders *ten hoofde;* even gelyk die laetste ten hoofde trokken by schepenen van der keure of van den gedeele te Gent.

pen was van den ghedinghe vor hemlieden ghehandelt, bi eenen Janne Lodins poerter van der stede, die hem dolerende was, adjoint metten bailliu van Audenaerde, in den name van onsen gheduchten heere, over den bailliu ende scepenen van Hoerenbeke; van dat sy, boven den brieven van verbode van der stede, up sinen gront voert te wette ghinghen, ute causen van personeelre scult die men hem heesschende was. Ghetoeght al int langhe te wat grieve, scade ende achterdeele dat commen soude den poerters van Audenaerde, ghegoet int vors. lant van Aelst, met alle den circonstancien diere toe behoerden, ende alsoe tstic tote dien daghe ghehandelt hadde ghesijn.

« Eerst hoe die van Audenaerde omme dese cause gheadjourneert hadden ghesijn, bi zekeren mandemente in waelsch, gheimpetreert an de heeren van den rade ons gheduchts heeren, bi den bailliu van den lande van Aelst, den steden van Aelst ende Gheerondsberghe, ende bi den baillius van den vijf leden van den lande van Aelst. Twelke, alsoe schepenen van Ghent bevolen hadden, scepenen van Audenaerde niet en hadden gheobedyert.

« Waer up scepenen van Ghent al noch bevolen *dat men gheenen walschen mandemente obedyeren en zoude*, up al dat zy van hemlieden haudende waren; maer quamer eenig *vlaemsch* mandement an hemlieden, dat zy obedyeren souden. Verandwordden voert, dat zy metten rade ende notable van Ghent gherne up tstic spreken souden; want hemlieden de materie vremde was; meenende, mits dat men langhe ghebeit hadde, dats met allen gheappointiert ende te nieuten gheweest hadde. Ende seiden dat die van Audenaerde thuus waert trecken souden tote svriendaeghs naestcommende (20 april). »

« Waer toe die van Audenaerde repliceerden ende sei-

den : dat zy ghelast waren te blivene omme haer hoeftvonnesse te brenghene; ende quamen zy thuus, duchten zy datmen aen hemlieden begheeren soude dat zy cesseren souden van welte [1].

« Waer up scepenen van Ghent verandwordden, datter iiij scepenen bliven souden, metgaders eeneghe van der neeringhen omme hemlieden daghelijcx tstic te vermanene; dat zy den meesten hoep van haren gheselscepe thuuswaert senden souden, ende omer wel ghestoffeert weder commen ter dachvaert. Welc alsoe ghedaen was......... »

— De schepenen van der keure schenen in verlegenheid te komen, en durfden zich niet beramen om dit gevraegde hoofdvonnis uit te spreken, zoo als zy in vorige tyden meermalen hadden gedaen. Doch hoe langer zy dit verschoven, hoe meer die van Audenaerde aendrongen; want door een dergelyk vonnis meenden zy ernstig hunne privilegie ongeschonden te blyven behouden. Dan, een groot deel der weggezondene goede lieden keerden op den bepaelden dag terug, die, « metgaders den vier scepenen ende andre van den neeringhen trocken svriendaghs vor scepenen van Ghent, versouckende, met groeten neerenste, als voren te hebbene dwettelijcke hoeftvonnesse. »

« Waer toe scepenen van Gend verandwordden, dat zy met haren goeden lieden van den rade ende van den notablen van der stede [2] ghesproken hadden, ende

1 Dat zy afstand zouden moeten doen van hunne bedieningen als schepenen.

2 *De notablen van der stede* waren toentyds die welhebbende *poorters van hoorye*, zoo edele als onedele, welke in de *coemannen* of *coepmannen-gulde* waren geschreven, en geen *werkelyk* deel maekten van eene bedryvende neeringe of ambacht. Dergelyke gulde bestond niet alleen te Gent, maer ook in andere voorname-

notabelijcke al de materie in lancx ontdect, welke zy vonden so onbereet ende so zeer weghende, dat zy doe ter tijt niet daer up cousten ghetermineren, mits dat zy noit van ghelijcken voor hemlieden gehadt hadden; ende steldent noch ute omme daer af te sprekene in de collacie, tote 's disendaeghs daer naer, omme swoendaeghs te wesene bi hemlieden in de camere..... »

— Ten gestelden dage begaven zich deze afgevaerdigden, op nieuw, voor schepenen van der keure, « versouckende, met groeter instancie ende neerensticheden tvorseide hoeftvonnesse; hemlieden al int langhe ende int clare toeghende tgroete grief, achterdeel ende scade, dat tstic den poerters van Audenaerde, die int vors. lant van Aelst ghegoet sijn, draghen mochten; ende oec mede de wonderlijcke nieuhichede diere daghelijcx ghesciede op de vors. poerters. »

« Versochten oec mede met groeten neerenste te hebbene bistandichede, troest ende confort van scepenen van Ghent, op dinhauden van der allyanche ende besegheide brieven, vortijts ende in goeden tijden ghemaect tusschen de stede van Ghent ende van Audenaerde [1].

steden van Vlaenderen en Braband. Die van Audenaerde verloor haren luister op het einde der XVe eeuw. Te Gent werd ook doorgaends deze gulde, by uitnemendheid, de *poortery* genaemd; schoon de goede lieden van de vrye neeringen en ambachten evengelyk *poorters van hoorye* mogten wezen. De inrichting der poortelyke gulden en neeringen was één der fynste staetkundige grondslagen, waerop onze oudvoorvaderlyke vryheid, in 't midden eener woeste dienstbaerheid, gesteund was.

1 Dit verbond tusschen de beide steden is gedagteekend van « sfriendaechs vor sente Catelinendach m.c.c.c.xxvij (1327). » Het behelst, onder anderen, dat elk zich onderlinge verpligt « de vriheden, coustumen, wettelicheden ende previlegien van beeden den steden te bescermene, te behaudene ende te helpen bescermene ende te behaudene, de eene stede metter andre, met

« Waerop de vors. van Ghent verandwordden, ende eerst op dallianche ende beseghelte: dat sy pleinelijc, sonder eenich middel, naer den inhauden van den vorseiden beseghelten, der stede van Audenaerde bistandichede doen souden, met krachte ende met machte, tallen daghen als sijs an hemlieden begheeren souden. Ende seiden voert haerlieder (eigen) stic te makene va n den sticke daer questie af ware; ende datter die van Audenaerde niet omme besoricht en souden wesen, want dat stic ende tstic van Curtrike [1] waren de saken die hemlieden ter weerelt meest woughen ende meest ter herten ghinghen. »

« Ende al der sake bleef staende, mits dat, den selven dach, die van Audenaerde, in de capelle van scepenhuus te Ghent, wordden gheadjourneert van den bailliu van Ghent, met eenen vlaemschen mandemente, daer op te verandwordene te Audenaerde in ons gheduchts heeren camere, te sekeren daghe; twelc scepenen van Ghent was te kennene ghegheven.... »

— Den 7 mei, keeren twee wethouders van Audenaerde terug naer Gent, « omme aldaer de wet te biddene te sendene twee scepenen ende eenen pencionaris, ter dachvaert van dien van Audenaerde, jegen tlant van Aelst, in de camere, vor ons gheduchts heeren raet. Dwelke sy be-

live ende met goede, elke stede op haren coste.. » — Schepenen van Gent beloven voorts « bi trauwen ende bi eede... dese dinghen.... der vorseide stede van Audenaerde wel ende vulmaectelike te haudene, ende te doen haudene, eenwelike tallen daghen; ende niet der jeghen te commene bi ons, no bi andren, no *bi gheenen engiene* (noch by welkdanige uitvlugtsels het zyn moge)... (*Archiv. van Aud.*) ». Wy gelooven dat de gentsche schepenen en raed een dergelyk verbond ook hadden gemaekt met de wethouderschap van Kortryk.

1 Deze stad had alsdan ook, voor schepenen van der keure, eene zaek in hoofdvonnis hangende, betrekkelyk tot hare privilegien.

loofden te doene, bi alsoe dat tstic niet ute ne wordde ghestelt, *mits den twifele van der veranderinghe van der camere;* ende bi alsoe dat ment hemlieden liete weten. »

— Twee dagen nadien wordt nogmaels een gedeputeerde naer Gent afgestuerd, om het zelfde verzoek te herhalen; « ende omme sanderdaeghs (10 mei) te wesene bi scepenen van Audenaerde, tharer dachvaert in de camere van ons geduchts heeren rade. Dwelke scepenen van Ghent consenteerden, bi alsoe dat gheene meere binnen den avonde en quam dat de dachvaert ghecontinueert ware. Ende warer toe gheordineert Symoen Utenhove ende Jacop van Erdbuer, metgaders meester Livine Van de Nuffele, haren pencionaris. »

« Ende het gheviel dat de dachvaert, metgaders alle de andre dachvaerden, hanghende in de vorseide camere, ute ghestelt was tote sekeren daghe *te Ghent in de camere*. Ende mits dezen, de vorseide ghedeputeerde bleven thuus..... »

— Den 30 mei, werden die van Audenaerde gedagvaerd om, op den eersten der volgende maend, te Gent in de kamer van den raed, te verschynen, welks zittingen dan eerst waren geopend. Eene groote vergadering van alle de leden der stad en van Pamele werd dan, te dier gelegenheid, op de lakenhalle gehouden. Een twintigtal persoonen maken zich reisvaerdig, op de wyze als hiervoren uitgedrukt is; « ende dit bi der ordinanche van al den ghemeenen rade ende neeringhen van der stede van Audenaerde, omme scepenen van Ghent te biddene ende te versouckene, dat sy bi den beloofslen, die sy dien van Audenaerde belooft hadden, bliven wilden ende bistandichede doen, naer den inhaudene van de beseghelde brieven van allianche, die tusschen der stede van Ghent ende van Audenaerde ghemaect waren; ende dat sy met hemlieden wilden trecken in mijns vorseits ghe-

duchts heeren camere, of senden hare ghedeputeerde, omme te anhoerne den heesch, die de bailliu van den lande van Aelst, de stede van Aelst ende van Gheerondsberghe ende de baillius van den vijf leden [1], dien van Audenaerde heesschen ende anlegghen souden; ende sonderlinghe dat die van Audenaerde van hare privilegien niet in processe commen souden. »

« Waer in hemlieden scepenen van Ghent consenteerden; ende sy sendden met dien van Audenaerde viere van haren medeghesellen in de wet ende eenen pencionaris, de welke anhoerden den heesch van die van Aelst al in lancx. Ende verantwordden daertoe selve: dat van gheenen saken vor hemlieden (schepenen van der keure) in wette hanghende, niemene van haren ondersaten ofte castelrien en soude daer (in de kamer van den raed) verandworden; maer sy souden verwaren [2] de heerlijchede van der stede van Ghent, vor al haer castelrie, in sulcken ofte in ghelijcken saken, ende bi speciale van den sticke van der stede van Audenaerde, met wien sy in beloofte verbonden stonden van auden tijden, alsoet bleec bi sekeren beseghelden brieve, in goeden tijde ghemaect. Ende souder selve pleinelijc wet af doen, naer dats vor hemlieden commen ware; want tstic behoerde hemlieden toe te berechtene ende el niemene; ende soudent zelve verandworden over die van Audenaerde, ende uter camere halen. »

— Deze tusschenkomende hindernis had ten gevolge dat de zaek werd verschoven tot den 20 juny. De twintig afzendelingen van Audenaerde keerden naer hunne

1 *De vyf leden*. Dit waren de vyf baronyen of groote *vassaelschappen* van het land van Aelst, te weten Rode, Boelaere, Gavere, Zottegem en Schoorisse (*Marchantii Flandria*, 1596, p. 37).

2 Bewaren, *custodire*, Kil.

haertstede te rug, na dat schepenen van der keure hun nadrukkelyk hadden bevolen « wel ende notabelike thaerer dachtvaert ghestoffeert weder te commene. »

« .... Ende, den xx^{sten} dach in brakemaent, scepenen van Ghent ordineerden viere van hare medeghesellen in de wet, ende Jacop *Zevecote* [1] met hemlieden, als pencionaris, omme te treckene met de vorseide van Audenaerde in de vors. camere, daer de vors. ghedeputeerde (van der keure) daden verandworden, dat die van Audenaerde in gheenen verandwordene commen en souden van dien sticke; maer droughen tstic an hemlieden; ende meendent pleinelic uter camere te hebbene, mits dat previlegie anclave. Ende seide Jacop vorseit dat sine heeren ende meesters, scepenen van Ghent, waren wel wijs ende vroet omme wet te doene, van dies vor hemlieden commen ware, waer toe sy vulcomelike bereet waren; ende meenden uterlijcke de heerlichede van der stede van Ghent daer in te bewaerne, met vele meer worden.

» Waertoe Zegher de Breede (procureur van die van Aelst) verandwordde ende seide, met meer worden ende veel arghuus, dat tstic inde camere commen ware ende dat daer sculdich ware verandword (gepleit) te sine.

» Daer toe dat Jacop Zevecote dupliceerde ende seide, met langher talen ende vele redenen, te lanc te scrivene, dat tstic in de vorseide camere niet en behoerde, mits der redene vorscreven. Ende sine heeren scepenen van der keure in Ghent waren vroet ghenouch omme wet te doene; ende vonden sy dat hemlieden tstic niet toe en behoerde, sy soudent van hemlieden doen.

» Ghehoert deene partie ende dandre, de heeren van

1 Zoude het niet Jacop *Sneevoet* zyn geweest, die alsdan toonre of eersten pensionaris van der keure was?

den rade wijsden beede partien te scrivene, naer de costume van der camere. Waertoe de vorseide Jacop noch seide, dat die van Audenaerde niet scriven en souden, maer volghen vor sine meesters scepenen van der keure, omme vonnesse.

» Zegher de Breede, over sine partie, begheerdes recht.

» De heeren wijsden, mits dat sy lettel ghegheselscipt waren, de cause te continueerne sonder scriven, te xiiij nachten.... »

— De veertien nachten verschenen zynde, waren alle de afgevaerdigden van Audenaerde naer Gent terug gekeerd, om met de vier schepenen en den pensionaris van der keure, hunne zwaerwigtige zaek, welke ook de *heerlykheid* der stad Gent in gevaer stelde, ditmael uit 's graven raedkamer te trekken; hetgene echter, na vele wederzydsche pleitingen, niet kon geschieden. Want « beede partien ghehoort, tstic wart van de heeren van den rade ute ghestelt noch xiiij nachten. Waer op scepenen van Ghent dien van Audenaerde bevolen niet meer te volgene in de camere, anders dan vor hemlieden; ende sy souden hemlieden curte expedicie van wette doen. » Dit waren winderige beloften, waer mede deze goede lieden in de hoop gesteld werden van welhaest het lang gewenschte hoofd-vonnis te bekomen. Zy vertrokken dus wel gemoed te huiswaert, niet verwagtende dat hunne tribulatien en ook hunne groote reis- en verblyfkosten, die stads geldkist uitputteden, nog niet ten einde waren.

Dan, op 24en july, keerden zy « wel ghestoffeert » en zoo plegtiglyk als in den aenvang, binnen Gent te rug: « omme te hebbene haerlieder hoeftvonnesse, alsoe hemlieden belooft was, dat sy meenden. Waer op scepenen van Ghent daden segghen smaendaeghs, dat omme sekere belet sy ne mochtent dien dach niet telivreren; maer sdisendaeghs ontrent den noene. »

« Scepenen van beede de bancken daden alsdoe segghen bi Jacop Zevecote, haerlieder pencionaris, in langhen ruden redene, sonder te sprekene ten sticke, dat die van Audenaerde quamen met groeten hoepen ende menichte van commune, die hemlieden breedden onder de dekenen ende onder tcommun van der stede van Ghent, hemlieden beclaghende dat sy recht no bescheet van hemlieden ghecrighen cousten; waer omme eeneghe worden begonsten te roerne onder tcommun, alsoe sy seiden; ende warer eenighe van der wet in begrepen. Seide noch meer, dat eeneghe van ons gheduchts heeren rade gheseit souden hebben : « dat ware eene maniere van eymelicken muete te stichtene in de stede van Ghent, » met meer worden zeere rude.

» Ende bevolen dien van Audenaerde dat sy hemlieden dies ende van ghelijcken verdraghen souden van noch meer te doene, want het in gheene maniere ghedooghelijc ne ware; ende dadet yemene meer, wye hi ware, ofte hoe groet dat hi ware, men souder so verre toe doen dat de heerlijchede van der stede van Ghent souder in verwaert [1] wesen. Ende de sake behoerde gheellijc ende al toe der stede van Ghent, ende el niemene, ende sy soudent selve verandworden.

» Seiden voert dat sy hadden van ghelijcken te doene in hare wettelichede (Jurisdictie), als oft in een voremkin ghegoten ware. Ende, sonder eenichseins tstic te nopene, zy continueerden tstic te viij daghen; ende bevolen, een over al, met sulcken hoepen van commune niet weder te commene.... Op dwelke de ghedeputeerde van Audenaerde daden verandworden, ende de goeden lieden van den neeringhen, die met hemlieden waren, excuseren

1 *Verwaert*, bewaerd, verzekerd.

alsoe vriendelijc als men mochte..... » — Ende hier mede namen zy afscheid, ongetwyfeld zich op nieuw beklagende « dat sy no recht no besceet van scepenen van der keure ghecrigen cousten, » hetwelk thans op de gemeente van Gent begon indruk te maken, en binnen Audenaerde een hevig misnoegen baerde.

De gentsche wethouders, hoe langer hoe meer gewaer wordende dat zy zich in een' netelagtigen toestand bevonden, met aen 's graven raedkamer eene zaek te betwisten, over welke zy, kragtens geene hunner stedelyke privilegien, uitsluitelyk gemagtigd waren recht te doen; ziende wyders alle de burgerstanden eener naburige stad, met wien zy thans in goede vriendschap waren, ten hoogste misnoegd over dit ongewoon gedrag, hetwelk « de heerlichede der stede van Ghent, » waer aen zoo veel prys scheen gehecht te zyn, niet weinig vernederde; en ten anderen ook ontwarende, dat het *commun* of de neeringen van Gent in deze te leurstelling deel begonnen te nemen, als veeltyds in dergelyke omstandigheden elkander voorstaende; deze wethouders, zeggen wy, beducht voor eene « heimelike muete » die zeer mogelyk was, besloten eindeling, vóór hun aftreden van het schependom, dat den 15 augusty aenstaende moest plaets hebben, aen de stad Audenaerde eene schaduwe van recht te doen wedervaren.

Op den 11en augusty verscheen eene deputatie van 14 deftige persoonen van Audenaerde in de kamer van schepenen van der keure, « omme te heesschene twettelijcke hoeftvonnesse, met al dies daer toe behoerde gheseit te sine. »

« Naer dien versouckene, daden scepenen rumen de camere. Ende weder incommen sijnde, scepenen wijsden int aplain, met openen cameren, die van Audenaerde,

tharen vermete [1], eerst te doen ludene in de camere van ons gheduchts heeren rade, dat sy gheuseert ende in possessien waren, dat men te Hoerenbeke ende eldre binnen den lande van Aelst huerlieder brieven van verbode gheobedyert hadde. Ende, dat ghedaen, men soude hemlieden haer wettelijc hoeftvonnis gheven. » Dit was een voorbereidend vonnis (*interlooutoir*) dat die van Audenaerde niet noodig hadden van schepenen van der keure te ontvangen; doch hier mede werd het bedoelde hoofdvonnis tot de grieksche kalenden verschoven.

Weinige dagen nadien gebeurde de jaerlyksche vernieuwing der beide schependommen te Gent. De nieuw aengestelde magistraten, niet voornemens zynde het oud gezag der heerlykheid van de stad Gent zoo hoog te doen luiden, als wel hunne voorzaten dit hadden gepoogd, schudden zich behendiglyk deze zaek van den hals. Zy antwoordden, den 7 september, aen de gedeputeerden van Audenaerde, die hun nogmaels kwamen het lang gevraegde vonnis herinneren: « dat sijt gherne doen souden; maer noch tertijt sy hadden so vele nieus last, dat siere niet goetlijc ne hadden connen toe verstaen..... » Eindelinge deden zy verklaren dat, « anezien de goede beseghelde brieven van allianchen, die die van Audenaerde hadden met dien van Ghent, ende die ghemaect in goeden tijde, sy souden den vorseiden van Audenaerde gherne bistandichede doen, alsoe der toe behoerde, ende met hemlieden gaen ter dachtvaert in de camere van ons gheduchts heeren rade... »

Aldus werd dit gewigtig rechtsgeding tusschen twee groote jurisdictien, Aelst en Audenaerde, in de raedkamer voortgezet, tot dat deze laetste stad, niet zonder

1 Vermet, oud rechtswoord dat hier beteekent *pretentie, actoris petitio, pretentio*, Kil.

groote bezorgdheid en kosten, hare privilegie van graef Lodewyk ongekrenkt bleef behouden, met het winnen van haer proces. De schepenen van der keure, om nog een' schyn van *rechterlyk* gezag op de « onderzaten van hare kastelrie of heerlichede » te blyven bewaren, en ook om eenigzins te volkomen aen hun verbond van 1327, hadden op zich genomen twee hunner medegezellen en een' pensionaris by die van Audenaerde te voegen, alswanneer deze in de audientie waren gedagvaerd, de selve « confort ghevende ende bistandichede doende, alsoe best moghelijc ware. »

Dergelyke conflicten over de rechterlyke bevoegdheid, in zaken van previlegien en vryheden, zyn later nogmaels door schepenen van Gend in den raed van Vlaenderen opgeworpen geweest; over welke toch doorgaends dit laetste rechtsgebied de magt bleef behouden, tot dat eindeling by een' artikel van den vrede van Gavere van 1454, hierin nadrukkelyker is voorzien geworden.

Wy kunnen niet nalaten hier te vermelden hoedanig eene publiciteit er alsdan in de vrye steden bestond, opzigtelyk de zaken, die het algemeen burgerlyk belang betroffen. Telkemael dat de afgevaerdigden van Audenaerde van hunne dagvaerd te Gent waren terug gekeerd, werd, door den pensionnaris, die altyd een rechtsgeleerde was, over het verrigte, een schriftelyk verslag opgemaekt, hetwelk aen schepenen en raed, aen de notabelen, en aen alle de dekens en officieren der gulden en neeringen, in eene plegtige vergadering werd voorgelezen. Zulke verslagen, met eene fraeye letter op parkementrollen geschreven, was men gewoon op de halle ter inzage uit te hangen, ten einde elkeen der goede lieden van der stede er kennis mogt van nemen. Wat zouden wy, met onze hedendaegsche dagbladpers in plaetselyke zaken nog meer willen verlangen? En dit was

in het begin der 15e eeuw, een tyd dien sommigen als gansch onbeschaefd willen doen voorkomen, en die gewisselyk by ons, voor het genot van burgerlyke vryheden, verre de 16e en 17e eeuwen te boven ging. Wel is waer, dat alsdan de geschillen over privilegien en vryheden talryk waren; maer zy eindigden doorgaends met verbroedering, terwyl die haetverwekkende geloofsgeschillen der 16e eeuw vaek een onverzoenbaren wrok en walgelyke bloedtooneelen tot gevolg hadden.

Audenaerde, 1838.

D. J. VAN DER MEERSCH.

GEESTELYK MINNELIED

UIT DE XIIIe EEUW.

1

Al droevet die tijt ende vogheline [1]
Dan darf [2] niet doen die harte fine:
Die dore minne wilt doghen [3] pine
Hi sal weten ende kinnen al
Suete ende wreet,
Lief ende leet,
Wat men ter minnen pleghen [4] sal.'

2

Die fiere, die daer toe sijn [5] 'ghedeghen [6]
Datse onghecuster [7] minnen pleghen,
Si selen in allen wege daer ieghen
Stout sijn [8] ende coene,
Ende al ghereet [9] ontfaen
Si troest, si slaen [10],
Van minnen doene.

3

Der minnen pleghen [11] es onghehoert [12],
Alse hi wel kint dies hevet becoert [13];
Want si in midden den troest te stoert [14].

1 *Vogheline*, vogelkens. — 2 *Dan darf*, dat en behoeft. — 3 *Doghen* Var. *Dogen*, verdragen, doorstaen. — 4 *Pleghen*, Var. *plegen*. — 5 *Sijn*, Var. *sijn*. — 6 *Ghedeghen*, gedyd, gekomen. — 7 *Onghecuster*, onkuische, onzuivere. — 8 *Sijn*, Var. *sijn*. — 9 *Ghereet*, gereedelyk. — 10 *Si troest, si slaen*, het zy hoop, het zy slaen (onheil). Door *Troost* verstond men oudtyds Hoop, Vertrouwen. — 11 *Plegen*, Var. *pleghen*, handelen. — 12 *Onghehoert*, Var. *ongehort*. — 13 *Becoert*, Var. *becort*, bekeurd, in boete geslagen. De zin is: *Gelyk hy wel weet, die door haer bekeurd werd.* Men kan *becoert* ook voor *bekoord* nemen. — 14 Want zy in de het midden der hoop vernietigd wordt (*te stoert*, verstoord).

Hine can [1] gheduereu [2]
Dien minne gheraect [3]:
Hi ghesmaect [4]
Vele onghemoeder uren [5].

4

Bi wilen heet, bi wilen cout,
Bi wilen blode, bi wilen bout [6],
Hare ongheduereu [7] es menechfout [8].
Die minne al maent
Die grote scout
Haerre riker ghewout [9],
Daer si ons toe spaent.

5

Bi wilen lief, bi wilen leet,
Bi wilen verre, bi wilen ghereet [10];
Die dit met trouwen van minnen versteet [11]
Dat es jubileren,
Hoe minne versleet [12],
Ende omme veet [13]
In een hateren [14].

6

Bi wilen ghenedert, bi wilen ghehoghet [15],
Bi wilen verborghen, bi wilen getoget [16],
Eer selc [17] van minnen wert ghesoeghet [18]
Doghet hi grote avonture,

1 *Hine con*, hy en kan niet. — 2 *Gheduereu*, Var. *ghedureu*. — 3 *Gheraect*, Var. *geraect*. — 4 *Ghesmaect*, Var. *gesmaect*. — 5 *Onghemoeder uren*, uren van moedeloosheid. — 6 *Bout*, stout. — 7 *Ongheduereu*, Var. *ongedureu*. — 8 *Menechfout*, Var. *menichfout*. — 9 Versta: De min maent ons wegens de schuld (scout) die zy door hare groote macht (*ryk gewout*) op ons heeft. — 10 *Ghereet*, Var. *gereet*, by de hand. — 11 *Versteet*, verstaet. — 12 *Versleet*, overslaet. — 13 *Omme veet*, omvat, verkeert; of misschien *tot veets omkeert*. — 14 *Hateren*, haten. — 15 *Ghehoghet*, Var. *gehoget*. — 16 *getoget*, Var. *Ghetoghet*. — 17 *Selc*, Var. *sel*, zulkeen, iemand. — 18 *Ghesoeghet*, Var. *ghesoghet*, gelaefd.

Eer hi gheraect [1]
Daer hi ghesmacct [2]
Der minnen nature.

7

Bi wilen licht, bi wilen swaer [3],
Bi wilen doncker, bi wilen claer,
In vrien troest, in bedwongenen [4] vaer [5],
In nemen ende in gheven
Moeten die sinne [6],
Die dolen in minne,
Altoes hier leven.

1 *Gheraect*, Var. *geraect*. — 2 *Ghesmaect*, Var. *gesmaect*. — 3 *Swaer* Var. *zwaer*. — 4 *Bedwongenen*, Var. *beduonghen*. — 5 *Vaer*, vrees. — 6 *Sinne*, Var. *sinne*.

Getrokken uit eene verzameling van mystieke meditatien en liederen, opgesteld door eene nonne, H.S. der XIIIe eeuw, ter Bourgondische bibliotheek te Brussel, op perkament in-octavo, N° 806, vergeleken met een later afschrift aldaer N° 807 (thans 2877—2879). De heer Mone, die van de 46 liederen dezes bundels verslag doet in zyn *Uebersicht der Niederländischen Volksliteratur älterer Zeit*, bl. 195, stelt dezelve ten onrechte onder de *Weltliche Lieder*. Daer myn vriend, de heer doctor Snellaert, de goedheid heeft gehad deze belangryke gedichten voor my af te schryven, zoo verwachte men daervan nog later eenige andere proeven, niettegenstaende de heer Mone ze ook in Duitschland mocht uitgeven.

J. F. WILLEMS.

HET

OUD KASTEEL VAN YPRE.

Onder de verdienstelyke mannen welke zich thans in Belgien met het uitgeven van geschiedkundige opstellen bezig houden, onderscheid zich den heer De Jonghe, doktor in de letteren en wysbegeerte, hoogleeraer by het atheneum en de vrye geneeskundige school te Brugge, door de uitgave der *Cronycke van Despars*, welke de geschiedschryvers, sinds meer dan eene halve eeuw, met een uitgerekt verlangen te gemoet zagen. Reeds zyn er eenige afleveringen van dit belangryk werk verschenen. In de eerste van deze afleveringen, bl. 66, leest men :

« Antheunis, oudsten zoon van Liederik de Buk, werdt forestier na zijnen vader, hy was heere van den casteele dat Hyperborne, een edelman uit Bretaengnien, tanderen tijde hadde ghedaen maken, up die beke van der Ypre, daer die stede van Ypre noch naderhant van ghecommen is, ende die name behouden heeft. »

Nu, aengezien dit punt van geschiedenis, ten betooge der heerschappy van dezen forestier [1] over het kasteel van Ypre, ons niet bekend was, gelooven wy deze omstandigheid te mogen waernemen om de inlichtingen, welke wy ten aenzien van den oorsprong van dit kas-

1 Het valt buiten ons bestek te onderzoeken of er ooit beampten, die den titel van forestier van Vlaenderen voerden, bestaen hebben, of niet. Wy zullen, dus, dit punt, wegens hetwelk de vlaemsche schryvers, sedert eenige jaren, in verschil zyn, hier onaengeraekt voorby gaen.

teel bezitten, aen den dag te leggen, en tevens op dit onderwerp ons gevoelen aen het lezend publiek mede te deelen.

Men weet dat men met omzigtigheid, en by het licht der oordeelkunde, moet te werk gaen, wanneer men den oorsprong der steden, zoo wel als dien der tempels aen de godheid toegewyd, wilt nasporen. Doch dikwils ziet men dat de oudheidkundigen, die een en hetzelfde punt van geschiedenis ophelderen, meest al in hunne gevoelens verschillen. Hoe dit ook wezen moge, het komt ons verdicht voor dat Hyperborus (verondersteld dat hy ooit hebbe bestaen, en dan moet hy waerschynelyk eenen bewooner van het hyperboreïsche Noorden geweest zyn) het kasteel, of liever de stad van Ypre, zoude gesticht hebben, en dat zy van hem haren naem verkreeg, zoo veel te meer om dat verscheidene oude schryvers denken dat deze stad, even als de rivier die ze doorkruist, haren naem ontleenen van de menigvuldige ypenboomen, in het fransch *ypréaux*, welke langs en rondom het kasteel en aen dezelfde rivier stonden, en in de omstreek van de stad (die in haren aenvang, om deze reden, wel den naem van *Yper* kan gevoerd hebben), in aloude tyden te vinden waren; ook hebben wy geene bewyzen dat deze stichting door dien edelman uit Bretanje, of gelyk hy ook anders genaemd wordt, zoude gedaen zyn: de tyd zelfs, op welken men den oorsprong van Ypre wilt bepalen, doet ons dit gevoelen, als onaennemelyk, verwerpen. En inderdaed, wie zoude konnen berusten op de getuigenis van ligtgeloovige kronykschryvers, die beweren dat Ypre reeds vyf honderd jaren voor de geboorte van onzen zaligmaker zoude gesticht zyn?

Maer keeren wy terug naer het kasteel, van hetwelk, volgens de kronyk van Despars, de forestier Antheunis het bewind had.

Indien wy mogen geloof geven aen hetgene desaengaende verhaeld wordt in de geschrevene jaerboeken van Ypre [1], zoo is het Childerik den Ien, koning der Franken, welken van 456 tot 481 den ryksstaf voerde, die, ten jare 478, te Ypre een kasteel of sterkte deed bouwen, op de zelfde plaets (voegen de jaerboeken daerby) waer het eerste kasteel, door Hyperborus gesticht, gestaen had. Hieruit zoude men noodzakelyk moeten besluiten dat Antheunis, zoon van Liederik de Buk, niet het kasteel van Hyperborus, verondersteld dat het wezenlyk bestaen hebbe, maer dat, hetwelk gebouwd is door den koning der Franken, bewoond of daerover het bewind gehad heeft, zoo veel te meer, daer ten tyde van de grondlegging van dit laetste, het eerste kasteel, om zyne oudheid, moest vervallen zyn, of liever niet meer bestond. Ten zelfden tyde wierden daer omtrent, volgens het handschrift van Jan d'Aubigny, burggraef van Ypre, die leefde in het begin van de 14e eeuw, ter oorzaek van het aengroeyen der bevolking, eenige huizen getimmerd.

De sterkte, gebouwd door Childerik den Ien, werd geheeten het kasteel van de *drie torens*, om dat het van zoo veel dusgenoemde versterkingen voorzien was. Het stond ter plaets genaemd den Meersch (welken naem gebleven is aen de straet tegen over de gewezene hoofdkerk), en tegen de zoogenaemde Meerschbrugge, nevens

1 Schoon deze jaerboeken, bestaende in acht deelen, kleen infolio, en byeen verzameld door eenen liefhebber der geschiedenis van zyne moederstad, welken aen oordeelkunde gebrek had, vele gebeurtenissen behelzen, die hy veeleer aen de vergetelheid had moeten overlaten, zoo heeft hy ons, echter, belangryke inlichtingen medegedeeld, welke wy elders vruchteloos zouden zoeken, en die hy had getrokken uit handschriften, thans niet meer te vinden.

de rivier het Yperleed, of Geleed. Het was omringd van verwilderde ypenboomen. De grond, waerop dit kasteel gebouwd was, had eene groote uitgestrektheid; hy liep noordwaert van de zelfde Meerschbrugge tot aen de Elverdingstraet, alwaer er ook eene brugge lag over den arm van het Yperleed, die aldaer zeer breed was; en van de Aelstraet, de Leed, of Lentemarkt, naer den noordkant, liep hy voort naer de Boesingpoort [1]. Tusschen dit kasteel en de verwilderde ypenboomen, die het op eene aengename wyze omringden, was er eenen wal, welken daeraen niet weinig tot bescherming verstrekte voor alle vyandelyken aenval. Het schynt, volgens Van Schriek, aengehaeld door Sanderus, dat er niet verre van het kasteel een bosch gelegen was, eerst met eene sterke heining omringd. De laetstgenoemde schryver voegt er by, dat Childerik den I^e^ aldaer eenen kastelein zoude gesteld hebben, die met het opzigt en de bewaring van dit kasteel was belast, en dat dezen, ten zelfden tyde, bewindhebber was van de stad. Het huis, tegenwoordig staende op den grond van deze sterkte, wordt nog geheeten het kasteel van de *drie torens*.

Wy weten, door de getuigenis van Meyerus, dat Ypre (die, of eene stad of eene sterkte zynde, reeds, gelyk Buzelin zegt, voor den tyd van Clotaris den I^e^, koning van Soissons, welken in 511 begon te regeren, zoude bestaen hebben), ten jare 880, door de Normannen, is verwoest geweest, en dat, na hun vertrek, de stad of het kasteel wederom werd hersteld. Het is ons ook bekend dat er alsdan, in de weide, of liever in den meersch (*in pratis*), gelegen aen de westzyde van de Lentemarkt, eene kapel ter eere van den heiligen Martinus werd ge-

1 Het is geweest ten jare 1662 dat het deel der rivier het Yproleed, van de Aelstraet tot aen de Boesingpoort, tot alsdan nog bevaerbaer, overwelfd is geworden.

bouwd. Deze meersch is, tot op den tyd der afschaffing van het leenstelsel, eene heerlykheid geweest, welke aen den grave van Vlaenderen toebehoorde, en hem een jaerlyks inkomen van negen ponden vyftien schelen parysche munt opbragt.

Wy hebben reeds gezien dat het kasteel van de drie Torens, na zyne verwoesting, welke plaets heeft gehad omtrent het einde der negende eeuw, is hersteld geworden. Naderhand, te weten in den aenvang der elfde eeuw, is het in bewaring gegeven aen den kastelein Raes, heere van Gavre, die ten zelfden tyde onder zyn beheer had eene zekere uitgestrektheid van land, welke, bestaende uit verscheidene gemeenten, van dit kasteel afhangende, in latere tyden, den naem van kasteleiny verkreeg. Wy gelooven te mogen verzekeren dat de opvolgers van Raes, heere van Gavre, dit kasteel bewoond hebben, ten minsten tot omtrent het jaer 1430, wanneer men, voor de eerste mael, gewag vind gemaekt van het huis der burggraven, hetwelk stond aen de oostzyde van de Boomgaerdstraet, na alle waerschynelykheid daer, waer, eene eeuw later, het slagthuis gebouwd is. Wy moeten hier doen aenmerken, dat ten jare 1379, de kastelein van Ypre den titel van burggraef heeft aengenomen, gelyk men het, wyders, zien kan in een werkje dat onlangs van de drukpers is gekomen [1]. *Willem Hugonet,* omtrent het jaer 1475 met deze waerdigheid bekleed [2], gebruikte alsdan het gebouw geheeten *der*

1 Het is getiteld : *Esquisses historiques et biographiques sur les châtelains et les vicomtes d'Ypres.*

2 Hy was heer van Saillant en andere plaetsen, en zegelbewaerder van Karel den Stoute, hertog van Bourgondien, van welken hy de heerlykheid van Middelburg in eigendom verkreeg. Willem Hugonet, die getrouwd was met Louise De Laye, nicht van Godfried de Saint-Amour, bisschop van Macon, werd, door de Gend-

Burggraven Huis, nu genoemd den *Langen Gang*, aen de oostzyde van de Zuidstraet : de kastelein van Ypre voerde, ongetwyfeld, het bevel over de gewapende mannen, die hunne wooning hadden op het grondgebied behoorende tot het kasteel.

Wy hebben, op eene andere plaets [1] getoond, dat van 962 tot 1231, jaerlyks, en geduerende de jaermarkt van Ons Heeren Hemelvaertsdag, en uit eenen der drie torens van het kasteel, eene of twee levende katten werden ter neder geworpen, tot een bewys dat de Yprelingen, die voormaels deze huisdieren aenbaden, opregt en welmeenend alle afgodery hadden verzaekt : dit gebruik heeft plaets gehad tot in het begin van de negentiende eeuw, te weten tot in het jaer 1817, wanneer het plaetselyk bestuer geraden vond het te doen onderblyven, waerschynelyk om dat het met de hedendaegsche denkwyze niet overeenstemde, of, misschien, om dat de vreemdelingen, onbewust van deszelfs oorsprong, uit dit gebruik gevolgen trokken die, somtyds, tot spotterny aenleiding gaven.

Het zal niet overtollig wezen hier, in het voorbygaen, aen te merken dat men het kasteel, geheeten van de drie Torens, hetwelk, in 785, door Karel den Groote, versterkt is, niet moet verwarren met dat door Philips van Elsatien, ten jare 1168, gebouwd, en dat, door hem, in 1176, vóór zyn vertrek naer het Heilig land, en door eenigen van zyne opvolgers in het graefschap van Vlaenderen, bewoond is geweest, namelyk door Robrecht van

tenaers pligtig verklaerd aen verraed, en om die reden, met Gui de Brimeu, heer van Imbercourt, onthoofd, den 4[en] april 1477, in weerwil van het smeeken en de tranen der hertogin Marie van Bourgondien.

1 *Archiv. histor. du Nord de la France et du Midi de la Belgique, tom. IV, pag.* 516 *et* 517.

Bethune, aldaer gestorven den zeventienden septembre des jaers 1322. Dit kasteel, geheeten het hof van den grave, en gemeenlyk *het Zaelhof* (alwaer de wethouders van de kasteleiny hunne gewoone vergaderingen hielden tot in 1520, wanneer het landshuis, gezegd de Kasselry, gebouwd is op de groote markt, ter plaetse waer het huis geheeten den Wolf had gestaen); dit kasteel was gelegen aen de westzyde van de stad, over het Ypreleed, en omtrent den grond, welken de gravin Margaretha en haren zoon, Gui Van Dampierre, afstonden ten voordeele van het klooster der Predikheeren, door hen, ten jare 1268, tegen den wal, naderhand genaemd der Predikheerenvest, gesticht. Het Zaelhof diende, vóór den tyd der regering van Joseph den IIe, tot tempel aen de zoogenoemde gereformeerden, en is, geleden eenige jaren, afgebroken; het was gebouwd op eene hoogte en omringd van wyde grachten, die allengs gevuld zyn. De grond, op welken het kasteel van den grave gestaen heeft, wordt nog hedendaegs de *Zaelhofplaets* geheeten.

Moge deze schets, schoon zy slechts van een plaetselyk belang is, tot een bewys verstrekken van onze deelneming in het aen den dag komen der belangryke *Chronycke van Despars*, en van onze hulde aen haren geleerden uitgever!

1838. LAMBIN.

LANDKARAKTERISTIEK.

De heeren Mone, J. De Saint-Genois en Lambin hebben ons mededeelingen gedaen over de spotnamen van sommige plaetsen in ons vaderland [1]. Zy betreffen meestal de steden en dorpen van Vlaenderen; doch er waren ook provinciale bynamen. Deze zyn niet onaerdig gebruikt in de volgende vyf rymtjens, door den heer Schayes gevonden op het schutblad van een handschrift van omtrent het jaer 1450 :

Een groen raepkin,
Een vuurt [2] scaepkin,
Ende den rogghenen cant [3] :
Dat zijn de pruesschaerts [4] van Brabant.

—

Groote platteelen [5],
Lecker morseelen [6],
Ende vrouch an de banck :
Dat zijn de drijnckebuucken van Hollant.

—

Langhe pijcken,
Slijckeghe dijcken,
Ende den tarnwen cant :
Dat zijn de bottaerts van Zeelant.

1 Mone, in den *Anzeiger für Kunde der Teutschen Vorzeit*, 1835, bl. 299; — J. De St-Genois, in den *Messager des sciences et des arts de la Belgique*, 1838, p. 13; — Lambin, in het *Belgisch Museum*, 1, bl. 270.

2 *Vuurt*, vurt, vort, rot, bedorven. — 3 *Rogghenen cant*, roggen brood. — 4 *Pruesschaerts*, *preutsaerts*, verwaenden, hoogmoedigen. — 5 *Platteelen*, schotels, fr. *plats*. — 6 *Morseelen*, eetstukken, *morceaux*.

Hooghe peerden
Blancke sweerden,
Rasch van der hant :
Dat zijn de snaphane [1] van Ghelderlant.

—

Scerp van rekenijnghe,
Rein van betalijnghe,
Ende scalk up den teerlijnc :
Dats den loosen lacken [2] Vlamijnc.

1 *Snaphane*, vrybuiters, roovers; nu nog by de franschen *des chenapans*. ERASMUS spreekt er van in zyn *Colloquium* van de *Franciscani* : « Olim monachi nihil aliud eramus, quam purior pars laicorum : et hoc intererat inter monachum et alium laicum, quod nunc interest inter frugalem et probum virum, suis manibus alentem familiam, et inter *snaphanum*, ex prædationum reditu jactantem sese. »

2 *Lacken*, dartelen, wulpschen. Zie KILIAEN op het woord. Eigenlyk is *lacke* vuil, besmet; van *lakken* of *laken*, dat is, *smetten*. Voor een *lak* (*vlek* of *vlak*) zegt men in Braband *plak*, en voor *gevlekt*, *geplakt* (in Vlaenderen *plek* en *geplekt*).

J. F. WILLEMS.

NOORDSCHE SAGEN [1].

VAN het huislyke verkeer of het privaetleven onzer eerst heidensche en daerna nog lang half heidensch levende belgen is ons zeer weinig bekend. De aenbidders van Woden en Thor hebben by ons waerschynlyk nooit hunne eigene lotgevallen, immers wat het gewoone leven betreft, te boek gesteld. Zy vereerden de heldendaden hunner voorzaten en tydgenoten in krygszangen en *yeesten*-liederen, doch hunne familieveeten, hunne gezellige ontmoetingen, hunne minnaryen en dagelyksche handelingen werden nimmer onder den vorm van volksverhalen of *romans* voor later eeuwen in schrift gebracht. Het weinige, dat wy van derzelver zeden en gebruiken weten, is in de *acta* van sommige heiligen, of door de jaerboeken der frankische historieschryvers, tot ons overgekomen.

Een klein volkjen, van minder dan honderdduizend zielen in zyn besten tyd, op een armzalig eiland in de noordzee, maekt alleen eene uitzondering op de algemeene onverschilligheid der oudduitsche natie omtrent het boeken van burgerlyke gebeurtenissen. De Yslanders hebben, vóór en tydens hunne eerste bekeering tot den christelyken godsdienst, zoowel hunne familiegeschiedenissen en zeetochten, als hunne godenleer, in

1 *Sagen*, dit woord gebruikte men oudtyds voor zeker soort van vertellingen. Hiervan daen dat men in Braband nog *Zagemannen* noemt dezulken die te lang wylig in het verhalen of in het spreken zyn. HOEUFFT, in zyne *Proeve van Bredaasch taal-eigen*, bl. 700, geeft eene min voldoende verklaring over de benamingen van *Zegemanneken* en *Zagemanneken*, welke twee woorden niet schynen met elkanderen te mogen verward worden. Te Geraerdsbergen geeft men thans nog den naem van *saegsken* aen een vertelling.

gedichten en prozaopstellen vereeuwigd. De sagen dier skandinaven, in berookte vellen bewaerd gebleven, zyn voor de kennis van hun huislyk leven wat by ons een roman van WALTER SCOTT voor het bestuderen van Schotsche en Engelsche gebruiken is.

Daer nu de oude Skandinaven ten opzichte der zeden eene allergrootsche overeenkomst hadden met de Belgen, overeenkomst welke, tot op den dag van heden, in zoovele liederen en spreekwyzen van beider nageslacht voortleeft, zoo kan er, myns achtens, geen beter denkbeeld van onze voorvaderlyke levenswyze gevormd worden, dan door het lezen der noordsche sagen.

Het is om deze reden dat wy voornemens zyn van tyd tot tyd eenige dier sagen mede te deelen, hetzy by vertaling naer den oorspronglyken tekst, en in uittreksels, zoo als men er in het *Oldnordisk Læsebog* van R. RASK aentreft, hetzy volgens de verkorte en meesterlyk bewerkte opgaven van P. E. MULLER, in dezens *Sagabibliothek*, gedrukt te Kopenhagen, 1817-1820, 3 deelen, klein 8°. Dergelyke verhalen schynen ons zeer geschikt om, by afwisseling van drooger onderwerpen, de lectuer van het *Belgisch Museum* voor den gewoonen lezer te verlevendigen en te veraengenamen.

I.

VIGASTYRSSAGA.

(VAN HET EINDE DER TIENDE EN DEN AENVANG DER ELFDE EEUW).

Vermund Miove, een ylandsch hoofdman, was, onder Hakan jarls [1] regering, in Norwegen gekomen, om

1 Een *jarl* is by Zweden en Yslanders een adelyke landheer. Het is hetzelfde woord als het Anglosaksische *eorl*, het engelsch *earl*, verwand met ons *kerel* en *karel* (een *man* by uitnemendheid).

scheepstimmerhout te koopen. Hy had den jarl groote geschenken gegeven, en deze verzocht hem wederkeerig, vóór zyn afreis iets uit zyne kostbaerheden te kiezen. Vermund verlangde twee berserken [1], die in s'jarls dienst waren. De jarl antwoordde dat hy met zulke ongeregelde menschen slecht zou gediend wezen; doch daer Vermund aenhield, en beweerde dat hem dezelven by voorkomende gevechten behulpzaem konden zyn, zoo werden ze hem geschonken.

Spoedig nogthans ervoer hy dat zulke mannen moeilyk te betemmen waren : zy wilden staeg kampen, maer niet arbeiden. Hy leverde ze derhalven aen zynen strydzuchtigen broeder Vigastyr [2] over, die zich een' tyd lang van hen bediende, en weldra ook ondervond hoe gevaerlyk zy waren. Een van hun twee verliefde op Asdis, de dochter van Styr, en nu was deze, om zoo te zeggen, gedwongen hem het meisjen toe te staen. Zy werd aen den berserk verloofd, op voorwaerde dat hy met zyn' makker vooraf een hoogstbezwaerlyk werk zou verrichten, hierin bestaende dat zy Styr eenen weg naer zynen hof zouden banen door eene met lava overdekte, ontoeganglyke plek. Zy namen het voorstel aen, en arbeidden met zulk eenen iever, dat hun de berserkwoede op het lyf kwam, zoo dat zy, de overgrootste steenen in de diepte afwentelende, binnen de vierentwintig uren eenen weg aenleidden, die duren zal zoolang Ysland bestaet.

1 *Berserken*, een soort van wilde vechters, in dienst der jarls, en wier woede dikwyls niet te stillen was.

2 *Vigastyr* of *vijastyr*. De naem van dezen broeder was eigenlyk *Arngrim;* doch daer hy buitengemeen dapper was, zoo kreeg hy den toenaem van *styr* (stryd), en, wyl hy er veel versloeg, van *vigastyr* (*viga*, slachting, oudnederduitsch *wige*, *wijch*).

Intusschen had Styr een stookplaets [1] in den grond getimmerd, van zeer sterk hout, en boven met een luik. Toen de van het arbeiden afgematte broeders terug kwamen, lokte hy ze daerin, stookte de plaets heet, en sperde het luik dicht, om hen te stikken. Het broederpaer, merkende wat er gaende was, wilde de deur openbreken. Slechts den eenen gelukte zulks; doch toen hy buiten kwam gleed hy uit op de natgemaekte ossenhuiden, die er voor lagen, en werd door Styr afgemaekt. Deze laetste, de wraek van Hakon jarl over dit ombrengen van zyne mannen vreezende, liet twee stieren, elk van drie jaren oud, halen, en sloeg die den kop af; want op die wyze dacht men dat alle verder onderzoek wegens gepleegde dadelykheden steken bleef. Kort daerna trouwde Styr zyn dochter uit aen Snorre.

Door dien echt klom de overmoed van Styr nog veel hooger: hy maekte een lied, waerin hy zich beroemde van er drieendertig dood geslagen te hebben, zonder ééns de boet te betalen [2]. Toen de christengodsdienst werd ingevoerd, ten jare 1000, liet Styr zich ook doopen, en bouwde een kerk in zynen hof Hraun, alzoo men geloofde, dat degene die een kerk liet opbouwen den toegang ten hemel verwierf voor zooveel menschen als zyn kerk kon bevatten. Onder het getal der persoonen, door Styr verslagen, was ook zekere Thorhald, die eenen zoon, genaemd Gest, had achtergelaten, opgevoed by den boer wien de hofstede was aengekomen, door zyn' vader bezeten. Eens dat Styr te gast zat by den boer, zeide

1 *Stookplaets*. De tekst heeft *badehuus*, badhuis; wat echter voor ons minder verstaenbaer is ter aenduiding van gebouwen in den grond, als die van het hooge noorden. Het oude *stove* zou hier beter te pas komen.

2 Manslacht werd eertyds, gelyk men weet, door boet en vergoeding, *verzoend*.

deze tot hem : « dewyl gy Thorhald zonder gewichtige reden hebt omgebracht, zoo moogt gy dit nu wel goed maken aen zyn' zoon. » Styr verlangt den zoon te zien, en, daer deze zich verwyderd hield, als zynde op wraek bedacht, zoo sprak hy, dat hy niet gewoon was iemand iets te betalen voor manslacht, doch dat hy nu wel wilde eenen onbruikbaren graeuwen ram ten geschenke geven aen Gest, in vergoeding voor het dooden van zyn vader. Dit spottend gezegde deed den boer leed, maer hy kropte zyn verdriet, en zweeg. Gest luimde op een tweede bezoek van Styr ten huize van zynen voedstervader, en toen zich dit opdeed, bracht hy hem eenen doodelyken slag toe, zeggende: « Daer betael ik u nu den graeuwen ram! » waerop hy wegsloop in het donker. Dit geschiedde ten jare 1007.

Gest verschool zich te Borgfiorden [1], waer hy vrienden had. Snorre Gode, Styrs schoonzoon, wilde hem daer achterhalen; doch de inwoonders kwamen hem te gemoet met een schaer van 1200 man, of althans (zoo als de Eyrbyggiasaga met meer waerschynelykheid opgeeft) met ruim 500 gewapenden. Dit vyandlyk samentreffen was zeker het talrykste dat tot nog toe had plaets gehad op het eiland. Door tusschenkomst van velen werd echter bewerkt, dat deze kleine oorlog eindigde met een gerechtelyk aenklagen van Gest, door Snorre, over den moord van Styr. Menig spotlied is toen onder de Borgfiordingers, en byzonderlyk door Gest, tegen Snorre gedicht. De eerstgenoemde reisde, voorzien van aenbevelingen, naer Norwegen toe, en dacht zich daer schuil te houden tegen de vervolgingen van Thorstein, zoon van Styr, die zich verplicht achtte den dood van zyn' vader te wreken, en die ook weldra de verblyfplaets van

1 *Borgfiorden*, letterlyk *Burcht-Baei*.

Gest ontdekte. Maer toen hy daerheen zeilde sloeg zyn schip om, en het was Gest die hem het leven redde, zoo dat hy hem dezen keer geen letsel mocht doen. Gest trok naer een andere plaets; Thorstein volgde hem na, en trof hem met zyn byl; doch de wonde was onbeduidend. De boer, op wiens grond dit voorviel, zou Thorstein neêrgehakt hebben, ware Gest zelf niet tusschengekomen, op wiens verzoek hy hem gaen liet. Nu twyfelde Gest of er nog wel een veilige plaets in Norwegen voor hem bestond; en daerom trok hy het land uit, voornemens zynde in dienst te gaen onder de Waringen [1] te Miklegaerd (Constantinopel). Zoodra Thorstein dit ter ooren kwam, reisde hy hem achterna. De Waringen waren gewoon dagelyks zich in worstelspelen te oefenen. Thorstein, onder hen dienst genomen hebbende, ontmoet Gest in dat spel; hy trekt zyn zwaerd, en slaet hem een wonde. De waringen springen toe, en vallen Thorstein aen het lyf, om hem te dooden; want het was een wet onder hen, wie iemand by het worstelspel naer het leven stond, die moest het zyne verliezen. Maer Gest, die slechts een lichte wonde bekomen had, belooft hun de helft van al wat hy bezit, tot losgeld voor Thorstein, en na dat hy hun den geheelen samenhang van het vroegergebeurde verteld had, verkreeg hy zyn vrystelling. Hierop vermaende nu Gest den hartnekkigen Thorstein van hem toch in het vervolg ongemoeid te laten, hetwelk deze hem beloofde, mids dat Gest nooit meer naer Ysland weêrkwam. Gest gaf hem reispenningen, en Thorstein keerde naer huis, in het jaer 1012.

Toen Snorre Gode hoorde dat Thorstein geen wraek

1 Lyfwacht der oostersche keizers, uit noormannen samengesteld, en die Walter Scott in zyn *Graef van Parys* genoeg heeft doen kennen.

had kunnen nemen, meende hy dat het nu aen zyn beurt lag om die ten uitvoer te brengen. Heimelyk trekt hy naer Borgfiorden en slaet er een der hoofdlieden dood, benevens diens zoon. Wel is waer, dat hy daervoor op het landgeding de boet betaelde; doch men zag dit voor geen volle voldoening aen.

II.

HEIDARVIGASAGA.

(VAN DE EERSTE HELFT DER ELFDE EEUW).

Snorre Gode had nu wraek genomen over den dood van Vigastyr, zyn schoonvader, door het ombrengen van eenen hoofdman uit Borgfiorden en zyn kind. De twee zonen van Harek uit Borgfiorden wilden deswege een' van Snorres medegezellen vermoorden, die op den tocht geweest was, en dien zy in Norwegen aentroffen. Hy ontliep ze, en nu versloegen zy Hall Gudmunds zoon, als die hem had weg geholpen. Deze twee broeders leden schipbreuk op de kusten van Jutland.

De tyding van Hall's dood was voor zyn ouden vader een slag die hem het leven verbitterde tot aen het graf. Bard, de oudste van Hall's drie broeders, kort daerna op de plaets van Hall zittende, kreeg een oorveeg van zyn moeder, die hem verbood daer te zitten, zoolang hy zyn broeder niet gewroken had. Daerop begon Bard zyne vervolgingen met Harek voor het gerecht te dagen, ter betaling van een boete; doch dit werd afgewezen, alzoo Harek al zyne bezittingen aen zyne broeders had overgedragen. Er bleef Bard dus niet anders over dan zich zelven recht te verschaffen. Op het aenraden van zyn' voedstervader liet hy, door zekeren Narve, al de beste zwaerden der hoofdlieden van Borgfiorden aftruggelen,

en daerop zocht hy den bystand van een menigte strydbare mannen. Terwyl men heimlyk de toebereidsels tot eenen tocht maekte, klaegde de moeder, genaemd Thuride, dat er niets gedaen wierd. Het was toen de gewoonte dat men het eten voor de gasten op de tafel neêrlei, want men had nog geen schotels. Eens werd den drie broederen geen spys voorgedischt. Moeder Thuride kwam binnen met een groote schoft van eenen os, en verdeelde dien onder hen. Zy waren verwonderd over zulke kwistige toedeeling. Thuride sprak : « Gy zyt verwonderd over zulk een groot stuk? uw broeder Hall was veel grooter toen hy geslacht werd, en daerover zag ik niet dat gy u hebt verwonderd (zy lei nu eenen steen by ieder stuk vleesch). Gy zyt niet beter dan dien steen, daer gy uwen verslagen broeder ongewroken laet, en uw geslacht zulke schande doet! » Straks reden de broeders heen. Thuride zag wat zy van zin waren, en wilde meêryden, om hen aen te hitsen. Maer dit lag in hun plan niet. Zy deden door een van hun volk den buikriem van haer paerd zoo aengorden, dat zy er af en in het water viel, doch zonder er letsel van te hebben. Dus moest zy naer huis keeren. Achttien in getal trokken de mannen nu naer Borgfiorden, waer zy er één' van hun tegenparty nedervelden, ten offer aen Hall; en daer zy weldra van het volk dier streek werden overvallen, toonden zy zulken dapperen tegenweer, dat dit gevecht op de heide, hetwelk de jaerboeken in 1013, de Eyrbyggiasaga in 1014 en de Gretterssaga in 1015 stellen, wyd en zyd vermaerd bleef. De skald Erik Vidsiö was by dien tocht tegenwoordig, en heeft in menige voor de vuist gedichte versen het feit bezongen. Bard kreeg er den naem van Vigabard door.

Wat er voorts na den slag voorviel, en hoe Bard, gedekt door den vallenden avond, zich uit de overmacht van

zyne vyanden redde, is in het handschrift dezer sage onleesbaer geworden; doch in het vervolg blykt, dat Snorre Gode met list eene verzoening tusschen Bard en zyne tegenstanders heeft weten tot stand te brengen. Immers, toen Snorre Gode eens met Thorgils, zoon van Are, van een bruiloft kwam gereden, vervoegde Bard zich tot het gezelschap; hy hielt zyn aenzicht bedekt, en, na hy met Snorre een woord gewisseld had, bleef hy meê ryden. S'avonds, na het aenkomen, verzocht Bard dat Thorgils hem eens een recht geschikt verzoeningsformulier zou leeren, wyl men hem gezegd had, dat hy er een moest kunnen. Dadelyk sprak Thorgils overluide, zoo dat het door elkeen gehoord werd : « Dit is het aenbegin van ons vredeverdrag, dat God met ons allen verzoend zy, gelyk wy dit, nu en in het vervolg, met elkanderen zyn zullen, by biergelagen en maeltyden, by rechtsgedingen en volksvergaderingen, onder kerkgewelven en aen konings hoven, of waer anders de menschen samen komen. Wy zullen... (hier zyn een paer woorden onleesbaer) ons met malkanderen gedragen gelyk verwandten en geenzins als vyanden. Komt er ooit geschil tusschen ons, dat zal men boeten met geld, by het doopen der offerspys [1]. De gene van ons, die dit verdrag breekt, of manslacht begaet na 't gegeven woord, hy zal wezen als de gejaegde wolf [2], zoo verre als menschen wolven jagen, de christenen kerken bezoeken, de hei

1 *Tein rioda* staet in den oudnoordschen tekst. Men denkt dat hier op een *offermael* gedoeld wordt.

2 *Wolf*, in het oorspronglyk *vargr* (de *v* luidt by de skandinaven als *w*), waervan in de *Lex Ripuariorum*, tit. LXXXV : *Si quis corpus mortuum ex humo traxerit, et expoliaverit, ducentis solidis cum capitale et delatura culpabilis judicetur, vel* WARGUS *sit, hoc est expulsus*. MONE leidt er den naem der Franken van af (*Anzeiger*, 1835, bl. 4).

denen in godshuizen offeren, het vuer brandt, de aerde groent, de mensch den naem van moeder noemt, het schip vaert, de schilden blinken, de zon schynt, de sneeuw neêrligt, de vinnen zwemmen, de den wast, de valk vliegt by langen voorjaersdag en bestendigen wind onder beide vleugels, de hemel zich welft, de grond bebouwd wordt, de wind waeit, het water naer zee loopt, en de menschen koorn zaeien [1]. Hy zal verwyderd zyn van kerk en christen, van godshuis, midsgaders van elke haerdstede, uitgenomen de hel. Elk van ons geeft en belooft den anderen zekerheid, zoo voor zichzelven als voor zyne erfgenamen, geboren en ongeboren, opgevoed en niet opgevoed, naemdragend of zonder naem : elk onzer geeft daer toe zyn woord, zyn vrywaring, zyn vriendschap en vaste trouw, die immer zal standhouden, zoo lang er zand en menschen bestaen. Nu zyn wy verzoend en verbonden, allerwege waer wy malkander mogen ontmoeten, op 't land of in de haven, op schip of klip, te zee of te zadel, by het bezigen van stierroei of waterschepper, by roeibank of scheepsluik [2], of waer zulks gebeuren mag. Verzoend zyn wy d'een met d'ander, gelyk de zoon met den vader of de vader met den zoon, t'elker samenkomst. Laten wy ons nu de hand geven op dit verbond, en hetzelve wel onderhouden, volgens de wil van Christus en de kondschap der mannen, die by deze overeenkomst ons hoorende zyn. Die het verdrag houdt hebbe de zegen Gods! die het verbreekt de toorn

1 Iets van deze formule vindt men in de *Zoenbelofte*, te lezen in de *Costumen van Antwerpen*, waerby onder andere gezegd wordt dat de vrede zal onderhouden worden, *alzoo verre den wint wayet en den reghen spreyet*.

2 In het deensch staet *tilie*, hetgeen ik niet versta, noch in myn woordenboek vinden kan; wellicht het engelsche *till*, of het fransch *tillac?*

Gods! zoo lang ons het noodlot verbinde. God zy verzoend met ons allen! »

Na dit opzeggen sprak Snorre : « Bard is hier tegenwoordig! » en Thorgils achtte zich nu verbonden hem niet aen te roeren. De veete werd door scheidsmannen vereffend, en Bard verplicht eenigen tyd het land te verlaten. Hy trok naer Olaf den heiligen, die hem echter onder zyn hofgezin niet wilde aenvaerden, dewyl hy aen toovery geloofde. Daerop zeilde hy naer Denemarken, en keerde vervolgens naer Ysland terug, waer hy Aude, de dochter van Snorre Gode, ten huwelyk nam. Met deze ging hy scheep naer Halogaland.

Op zekeren morgen gebeurde het daer, dat Aude haren man wilde wekken, en hem een klein kussen toewierp. Eenige malen herhaelde zy dit spel, doch toen Bard haer het kussen terug smeet, raekte hy ze effentjens met zyn hand, en dit maekte haer zoo boos, dat zy eenen steen opnam en dien naer hem gooide. Bard opgestaen zynde by lichten dage, verklaerde, ten overstaen van getuigen, dat hy van haer scheidde, als kunnende haren overmoed niet langer verdragen. Hy verliet dus zyn vrouw, reisde naer Gardaryk, ging onder de Waringen, en viel, drie jaren later, in eenen veldslag. Aude hertrouwde met Sigard, een zoon van Thorer Hund, van wien de Biarköringen afkomstig zyn.

(*Naer het deensch van* P. E. Muller.)

J. F. WILLEMS.

PROEVEN

VAN

BELGISCH-NEDERDUITSCHE DIALECTEN.

VII.

DIALECT VAN BEVEREN (LAND VAN WAES) [1].

Doir [2] was ne keer ne mens, die twee zeunen hoi. De jongste van die twee gasten zei tegen zy vauder [3]: « vauder, geef my 't poirt, da my toekomt, » en de vauder gaf z'elk huilder poirt. Kurt doir noir maukte de jongste zeun zyne pak, en trok op noir e vremd land, woir hy verbeestte wat hy hoi. As zy lesten eurtje [4] verteêrd was, kwam er in da gewest ne grooten hongersnood, en onze kalant begost gebrek te leiën. Hy gink hem den [5] verhuren by ne mens van da land, die hem noir zyn hofsté zond om de verkes te wachten. Doir zoud hy geern uit de verkes-bak mé gesloeberd hein [6], en 't wierd hem nog verbooën. De sukkeleer den in zy zelve gaunde, zei: « My vauders huis is vol knechten, heeren van goe leven, en ik vergaun hier van honger: Kom, 'k zal moir te rug by my vauder gaun, en 'k zal hem zeggen: vauder, 'k hein misdaun; 'k ben nie wèrd da ge my nog au zeun noemt, en handelt my gelek ne knecht.

Zoo gezéd, zoo gedaun, en hy keerde weêr noir huis. Zy vauder zag hem van verre kommen, en hoi compassie

1 [Medegedeeld door den heer F. Rens]. — 2 *Ae* staende voor *r* klinkt algemeen als *oi* in het fransch woord *noir*. — 3 De zelfde *ae* klinkt als *au* in elk ander geval. — 4 Oordje. — 5 Dan. — 6 Hebben, en klinkt als *in*, in het fransch *intact*.

mé hem : hy liep hem tegen, en hy kustten [1] hem. De jonge zei: « Vauder, 'k hein misdaun, en 'k ben nie wèrd da ge nog zeun tegen my zegt. » Moir de vauder riep zyn knechten en zei: « Haust huilder, en hault al gâ de beste kazak, en doe z'hem aun: steekt hem nen rink aun de vinger, en schoenen aun zyn voeten; slaugt het vet kalf en laut ons smèren, want myne zeun was dood, en hy is verrezen: hy was in den doolakker, en is weêr gevonnen. » Z'heiën den begost kermis te haën [2]. Den âdste zeun kwam intussen [3] van 't veld weêr, en as hy nog en boogscheut van huis was, kost hy al 't muziek en 't laweyt [4] hooren. Hy roóp seffes eenen van de knechten, en vroeg hem wat dat er te doen was. De knecht zei: « Au broêr is t'huis kommen, en au vauder hâ kermis, om dat hy hem fris en gezond weêr ziet. » Moir den deze wier kwaud; hy speelde mé zynen kop, en wilde nie binnen gaun. De vauder kwam buiten, en sprak hem schoon; moir den andere viel uit, en zei: « Ik dien ik ik au al zoo lang: 'k hein alted braef gewist, en g'en hei my nog van g'heel au leve mé myn vrienden ne keer lauten smèren; en nau, dat onze nietdeug, die al zy goed in beestigheên verteêrd hét, t'huis gekommen is, nau slaugde 't vet kalf! » Doir op zei de vauder: « Ge zy ge gy alted by my, en al da 'k hein, is 't au; 'k moest ommers [5] bly zyn, en kermis haën; want au broêr was dood, en hy is verrezen: hy was op de sukkel [6], en hy is weêrgekommen. »

1 De derde persoon met een stomme *e* eindigende, neemt als het ware welluidendheidshalve een *n* aen vóór eenen klinker, of *h*, die altyd stom is. Zoo ook het lidwoord *de,* B. V. *Den avond viel.* — 2 Kermis te houden. — 3 Intusschen. De *ch* wordt nooit uitgesproken, ten zy in het begin van een woord, zoo als in: Schepper, schip, enz.: maer men zegt *mensen* voor menschen. — 4 Groot gerucht. — 5 Immers. — 6 Hy had zich op slechte wegen verloren.

OVER DE

REDERYKKAMERS VAN STRAZEELE EN MEENEN.

Brief aen den uitgever van het Belgisch Museum.

YPRE, 20 JULY 1838.

MYNHEER!

Ik zie in uw antwoord op den brief, welken den heer Meynne-Van de Casteele UEd. heeft toegezonden, gedagteekend te Mannekensvere, den vierden mei 1838 (tweede deel van het Belgisch Museum, bladz. 192 tot en met 195), dat UEd., steunende op de lyst van loting, geplaetst voor de vertaling van Corneille's *Cinna,* onder den titel van *Gebod' der Liefde* (gedrukt te Ypre, by *T. F. Walwein,* in 1774), van gevoelen zyt, dat de rederykers van Strazeele op hun blazoen stelden dat zy van *kleendaNig bescheE* waren.

Deze, te Ypre gedrukte, vertaling, is my nooit onder de oogen gekomen, en dus ook niet de lyst die haer voorgaet; en echter ben ik verzekerd dat, indien den titel van de kamer van Strazeele in deze lyst aldus is opgeven, dit noodzakelyk eenen misslag van den opsteller der lyst, zoo niet eene drukfeil, zal geweest zyn [1].

Inderdaed, ik vinde in de archiven der hoofdkamer van Alpha et Omega, voormaels te Ypre bestaende (archiven die eene onuitputtelyke bron zyn van aenbelangende inlichtingen op de rederykerskamers van West- en Fransch-Vlaenderen), 1° deze aenteekening: « *den* » 16en *juny* 1663, *was ghevonfirmeert de gilde van* » *Rethorycque binnen de prochie van Strazele, in Cassel-* » *Ambacht, voerende in haeren schilt ofte blasoen 't beelt*

1 Men leest werkelyk in die lyst *van kleendanig beschee.* (J. F. W.)

» *van Onse Vrauwe van Halsenberge, metten titele van*
» *Cleendaevigh Bescheet, naerdien zylieden in kennen*
» *hadden ghedaen, dat dese ghilde van Strazele, van oude*
» *tyden ende over de hondert jaeren, hadde gheweest in*
» *vogue, ende zyn hemlieden verleent brieven in forma*
» *gheteekent ende ghezegelt.* » (Resolutie-bouckxken beginnende den 18en mei 1616, en loopende tot den 16en oust 1790, bladz. 8 v° en 9 r°);

2° In het ontwerp van de brieven (van octroi), reeds beroepen, welk ontwerp ik onder de oogen heb, lees ik ook : *den geselscepe van 't Cleendaevigh Bescheet*;

En 3° in eene lyst van alle de gezelschappen bekend op de registers der hoofdgilde van Alpha et Omega; op deze lyst, voerende de date van den 18en maerte 1749, en geteekend door eenen der raedpensionnarissen van de stad, staet ook duidelyk geschreven *de kleendaevig Bescheet*.

'T is waer, dat zoo wel de titels als de zinspreuken, gegeven door de hoofdgilden aen de kamers door hen opgeregt, veelmaels vreemd en raedselachtig zyn; doch zy hebben zeker eene beduidenis die men, of schoon somwyl met eenige moeite, toch kan begrypen; maer dat het my veroorlofd zy te vragen, aen de genen die met de geschiedenis der rederykerskamers bekend zyn, hoe zy het byvoegelyk woord *kleendanig* (ik laet daer *beschet*, dat wy voor bescheet, nu bescheid, aennemen), zouden uitleggen ? Ik vind het nergens geboekt : ook is hier de uitgang *danig* allezins zonder beteekenis.

Anders is het gelegen met *kleendadig*, en dit byvoegelyk woord, vereenigd met *bescheet*, zal ons eenen volzin geven, dien voor zyne duidelyke verstaenbaerheid niets te wenschen laet. Kleendadig, nu buiten gebruik geraekt, is gelyk men ziet, gevormd van *kleen* en van *daed*; *kleen*, byvoegelyk naemwoord, en dat ook *weinig waerd* beteekent, eischt geene verdere uitlegging; *daed*

is evenzinnig met *bedryf, werk*. Dus, ten gevolge van deze, met de taeleigene, beduidenis van *kleendadig*, beteekent de titel der kamer van Strazeele, of Strazele, *daed of werk van kleen bedied of waerde*, en deze uitlegging, toegepast aen de leden dier kamer zelf, dan heeft men : *rederykers wier bekwaemheid in de kunst kleen is, of weinig beduidt*, en deze titel komt my zoo zedig voor als de zinspreuk van *vroescepe dinne*, welke aen de kamer van den Roozenkrans, te Nieuport, gegeven werd, en dien ik denk aldus uitgelegd te kunnen worden : *van wysheid weinig voorzien*.

Indien er aengaende het voorwerp, dat my thans onledig houd (te weten hoe de titel der kamer van Strazele moet verstaen en uitgelegd worden), eenigen twyfel kon overblyven, het waer vruchteloos desaengaende Kops, in zyne *Schets*, en De Laserna-Santander, in zyne *Notice*, te beraedslagen : de eerstgemelde, wien een groot getal rederykerskamers van Vlaenderen niet bekend waren, spreekt van die van Strazele niet, en de laetste, gewag makende van het gild van dit dorp, in Fransch-Vlaenderen, zegt alleenlyk dat het zich, ten jare 1780, in den kampstryd te Poperinge heeft bevonden.

Ik neem deze gelegenheid waer, mynheer, om UEd. ook myn gevoelen mede te deelen op den naem van *Hoppebruers*, dien de *Barbaristen* van Meenen zouden gevoerd hebben. Zy werden, volgens een bescheed van den 28en july 1577, *de zeven vroede* geheeten, en hadden, gelyk De Laserna-Santander het ook aenmerkt, voor zinspreuk *wy hopen bruers*, hetwelk, indien ik my niet bedrieg, zoo veel te zeggen is als *wy hopen broeders* [1],

1 *Wy hopen bruers* zoude nog op eene andere wyze kunnen verstaen worden, verondersteld dat *de zeven vroede*, hunne zinspreuk gebruikende, den wensch uitdrukten om nog meer broeders te vinden, die zich by hen wilden voegen, en dus hun getal (van zeven) vermeerderen.

of anderzins, *broeders, wy hopen*. De naem van *Hoppe-bruers*, by intrekking van *Hoppe-broeders*, dien zekerlyk, by vervalsching, is afgeleid van de gemelde zinspreuk, zoude aenleiding kunnen geven tot eene uitlegging die geene rederykers tot eere zoude verstrekken! Die naem is, ongetwyfeld, aen de Barbaristen *uit schimp* gegeven, gelyk men, geleden vyftig jaren, te Ypre, de rederykers, in het algemeen, *ratelaers* (babbelaers) noemde.

Ik zal eerlang, wegens de rederykerskamers van West- en Fransch-Vlaenderen, inlichtingen aen den dag brengen, die tot heden niet bekend zyn.

Het zoude my aengenaem zyn, mynheer, indien UEd. in de eene of andere uwer afleveringen mynen brief wilde inlyven. In deze hope, blyf ik met eene ongeveinsde achting,

UEd. Dienaer,

LAMBIN.

FRAGMENTEN

VAN

DEN RIDDERROMAN OGIER VAN DENEMARKEN.

(TWEE STROOKEN PERKAMENT.)

Eerste strook, eerste kolom, recto.

« . . . .
« .... Ewelike vortan.
Doet mi dit, edel man,
So dat vader no broeder weet. »
« Jonfrouw, ic ga gereet
(Seide die coninc onvervaert)
Uwe bodscap doen ter vaert [1]. »
Dus sciet die coninc dan,
En gebrochtene wijf no man [2].
Hi wapenden [3] ende sat op sijn paert,
Ende voer wech metter vaert:
Hi voer heimelike uter poort,
Ende noopte tors [4] ende voer voort
So lange voer die paien [5],
Dattene [6] fransoise hebben versien [7].
Hi vraechde om den Denois [8]:
Het wijsdene hem menich Fransois.
Men leedene vor Karels pauwelioen,
Daer in sat die baroen.
Doe beete [9] die payen,
Ende seide: « God, dien die kerstine [10] dien [11],

1 *Ter vaert*, vaerdiglyk, aenstonds. — 2 *En gebrochtene wijf no man*, hem geleidde wyf noch man. — 3 *Wapenden*, wapende-n, wapende hem (zich). — 4 *Noopte tors*, gaf het ros, het paerd de sporen. — 5 *Paien*, heiden, fr. *payën*. — 6 *Dattene*, dat hem. — 7 *Versien*, gezien. — 8 *Denois*, Deen, fr. *Danois*. — 9 *Beete*, stapte af. — 10 *Kerstine*, christenen. — 11 *Dien*, voor *dienen*.

Doet mi dit edel man
So dede vad' no broed' weer
Ionc' ic ga gereet
Sende die co̅ · ōuervaert
Vwe bodscap wenter v̄t
Dus sciet die co̅ · dan
Den gebrachtene wyf no mā ·
Hi wapendē en sat op sijn p't
En voer wech metter vaert
Hi voer heimelike vt poort
En noopte tors en voer voort
So lange voer die paien
Datene kerstijn hebbē v'sien
Hi vraechde omden Denois
Het wysdene hē menich kerstijn
Men leedene vor · K's pauwelioen
D' in sat die baroen
Doe beete die payen
En seide god dien die k'stine dien
Beide K' en den Denois ogier
Ic bē gesent al hier

Beware Karle ende den Denois Ogier!
Ic ben gesent al hier,
Denois, stout ridder ende vri,
. . . . »

2de ***kolom, recto.***

« Dat ghi vor mi neemt bataelge. »
« Sarragois [1], ic sal, sonder faelge [2],
Selve comen iegen den soudaen. »
Gadony seide, sonder waen:
« Ghi maect groot bare [3], Baudoen!
Die soudaen gave om u niet .i. bottoen [4],
Ende om sulke vive als ghi sijt,
Waerdi vor hem in een crijt [5].
Mi wondert dat Karl sinen gharsoen [6]
Dus laet verspreken sine baroen [7].
Lictict niet dor [8] den Denois Ogier,
Ic slougene onder sine lier [9]. »
Als Charloot [10] dat vernam,
Was hi tornech ende gram:
Hi vranc die vust, ende soude den paien
Hebben geslegen, ne waer mettien [11]
Scoter tusschen die here Morant,
Ende Arnout van Beaulant,
Entie edele grave Reynier.
« Ay, fel keitijf [12] (sprak Karel die coninc fier),
Nemmer moetu goed gescien!
Hoe lettel slachti mien [13]! »
OGIER sprak totten payen:
« . . . .

1 *Sarragois*, Sarrazyn. In den tekst staet *Sarr'*, welk woord in Vs 126 hierachter voluit geschreven is *Sarragois*; dus geheel anders dan in *Renout van Montalbaen*, een roman, in welken Oghier van Denemarken ook een rol speelt. Daer leest men namelyk *Sarrasine*. Zie HOFFMANN's *Horæ Belgicæ*, pars V, p. 87, Vs 1418, 1426, 1431, 1434, enz. — 2 *Sonder faelge*, zonder fout. — 3 *Bare*, gebaer, gebluf. — 4 *Bottoen*, fr. *bouton*. — 5 *Crijt*, strydperk. — 6 *Gharsoen* fr. *garçon*. — 7 *Verspreken sine baroen*, zyne barons te na spreken. — 8 *Dor*, om. — 9 *Lier*, wang. — 10 *Charloot*, kleine Karel, fr. *Charlot*. — 11 *Ne waer mettien*, maer dadelyk (*met dien*). — 12 *Keitijf*, snoodaert, fr. *chetif*. — 13 *Slachti mien*, gelykt gy aen my (uw vader)!

1ste *kolom verso.*

Die sijn .... hevet bestaen.
Hi sliep vaste, sonder waen.
Des morghens, metter dagheraet,
Clommen Sarragoise ten mure waert,
Ende worden den Kerstine geware.
Cleine mochten wesen die scare,
Si lietent seggen ter stont
Des ... zone Danimont.
Hi scoot ten wapinen mettien:
Hi was fel ende ontsien.
Met .C. man es hi upgeseten:
Sere heefti hem vermeten [1]
Dat hi sal wreken sinen moet [2].
Men ondede [3] die porte metter spoet.
Danimont noepte tors met sporen:
Charloot heeftene vercoren.
Si onderstaken hem met groter ghere [4];
Mallic [5] brac sijn spere:
Dat volc vergaderde over hoop;
Dat caplijts [7] wart harde groot.
Die coninc van Ingelant
.....cte sinen brant [8].
Hi clovede toten tanden dore
..... magoens ....

2de *kolom verso.*

Men stac sijn ors onder hem doot.
Hi spranker af, met haesten groot,
Ende ginc vechten te voet.
Nu merct oft hem onsiene stoet [9]:
Een kerstin ontsloop uten here,
Ende voer tote Karle met ghere.

1 *Heefti hem vermeten*, heeft zich laten voorstaen.—2 *Sinen moet*, hetgeen hem in 't gemoed zat. — 3 *Ondede*, ontdeed, opende. — 4 Zy staken elkanderen met grooten drift. *Ghere*, begeerte. — 5 *Mallic*, elk. Van dit *mallic* of *malc* komt *malkander*. — 7 *Caplijst*, gekap, verwonding; in het oudfransch *chapleis*, en in middeneeuwsch latyn *capulatio*. — 8 *Brant*, zwaerd. — 9 *Onsiene stoet*, hachlyk stond.

Die darme lagen den baroen
Boven up dardsoen [1].
Als hi vor sconinx tente quam
Riep hi lude : « Coninc, edel man,
Vaert Charlote uwen zone te staden [2] :
Vor Rome es hi sere verladen.
Haest u, dor Gode die ons gebood!
Daer es menich kerstin doot. »
Die coninc riep ten wapinen over al.
Daer wert groot gescal.
« Owi, arme [3], sprac die coninc fier,
Vertroest mijn kint, Ogier. »
Ogier seide : « ic sout node laten. »
Sine cousen bonden .ij. knapen :
Namels wapendem; ende die Fransoise
Entie van Geneven, entie Vianoise,
Entie Duudsce, entie Avelanse [4],
. . . .

2de strook, 1ste kolom, verso.

« En mach hi u nemen tleven,
So moet hem u vader geven
Die crone van Vrankrike. »
Charloot antwerde haestelike :
« Sarragois, ic wilt also.
Of God wille ic sals wesen vro [5]. »
Karel antwerde te desen :
« Sone, dat ne mach niet wesen;
Sulken camp latic u niet bestaen. »
« Ay here, wat wildi anevaen?
Wildi dus nedren minen prijs?
Bi den here van paradijs,
Ic ware dan clene ontsien,
Dorstic niet comen iegen .i. paien.
Het nontriede [6] mi nieman, coninc vri!
Ic salne doden, of hi mi. »

1 *Dardsoen*, de zadelboog, fr. *arçon*. — 2 *Te staden*, ter hulp. — 3 *Owi, arme*, och arme! — 4 *Avelanse, Ave-landschen*, Neder-landschen. — 5 Zoo het God believe zal ik my des verheugen. — 6 *Het nontriede mi nieman*, niemand zou my dit (of *heeft my dit*) ontraden.

« Ja, spac Karel, esset emmer so?
Bi mire wet [1], ic maecti onvro [2].
Van Vrankrike moetic leven,
Du hads der overdaet bet gegeven [3]. »
Charloot ne liet [4]. « Dor [5] Fransois,
No dor Duutsch, no dor Genevois,
In sal [6] den camp anvaen. »

2de kolom, recto.

Hi nam orlof ter ure,
Ende keerde weder binnen mure.
Vor tpalas beette Karaeu, die vrie,
Met hem die van Persie.
Dammirus [7] ontfincne wale
Ende Gloriande die smale [8].
« Here, seide Karaeu [9], ic come
Van den kerstinen, ende heb genomen
Eenen camp iegen den Denois,
Die den helm wan up Butram den Sarragois:
Hi hevet ons vele scaden gedaen.
Ic hope wi sullens [10] bate ontfaen.
Nu hort hoe icne heb genomen:
Mogic sijns te boven comen,
Ende icne dode in den crite,
Karel gevet ons quite
Ende vri Romenie,
Ende daer toe Lombardie;
Ende mach mi Ogier, die degen [11],
Matten [12] ende nemen tleven,
Rome . . . . up geven:

1 *Bi mire wet*, by myne wet, by myn christengeloof! — 2 *Onvro*, onvrolyk. — 3 Moge ik van Frankryk voor altoos verwyderd leven, zoo gy niet beter gedaen hadt die overdaed daer te laten (te begeven)! — 4 Charlot wilde dat niet erkennen (*liet* van *lien*, helyden); of wel : *hy liet niet af.* — 5 *Dor*, om. — 6 *In sal*, ik en zal, of ik zal. — 7 *Dammirus*, geschreven *Dammir'*. — 8 *Die smale*, die kleine, die tengere, die lieve. — 9 *Karaeu*, uit te spreken in drie syllaben *Ka-ra-eu*, elders *Karahu* geschreven. — 10 *Sullens*, zullen des. — 11 *Degen*, held. — 12 *Matten*, slaen.

Also verre salt Karels wezen
Alst noit hilt Constantijn. »

1ste *kolom, verso.*

Si ghinghen slaen metten swerden.
Menich Sarragois viel daer ter erden,
Dies worden die van binnen geware.
Si quamen uut met groten scaren,
..ij. coninge, die drougen crone,
Ende al tfolc ute Rome,
Entie soudaen van Persijs
(Dies maect ons distorie wijs).
Al tfolc slouch over hoop.
Daer cochte menich dieren coop.
.. lubni die coninc van Cubele
Stac Namelse van Morele
Ende gaeft sinen neve Pinthier.
Die goede here van Bavier
Ginc vechten te voet metten swerde :
Die rouwe quetstem ende deerde,
Dat hi Morele had verloren :
Hi gemoete Ogiere, ende hads toren [1]
Dat hi sinen oem sach te voet.
Hi beette selve metter spoet,
Ende gaf Namelse sijn paert,
Diere up sat ter vaert.

2de *kolom, verso.*

Karel, die degen coene,
Dede keren sine baroene.
Charlote versprac hi sere,
Ende seide : « Glottoen [2], God gevedi onnere,
Dat ghi voert sonder minen raet!
U herte es fel ende quaet. »
Hort van den Sarragois meer :
Si hadden rouwe ende seer

1 *Toren*, verdriet. — 2 *Glottoen*, fr. *glouton*, een scheldwoord.

Dat si dus tonder waren gedaen.
Kabaheu, die Soudaen,
Hinc om hem enen mantel diere,
Wel gewrocht : in der maniere
Ne sach noit man, sonder dien[1].
Up .i. muul sat hi mettien,
Ende voer buten Rome allene,
Sonder geselscap, groot of clene :
Die Doverne[2] leet[3] die degen coene,
Ende quam vor Karels pauwelioene.
Karaeu sprac fier tale :
« Coninc, hore mi, so doestu wale!
Ic wille camp vechten iegen Ogiere,
Up sulken maniere :
Mach hi mi verwinnen,
. . . . »

Twee strooken perkament, schrift der XIVe eeuw, my geschonken door den heer Voisin.

Tot dus verre achtte men den nederlandschen *Oghier van Denemarcken* geheel verloren (zie Hoffmann's *Horæ Belgicæ*, I, 60, Mone's *Uebersicht der Niederländischen Volkslitteratur älterer Zeit*, bl. 38, en L. P. C. Van den Bergh's *Nederlandsche Volksromans*, bl. 181), want het gene D. Buddingh in den *Konst- en letterbode*, 1837, nº 27, bl. 420, beweert uit denzelven te kunnen mededeelen, daervan is hy nog het bewys schuldig. Meer zeker is het, dat er eene duitsche vertaling van bestaet, die het boek aen *Jan de Klerk* toeschryft :

Dis lernet uns Johann wol der Clerik.

Mone heeft al de bronnen van het gedicht aengewezen in zyn evengemeld *Uebersicht*, naer hetwelk ik dus den lezer verwyze, indien hy meer naricht mocht verlangen.

1 *Sonder dien*, behalven hy. — 2 *Die Doverne*, de Doire, een rivier. — 3 *Leet*, trok over.

J. F. WILLEMS.

OVER HET SCHRYVEN

VAN

DE OF DEN

ALS LIDWOORD IN DEN EERSTEN NAEMVAL VAN HET MANNELYK GESLACHT.

VAN al de geschillen, welke sedert eenigen tyd ontstaen zyn ten opzichte van het schryven onzer tael, is er voorzeker geen gewichtiger punt dan het gebruiken van *de* of *den* in den eersten naemval van het mannelyk geslacht. De andere verdeeldheden betreffen slechts de spelling, een kleed waervan zich de *spraek* bedient om als geschreven *tael* voor den dag te komen. Dit kleed moge by sommigen al te wyd of al te naeuw gemaekt worden, te wyd wanneer men met BEHAEGEL er noodelooze vokalen tusschenlapt, te naeuw wanneer men bestendig de woorden inkrimpt (by voorbeeld door altyd *ik geef* en nooit eens *ik geve* te schryven): het al of niet passen van dit uiterlyke gewaed doet weinig letsel aen het lichaem der tael. Maer de verbuigbaerheid van het manlyk artikel is een bestanddeel van haer wezen, een tak van haer innerlyk organismus. Wil men haer dat vermogen ontnemen, het is als of men haer een' arm of een been wilde breken, en helaes! zulke beenbrekers vindt men nog veel in Braband en Vlaenderen!

Men kan de zaek op tweederlei wyze beschouwen: of uit een geschiedkundig standpunt, *a posteriori*, of op zich zelven, *a priori*.

Geschiedkundig hebben wy, door onomstootelyke bewyzen, aengetoond, dat men eertyds by Vlamingen en Brabanders, even als by de Hollanders, *de vader*, *de man* schreef, ja, dat men ook tegenwoordig by hen nog *al-*

gemeen zoo spreekt (de gegevene proeven van dialecten bewyzen zulks, en deswege bestaet er schier geen verschil van uitspraek door geheel ons land). Ik wil niet herhalen wat ik daerover bygebracht heb, maer wel er nog iets aen toevoegen.

In *al* de bekende dialecten van het Nederduitsch en in *alle* tyden (immers voor zooverre wy daervan schriftelyke overleveringen bezitten) heeft men het lidwoord *de* (*die*) voor het mannelyk naemwoord gebezigd. Opzichtelyk de Nederlanden vertrouw ik dat dit nu een afgemaekte zaek is, althans voor de uitspraek; doch zien wy nu ook eens hoe het daermede by de Nederduitschers *buiten de Nederlanden* gelegen is. Doctor J. G. Radlof heeft in zyn boek *Die Sprachen der Germanen* (Francfurt am Main, 1827, in-8°) onderscheidene proeven van *Plattdeutsche Mundarten* medegedeeld. De parabel van den verloren zoon lezen wy daer op de volgende wyze. Volgens den ouden Keulschen bybel van N. De Lyra: *Eyn man hadde twee soene ende* de *iungeste van en sprack to* dem *vader: vader gyff my* mynen *deyl goeds dat my to behort*. Volgens den Lubeckschen bybel van het jaer 1494: *Een minsche hadde twee sone, un* de *iungheste van en sprack to* dem *vader: vader, ghif mi min del ghudes dat my tobehoret*. Volgens den bybel gedrukt te Halberstad in 1523: *Eyn minsche hadde twe sone, un* de *jungeste van ön sprack to* den *vader*. Volgens den Bybel van Wittemberg, 1541: *Ein minsche hadde twe söns, unde* de *jüngeste van en sprack tho* dem *vader*. In het Hannoversch dialect: *Ein mann hadde twei söhne. Un* dei *jüngere under sey segte* taun *vader*. In het Hamburgsch: *Een minsch har twee sähns*. De *jüngst von jem segg to sien'n vader*. Ik zou meer voorbeelden kunnen aenvoeren, doch dit weinige zal voldoende zyn om te bewyzen, dat men overal in nominativo *een man, de jongste zoon*, geenzins *eenen man, den jongsten zoon*, uitspreekt en schryft.

Het is derhalve zeker dat het gebruiken van *den* in dien naemval eene *afwyking* is van het Nederduitsch in het algemeen, en dat zulks voor eene *anomalie* in de tael moet beschouwd worden.

Om aen te toonen hoezeer dit gebruik in stryd is met onze gesprokene en met onze oude tael, heb ik herinnerd, dat het grootste getal van onze vlaemsche familienamen de waerheid van myn voorgeven bevestigt. Velen onder ons heeten *De Deken, De Graef, De Koning, De Leeuw, De Visscher, De Smid;* maer niemand *Den Deken, Den Graef, Den Koning, Den Leeuw, Den Visscher, Den Smid,* terwyl nogthans de verbuiging van het lidwoord duidelyk voorkomt in *Van den Bogaert, Van den Driesch, Van den Berg,* enz. Men heeft hiertegen opgeworpen, dat er persoonen zyn die den naem voeren van *Van de Steene, Van de Vyvere, Van de Putte, Van de Poele, Van de Kerckhove, Van de Velde, Van de Casteele.* « Indien de redeneering van den heer Willems logisch ware (zegt Behaegel, *Verhandeling,* bl. 405), dan zoude men tegen de eygenaerdige taelgronden misdoen met het schryven van *den ingang van* HET *kerkhof, de vruchten van* HET *veld, de poorten van* HET *kasteel,* enz. men zoude moeten zeggen en schryven *den ingang van* DE *kerkhof* of *kerkhove, de vruchten van* DE *veld* of *velde, de poorten van* DE *kasteel* of *kasteele,* enz. »

De *logica* van den heer Behaegel, die, gelyk ieder weet, zoo vriendelyk zich aenbiedt om my tot gids te verstrekken, sukkelt hier op een ellendige wyze van de baen in de gracht.

Ik argumentere met het *nominatief De*, en Behaegel antwoordt my met het *genitief!*

Ik bewere dat de *algemeene regel* by het schryven onzer namen in nominativo van ouds was te stellen *De Deken,*

De Graef, De Leeuw, De Vos, en hy vindt het logisch dien *algemeenen regel* door een klein getal *exceptien* te bestryden, exceptien die dan nog eenen *anderen regel* betreffen, namelyk de verbuiging der genitiven!

De heer Behaegel weet zoowel als ik dat vele lieden maer zeer gebrekkig hunnen naem kunnen schryven, en dat men dus niet verwonderd moet zyn wanneer men sommige namen verbasterd ziet voorkomen. Zoo mogen de afstammelingen der familie, welke by L'Espinoy, bladzyde 169, 170, *Van* den *Kerckhove* hiet, thans *Van* de *Kerckhove,* of kort weg *De Kerckhove,* schryven; dit doet weinig ter zake. Uitzondering maekt geen regel. De gewoone uitspraek, die zoo gaerne de n vermydt, is ook wezenlyk *Van de Steene, Van de Vyvere, Van de Poele,* enz. Men schreef dus ten minste gelyk men sprak, en dat was zeer *natuerlyk*. Maer verwondering moet het baren dat niemand het *natuerlyk* heeft geoordeeld zynen naem van *De Koning, De Leeuw, De Vriend, De Witte, De Swarte, De Groote, De Lange, De Jonge, De Wilde, De Man, De Haen, De Ram, De Jager, De Paep, De Koster, De Weerd, De Kok, De Timmerman, De Bakker, De Sagher, De Meulenaer, De Kuiper, De Boer, De Ridder, De Klerk, De Schryver, De Keizer, De Brabander, De Vlaming, De Winter, De Somere,* in dien van *Den Koning, Den Leeuw,* enz., te verwisselen! Hierin ligt de knoop, dien Behaegel's oordeelkunde had behooren los te maken, en geenzins in het onderzoek der genitivaelvormen *van de* of *van der*.

Wyders blyft het ook nog te bezien of sommige der opgegevene woorden *Van de Steene, Van de Poele,* enz., die nu tot het mannelyk geslacht behooren, eertyds niet vrouwelyk waren (*steen,* zegt Bilderdyk, moest vrouwelyk zyn), en of misschien die namen niet in het meervoud staen. Er zyn familien die door geld of door het komen

tot den adel een *van* gekregen of aengenomen hebben. Die dus B. V. vroeger *De Wale* hiet, noemde zich in het vervolg *Van de Wale,* zonder de *de* in zynen naem te verbuigen, by loutere toevoeging van *van.*

Met meer schyn van recht heeft men my tegengeworpen, dat sommige zelfstandige naemwoorden wel degelyk in de uitspraek het lidwoord *den* aennemen. Men zegt *den adem, den eisscher, den oogst, den uitzet, den hemel,* en men laet zelfs dikwyls de *n* hooren voor de letters B, D en T, by voorbeeld *den boom, den berg, den burgemeester, den duivel, den toog, den troost.* Ik beken het; doch antwoorde, dat verre weg het *grootste* getal onzer naemwoorden, inzonderheid de zulke, welke van eenen mannelyken staet of ambacht getuigen, zoo als boven blykt, door *de* vergezeld gaen. Er kan, bovendien, nog al iets afgedongen worden op de voorbeelden welke men my tegenstelt. In de provintie Limburg zegt men niet *den boom, den burgemeester,* maer wel *de boom, de burgemeester,* en zoo is het aldaer met nog veel andere woorden, by welken in Braband en Vlaenderen *den* gebezigd wordt [1]. De meerderheid der voorbeelden, voor *de* pleitende, moet dus hier wederom den regel maken, geenzins de uitzonderingen. Dat men vóór de vokalen en vóór de in het vlaemsch meest altyd stomme *h* eene *n* hooren laet, verklaert zich van zelve: het is om de gaping weg te nemen, eveneens als men in het fransch doet, waer men zegt SON *amie,* SON *amitié,* in plaets van SA *amie,* SA *amitié,* ja zelfs *le bel homme, le vieil homme,* met het vrouwlyk adjectief. Die N is een paragogicon, en ik heb er derhalve niets tegen, dat men ook in nominativo schryve *den eisscher, den oogst,* waer zulks gevoeglyk

1 De Limburgers zullen toch ook onder ons wel recht van spreken hebben?

kan plaets vinden. Ik verlang dat de tael hare vrye beweging ook op dit punt behoude, en dat de beschaefde uitspraek hierin zooveel mogelyk overeenstemme met de schryftael.

Men heeft ook opgemerkt, dat de gewoone uitspraek weinig acht geeft op de verbuiging der lidwoorden, zoo dat men, by de Hollanders zoowel als by de Brabanders, bestendig hoort zeggen *van* DE *man, aen* DE *man*, *door* DE *man*, en niet *van* DEN *man, aen* DEN *man, door* DEN *man*, als zynde de by hen en de by ons gesprokene tael een vyandin van de harde sluitletter *n*, die men dan ook algemeenelyk by het meervoud en by de infinitiven der werkwoorden weglaet, zeggende *de manne,* voor *de mannen, zy leve, zy geve,* voor *zy leven, zy geven;* en hieruit wil men dan besluiten dat de uitspraek te veel of te weinig bewyst in het stuk der verbuiging der artikels. Zonderlinge wyze van redeneeren! Men erkent dat de tael een vyandin is van het uitspreken der *n* in de verbogen naemvallen, midsgaders in het meervoud en de infinitiven, en men wil nogthans die N met geweld voorstaen ten opzichte van het onverbogen geval! Hoe vreemd luidt die stelregel: *De letter N wordt in genitivo* niet *uitgesproken,* ERGO, *zy* moet *in nominativo geschreven worden!* is dat niet zeer consequent en logisch geredeneerd?

Door al hetgene ik, zoo hier als elders, heb aengevoerd wegens het gebruik van *den* in den eersten naemval van het mannelyk geslacht, blykt het volkomen, dat dit gebruik strydig is *en* met de algemeene uitspraek hier te lande, *en* met al de andere dialecten van het Nederduitsch, *en* met de geschrevene tael van onze voorouders, op een' tyd dat de schoolmeesters ons nog geen fransche regels hadden opgedrongen. Geen kenner van onze *oude tael* zal my dit betwisten, en zy die, met BEHAEGEL,

onze oude tael verwerpen, zonder dezelve te kennen [1], en die de domme A-B-boekmakers der achttiende eeuw nog voor de *wetgevers* onzer natie vereeren, zy mogen in den DEN het palladium hunner nationaliteit vinden: ik wil hun gerust die voldoening laten, en weet vooraf dat zy voor geen overtuiging vatbaer zyn.

Indien wy nu de zaek op zich zelve, of *a priori*, beschouwen, dan ook pleiten er menigvuldige redenen voor het gebruik van *de*.

De tegenstanders van dit gebruik beweeren, dat het lidwoord het geslacht van het naemwoord *moet* doen kennen, ten welken einde zy *den* voor het mannelyk geslacht bezigen, in onderscheiding van *de*, alleen geschikt om by woorden van het vrouwelyk geslacht of by het meervoud te dienen. « Het vlaemsch dialect, zegt BEHAEGEL (*Verhandeling*, bl. 413), onderscheyd het geslacht der woorden *bedgenoot*, *drenkeling*, *echtgenoot*, *erfgenaem*, *stedeling*, *vondeling*, *vluchteling*, *vreemdeling*, enz., daer de Hollanders het mannelyk en het vrouwelyk op dezelfde wyze voordragen. » Doch, dit is maer ten halve waer. De Hollanders voegen een *e* achter deze woorden, wanneer zy willen beduiden dat het een vrouw is waervan men spreekt, en by de Vlamingen *hoort* men nooit anders dan *de stedeling*, *de vondeling*, *de vluchteling*, *de vreemdeling*, zonder dat zulks de minste dubbelzinnigheid veroorzaekt; elkeen weet toch dat al die woorden, *op zichzelven beschouwd*, tot het mannelyk en niet tot het vrouwelyk geslacht behooren, daer het mannelyke het *algemeene geslacht* is, en dus een *individu*, die *bed-*

1 BEHAEGEL is zoo weinig met onze oude tael bekend, dat hy durft beweeren dat de Hollanders hunne schryfwyze van het datief *Gode* (voor *aen God*) *den manne* (voor *aen den man*) van het *hoogduitsch* zouden overgenomen hebben. Zie *Verhandeling*, bl. 353.

genoot, *drenkeling*, *vondeling* of *vreemdeling* is, noodzakelyk moet verondersteld worden een man te wezen, ten zy men vooraf, of door den zin, weet, dat er eene vrouw door bedoeld wordt. De man mag tot zyn vrouw, en de vrouw tot haren man zeggen:

Gy zyt myn bedgenoot, gy zyt myn toeverlaet!

en niemand zegt van eene vrouw: *Zie daer eene vreemdeling, ik zoek eene vluchteling*. Elkeen immers zou nog altyd aen den spreker vragen: is 't een man, of is 't een vrouw? Eveneens is het gelegen met de versen, welke Behaegel, op bladz. 413 van zyn werk, uit het *Tydverdryf* van doctor Van Daele aenhaelt:

« De koning kwam te veld, de keyzerin daer tegen;
Zy wierden overhands verwinnaers en geslegen;
'T vermoeyde wederzyds; maer wyl men zich beraed,
D'eergierige overwon den vyand door verraed.

« Wie verraed? is 't den koning? is 't de keyzerin? Volgens het verhael is het den koning. Is dan eene tael, die dat seffens en met onderscheyd uytdrukt, niet verre boven [het hollandsch]?

Den koning kwam . . . .
T'vermoeyde wederzyds, en wyl men zich beraed,
Ziet! den eergierigen word winnaer door verraed. »

Dit voorbeeld gaet even mank als het vorige, want de betrekking is hier niet duidelyk aengewezen. Immers *wyl men zich beraed*, dat is te zeggen, wyl koning en keizerin gelykelyk aen het beraedslagen zyn, zoo komt er *een eergierige*, en die verslaet den vyand. Volgens den zin moest dus *die eergierige* een derde persoon zyn, of was het de koning, dan zou reeds vroeger hebben moeten blyken dat deze byzonder *eergierig* was, en in dit geval

kon men even goed door *d'eergierige* als door *den eergierigen* aenduiden van wie mèn sprak. Het was dan noodig de betrekking aen te wyzen, en dit kon men door het lidwoord niet doen. Wilde men in den laetsten regel op een' man of een vrouw wyzen, men hadde behooren te stellen:

D'eergierige overwon { *zyn* of *haer* } *vyand door verraed.*

Zonder dat, kon men er slechts *een persoon* door verstaen, wiens aert het was *eergierig* te zyn. En hoe zal Behaegel van *zulken* persoon spreken? Hy kan, in een algemeenen zin, met my niet zeggen: *de booze, de vrekke, de gierige, de hoogmoedige zal door God gestraft worden.* By hem ziet het altyd op een' man of op een vrouw, en nooit op beiden te gelyk. De sukkelaer weet dus zelf niet wat een *mensch* is; want *mensch zyn* (*men-sch*) is een eigenschap bezitten, even als *eergierig zyn*. Zal men nu den *mensch* of de *mensch* moeten schryven, naer gelang men een' man of een vrouw beöoge? wie ziet de ongerymdheid van dit stelsel niet in?

Dit voorbeeld toont, dat het lidwoord iet anders is dan eene aenwyzing van het geslacht, daer men, onder het vlaemsche *den mensch*, ook *de vrouw* begrypt. *De persoon, de eergierige, de getrouwe, de groote, de witte, de zwarte* zouden dus wezenlyk tweeslachtige naemwoorden mogen genoemd worden, ware het niet dat men, als door de noodzakelykheid gedrongen, van ouds het *algemeene* voor mannelyk heeft aengezien. Wanneer men van *iemand* spreekt, dan spreekt men van *een' man* (*ie-man*) [1]. De man beheerscht de natuer: voor zyn vermogen moet alles *buigen:* het werkende, het nadrukkelyke, het klemmende, het krachtige behoort Hem! en dit mag wel de reden

1 Zie *Belgisch Museum*, I, bl. 220.

zyn waerom de mannelyke verbuigingsvorm *den* beter stand heeft gehouden dan de vrouwelyke *der* (men schryft niet meer *van der vrouw, om der vrouw*). Buiten het genitive *der,* bestaet er, om zoo te zeggen, geen ander verbuiging meer dan de mannelyke [1]. De man is de *werker* by uitnemendheid, en uit dien hoofde is het minder noodzakelyk het accusatief aen te duiden in *de man slaet de vrouw,* dan wel in *de vader slaet den zoon.* De vrouw is vanzelve *passief;* wordt het de man, het moet blyken dat hy opgehouden heeft de algemeenste werker te zyn: de drukkende, de nypende letter *n* moet op hem slaen, en alzoo toonen dat hy lydende is. Zie daer ook de reden waerom het nadrukkelyk vooraen plaetsen in een volzin van het accusatief veel meer by het manlyke dan by het andere geslacht kan plaets vinden (DEN *zoon sloeg* DE *vader,* enz.).

Indien men dus, als door het ingeven der natuer, vooruit en van zelve weet, dat de woorden *de mensch, de eergierige, de stedeling, de vreemdeling, de groote, de zwarte, de geleerde, de domme,* en al zulke andere woorden meer, waerdoor eene *algemeene* hoedanigheid of eigenschap in eene substantivum gekenmerkt wordt, onder de mannelyke verbuiging te rangschikken zyn, ofschoon zy, op zich zelven genomen, niet bepaeldelyk een' man of een vrouw aenduiden, zoo kan ik niet zien welk voordeel er aen vast zy in het eene geval *den eergierigen* en in het andere *de eergierige* te schryven, zoo veel te minder daer men by het uitspreken van *de eergierige,* naer BEHAEGELS

1 Van *geeft het* DER *vrouw,* en wat dies meer is, ben ik juist geen groot liefhebber; doch ik wil deze wyze van schryven niet geheel verwerpen, vermids zy van het gebruik onzer voorouders afstamt. Men zegt nog TER *bruiloft,* TER *begrafenis, enz.* en wat is dat anders dan een verkorting van *tot der bruiloft, tot der begrafenis* (oudtyds ook *totter*)?

regel vrouwelyk genomen, evenzeer twyfeling zal ontmoeten, want velen zouden er een meervoud kunnen door verstaen. Wyders is zyn regel ook van geen toepassing tot het onzydige, daer niemand schryft *het eergierig*, zonder byvoeging van *kind*, of eenig ander naemwoord. En waerom? om dat men *buiten* het M., *verplicht* is te schryven *de eergierige* Vrouw, het *eergierige* of *het eergierig* kind. Behaegel mist het voordeel *in abstracto* van *een eergierige* te kunnen spreken, zonder aenzien van geslacht. Zal hy ons van dit voordeel, van dien rykdom willen berooven? moet de geschrevene tael in dit opzicht armer zyn dan de gesprokene? en zoo men by het spreken geen dubbelzinnigheid ontwaert in het zeggen van *de man, de mensch, de vreemdeling,* waerom zou men dan by het schryven eene geslachtsbepaling willen vorderen? Behaegel en al die zyn gevoelen deelen, zullen toch niet beletten dat de dichters *in nominativo masculini generis* d'oogst, d'echtgenoot, schryven, en dat men die woorden alzoo op het tooneel uitspreke, gelyk men dit tot hier toe altyd volstandig geplogen heeft. Zonder al onze oude en nieuwere dichters te veroordeelen, kan men niet beweeren dat *den* in dit geval noodzakelyk zy. Men zegge niet, dat het een dichterlyke vryheid is *den* door *d'* te verwisselen: die dichterlyke vryheid matigt zich elke straetjongen in het spreken aen. De *e* van *de* kan *elideren* met een volgende vokael, eveneens als in het fransch *le* tot *l'* wordt, om dat onze *e* hier, gelyk in het fransch, wezenlyk een *e-muet* is; Maer kan de versmelting plaets vinden in *den echtgenoot?* voorzeker neen. Gebeurt het al eens dat de dichter stelt *van d'ongodist,* in stede van *van den ongodist,* deze *taelfout* wordt hem vergeven, uit hoofde dat de gewoone uitspraek in dergelyke gevallen dikwyls de *n* weglaet. Doch keeren wy naer het lidwoord *de* terug.

Wy vermeenen dan dat het dichterlyk gebruik van het nominatief *de* en zyne versmelting met eene volgende vokael gerechtvaerdigd wordt door de regels der tael en door de uitspraek. Behaegel daerentegen is met de dichters en met de uitspraek in stryd. Het schryven van *den* is volgens hem de wil der natie. « Daer het, naer den aerd van het tegenwoordig Nederduytsch, (zegt hy) onmoogelyk is, in den nominatief van het mannelyk eenvoud, het geslagt en ten zelfden tyde dien naemval van den accusatief te onderscheyden; en dat men vervolgens, noodzaekelyk en uytsluytelyk het een of het ander moeste kiezen: zoo heeft onze natie het eerste, en de Hollanders hebben het laetste verkozen. En wanneer men zich herinneert dat de natie hier regt van beslissing heeft, en dat hare beslissing moet geëerbiedigd worden; zoo moet een ieder erkennen, dat geenen taelleeraer regt heeft hier omtrent een ander gebruyk eygendunkelyk te willen invoeren (*Verhandeling*, bl, 412). » —Behooren onze dichters niet tot de natie? behooren al de sprekende Vlamingen, die *de man, de koning, de vreemdeling* zeggen, niet tot de natie? zoo ja, wordt gy dan niet door beiden gelogenstraft? Eilieve! hoe komt het toch dat ik de natie zooveel Hollandsch op de straet hoor spreken? Ik wil de poezy en de prosa onder dezelfde regels brengen: gy, daerentegen, zyt verplicht te erkennen dat er in Belgie *twee verschillende talen* geschreven worden, namelyk een dichterstael en een schoolmeesterstael, die gy met elkander *niet kunt* doen overeenstemmen.

En als wy nu die schoolmeesterstael eens van naby bekyken, wat zien wy dan? eene opeenstapeling van ongerymdheden.

Vooreerst zyn myne tegenstanders verplicht, door hun stelsel van *den* de tael aenmerkelyk te verharden, gelyk zy het zelf erkennen;

Ten tweede dwingt hun dit het verhardende aenhangsel *-en* by al de manlyke adjectiven te gebruiken, waerdoor de tael slepend en noodeloos verlengd wordt;

Ten derde willen zy niet dat *de* in accusativo DEN worde terwyl zy nogthans *die* tot *dien* verbuigen (BEHAEGELS *Verhandeling*, bl. 359), welk woordjen zy van hunne voorouders geërfd hebben, by wien *die* wel degelyk een lidwoord was (*die man, die vader*);

Ten vierde leeren zy dat de lidwoorden bestemd zyn om het geslacht aen te wyzen, en des niet tegenstaende schryven zy DE *mannen*, DE *vrouwen*, DE *kinderen*, en lezen zy dagelyks in de notariele akten *van den huize*, in plaets van *van het huis*, en bidden zy *verlos ons van den kwade!* in stede van *van* HET *kwaed;*

Ten vierde leeren zy dat men *mynen* voor het M., *myne* voor het V, en *myn* voor het O, moet stellen, terwyl zy nogthans alle dagen schryven *myn heer! myns vaders huis* (niet *mynens* vaders) enz.;

Ten vyfde laten zy toe dat men, van eenen MAN sprekende, schryve: *hy is* EDELMOEDIG, of ACHTBAER; maer zy verbieden dat men zegge *edelmoedig man! achtbaer man!*

Ten zesde .... doch wy zouden niet ophouden indien wy al de onschikkelykheden wilden opnoemen, waer door zy, ten gevolge van het aennemen des artikels *den*, en om dien *den* te kunnen in stand houden, onze schoone en welluidende tael ontsieren.

Hoe regelmatig, hoe eenvoudig is daerentegen de tael niet, zoo als ik ze begryp, ten aenzien der lidwoorden, hunne verbuiging, en het verbuigen der toevoegelyke naemwoorden! hoe vry is zy in hare bewegingen, hoe welluidend in hare klanken! Laten wy nog eens kortelyk herhalen wat daeromtrent alreede bygebracht is.

De lidwoorden zyn bloote aenwyzingen, die onze aendacht meer bepaeldelyk naer het substantief trekken.

Indien hunne bestemming ware geweest het geslacht uit te drukken, zy zouden dit zoowel by het meervoud als by het enkelvoud gedaen hebben. In den oorsprong, en vóór nog onze tael werd geschreven, drukte de articulatie *d* (verscherpt *t*) deze betrekking volkomen uit, en men zeide *d'vader, d'moeder, d'kind, d'vaders, d'moeders, d'kinderen*. Sporen van deze uitspraek levert ons de dagelyksche of gemeene spraek op, in welke men zelden de *e* van *de* hoort (doch wel *d'scheld* of *'t scheld*, voor *de scheld, 't school,* voor *de school*, enz.). Al vroeg echter, en ter onderscheiding van het neutrum, keerde de articulatie zich om by de onzydige woorden, en *de* werd *ed* of *et* [1] nu *het*. By een sterkere aenwyzing verlengde men de articulatie tot *dé* of *die*, en *et* werd *dit* of *dat* (de Deenen gebruiken *at*). Op dien voet schreven onze voorouders by voorkeur in den eersten naemval *die vader, die moeder, dat kind;* want zy oordeelden dat het schrift meer *demonstratief* moest wezen dan het spreken. Met de grootste naeuwkeurigheid onderscheiden zy evenwel de AENWYZING *de* van de VERWYZING of den lydelyken vorm *den*, het onderwerp van het voorwerp.

By de hoogduitschers is de uitspraek zwaerder dan by ons, en daerom zeggen die bestendig *der, die, das,* zonder, gelyk wy, eene lichte en eene versterkte aenwyzing te kennen. Wy hebben echter gezien (*Belg. Mus. I*, bl. 219), dat men in het Zwavisch de *d'* nog bybehouden heeft, en vermoedelyk is *der* niet anders dan *d-er* (hy daer, *ille*). De engelschen (wier tael meerendeels Saksisch-nederduitsch is) zeggen in alle gevallen *the*, een articulatie, die tusschen *de* en *se* instaet. In het Anglosaksisch waren de artikels *se, seo, thät* (als of men zeggen wilde *zie! dat!*) in het Gotisch *sa, so, thata*. By allen

1 De letter *d* als slotklank wordt noodzaeklyk *t*.

ontwaert men in het artikel een bloot *pronomen demonstrativum* [1], behoudens dat men in den eenen taeltak meer demonstratief is dan in den anderen: zie daer al het verschil. De Hoog- en Nederduitsche talen staen, te dien opzichte, met elkander in de zelfde verhouding als het Arabisch met het Hebreeuwsch, of, in zekeren zin, het Italiaensch met het Fransch. *Il padre*, (*egli padre*) gelykt aen het Hoogduitsche *d*-ER, het fransche *le* aen ons *de*.

J. F. WILLEMS.

ECHO

VAN HET JAER 1566.

Soe men die Geulx bestrijt
Sal men gewinnen iet?
Niet!
Wie sal d'overhandt houden,
Die pauws oft die geulx?
Die geulx!
Wat sal dan van s'pauws rijcke
Geworden, in sulcken gevallen?
Vallen!
Hoe, salmen oick zijn missen
En loff vergeten al?
Al!
Wat sal men dan gaen doen
Met alle zijn aflaten?
Laten!

1 GRIMM, *Deutsche Grammatik*, IV, bl. 366.

Konnen hen dan die groote
Noch helpen iet meer?
Niet meer!
Wie sal hen dan noch vieren,
Nadien dit alzoo zy?
Zy [1]!
Wiltse dan metten edelen
Het niet zijn eens?
Neens!
Waer blijft dat roode calf [2]
Die ons tbastaertkind [3] int landt sant?
Int sant!
Nu hy moet achterblijven
Wie zal zijn goed deelen?
Die eelen [4]!
Hy hadde toch goets genoech,
Wat socht hy noch meer?
Eer.
Het was recht een Nero,
Een hoeren herberghere:
Ergere!
O God! wie sal dit arme volc
Verlossen uyt den stricke?
Icke [5]!

1 *Zy*, Margaretha van Parma. — 2 De kardinael de Granvelle. — 3 *'T bastaert-kint*, Margaretha van Parma, natuerlyke dochter van Karel den V. — 4 *Die eelen* voor *die edelen*. — 5 *Icke*, namelyk God.

Dit is een der schimpschriften welke de Geuzen, ten jare 1566, tegen de gouvernante en den kardinael de Granvelle in omloop brachten. Ik vond het stuk, in schrift van dien tyd, in eene verzameling van oorkonden der XVI[e] eeuw, afkomstig van den kanonik Van Winghe, te Doornik, en waeruit ik de brieven getrokken heb, gedrukt in myne *Mengelingen*, bl. 92-223.

J. F. WILLEMS.

REDERYKKAMERS

VAN

VEURNE EN OMMESTREKEN.

I.

VEURNE.

De berichten over de letterkundige maetschappyen van Veurne klimmen op tot aen het begin der XVIe eeuw. In de geschiedenis der stad Veurne, door den rechtsgeleerden *Pauwel Heyndrycx* opgesteld [1], zien wy dat aldaer vyf kamers van Rhetorica bestonden, die alle mededongen naer de pryzen door het magistraet opgehangen, ter gelegenheid van den vrede van Madrid, tusschen keizer Karel V en François I in 1526 gesloten, waerby Vlaenderen voor eeuwig van de leenroerigheid van Vrankryk werd ontheven.

In dezen wedstryd bekwam de maetschappy der *Weststraet* den eersten prys van het tooneelspel, en die van *Ste Barbara* den eersten van het kluchtspel. De andere tooneelgenootschappen, die mede naer den prys hadden

1 De geschiedenis der stad Veurne door P. Heyndrycx, op het einde der XVIIe eeuw geschreven, beslaet vier boekdeelen in volle blad, en draegt ten tytel : *Annalen der stede ende casselrie van Veurne*. Dit zeer belangryk werk strekte den heer L. A. Warnkoenig in het opstellen zyner verhandeling over Veurne tot richtsnoer. (Zie *Flandrische Staats-und Rechtsgeschichte bis zum Jahr* 1305. *Tubingen*, 1837. *Th.* 2, *bl.* 42.)

gedongen, waren die van de *Markt* (H. Kruis), der *Zuidstraet* en der *Ooststraet*.

Doch vele dezer rederykkamers gingen weldra ten onder, en in 1530 waren er slechts nog twee in stand, die van het H. Kruis, met zinspreuk : *Arm in de bors,* en die van de H. Barbara, met zinspreuk : *Van zinnen jong*. Deze twee kamers vereenigden zich door tusschenkomst des capittels van S. Walburgis, by akte van den 23 february 1530, waerin besproken werd, « dat de selve kamers van nu voorts maer een en souden wesen; dat men de oude banieren of standaerden te niet soude doen, ende een nieuwe baniere maken, waerin over de een zijde geschildert soude zijn het heyligh kruys met een title, te weten : *Arme in de burse,* figuerlick naer de oude gewoonte, onder de welke getrocken moest worden een rolleken, met de woorden in het geschrift : *Van zinnen jonc ;* ende over de andere zijde de H. Barbara met den nieuwen title, ende over beede de zijden de wapenen van de graven van Vlaender ende van de stad. Ook dat men soude een nieuw blasoen maken in deze maniere : over de rechter zijde het H. Cruys ende over d'ander S. Barbara, ende tusschen beide den nieuwen title, soo voorseydt is, met de voorschreven wapenen. Voorts moest wesen den principalen autaer van deze gilde den autaer van het H. Cruys tot S[te] Walburge, daer men de principaelste diensten ende jaermisse moest doen, ende dat men van dan voort in de selve capelle moest brengen de blasoenen van de coningen van de gilde, ende aldaer laten hangen; nemaer men moest jaerlicx een solemnele misse doen in S. Nicolais, op S[te] Barbaradag, op haren autaer, met eenige andere conditien, welcke accoort ende unie het magistraet van Veurne heeft geapprobeert ende geconfirmeert, mitsgaders belooft hetselve accoort te helpen onderhouden ende te verbieden aen alle de inwoon-

ders van de stad, van nieuwe titels van rhetorique op te rechten ofte de oude te vernieuwen, volgens hun brieven daer van zijnde in date 2 maert 1530. »

Het gilde van Rhetorica binnen Gent, genaemd *de Fonteine,* keurde, als hoofdkamer van Vlaenderen, deze overeenkomst goed, by akte van 11 maert 1530.

De oorlog tegen Spanje, welke op het einde der XVIe eeuw ontstond, en jaren lang voortduerde, deed de letterkundige maetschappyen door geheel het land te niet, en eene halve eeuw moest er verloopen, eer er eenige rederykkamers weêr ten voorschyn kwamen.

In het jaer 1613 zond het tooneelgenootschap van Veurne een verzoekschrift aen den aertshertog Albert, om spelen van zinnen, historien, comedien, als voortyds te mogen vertoonen, en by brieven van 29 november 1613 werd hun toegestaen, « van te mogen spelen in 't openbaer, als andersints, op hunne gewoonlijke feestdagen, gelijk men is doende in andere bygelegene steden, mits deselve spelen al voren oversien ende geapprobeert sijnde by den pastoor van de hoofdkerke van Veurne, ende voorders de placcaten te onderhouden nopens dies uytgegeven. »

Gedurende de XVIIe en XVIIIe eeuwen treffen wy verder niets aenteekenswaerdigs over deze maetschappy aen, en stappen gevolgenlyk tot den pryskamp van 1824 over.

De koninglyke maetschappy van tael en dichtkunde der stad Veurne, voerende nog dezelfde zinspreuk : *Arm in de bors en van zinnen jong,* schreef tegen den 24 oogst 1824, verjaerdag van Z. M. den koning der Nederlanden, eenen wedstryd voor de dichtkunde en tooneeloefening, uit.

Het onderwerp, den dichters voorgeschreven, was *de zegenprael van den godsdienst,* en een lierzang op de

Wanhoop. Ook waren er twee pryzen voor de deftige en boertige declamatie opgehangen.

Twaelf dichtstukken op het eerste onderwerp, en tien op het tweede werden aen de maetschappy toegezonden. Ten vastgestelden dage trokken de leden van het genootschap met de mededingende dichters en aengekomene rederykkamers naer het stadhuis, alwaer een prachtig tooneel was opgericht. De stoet werd door een' trompetter en den standaerdvoerder der maetschappy geopend; dan trad het muziekgenootschap van Ste Cecilia op, als ook de maetschappy der kruisboogschutters van S. Joris, de maetschappy der Kolveniers van Ste Barbara en 't aloude gilde van St Sebastiaen. Hier op volgden de leden der letterkundige maetschappy, in twee reien verdeeld, tusschen welke verscheiden personnaedjen ten prachtichsten uitgedoscht zich bevonden. Eerst engels met trompetten en twee vaendeldragers; dan volgden het *groot* en het *nieuw wapenschild*, door wilde mannen gedragen. Verders de vaenderik en de kapitein des gilden, twaelf maegden die de medailjen droegen, en een herder, die de dicht- en tooneelstukken in een brieventas aenbragt. Dan kwamen de hoofden der onderscheidene genootschappen en de heer hoofdman en prins der letterkundige maetschappy, in een open rytuig. Eene afdeeling koninglyke marechausseen te paerd, gevolgd door de stadsagenten, sloten den stoet. Deze trok des namiddags, langs de Zuidstraet en Beenhouwerstraet, tot op de groote Markt, voor het stadhuis, alwaer het stadsbestuer, benevens de hoofden der tegenwoordig zynde maetschappyen, op den balcon geplaetst, deze prachtige stoet in oogenschouw namen, onder het geluid der triomfklok en het spelen van verscheidene muzieken. Wyders begaf de stoet zich langs de *groote Ooststraet*, de *Nieupoortstraet*, naer het Gildenhof, alwaer de vreemde genootschappen en mededingende dichters

werden verwillekomt, en den wyn van eere aengeboden; en keerde langs over de *Houtmarkt* en *Appelmarkt,* naer het stadhuis terug, waer de uitreiking der medalien moest plaets hebben.

Na dat de declamatie een einde genomen had, ging men tot het bekroonen der dichters over. Het dichtstuk van den heer J. B. J. Hofman, van Kortryk, bezingende den zegenprael van den godsdienst, werd met de gouden medalie vereerd, dat van den heer Lambin, van Ypre, met de zilveren.

De laetstgenoemde heer bekwam ook den eersten prys door zyn dichtstuk over het tweede onderwerp, en de heer P. J. Gheysen, van Dixmude, den tweeden.

Alle de dichtstukken, welke mede hebben gedongen, zyn verzameld in een boekdeel, verschenen onder den tytel van *Bundel of verzameling der dichtwerken en tooneel uitgalmingen, die medegedongen hebben in den luisterlyken pryskamp te Veurne. Veurne, by P. Ryckeboer,* 1824. Vooraen staet een gedicht van den heer P. Van Duyse, aen de maetschappy opgedragen. Dan volgen de mededingende verzen van de heeren J. B. Bertein, van Wormhout; Lambin, Beequaert-Walwein, van Ypre; A. Meynne, van Nieuport; Ths Vermeirsch, van Oostende; J. B. J. Hofman, van Kortryk; F. De Jaegher, van Nieuport; P. J. Geysen, van Dixmude; Joseph Geysen, van Dixmude; Felix Priem, van Brugge; Bels, van Wormhout; J. C. J. Hubben, van Duinkerke.

In 1834 schreef deze maetschappy nog eenen tooneelstryd uit, welke den 31 juny van gemeld jaer werd geopend. (Zie *Letteroefeningen, Gent,* 1834, *bl.* 279.)

Veurne mag op de geboorte van twee voorname vlaemsche schryvers roemen, namelyk op die van Adr. De Buck, (c. 1650) en op die van Pauwel Heyndrycx, († 1687).

Adriaen De Buck gaf in het midden der XVIIe eeuw eene vertaling van Boetius uit 1, en een weinig later het werkjen getiteld : *Geestelyken maeghdenzang der christelyke ziele*. Zyne schriften moeten, zoo wegens zuiverheid van tael, als sierlyke uitdrukking en gemakkelyken versbouw, voor die van den beroemden De Swaen niet onder doen.

De reeds aengehaelde geschiednisschryver P. Heyndrycx liet eene zeer nauwkeurige en wel beredeneerde kronyk der stad en kasteleny Veurne achter, waervan het HS. ter stadsarchiven aldaer berust.

II.

OMSTREKEN VAN VEURNE 2.

ALVERINGHEM.

Dorp van 2750 inwooners, op een en half uer Z. Z. O. van Veurne.

Het rederykgilde van dit dorp droeg tot zinspreuk : *Schamel in de bors*. Deszelfs reglement werd door het magistraet der stad en kasteleny van Veurne den 21 january 1673 goedgekeurd, welke goedkeuring door het zelve magistraet den 3 december 1721 is vernieuwd.

1 Troost-medecijnen-winkel der zedighe wijsheit, voormaels in den kerker beschreven in 't latijn, tot versoetinghe sijns lijdens, door S. M. T. Boetius, roomschen borghemeester : nu vertaelt door F. D. Adrianus De Buck, canonik norbertijn der abdy van S. Niclays binnen Veurne, pastor van Zoutenay en Eggewaertscappel. Brugghe, by L. Vandenkerckhove, 1653. (In 8°, bl. 282.)

2 Deze aenteekeningen zyn genomen uit brieven aen wylen den heer *Hye-Schoutheer*, secretaris der stad Gent, geschreven, die bouwstoffen tot eene volledige geschiedenis der rederykkamers onzes lands verzamelde; zy berusten ter stadsarchiven van Gent.

EGGEWAERTSCAPELLE.

Eggewaertscapelle, ook Ascapelle genaemd, is op eene uer Z. O. van Veurne gelegen, en heeft 500 inwooners.

De rederykkamer dezer parochie, staende onder de bescherming van den H. Franciscus, voert tot zinspreuk : *Schrael in de bors*. De leden worden genaemd *Fonteinisten kruisbroeders*.

Dit gilde was zeer vervallen en tot op één lid verminderd (de ballieu der oude rhetoryk), toen het in 1680 werd hersteld. In eenen brief, hierover aen den heer Hye-Schoutheer, door den pastor van Avecapelle, den eerw. heer *J. Merlevede*, geschreven, lezen wy : « maer in dat jaer (1680) is sekeren Alexander Allemesch, welhebbende boer van aldaer, en zeer genegen voor sulke gulden, te samen met den balliu, gegaen naer Veurne, om van het magistraet te versoeken een nieuw placitum tot het herstellen der selve gulde, betwelke becomen hebbende, is naer Duynkerke vertrocken, om een vaendel te doen maken. T' huys komende, den eersten zondag daerna, heeft hy op den sgruysemolen het vaendel opgehischt, een tonne bier ontsteken op den molenwal, den trommel doen slaen, ende aldaer nieuwe confraters gewerft, ende aenveerde al die zich presenteerden, als zy van geenen disch werden gealimenteird, soodanig dat dinen dag het gulde gecompleteerd werd, en van alsdan bloeyende is geworden gelyk het op heden (1812) nog is. »

HOUTHEM.

Dorp van 1500 inwooners, op twee uren Z. Z. O. van Veurne.

Het reglement der kamer van Rhetorica dezes dorps, dragende ten zinspreuke : *Hitte werkt in geur vloeyende*,

werd door het hoofdgilde van Ypre, *Alpha en Omega,* by brieven van 23 oogst 1698 goedgekeurd. De heer *Jan Le Roy* was alsdan voorzitter van dit gilde, en de eerw. heer *Norbertus Goeman,* pastor der parochie, capellaen van hetzelve.

ISENBERGHE.

Dorp van 1000 inwooners, op één uer Z. van Veurne.

De rederykkamer dezer gemeente, hebbende tot zinspreuk : *Geen milder in 't vloeien,* speelde in den tooneelstryd te Winnoksbergen ten jare 1786.

LEFFINGE.

Dorp van 1500 inwooners, by Nieuport.

De maetschappy dezer parochie, welke tot zinspreuk voert : *Altoos doende,* verscheen in het landjuweel ten jare 1539 te Gent gehouden, en bracht in een allegorisch spel drie personen ten tooneele : *De mensche, Schriftuerlic troost* en *De hope der ghenaden.*

Het blazoen dezer kamer verbeelt eene fontein met drie waterspruiten, welke door het kindeken Jesus (*salvator mundi*) wordt bekroond ; daer boven zweeft de H. Geest als duive in eene glorie, uit welke vurige tongen nederdalen. Op den voorgrond zit eene maegd met een bloem in de hand, gevende eenen appel aen den daerby zynden aep. Rondom leest men de zinspreuk der maetschappy : *Altoos doende.*

LEYSELE.

Dorp van 2000 inwooners, twee uren ten Z. van Veurne.

De kamer van rhetorica dezer plaets werd in 1739

opgericht. Het blazoen verbeelde het H. Sacrament des Autaers, en voerde de zinspreuk : *Lichtdragers door liefde eendrachtig*, zoo wy zien in het reglement door de rederykkamer van Ypre, Apha en Omega, goedgekeurd, by brieven van 16 september 1739, welke wy hier overschryven : « Alle de gonne, die deze tegenwoordige brieven zullen zien ofte hooren lezen, vader, prince, raden ende gemeene gezelschap van de wijtvermaerde redenrijke gulde onderhouden binnen de stad van Ypre, als wezende de oudste bekende rhetorique ende hoofdgulde van Vlaendren, onder den tytel van Apha en Omega, salut. Doen te weten, met kennisse der waerheyd, dat wy ontfaen hebben de ootmoedige supplicatie van den heer pastor ende eenige prochianen de requeste hebbende geteekend der prochie van Leysele, casselrie van Veurne, vertoonende hoe zy om te bewyzen den grooten yver ende godvruchtigheyd, die zy hebben voor het alderheyligste Sacrament des Autaers, onderlinge hadden geresolveert op te rechten eene rhetorijke gulde ter eere van het zelve alderheyligste Sacrament, onder den tytel ende zinspreuke van *Lichtdragers door liefde eendrachtig vloyende*, op de regulen, wetten ende statuyten by zekere kaerte ofte project van diere, annex requeste, ende alzoo eene dergelijke gulde niet en konde wezen opgerecht zonder ons prealable consent, toestemminge ende octroy, 't was de reden, zoo zy zeyden, dat zy hunne toevlucht namen tot ons, ootmoedelijk biddende onze geliefte zoude wezen van ter eere van het alderheyligste Sacrament des autaers ende tot voedinge van de godvruchtigheyd tot het zelve, hun te permitteren ende octroyeren dese verzochte oprechtinge van gulde, onder den tytel ende zinspreuk voorzeyt, ende van voorts te willen decreteren de voorzeyde kaerte ofte project van regulen, wetten ende statuyten, mitsgaders hun voor blazoen te willen accor-

deren de representatie van het *alderheyligste Sacrament des Autaers:* zoo ist, dat wy, genegen zijnde, tot augmentatie ende vermeerderinge der zeer edele konste van rhetorica, daerin gelegen is alle eerbare scientie ende genoeglyke occupatie, zonder vilainie, favorabelyk inclinerende ter bede ende supplicatie van de supplianten, dezelve hebben aenveert, zoo wy aenveerden mits dezen, als een behorelyke geadmitteerde ende exercerende rhetorique gulde, onder bescherminge ende zinspreuk als voorzeyt is, ende verzocht wordt; gevolgentlijk approberen ende octroyeren dat de supplianten worden aengenomen ende verkent als eene camer ende gezelschap van de rhetorique, ende als zoodanig hunlieden zullen mogen presenteren in alle beslotene ende onbeslotene steden, plaetsen ende dorpen binnen dezen lande ende graefschepe van Vlaendren, ende alomme elders, daer men beroepen spelen ende konsten van rhetorique useert ende hanteert, useren ende hanteren zal, geestelyke ende andere materien in rhetorique te stellen, ende vertoonen by batementen ofte andersins, loven ende refereynen te zeggen, ende voorts in de voornoemde konste ende art van rhetorique te doen gelijk als andere geconfirmeerde ende geoctroyeerde cameren van rhetorique tot hier toe geuseert ende vermogen hebben te doen, observerende niet min in alles het placcaet van den 15 meye 1602, staende in den tweeden placcaetboek van Vlaenderen, fol. 28. Ende indien 't voornoemde gezelschap, om eenige questien ofte geschillen tusschen hunlieden ende andere cameren ofte gezelschappen vorenvallende, betrocken werde elders dan voor ons, zoo reserveren wy de kennisse van dien t' onsewaert, als wezende hun wettelijk hooft ende ressort, om dezelve questien ende geschillen by ons afgeleyt ofte geappointeert te worden, zoo in rechte ende reden bestaen zal, verzoekende ende niet min begerende met ernstigheyd

alle gezelschappen ende cameren van rhetorique, onze beminde medebroeders, dat zy dit voornoemde gezelschap onder de bescherminge ende zinspreuk als voren, houden ende kennen willen, als zoodanig gerecommandeert, onverminderd nochtans ons recht ende eeniegelijk in 't zijne, behoudens ende mits by 't zelve gezelschap in dezen aengenomen ende geoctroyeert, zoo gezeyt is, gehouden te zijn t' allen tyde, als zy van ons vermaent worden, by ons te komen, onderdanig te zijn ende ons te obedieren als onderdanen, ende cranken wezende, zoo als wy van oude tyden in rechte zijn, ten regarde van alle andere geapprobeerde redenrijke gulde useren. Ende alzoo de supplianten, zoo voorzeyt is, ons hadden voorgedragen zekere kaerte ofte project van regulen ende statuten, om door hun gulde wys onderhouden te worden tot police ende welstand van dezelve, hunne vergaderinghe zoo als dezelve hiernevens gevoegd ende getransfixeert zijn, ende dat zy ons hadden verzocht, tot beter onderhoud van diere, dat wy de zelve hadden willen bevestigen, approberen ende decreteren, hebben wy, naer examen van diere, 't zelve hunlieden verzoek toestemmende, alle dezelve regulen ende statuten geadmitteert, geapprobeert ende geoctroyeerd, zoo wy admitteren, approberen ende octroyeren en decreteren by deze, volgens hunne forme ende inhouden, mitsgaders hebben hun nog voorders gepermitteert ende geoctroyeerd dat zy in hunnen standaert ende blazoen zullen mogen dragen de verbiltenisse of representatie van het alderheyligste Sacrament des Autaers.

« In kennisse der waerheyd zoo hebben wy, vader, prince, ende raden in gemeene gezelschap der rhetorique binnen de stad Ypre, deze presente letteren van octroy gedaen depecheren ende zegelen met den zegel ordinaire van onze rhetorique hooftgulde, onder den tytel van de

alderheyligste Dryevuldigheyd, ende teekenen by onzen greffier dezen 16 september 1739. *Get.* G. J. Florisone. »

LOO.

Dorp van 1700 inwooners, op twee uren Z. Z. O. van Veurne.

Er bestonden aldaer drie kamers van Rhetorica, wier verordeningen in 't begin der XVIe eeuw werden goedgekeurd. Deze waren : 1° De *Royaerts*, met zinspreuk : *Ic verryke de Royaerts.* 2° De *Fonteinisten*, en 3° Die *van sinnen jonc al in 't groen.*

Deze maetschappyen waren nog in wezen by het begin der XVIIIe eeuw; doch in 1726 werden zy tot ééne kamer vereenigd. De oude verordeningsbrieven, als ook de vereenigingsakt, berusten in de archiven van gemelde kamer.

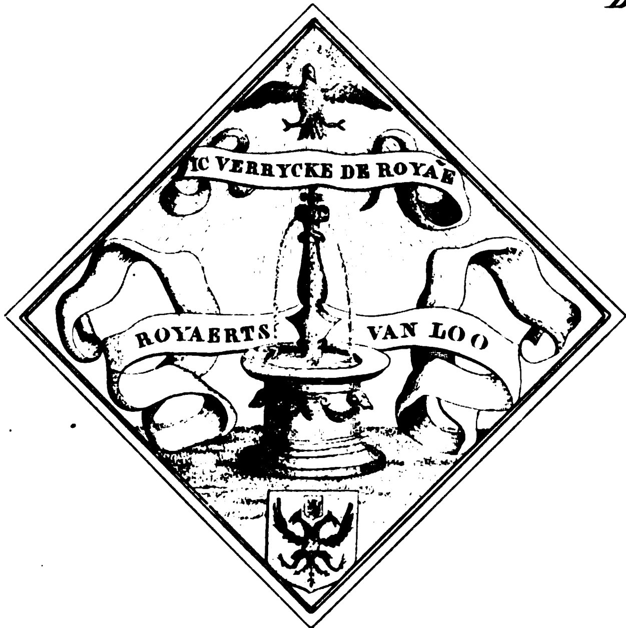
In 1539 verschenen de Royaerts in het landjuweel te Gent, en bekwamen er den vierden prys, bestaende in drie zilveren koppen, welke elk één mark troisch wogen. Op deze koppen, kleine kelken niet ongelyk, stond te lezen : *Ic verrycke de Royen*, en zy werden by plechtige omgangen door drie maegden voor den stoet gedragen, en bestonden nog op het einde der voorledene eeuw.

De afbeelding van het blazoen dezer kamer, zyn wy aen den heer *P. Goetghebuer* verschuldigd. Dit blazoen verbeeldt eene spruitende fontein. Boven zweeft de H. Geest, waer onder eene rolle met opschrift : *Ic verryke de Royaerts.* Onder staet het wapenschild der stad *Loo.*

Deze Rederykkamer was ook ten tooneelstryde te Poperinge in 1782.

NIEUCAPELLE.

Dorp van 700 inwooners, gelegen by Loo, op twee uren Z. O. van Veurne.

Loo

Wijnoxbergen

In de zael der maetschappy aldaer bestaet een blazoenberd van het jaer 1561, hetwelk den H. Geest verbeeldt, met dit opschrift: *Ik troost de devote*, en lager: *betrouwt, dochter, uw gelove heeft u gezond gemaekt* (MATH. 9e cap.)

Den 17 juny 1784 werd het reglement van dit gilde door de wet van Nieucapelle goedgekeurd.

POLLINCHOVE.

Dorp van 1700 inwooners, op twee uren en half Z. Z. O. van Veurne.

Het gilde van Rhetorica van O. L. V. van den Scapulier aldaer heeft tot zinspreuk: *Zalig geteekende*. Er berust in de archiven dier kamer slechts een stuk, wezende een schrift waerby de goedkeuring van hare herstelling verzocht wordt, hetgeen by brieven van 29 juny 1700 werd verleend. Wy laten hier dit verzoekschrift volgen: « Aen de zeer edele, weirde heeren, vader, prince, gouverneur ende gemeene guldebroeders van de oude wijtvermaerde gilde van Alpha en Omega, onderhouden binnen de stede van Ypre, vertoonen reverentelijk met agreatie van heer en meester Paschasius De Rhin, deken van de cristenheyt, pastor in Pollinchove, Jacques De Vroe, oud hoofdman, Christiaen De Zitter, Pieter De Vlaminck, zoo over hun zelven als representerende meer andre ingezetenen der voornoemde prochie van Pollinchove, casselrie van Veurne, als gildebroeders en confreers onder den tytel en standaert van O. L. V. van den H. Scapulier, genaemt *Zalig geteekende*, dat in voorledene tyden op de zelve prochie in figure geweest was eene solemnele gilde, de welke alsdan was doende de ordinaire exercitie, ende welke is verduystert geworden door de voorgaende troebelen van oorloge ende hostiliteyt van ketterie, van ouds voorgevallen in deze landen, zoo verre

dat de noodige documenten zijn gedisperseert geworden, de supplianten geintentionneert zijnde om te hervatten en van nieuws te erigeren eene confrerie, tot meerder eere Gods en zijner Moeder, onder den tytel van het voornaemde Scapulier, mitsgaders exercitie van hunne confreren, om door dien middel den dienst van den Alderhoogsten als ook van zijn heylige Moeder te vermeerderen, hebben geradich gevonden hun te keeren tot mijne edele heeren voornoemt, biddende instantelyk dat hun believe, als superintendenten van diergelijke gilden, het verzoek van de supplianten te accorderen, verleenende daertoe octroy in formå, en dat zy hun standaert zullen dragen de coleuren wit en rood, met representatie van de H. Moeder Gods en den H. Simon Stock, 't welke doende, enzv. enzv.

Geteekend, Jacques De Vroe. »

Jan Lambrecht (1626-1690) dichter, vriend van den vermaerden J. Cats, en de godvruchtige schryver Hendrik Schynkele (1708-1785), zagen te Pollinchove het eerste daglicht 1.

Het kasteeltjen, door Lambrecht in zyne jeugd aldaer bewoond, is niet verre van de kerk gestaen, en behoort thans aen den heer Reyfens. De werken van dien schryver, wier lyst wy hier onder byvoegen, mogen onder de weinige schriften dier eeuw gerangschikt worden, welke het herdrukken nog waerdig zyn.

I. *Vlaemsche vredevreucht naer een pijnelijke droefheyt door den grouwelijken oorlogh, nu verandert in een aengename peys. Verthoont door Vlaemsche maeght, Meydroom, Goddelijke vredelof, Vorstelijke minnelusten ende coninclijke bruyloftdicht, door* J. Lambrecht. *In 's Gravenhage, by Ad. Vlack,* 1659 (*in* 4°, *bl.* 150).

1 Zie over H. Schynkele, *Lectures relatives à l'Hist. des sciences, des arts, des lettres,* par M. F. V. Goethals. T. III, p. 230.

II. *Schoonheyts ramplot, inhoudende den lof van de dichtconste en het droevigh ongheluk van de schone Joanna van Parys. Brugge*, 1661.

III. *Deuchdenlof, tot wellecomwenschinge aen den doorluchtigen heer C. Van den Bosch, commende uyt sijn bisdom van Brugge tot den bisschoplicken stoel van Ghent, in* 1660. *Door* J. Lambrecht. *Brugge, by de wed^e^ J. Clouwet*, 1662 (*kl.* 4°, *bl.* 20).

IV. *Rachel ofte thooneel van oprechte liefde, ghespeelt binnen Brugge, den* 3 *mey* 1659, *voor sijn hoogweerdigheyt C. Van den Bosch, alsdan bisschop van Brugge ende nu van Gent, ten bywesen van veel ander eerweerdighe, hooge ende treffelicke persoonen. Brugge, by de wed^e^ Clouwet*, 1662 (*kl.* 4°, *bl.* 52).

V. *Lof der baulust, Brugge*, 1665.

VI. *De goeweke, waerin beschreven wordt de gheboorte, het wonderlijk heylich leven ende pijnelijke passie J. C. Brugge*, 1678.

VII. *De wonderen van Onse Lieve Vrouwe van Halle. Brugge*, 1684.

VIII. *Bethlehem op den heyligen kerstnacht. Brugge*, 1685.

RAMSCAPELLE.

Dorp van 800 inwooners, op eene uer ½ van Veurne.

De kamer van dit dorp, staende onder de bescherming van het H. Sacrament, voerde de zinspreuk : *Minnaers der ware spyse*. Schoon de verordeningen dezer maetschappy door het hoofdgilde van Ypre, Alpha en Omega, waren goedgekeurd, weigerde het magistraet van Veurne deze instelling te herkennen. Daerom verzocht de heer Moenaert, hoogman dezes gilde, octroi in den priveënraed en bekwam dit, by opene brieven Z. K. M. ten jare 1752.

Korts daerop werd er een proces ingespannen tegen

het gilde van S. Sebastiaen aldaer, om den rang in de processie; maer door vonnis van den raed van Vlaenderen, in 't jaer 1755 gegeven, werd het ten nadeele der kamer gewezen.

ROESBRUGGE.

Dorp op 3 uren Z. O. van Veurne.

De statuten der kamer van Rhetorica aldaer werden in 1699 goedgekeurd. Deze maetschappy speelde mede in den tooneelkamp van 1786, te Winnoksbergen gehouden, en had voor zinspreuk : *Troostverwachters en lichtdragers.*

STAVELE.

Dorp van 1200 inwooners, op twee uren en half ten Z. van Veurne.

Het laetste octroi van het Rhetoricagilde dezer parochie is gedagteekend van den 22 mey 1714, en door het hoofdgilde van Ypre, Alpha en Omega, goedgekeurd. In deszelfs blazoen was *Ons Heeren hemelvaert* verbeeld, met de apostelen aen den voet des bergs Oliveten. De maetschappy bestond reeds in de XVIe eeuw en de leden werden genaemd : *Troostverwachters.*

ST. WINNOKSBERGEN.

De maetschappy van Rhetorica dezer stad staet onder de bescherming van St Jan Baptista, welke heilige zy in haer blazoen voert; de leden worden genaemd : *De Royaerts van Bergen.* — De oudste goedkeuringsbrief harer verordeningen is van den 11 january 1516.

Dit tooneelgenootschap verscheen ten landjuweele van Gent in 1539, en bekwam er den tweeden uitgeloofden prys, bestaende in drie zilveren potten, wegende elk zeven marken troisch.

Op de vraeg *welk den stervenden mensch meesten troost is*, had zy, in een spel van vyf persoonen, geantwoord: *'T betrouwen dat u in Christus ende sinen gheest ghegheven is.*

Aen het oud reglement dezer maetschappy werd er op het einde der XVIIe eeuw eenige veranderingen toegebracht, en door de kamer van Rhetorica te Ypre, Alpha en Omega, den 7 october 1697 bekrachtigd. De aenvang van dit laetste octroi zullen wy hier overschryven, om reden dat het blazoen er naeuwkeurig in wordt beschreven: « Alvoren, de gilde der Baptisten ofte Royaerts binnen Bergen S. Winnocx, vermach met haren standaert, blazoen ende parure, waerin sy voeren eenen S. Jan Baptiste in de wildernisse contemplerende op sijn knien, siende ten hemelwaert voor hem een rood cruys, waerin geschreven *Royaerts*, in eenen vergulden tuyn, boven het hooft eenen heylighen Geest met raeyen, ende onder het zelfste blazoen gheschreven : *Onruste in genoechten*, te gane in alle dierghelijke openbare gheselschappen ofte andere, gansch Vlaenderen door, ende daer buyten, volghens hunne privilegien van daten 11 in Lauwe 1516, rustende in de redenrijke hoofdcamer van Alpha en Omega, binnen der stede van Ypre, onder de welke deze gilde der Baptisten in alle verschillende zaken, als sijnde den eersten tack, staet ter hooftvonnisse. »

De hiernevensgevoegde plaet, welke het tegenwoordig blazoen dezer maetschappy verbeeldt, komt met deze beschryving volkomen overeen; alleenlyk is het opschrift veranderd; in plaets van *Onruste in genoechten* leest men aldaer *Eendracht baert macht.*

In 't jaer 1786 had er by deze kamer een tooneelstryd plaets. Het treurspel dat moest vertoond worden was *Tancrede* [1] door den heer Servois, rechtsgeleerden en als-

1 *Tancrede, treurspel, vertaald uit het fransch, door een der leden der redenryke Baptisten Royaårts gulde binnen Bergen S. Winnoks.* Gend by J. F. Vander Schueren, 1785 (In 8° bl. 48).

dan hoofdman dezer maetschappy, uit het fransch vertaeld. Er waren vyf pryzen voor het vertoonen des treurspels, en twee voor het spelen van een blyspel, opgehangen.

De eerste prys door de heeren van het magistraet der stad en kastelleny Winoksbergen geschonken, bestond in een standaerd, versierd met de wapens der gezeide stad en degene der maetschappy, van eene waerde van 300 fransche guldens.

De tooneelgenootschappen, welke aldaer, gedurende de maenden mei en juny, vertooningen kwamen geven, waren die van *Rousbrugge, Belle, Gent, Kortryk, Hondschote, Steenvoorde, Meenen, Houtkerke, Veurne, Poperinge, Belle en Isenberge.*

De omwenteling van 1830 bracht onder de leden der Rhetorica oneenigheid. De maetschappy ging uit een en de bibliotheek werd verdeeld. De heer vrederechter Wyts en de drukker Barbez bezitten de voornaemste oude HSS. dezer kamer.

WULVERINGHEM.

Dorp van 2000 inwooners, op een en half uer ten Z. van Veurne.

De rederykkamer dezer gemeente voerde de kenspreuk: *Overwinnaers door eendrachtigheyt.* De statuten derzelve werden by brieve van 25 october 1714 door het hoofdgilde van Vlaendren, de Fonteine van Gent, goedgekeurd.

PH. BLOMMAERT.

BERYMDE
GRAFSCHRIFTEN
TE GENT [1].

IN St-Baefs kerk aen den hoogen autaer:

Gheeraert van Hoyen F^s Pauwels overleet den **22** *in Sporcle* 1517. *Jo^e Josine van der Camere, sijne gheselnede, overleet den* 10^en *in Ougste* 1496.

O ghy, goede lieden, die hier over ons lijdt,
Peynst dat wy waren dat gy nu sijt,
Ende ghy sult worden, dat wy sijn nu.
Bidt Godt voor ons, ende peinst om u [2].

In het spanjaerdskasteel, in den muer van de kerke, van buyten, gaende naer d'Hoye:

Begraven soo licht hier beneden
Philips Plumyon, pluym geseyt,
LXXJ jaer was sijn leven.
Als men XV^c LXIIJ heeft geschreven
Heeft hem de doot te neer gheleyt,
Den iij^en july, die met aerbeyt
Ter weirelt sijn pelgrimagie dede.
Godt wil, duer sijn bermhcrticheyt,
Sijn siele gheven peys ende vrede,
Ende alle gheloovighe sielen mede [3].

In St-Michiels kerk, in den muer voor de vontcapelle:

O doot, ghy hebt u cueren bedreven
Als men xv^c lxxvij heeft geschreven,

1 Volgens een *Sepultuerboek*, HS., behoorende aen den heer baron JULES DE GHELDOIS. — 2 *Sepultuerboek*, bl. 68. — 3 Idem, bl. 71.

Den xvj^en septembre Lieven de Croock F^s Guyoots ghe-
Uyt dit ellendigh leven, daert (haelt
Niemant tijd noch uere en weet.
Saligh is de mensche die Godt vindt bereet.
O doot, ghy en hebt noch niet ghefaelt:
Agatha van Meere sijnder huysvrouwe
Oock van dese werelt ghehaelt
Den...
Sy ligghen hier begraven beede ter stede.
Godt verleene heurlieden beede den eeuwighen vrede [1].

In St-Nicolaes kerk op eenen steen by het repositorium venerabili sacramenti :

Sepulture van Andries Seys F^s Joos, die overleedt den 4^en Lauwe anno 1556, *ter saligher memorie, bidt voor de siele.*

Sepulture van Jo^e Anne Wyfmers F^a Lievens, gheselnede van Andries Seys, die heeft doen maeken desen sarck, ende sal alleene volghen huer horie, ende overleedt den XI^en in Sporcle 1561.

Ick was een mensche levende op de aerde;
Mijn erfgenaemen hebben mijn goet bezeten.
Hoe meer achterghelaeten, hoe eer vergeten [2].

Aen de koordeur :

Sepulture van Willem van den Nest F^s Willems, die starf a^o 16.... *ende Pieryne van der Camere, syne gheselnede, die starf anno* ....

Adams overtredinghe groot
En mach ons niet hinderen,
Aengesien dat Christus door sijn bloet root
Heeft verlost alle sijne kinderen [3].

By het venerabel in een blauwen steen :

Hier light begraven Arent van Wienendaele, schilder, die overleedt den 17 *november* 1592, *ende Martyne Hardy sijne gheselnede, die overleedt den* ....

1 *Sepultuerboek*, bl. 90. — 2 Idem, bladz. 106. — 3 Idem, blad 107.

D'aertsche goet Ick derven moet,
Mijn deughden cleene Ick nu beweene,
Christus roode bloet En sijn ghenade soet
Is my, ten scheene Troost alleene.
Dat ick wel gaf is my gebleven,
En dat ick hielt is my begheven 1.

In St-Jacobs kerk, tegen den pilaer, onder den toren:

Epitaphie ende ghedenckenisse van edelen Charles de Beerlare F^s mher Jacques.

In sijn leven tot dat hy deur doots ghenaken
Moeste staecken sijn soet levens baecken,
Die starf ende bedarf
Als caf, met al de reste int graf,
Int jaer ons heeren, als men schreef met vrede
Duyst ses hondert ende twintich mede,
Den. . . . dient oock ghenoempt.
Peynst om de doot, eer sy u thuys comt.

Mitsgaders de gedenckenisse van Jo^e Elisabeth Neyt, F^a Pieters, sijne wettelyke gheselnede,

Die deur den pijl des doots vreet
De bitter note craecte, smaecte, ende overleet
Den ... als men schreef xvi^c ende....
Winnen tsamen tot Godts eer, tdient mede gheseyt,
Xij kinderen, die noyt de weerelt hebben beschreyt,
Danof de vijfve, al jonck ghestorven,
Hier vooren oock liggen begraven, ende van wormen be-
Bidt voor de selve naer schrifts vercondighen, (dorven.
Ende peynst op u uuterste, soo en sult ghy niet sondi-
(ghen 2.

In de parochie kerk van O. L. V. by de abtdy van St-Pieter:

Sepulture van Joos de Schuutere filius Pieters, die overleedt den 18^en *octobri* 1562.

1 *Sepultuerboek*, bladz. 106. — 2 Idem, bl. 123.

Och mensch, siet, wat salt u baeten,
Ghy broosche vaeten, al u vermeten?
Als ghy hier al sult moeten laeten,
Ende volghen u voorsaeten,
Die van de doot sijn al verbeten,
Arm ende rijcke, hoe hooghe gheseten,
Twert al versmeten als broossche scherven
In deerde van den wurmen gheeten.
Bereet u huys, want ghy moet sterven 1.

In de zelfde kerk:

Sepulture van Jo^e Barbara van Liebaer F^a Jans, weduwe van wijlen Adriaen de Wulf, die overleet den 24^en octobri 1574.

Siet al die hier voor by passeren,
Ende seer brageeren, dijnct als de goede,
Dat ghy moet sterven, wilt u verneren;
Laet vaeren de sonde, u triumpheren,
Wilt peniteren, ghy hooghe van moede;
Waeckt ende bidt, doet als de vroede;
Want ghelijck een dief compt in de nacht,
Soo sal oock comen, sijt op u hoede,
Den Heere, als ghy minst hem verwacht:
Wilt dat altijdt hebben in u ghedacht 2.

Aldaer:

Sepulture van edelen ende seer godtvruchtighen Jo^r Hendrick Steerck F^s mher Heindricx, in sijnen leven ontrent de xx jaren baillíu van den Audenburch, binnen Ghendt gheweest, die overleet den xxix^en september 1598.

Bidt voor de siele, alleene met Godt ende deur Godt Steercke.

Al was ick Steerck, ick ligghe ter eerden,
Bidt voor mijn ziele, dats meest van weerden,
Hier passerende deur Jhesus bloet,
Dat sy mach besitten dat eeuwighe goet 3.

Aldaer:

O doot ghy hebt u cueren bedreven
Als men heeft MV^c LII gheschreven,

1 *Sepultuerboek*, bl. 127. — 2 Idem, bl. 130. — 3 Idem, bl. 134.

Den xviij^en february, commende vreet
Pieter van de Velde F^s Pieters beneven,
Hem haelende uuyt dit ellendigh leven,
Daer niemant dagh, uere, noch tijdt en weet.
Wel hem die de heere hier vint bereet.

—

O doot die daer noch hebt ghestraelt
Cathelijne Goethaels sijn huysvrou ghehaelt,
Int jaer als men schreef MV^c LIII mede,
Den xx^en meye oock ongefaelt,
Dus hebben dese mede beede de doot betaelt
Ende ligghen begraeven hier ter stede.
Godt gheve alle sielen peys ende vrede [1].

In de kerk van Ackerghem :

Begraven light hier vooren
Een Hansken Malioens F^s Claeys,
Van Over Boelaere gheboren,
Die starf int jaer 1555 expaers,
Den 21^en 8bre was die wiele [2]
Bidt Godt over die ziele [3].

In de abtdy van Dronghen :

Begraven soo light hier beneven
Dheer Jacques Cottem gheseyt,
LXX jaer was sijn leven,
Als men 1615 heeft gheschreven,
Eertijdts balliu van Watervliet bedreven,
Ende organist deser clooster ghepresen.
Den xv^en van mey hy van cranckheyt
Ter weerelt sijn pilgrimagie dede.
Godt wil, duer sijn bermhertichede,
Sijn siele gheven peys ende vrede,
Ende alle gheloovighe sielkens mede.
Is oock begraven hier beneven
Franchoyse Joos, sijn gheselnede,

1 *Sepultuerboek*, bl. 141. — 2 *Wiele*, voor *wile*, tyd, namelyk de tyd van zyn afsterven. — 3 *Sepultuerboek*, bl. 146.

Die int jaer . . . . . is overleden.
Bidt voor de sielen doch, in u ghebeden [1].

In den pand van het capucynen klooster :

Amelberghe Jacob met grooten rouwe,
Philips Brakelmans eerste huysvrouwe,
Was hier begraven, om in Gode te leven,
XXIIJ^sten ougste sesthien hondert seven.

Aldaer :

Derthien hondert [2] ende negen ent negentich jaer
Vijftiende in maerte doen beede bleven
Pieter Vereecken ende sijn wijf eerbaer,
Margta Goethals. Hem beede wil gheven
Dalmogende Godt sijn eeuwich leven [3].

1 *Sepultuerboek*, bl. 220. — 2 Waerschynlyk *vyftien hondert*. De tael is te jong om van 1399 te zyn. — 3 *Sepultuerboek*, bladz. 229.

RESOLUTIEN

VAN

WETHOUDEREN DER STAD ANTWERPEN,

BETREFFENDE

JUSTUS LIPSIUS EN LOUIS GUICCIARDINI.

I.

JUSTUS LIPSIUS.

« Alsoo doctor Justus Lipsius, professor in de stad van Leyden, in eenighe saeken der stad merkelyk importerende, daer inne hy van stads wegen is bevraegt gheweest, hem seer gedinstig heeft gethoont ende met groote ghenegentheyd jegens dese stad laten ghebruyken, thoonende oock den studenten van dese stad alle bewillicheydt, om de selve in hunne studien te bevoorderen, ende hier en daer in sijn schrijven alomme een heerlijcke mentie deser stad is maekende, soo hebben mijne heeren voor een gratuiteyt ende danckbaerheyd geordonneert thresoriers ende rentmeestere sijne huysvrouwe te beschincken met eene schaele van vijftig oft sestich guldens ombegrepen. Actum xxviij novembris 1583. »

II.

LOUIS GUICCIARDINI.

« Alsoo Messr Lodvico Guichardini op heden datum deser es in collegio gecompareert, ende mijne heeren de wethouderen ende de goede mannen van den maendagschen raedt heeft beschoncken met de descriptie ende beschrijvinge van de Nederlanden, by hem gemaekt, ende tot meerder lof ende vereeringe der selver landen, ende na-

mentlijk deser stadt van Antwerpen, uytgegeven, ende in alle spraeken ende talen doen translatteren hebbende, mede de beschrijvinge van deser stadt en omliggende plaetsen de selver weth gededuceert; aenmerkende mijne heeren ende goede mannen voors. desen sijnen goede wille ende genegentheyd tot der selver stadt, ende in de regarde nemende op andere sijne voorgaende diensten der stadt in meer deelen beweesen, soo ist dat de selve wethouderen ende goede mannen, in teeken van eene gratuiteyt ende danckbaerheyd, hem Mess^r Lodvico Guichardini hebben beschoncken ende beschencken, mits desen, met een gouden keten van twee honderd guldens, ordonnerende den tresoriers ende rentmeestere de selve hem van stads wegen te leveren.

Aldus gedaen in collegio, Lunæ vj martii anno 1581. presentib^s omnib^s schabinis, exceptis Alostano et Dalio.

14 april 1719 is geordonneert te doen vernieuwen den sark liggende voor de hooge choor in de cathedrale alhier, behelsende de memorie van wijlen den seer edelen heere Ludovicus .... du Guicardino, van wegens dese stad aldaer geleght in den jare 1589, tot dankbaerheyd van de bovengemelde beschrijvinge, alles ten coste deser stad, aldus: op eenen blouwen sark met witte marmere letters:

D. O. M.

Ludovico Guicardino Florentiæ nobilibus majoribus orto, inter quos patruum habuit Franciscum magni nominis historicum, cujus famam æmulatus universam Belgicam eleganti studio descripsit. Vivit annos 66. Obiit 11 Kal. aprilis 1589.

BENE MERENTI

S. P. Q. A.

P. C.

et A° 1719 renovavit.

R. I. P.

GEBRUIK

VAN VLAEMSCHE WOORDEN

IN

OUDE FRANSCHE BESCHEEDEN.

Indien de vaderlandsliefde den mensch is aengeboren, hy heeft ook eene edele neiging voor de tael des lands, in hetwelk hy eerst het daglicht zag, met de moedermelk ingezogen.

Dank zy dan aen de geleerden, die, met liefde voor de tael bezield, hare grondbeginselen en hare schoonheden hebben aengetoond: aen deze is het dat wy erkentenis verschuldigd zyn; ja, zy hebben bewezen, dat wy, om ons in onze krachtvolle en niet min ryke landspraek uit te drukken, geene hulp van andere talen moeten afbedelen, gelyk dit wel het geval is by onze naburen, die aen de Latynen en Grieken de woorden ontleenen, waervan zy gebrek hebben.

Van onze jeugd af, 't is te zeggen in eenen tyd op welken de vlaemsche tael niet of weinig beoefend wierd, hebben wy, door de betrekkingen, die wy alsdan hadden met voorsprekers en pleitbezorgers, ons meermaels kunnen overtuigen hoe jammerlyk zy wierd gemarteld, en van hoeveel barbaersche uitdrukkingen de regtvoorderaers zich bedienden. Het zoude gemakkelyk zyn om hier een aental voorbeelden by te brengen, die elken Nederlander konde bewyzen, dat deze tael, voornamelyk in het westersch gedeelte van Vlaenderen, door het gebruik van verbasterde woorden, op eene walgelyke wyze wierd ontluisterd. Echter moeten wy niet vergeten te zeggen, dat die zelfde verbasterde woorden, welke de

ooren der taelkenners kwetsten, alsdan niet in zwang waren by onze eenvoudige rederykers, als die, schoon geen puikdichters zynde, nochtans het zich tot eene pligt rekenden het zuiver vlaemsch te gebruiken.

Dat de nabyheid der grenzen van Frankryk, in West-vlaenderen, de fransche tael meer dan in andere provincien heeft doen veld winnen, en dat zy, die den tempel van Themis zoo dikwils deden weêrgalmen, hierin, door het gebruik van woorden aen de fransche wetten en regtsgeleerden ontleend, daertoe niet weinig hebben medegewerkt, dit zal niemand ontkennen; ook niet dat er nog hedendaegs, in weerwil van de vorderingen, welke de vlamingen, onder het vorig staetsbestuer, in hunne landspraek gemaekt hebben, vele personen gevonden worden die, onverschillig aen al wat hun vaderland kan tot eere verstrekken, in hunne schriften zich van uitheemsche woorden bedienen, als of het niet mogelyk ware zich anderzins te doen verstaen. Maer komen wy tot ons voorwerp.

Wy hebben alreede doen aenmerken, en het is genoegzaem bekend, dat voorheen onze tael, in het schryven, door het gebruiken van verbasterde woorden, niet weinig bevlekt wierd; maer hetgene, misschien, niet bekend is, bestaet hierin, dat men te Ypre, van ontrent het einde der dertiende eeuw tot aen de laetste jaren der veertiende, 't is te zeggen gedurende honderd jaren, in bescheeden in de fransche tael opgesteld, woorden gebruikte die, onverbasterd, uit de vlaemsche tael genomen waren: eenige voorbeelden, getrokken uit de rekeningen der schatbewaerders van die stad, zullen dit onwederleggelyk bewyzen.

1285 A Stalin le *tegellare* (le couvreur), pour c. mille de tieules pour couvrir.

Pour L *sparren* (sapins) et pour ces pieches amener de Bruges à Ypre.

1290 Le *wullescale* (la balance des laines), le *ledermarct* (le marché au cuir), le *houtmarct* (le marché au bois).

1297 A Schar Ghizelin et Lammin Vlieghebeen *ykers* (étalonneurs, jaugeurs).

1304 Recheu de Willaume Zoetin recheveur delle premiere *pointinghe* (imposition, taxation).

Lambert de Eecke *pipe* maistre (surveillant des puits).

1309 Item rechut de Jakeme Morin pour le taxation dou *waghen ghelt* (frais de transport par chariots) del ost quant on fut a Gheraumont a tout le commun.

1322 Pour filet et pour *wissen* (liens d'osier).

1323 Item pour deux *utdraghende balken* (poutres à bout saillants) de xl pies.

A ij *steenhauwers* (tailleurs de pierres) cascun pour iij jours, xij s.

1337 Dou *weigheghelt* (droit de pésage) de le *garenscale* (balance du fil).

1342 Pour vin quant on fit le essay des *stoelboghen* (arbalètes).

Pour mettre sus le *yscot* (geschut, artillerie) venant de Warnêton

1344 A vij *hofmans* envoiez en le castelerie avoec le bailliu.

1349 A maistre H° Gossin pour carpentage au novel *dam* (Nieuwen-Damme, nouveau digue) encoste Noefport.

Pour blanc argent donc li *scerrewetters* (sergents de ville) estoient paiet.

1350 A Gele Platemus de ramoneir le *Gendsche strate* (la rue de Gand) et le *suvelmarct* (le marché au laitage).

1352 A le feste dou *papegaey* (perroquet) des enfans.

1354 De une berliere a le *corenclocke* (cloche pour annoncer l'ouverture du marché au bled).

1357 A Paulin le *hontslare* (hondenslager, abatteur de chiens), de tuer xi° xxxij kiens.

1385 As *clockeluders* (sonneurs) de sonner l'*awetclocke* (la cloche de retraite).

A Jacob Labacs de iiij *wimpelen* (banderoles) pour le capitaine du *brand* (l'incendie).

1387 A mons. le castelein dYpre de un reste li quelle on luy devoit de son *capiteinschip* (fonction de capitaine) devant le *besit* (le siège) de la ville (en 1383).

Wy zouden meer soortgelyke byzonderheden kunnen aen den dag brengen, maer wy zullen ons, kortheidshalve, by de opgegevene bepalen.

En wat mag de reden geweest zyn om, gedurende eene eeuw, in fransche bescheeden zich van echt vlaemsche woorden te bedienen? Wy wagen desaengaende ons gevoelen, schoon het nietsbeduidend mogt schynen, vryelyk uit te drukken. Twee oorzaken kunnen hiertoe aenleiding gegeven hebben, en deze zyn: of degenen die met het opstellen van de rekeningen belast waren, moeten niet genoegzaem in de fransche tael onderwezen zyn geweest, of zy gingen aldus te werk om zich beter te doen verstaen door het volk, hetwelk alsdan ook het regt had met de stedelyke inkomsten en lasten bekend te zyn: de eene of de andere, en misschien beide die oorzaken te zamen, zullen deze byzonderheid voordgebragt hebben. Hoe het zy, wy hebben geloofd daerop een oogenblik onze aendacht te moeten vestigen [1].

1 Dit kort overzigt was reeds uit onze pen gevloeid, wanneer ons in handen vielen twee bescheeden, in Oostvlaenderen, tusschen de jaren 1331—1424, in de fransche tael opgesteld, en in welke dezelfde byzonderheid zich opdoet. Zie *Messager des sciences et des arts de la Belgique*, 1838, pages 262—266.

LAMBIN.

VOORRECHTEN

VAN HET

VLAEMSCH BY DE OUDE VLAMINGEN

EN BY

DE VLAMINGEN DER XIXe EEUW.

Wy hebben gezien, bladz. 292 van dit deel, hoe de schepenen van Gent in 1407 plechtiglyk geboden dat men aen *gheenen walschen mandemente obedyeren en zoude,* dat is te zeggen, dat het volk van Vlaenderen niet gehouden was te gehoorzamen aen hofbevelen, welke in de fransche tael waren uitgevaerdigd. Dit streed immers tegen het aloude gebruik van den landzaet; want men had nooit te voren willen gedoogen dat het fransch voor de wettelyke of officiele tael zou kunnen doorgaen. Telkens dat de koning van Frankryk, of zyn leenman de graef van Vlaenderen, door fransche of waelsche ambtenaren in het bestuer te plaetsen, inbreuk wilde doen op de rechten der moedertael, werd er over dit punt hevig gekibbeld; doch de vlamingen gaven niet toe, maer hielden er op aen dat hun natuerlyk voorrecht bevestigd en bekrachtigd wierd.

Het eerste geschil daerover had plaets toen Philips de Stoute, koning van Frankryk, in 1286 commissarissen naer Gent afzond, om op de aenklacht van den raed der vyfendertig tegen den graef van Vlaenderen recht te schaffen. De koning begeerde dat men de fransche tael zou gebruiken; doch by een arrest van het jaer 1290 kwam men overeen, en werd bepaeld, dat alle burgerlyke rechtsgedingen in het vlaemsch zouden gebeuren : *Inter comitem Flandriae ex una parte et burgenses Gandenses*

ex altera, auditis hinc inde propositis, pronunciatum fuit per judicium quod...... Item recordata fuit curia quod alias dictum fuerat, per arrestum, quod quando litigabitur in curia comitis Flandriae, inter dictos burgenses et alias privatas personas, ibi litigabatur more solito secundum Ydioma loci [1]. Zelfs de paus, Alexander IV, werd met de zaek bemoeid, en moest, in een bulle van hem aen de gentenaren, erkennen, dat het voor de ingezetenen een ondragelyken last was door eene vreemde tael overheerscht te worden: *Ea propter,* schreef Zyn Heiligheid, *dilecti in domino filii vestris justis postulationibus clementius annuentes, auctoritate apostolica inhibemus, ne* CONTRA VESTRAM ANTIQUAM CONSUETUDINEM *per inimicorum pericula et* ALIENAE LINGUAE HOMINES *pro causis ecclesiasticis undecunque ortae fuerint, quod diu coram decano vestro obedire et simpliciter judicio stare nolueritis, ad longinqua ire judicia aliquatenus cogamini* [2].

Ook onder Lodewyk van Male toonde men zulken grooten afkeer voor de fransche rechtspleging en tael, dat de vlamingen van de gerechtskamer binnen Ryssel, waer alle zaken in die tael behandeld werden, geen gebruik wilden maken, en dus liever hadden hunne processen te verliezen, dan voor een fransch hof te appelleren, weshalve graef Jan zonder Vrees beloven moest zyn hof in de vlaemsche tael alleen te houden en de Ryselsche kamer te sluiten [3].

Toen de Gentenaren, ten jare 1385, van wege den koning verzocht werden hunne gezanten naer Doornik te zenden, ten einde aldaer met hunnen graef over den

1 *Witte-boeck*, ter stadsarchieven van Gent, blad 106, verso.

2 WARNKOENIG, *Flandrische Staats-und Rechtsgeschichte*, II, bl. 84.

3 Myne *Mengelingen*, bl. 309, en *Belgisch Museum*, I, bl. 94, 98, II, bl. 35, 36, 39.

vrede te handelen, deed het fransche hof al wat mogelyk was om de Vlamingen te believen, in zooverre dat 's konings geleibrief voor 150 gentenaren in de *vlaemsche tael* werd uitgevaerdigd. Wel zeer groot moet toen het ontzag geweest zyn door den franschman voor den gentenaer opgevat; want het is een zonderling verschynsel de paryssche cancellerie *vlaemsch* te zien schryven.

De originele charter berust by het stedelyk archief van Gent, en luidt als volgt:

Charles, bi der gracie van Gode, coninc van Frankerike, doen te wetene allen lieden, dat, als onlanx verleden de habitante van der stede van Ghent hebben ghesent hare zekere bode te onswaert, tonsen harde lieven ende zeere gheminden oom den hertoghe van Bourgoengen, grave van Vlaendren, ende tonser harder liever ende zere gheminder moeyen de hertoghinne ende graefnede, zine gheselnede, haerlieder natuerleke vrouwen, up hope van goede accorde ende tretiete [1] van payse, ende omme te commene in goeder onderdanicheden van ons, van onsen vors. oom ende moeyen; waromme Wy, willende hemleden doen gracie ende ontfaermichede, hebben hemlieden ghegheven, bi onsen andren lettren huuthanghende, zeker bestant ende ghedooch van orloghe, toten eerste daghe van Laumaend eerstcommende, ende ghestellet zeker dachvaert in onse stede van Dornike, omme te tretierne ende vort te ghane upte zaken vors.; Ende tien hende dat zy te zekerleker zenden moghen, ter vors. dachvaert, zulke ende so ghevougheleke lieden, als hemlieden goed zal dinken, omme tvors. stic: Wy hebben ghegheven ende by deser presenten lettren den vors. lieden, die zy daer zullen willen zenden, ende die van haerleder weghe daer commen zullen, toten ghetale van hondert ende vichtich [2] persone, of der

1 *Tretiete*, het oude fransch *tretiet*, nu *traité*. — 2 *Vichtich*, vyftig.

onder, alse wel te parde als te voet, ende alse wel van der vors. stede als van eldre, haren hulpers ende medeplegers van den vors. lande van Vlaendren, goed, loyael, vast ende zeker gheleede, omme te commene, te ghane, te wesene, te sejourneerne in onse vors. stede, ende hemlieden weder te keerne in de vors. stede van Ghent, tallen tijden en telkerwerf als hemlieden ghelieven zal, de vors. tijt ghedurende, metgaders haren parden, malen, cleederen, goud, zelver, juweele, lettren, ende alranden andren goede, paisivelric ende zonder belet; so dat Wy ombieden ende verbieden scerppeleke allen capiteinen, lieden van wapenen, baillius, provoosten, meyeren, scepenen, bewarers van goeden steden, casteelen, fortrechen, brucghen, passagen, juridictien ende destroiten, ende allen andren personen, wie zy zijn, onsen onderzaten, vrienden, goedsjonnende ende ghealyerden, dat zy den vors. personen, wesende toten vors. ghetale, of der onder, te gadre, of versceeden, ende alse menich waerf als hemlieden goed zal dinken, in commene, blivene, sejourneerne ende wederkeerne, als voorseit es, ne mesdoen, arresteren, beletten, noch doen mesdoen, ne arresteren, ne beletten, de vors. tijt ghedurende, om marke of teekin van orloghe, noch anderssins, in eeneger manieren; maer hemlieden leveren ende administreren, of doen leveren ende administreren, zeker gheleede, lijftucht, ende andre noodsakeleke dinghen, up dat sijs te doene hebben, redenleke, te haerlieder costen.

Ghegheven te Parijs den vierentwintichsten dach van november, int jaer ons heren M CCC vierwaerftwintich ende vive, ende van onser regnatie tseste.

Bi den coninc, ter relacien van den rade.

(geteekend) Dangeul.

Met fragmenten van den koninglyken zegel in wit wasch, hangende aen een enkelen steert van parkement.

Uit den inhoud van dit stuk ziet men, dat hetzelve ook gangbaer was in dat gedeelte van 's konings land, waer de fransche tael alleen gesproken werd. Zou men daer uit niet mogen opmaken dat de fransche ambtenaren. op de grensen van Vlaenderen, toen niet zoo geheel onbekend met het nederduitsch waren, als men anders wel zou denken?

De verzekering, dat men ten allen tyde de vlamingen in hun eigen tael zou bestieren, is op de volgende wyze vernieuwd in het groot privilegie van Maria van Bourgondie, van het jaer 1478 : « Item dat men allen saken, onsen voorseyden lande van Vlaenderen aengaende, handelen ende proponeren sal in de tale van den selven lande, ende insgelijcx tgunt dat men proposeren sal van sprincen of sprincessen weghe, tsy in openinghen, versouken oft antwoorden, oec doen sal in de selve tale, ende alle letteren, het sy sententien, appointementen, privilegien, provisien van justitien oft andre, die men gheven sal van sprincen oft sprincessen weghe, gheven ende expedieren sal int vlaemsche [1]. »

Deze wetsbepaling heeft stand gehouden tot dat het land aen de Fransche Republiek is vereenigd geworden. Ja, onze laetste Oostenrykscher souvereinen, tot Frans de tweede toe, in het jaer 1793, bezworen opvolgelyk dit artikel der blyde-inkomst: « Item (art. 8) dat alle brieven, opene ende geslotene, die men voortane in onsen raede van onsen weghen verleenen ende uytseynden sal, het waer voor ons, oft ten versuecke van der partyen, expedieren ende uytseynden sal in sulcke taele als men spreeckt ter plaetsen, daer die ghesonden sullen werden [2]. » En dit artikel is in onze landsconstitutie

1 Diericx, *Mémoires sur la ville de Gand*, II, pag. 712.

2 Anselmi *Codex belgicus*, II, bl. 86; *Recueil des représentations*, 1787, vol. I, pag. 60.

gekomen om te beletten dat de fransche prinsen van het huis van Bourgondie niet te veel franschen of walen aen het bestuer zouden brengen. Het was een zeer voorzichtig maetregel; want franschen of walen, die onze tael niet machtig zyn, zyn ook niet geschikt om over de behoeften, zeden en gebruiken der Vlamingen te beslissen. Zoo oordeelden onze voorouders. Laten wy nu eens zien hoe wy hunne voetstappen volgen.

Wy hebben onze nationaliteit HERNOMEN; *wy moeten onze nationaliteit bevestigen; wy moeten onze nationale rechten verdedigen!* Zoo roept men ten allen kanten, en echter, de zelfde menschen, die zoo hoog schreeuwen dat zy de nationaliteit hunner voorouders hebben *hernomen*, willen de nationale tael hunner voorouders niet *hernemen*. De nationale rechten, welke de oude vlamingen gedurende zoo veel eeuwen verdedigden, worden thans door vele vlamingen niet alleen verwaerloosd, maer zelfs onder de voeten getrapt. Wat was er natuerlyker, dan dat men, by het herkrygen der zelfstandigheid als volk, ook den wyzen maetregel weêr invoerde, die bepaelde, dat men de ingezetenen besturen zoude *in al suloke tale als men spreekt ter plaetse*, dat is, in het vlaemsch by de vlamingen, en in het waelsch of fransch by de walen? Geen onzer representanten schynt er immer aen gedacht te hebben om, by het staetsbestuer, tot het bekomen van dit oude voorrecht, aen te dringen. Artikel 23 der Grondwet laet nogthans toe vast te stellen, dat men by de openbare overheden en by de rechtbanken zal handelen in de tael, die men spreekt ter plaetse waer de ryksambtenaer of de rechter gezeten is.

Intusschen leven wy in een volslagen taelanarchie. Het Gouvernement, by wiens hoofdbeambten men weinig vlaemschsprekers aentreft, laet elken burger de vryheid zich van zulke tael te bedienen als hy verkiest. By de

conceptwet voor het hooger onderwys had hetzelve een artikel ter kamer voorgedragen, waerby aen het vlaemsch de zelfde rechten werd toegekend als aen het fransch. Kort voor de openbare zitting, in welke men over die wet moest stemmen, kwamen de vlaemsche representanten A, B, C, D en E by elkander, bespraken onderling dat zy dit artikel zouden verdedigen, dat men nu toch eens iets voor het vlaemsch moest doen, tot gelykstelling van hetzelve met het fransch, waervan de studenten verplicht zouden zyn de lessen te volgen. Men kwam overeen dat A het eerste zou spreken, en dat dan B, C, D en E zouden volgen.

Toen het er echter op aen kwam te spreken, en een lid der kamer voorsloeg om de vlaemsche lessen *niet verplichtend* te maken, bleek het dat A t'huis gebleven was. B, C, D en E bekeken elkanderen met groote oogen, als of zy zeggen wilden : *Nu is het tyd om te beginnen ;* doch B bleef wachten op A, en knorde om dat deze niet opkwam. C wachtte op B; D op C; en E zweeg stil dewyl B, C en D hunnen mond niet openden, en zoo werd het vlaemsch, als een verschoveling, *facultatif* verklaerd. Er zyn nogthans leden by de kamer, die, voor twintig jaren, tot het herstellen der landtael met my ieverig werkzaem zyn geweest.

In de provincien gaet het niet beter. De lagere ambtenaren, om het gouvernement te believen, toonen zich thans zoo waelsch als zy vroeger zich hollandsch voordeden. Menigen boer, die hun zyn geld brengt, steken zy een fransche quittantie in de hand, en de man gaet naer huis, zonder verzekerd te wezen of hy niet tweemael zal hebben te betalen. Elders doet men hem fransche akten teekenen waervan hy geen woord verstaet. Op de noordelyke grenzen ontmoet hy waelsche douaniers, die hem met kar en peerd in de boet slaen, dewyl zyne *passe-*

avants, of welke andere in het fransch gestelde stukken al, niet in orde zyn. Ik herinner my te Eecloo een groot getal *proces-verbalen* van douaniers geregistreerd te hebben, waerin doorgaens stond: *et nous avons interpellé le dit sieur N. qui nous a repondu : sacre n..de d..., mortd...* enz. Geen wonder, de *contrevenant*, zulke fransche interpellatien niet verstaende, maer zyn kar of wagen aengehouden ziende, kon niet wel anders antwoorden dan met fransche vloeken. Gelukkig voor hem, zoo hy nog daerby niet in het fransch *geëxecuteerd* wordt!

Niet min kluchtig ziet het er in de groote steden uit, B. V. te Gent. De Gentsche notarissen stellen hunne akten doorgaens in de vlaemsche tael (van de vyfentwintig hoogstens één in het fransch); de gentsche advokaten daerentegen pleiten byna nooit anders dan in het fransch. Zoolang de dingzael gesloten blyft spreken de rechtsgeleerden met hunne clienten, met de deurwaerders, de getuigen, uitsluitelyk vlaemsch; doch, gaen de deuren open, het is als of men door eenen tooverslag naer Luik of Namen overgevoerd ware: de *alienæ linguæ homines*, die in de rechtbank zitten, vereenigen zich alsdan met de advokaten, om alles in een tael af te handelen, welke aen partyen en getuigen van minderen stand volstrekt vreemd is. Even als onder het fransch bestuer zit daer een beëedigd vertaler, by wiens monde de vlaming tot zyne rechters kan spreken! Laetst werd er een man voor de criminele rechtbank van Gent gebracht. Na dat men zyne zaek voor en tegen bepleit had, vroeg hem de president: *of hy nog iets by zyn verdediging te voegen had?* — *Mynheer de president*, antwoordde de man, *ik heb geen woord verstaen van al wat er gezeid is; hoe kan ik dan weten of er nog iets by te voegen zy?* Men lachte, *et monsieur le président passa outre*. De man werd gecondemneerd. Het komt er met een' vlaming zoo naeuw

niet op aen: hy behoeft niet te weten of zyn advokaet hem goed oft slecht verdedigt. Had een franschman of een wael zich in zulk geval bevonden, alle de gazetten van het land zouden een maend lang over het onbetaemlyke van zulk een behandeling geschreeuwd hebben.

Het zou te lang zyn al de onhebbelykheden op te noemen, welke uit het opgedrongen gebruik der fransche tael voortvloeien. Nog slechts een enkel feit wil ik by de vorigen aenhalen, en schoon het niet tot Vlaenderen behoort, het vindt er evenwel zyne toepassing.

Toen ik, kort na de omwenteling van 1830, Antwerpen moest verlaten, om dat ik het Nederduitsch wat al te veel had voorgestaen, werd aldaer een fransch advokaet tot rechter aengesteld, die onder het vorig bestuer het ongeluk had gehad geen *vlaemsch* te kunnen. Het gebeurde dat hy als rechter zat in een zaek, welke geheel en al in die tael werd behandeld. Na gegeven vonnis appelleert de onderliggende party, en beweert, dat de heer rechter AL...... over het rechtsgeschil niet heeft *kunnen* oordeelen, vermids het notoir was dat hy geen vlaemsch verstond, iets wat al de inwoonders van Antwerpen konden getuigen, die den man sedert dertig jaren hadden gekend. Het hooge gerechtshof kon echter tot vernietiging van het vonnis niet besluiten, dewyl het niet als VOLSTREKT ONMOGELYK moest worden beschouwd, dat AL...... verstaen had wat er gebeurd was. Ik ken dien heer sedert meer dan vyfentwintig jaren: nooit sprak hy of kende hy onze tael; doch het kan zyn dat hem het vlaemsch al dien tyd in het lyf heeft gezeten, zonder dat het zich ooit veropenbaerd hebbe.

J. F. WILLEMS.

SIDRONIUS HOSSCHIUS.

> Sanctorum memoranda parens, hoc aemula vate
> Romuleae laudis, Flandria, tolle caput!

Niet verre van het nederig steedtjen, waer de eerste Dichteresse, die Vlaenderen ooit bezeten heeft, als een nachtegael in 't duistere bosch schuilt, daer rijst een klein pachthof. Het dorp heet Merckem: een kasteel versiert hetzelve. Waerom gaet men dien kunstig aengeleiden tuin, dit prachtigopgetrokken gebouw met onverschilligheid voorby? Waerom wendt men zich liever naer het kleine pachthof, en treedt er, bukkend, het deurtjen eerbiedig van binnen? Vraeg het aen de eenvoudige bewooners-zelven, die er in verblyven; en zy zullen antwoorden: « Men zegt: dat hier in oude tyden een groot man geboren is: men heeft de slaepstede, waerin hy 't licht zag, bewaerd: daer staet zy. Heeren en jonkvrouwen komen ons wel eens een bezoek afleggen. »

Deze man nu, waervan de verlatijnschte naem het geheugen dier goede menschen ontsnapt, heet SIDRONIUS HOSSCHIUS. Hy werd van eenvoudige boerenlieden geboren ten jare 1596.

Zijn echte familienaem was DE HOSSCHE, en deze naem staet waerschijnlijk in verband met de *Ossenstraet*, welke nevens het bewuste pachthofjen loopt.

Deze zoon van een geringen schaepherder moet al vroeg blijken zyner schranderheid gegeven hebben. Wy vinden hem vry jong by de societeit JESU geplaetst, waerin hy eenigen tijd de letteren onderwees: opvolgenlijk werd hem 't bestuer der *novicen* toevertrouwd, welk ambt hy dertien jaren lang bediende.

Hy stelde weinig prijs op zijn dichterlyke uitspanningen; doch, ingevolge de herhaelde uitnoodiging zyner medebroeders, gaf hy, in 1635, vier elegien, gericht aen F. de Moncada uit: zy behaegden algemeen, en wonnen den dichter de welwillendheid van den aertshertog Leopold, die hem tot leermeester zyner pagien aenstelde. Na twee jaren verliet hy dien post, en beoefende het preêkambt; eindelijk begaf hy zich in het huis der jesuieten te Tongeren, en stierf er, als overste, den 4 september 1653.

Zijn leven is aldus, tusschen het beoefenen der letteren en het nakomen van godvruchtige oefeningen, rustig afgeloopen. Hy schijnt met Alexander VII, toen deze slechts pauselyke legaet was, in vriendschappelyke betrekkingen geweest te zijn: althands deze geleerde man, die even als Urbaen VIII, de latijnsche poezy beoefende, en ook in de letterkundige wareld door zijn *Philomathi musæ juveniles* bekend is, wakkerde den Vlaming niet weinig aen, met dezes gedichten op hoogen prijs te stellen.

Na Sidronius overlyden, deed de kunstminnende paus 's mans roem bezingen door de zoogenoemde *latijnsche Pleiade,* welke uit vijf, door hem begunstigde, dichters bestond. Het was dan ook eene rechtmatige hulde, toen de jesuiet Wallius de dichterlyke nalatenschap van zijn Merckemschen vriend den dichter, die aen 't hoofd der kerke stond, opdroeg.

Sidronius, met zijn gewoonelyken medegezel, den Idyllen-dichter Becanus, heeft de byzondere eere genoten van in onze dagen in Belgie herdrukt te worden; eene eere welke Sarbievius slechts voor een gedeelte zyner werken bekwam; en dit wel ten gebruike van het kollegie van Aelst, ten tyde dat de eerw. heer Cracco aldaer professor der dichtschool was. De eerw. heer Valentyns, die zich

destijds aen dit collegie bevond, belastte zich met deze uitgave, die met SIDRONIUS afbeeldzel versierd is.

De twee dichtstukken, welke in 't gemelde collegie aen de studerende jeugd byzonder uitgelegd werden, waren de *Elegie aen den lierzangdichter* SARBIEVIUS, en degene *aen den slaep;* die zeker met zijn klaegdicht, over *de twee krygers,* waervan er een uit droefheid op het lijk van zijn vriend bezweek, den *brief van* PHEDRA *aen* HIPPOLYTUS en enkele andere verzen [1], de stukken uitmaken, welke men met het meeste belang leest.

Zijn werk op *den loop des menschelijken levens* is eene allegorie in negen elegien [2], terwijl zijn *lijdende Christus* er niet minder dan zeventien bevat, en de *tranen van Petrus,* waerop MALHERBE reeds zoo veel italiaensche aerdigheden gezeid had, tot elf elegien beloopen: hoe kunstig deze uitbreidingen op die godsdienstige stoffen zijn mogen, men gevoelt dat dit uitputten van een voorwerp zeer ondichterlijk is. Wy spreken nog niet van vijftien elegien, geheel en al bestaende uit wenschen voor den aertshertog LEOPOLD, waerin ongelukkig ook al niets zal overgeslagen zijn, en die dus den lezer weinig te denken overlaten. Ons dunkt zelfs, dat zijne *Amantes Commilitones* voor besnoeiing, zonder verlies, vatbaer zijn; want SIDRONIUS

1 *Sancti Andreæ in crucem amor, Elegia casta, Supplicium cupidinis, Elegia in obitrem Chamberlini Yprensium episcopi, etc.*

In het werk *Leçons latines modernes de littérature et de morale* (Paris, 1818), heeft men alleen van hem opgenomen het stuk getiteld *La magie innocente,* en aenvangende met den regel:

Fama senem celebrat prisca de gente Quiritum.

2 Men onderscheidt in de tweede Elegie de beschrijving der vloot van Cleopatra, welke onze Cats ook niet onaerdig heeft afgemaeld. Zie over die beschrijving PEERLKAMP, *vitae Belgarum qui latina carmina scripserunt* (Brux. 1822).

mocht zich, even als OVIDIUS, dezes woorden wel eens toepassen: *Inopem me copia facit;* mijn weelde maekt my arm [1].

De kunstkenners hebben SIDRONIUS altijd hooggeschat; en te recht: wilde men eene *pleiäde* opsommen van Belgische jesuieten, welke de Latijnsche dichtkunst versierden, onze SIDRONIUS zoude, naest WALLIUS, BECANUS, H. HUGO en L. DE MEYER, zeker geen geringe plaets bekleeden. Moeilijk zoude het zijn by de Vlamingen eene tweede *pleiäde* daertegen over te stellen.

De lof, dien BAILLET HOSSCHIUS toezwaeit, is waerlijk ongemeen: « Veeleer uit welvoegelijkheid dan uit noodzakelijkheid (zegt hy), heb ik het tijdstip van 's mans geboorte, benevens zyne hoedanigheid en vaderland opgegeven; uit vreeze dat men zich wellicht in dezen grooten dichter bedriegen mocht, en hem in de gelukkigste tyden van 't bloeiende Rome geboren zou wanen, uit hoofde dat hy de oude latijnsche dichters evenaert [2]. »

« Welke is de letterkundige, roept zijn vriend WALLIUS uit, die niet gestreeld wordt door zulk eene poëzy, even zoet als eenvoudig; treffend door benydingswaerdige, schoon ongekunstelde, sieraden; vol godvruchtige aendoeningen, uitgekipte zinspreuken; met een woord, van alle schoonheden overvloeiend [3]. »

1 Quelques critiques l'ont comparé à TIBULLE, d'autres à OVIDE avec lequel il a effectivement plus d'un d'un trait de ressemblance. On lui trouve de l'élévation dans les idées: son style est pur et facile, mais il a le défaut de se trainer sur les mêmes pensées, de les réproduire sous toutes les formes, et de ne les quitter qu'après les avoir épuisées.

Biographie universelle, tom. XX, pag. 586.

2 *Jugement des savants*, p. II, vol. IV, pag. 89.

3 Quem literatorem non delectet ac pascat haec suavis, et simplex, et invidendo ac nusquam affectato cultu insignis, et affec-

Borrichius noemde het dankoffer aen Sarbievius eene goddelyke elegie : doch lof en blaem valt even gemakkelijk, als men zich in onbepaelde bewoordingen uit.

Zeker is het, dat Hosschius in gemak, in vloeiendheid, in weelderigheid Ovidius op zyde streeft : zoo dat de brief van Phedra, welke men een plaets in de heldinnebrieven van den Sulmoonschen zanger inruimde, die eer verdiende : by deze bezondere verdiensten in een elegiedichter, koomt niet zelden eene ongekunstelde verhevenheid. Rapin, de zanger der tuinen, heeft hem dus wel beoordeeld, als hy schreef: *Il a joint la pureté à l'élévation: ce sont deux qualités rares et excellentes, qu'il est fort difficile d'allier ensemble : et c'est là ce qui ne se trouve point dans* Casimir (Sarbievius), *ni dans* Cerisantes, *ni dans* Madelenet, *ni dans plusieurs autres poétes qui passent pour les premiers du siècle* [1].

Meer dan dertig drukken van Sidronius mogen als zoo vele hem opgerichte eerezuilen aenschouwd worden.

Er is echter niet veel uit hem vertaeld: Delandes stelde de elegien over Christus lyden in fransche verzen; terwijl er een gladberijmde, ziellooze vertaling der *Amantes commilitones* voorkoomt in de *Mengelstoffen der maetschappy kunstliefde spaert geen vlijt;* de *Mercure belge* behelst de vertaling in fransche proza van de schoone elegie *ad Somnum,* welke ook Coupé van eene zielinnemende zoetheid zegt te wezen [2].

Wy hebben reeds vroeger aengestipt dat het oirdenkbeeld van dit stuk in Desportes moet gezocht worden. Men bespeurt er ook duidelijk in, dat de kundige jesuiet

tibus piis, et exquisitis sententiis, et deliciis omnibus redundans poësis ? *Operis dedicatio.*

1 Traité de réflexions sur la poétique.

2 *Soirées littéraires,* tom. XX. De bladz. 68—75 handelen over Hosschius.

het oog gehad heeft op Ovidius, waer hy Aurora smeekt hare aenkomst te willen vertragen [1].

Hen, die gaerne de verschillende behandelingen eener zelfde stof vergelijken, verzenden wy naer de elegie van *Petrus Burmannus*, mede aen den Slaep toegericht:

Somne Deûm princeps, mitissime Somne Deorum,
Lenis ades precibus, noctis amice, meis,
Quando ego posthabitis, quæ mordent corpora, curis,
Te capiam toto pectore, blande sopor, etc.

Buiten den geleerden Peerlkamp, heeft de verdienstelijke Hoeufft in de opgave der Belgische dichters, die de latijnsche poëzy beoefenden, Hosschius recht laten weêrvaren. In den *Parnasus latino-belgicus* van den heer Hoeufft leest men de volgende regelen:

Artis Apollineæ dum terris gloria vivet,
Dum terris vivet religionis honor,
Tu sacros inter, quos jactat Belgica, vates,
Hosschiade, primo constituere loco.
Jordanis latices tibi pro Permesside lympha,
Pindus Oliviferi sunt tibi summa jugi.
Pro Musa Mater tibi Virgo, Christus Apollo est;
Pro lauro Libani tempora cedrus obit.

1 *Amorum*, El. 12, lib. I. Ovidius zingt, onder andere:

At si quem Cephalum *manibus complexa teneres,*
Clamares: Lente currite, noctis equi!

Poot, die in zijn lief minnedichtjen *Uchtentstont* bewijst die elegie in vertaling gekend te hebben, zegt:

Ik wed gaf 's ouden Tithons koets
U wat min leets en wat meer zoets,
Gy zoudt wel later klimmen:
Een jongeling hielt u gewis
Op 't rozendons in hechtenis:
Daer zou Cefael u boeien.

Sive canis similes vitæque marisque tumultus,
Sive Petri lacrymis illacrymasse jubes;
Sivi humana canis Christum peccata luentem;
Sive profana, licet seria ubique, sonas;
Omnia, ceu placidus, Zephyris agitantibus, aër;
Omnia, ceu puri tramitis unda, fluunt.
Materies detur similis cantanda Tibullo,
Non alio Hosschiadæ quam volet ore loqui.

Hetwelk wy aldus trachten weêr te geven :

Zoo lang op aerde de eer der Godsdienst voort zal leven,
Zoo lang op aerde de eer der heilge Dichtkunst leeft,
Zal Belgie Hosschius een eerste plaetze geven,
By 't Zanggrenchoor, wier hand op hooger snaren zweeft.
't Strand der Jordaen heeft hy voor Pindus beek gekozen,
Voor zijn belauwerd spits de stille olyventuin,
Voor Muze een Moedermaegd: hem bloeien Sarons roozen;
De ceder Libanons omwelft de omglansde kruin.
Het zy hy 't leven schetst, gelijk aen vlugge golven,
Of Petrus bleeke wang, met tranen overspat,
Of Godes zoon, voor ons in bloedig wee bedolven,
Of 't ongewijde rein doet blinken op zijn blad,
Hoe effen vloeit zijn toon, van hemelwellust zwanger;
Zacht, als de murmeling van een' geliefden vliet.
Geef de eigen zangstof aen Tibullus, Romes zanger
Zal wenschen de eigen ziel te storten in zijn lied.

Sedert het schryven van ons artikel in 't *Belgisch Museum*, deel II, bladz. 148, over eenige onzer Latijnsche dichters, is er ons een brief behandigd, door den heer Hoeufft, uit Breda geschreven.

Wy lezen in den zelven: « Lemierre heeft het latijn van Hosschius in fransche versmaet overgebragt; in den jare 1783 Le Mierre te Parijs sprekende, prees ik de gelukkige overbrenging des latijns van Hosschius door hem; waer op hij antwoordde, dat ik de eerste scheen te zijn, die opgemerkt had, dat zijn stukje eene vertaling

was : want dat anders de dagbladen, die het beoordeeld hadden, niet nagelaten zouden hebben, dit aan den dag te brengen. »

De Bredaesche Dichter had tevens de vriendelijkheid gehad een afschrift van hetzelve by zijn brief te voegen. Wy meenen geen ondienst aen 't Nederlandsche publiek te doen met die navolging, welke in de uitgekozene werken van Lemierre niet voorkoomt, en die weinig of niet bekend schijnt, hier by te voegen.

ÉPITRE AU SOMMEIL.

Sommeil, divinité chérie,
Qui sur ton aîle rembrunie
Nous porte les songes légers,
Tu suspens dans l'ame assoupie
Les autres rêves mensongers,
Qui nous occupent dans la vie.
Viens, accours, verse tes pavots
Sur ma paupière appesantie :
Mes sens ont besoin de repos.
La nuit règne, tout est tranquille;
Tu n'entendras dans mon hameau
Que le murmure d'un ruisseau,
Qui coule autour de mon asyle.
D'auprès de moi rien ne t'exile :
Pourquoi fuirais-tu mon rideau?
Fuis cet ambitieux qui brigue
Quelque place ou quelque brevet.
Le reveil-matin de l'intrigue
Ne sonne point à mon chevet.
Livre au tourment de l'insomnie
Ce lâche Zoile tombé
Dans le marasme de l'envie,
Et cet avare au teint plombé,
Que son inquiéte manie
Sur des monceaux d'or tient courbé;

Mais moi, moi qui te sollicite
Après un innocent travail,
Qui sur ma porte où je t'invite
N'ai point pour toi d'épouvantail,
J'ai quelques droits à ta visite.
Je sens que l'air se rafraîchit,
La nuit va replier ses voiles;
Déjà pâlissent les étoiles
Devant l'aube qui les blanchit.
Dieu charmant, quels lieux te retiennent?
Quels soins t'occupent loin de moi?
Quoi! des heures qui t'appartiennent
Vont elles s'écouler sans toi?
Me suis je trompé? le coq chante;
Il recommence, je l'entends;
Le jour va poindre et je l'attends.
  Quoi! ma prière est impuissante,
Et j'ai jeté ma plainte aux vents!
Je t'invoquais, fils des ténèbres;
Toi, Dieu!.... j'ai profané ce nom:
Reste avec tes vapeurs funèbres,
Sur la rive de l'Achéron.
La foule effrayante des ombres,
Les vampirs, les spectres volans,
Tous les fantômes des bords sombres,
Voilà ta cour et tes suivans.
A des épouses meurtrières
Tu livras les fils d'Égyptus,
Et de l'incorruptible Argus
Tu fermas les deux cents paupières.
L'habitant des murs de Paris,
En des temps de trouble et de schisme,
Dans ton lâche sein fut surpris
Par la dague du fanatisme.
Fuis, te dis-je, fuis loin de moi;
Tu ne fais qu'abréger la vie,
Et je puis reposer sans toi.
Le méchant seul craint l'insomnie:
Il entend trop distinctement,
Dans la nuit et dans le silence,

Cette voix de la conscience
Qui l'agite même en dormant:
Mais le mortel irréprochable,
S'il veille seul, lorsque tout dort,
Goûte la paix inaltérable
D'un cœur à l'abri du remord;
Et cette tranquillité pure,
Écartant les sombres ennuis,
Rafraichit son sang à mesure,
Dans la marche lente des nuits.
  Mais quelle douce rêverie
Par ses charmes assoupissans,
Brouille ma pensée obscurcie,
Et laisse défaillir mes sens?
Quel baume lentement circule
Et s'insinue en tout mon corps?
A peine ma voix articule;
Mon œil se ferme..... je m'endors.

Wy zullen hier slechts aenstippen, dat Sidronius, met eenige andere leden der societeit, zoo als Wallius, P. de Tollenaere, en vooral P. Bollandus, de hand geleend heeft aen een zinnebeeldig dichtwerk ter eere der jesuieten uitgegeven, en hetwelk onze volksdichter, pater Poirters, overbracht onder den tytel van *Afbeeldinghe van d'eerste eeuw der Societeit* Jesu (Antw. Plant., 1640, in-4°).

Thands laten wy onze vertaling van Hosschius meesterstuk volgen. Uit dankbaerheid zy die opgedragen aen den Schryver van den *Parnasus latino-belgicus*, die den roem der Belgische dichters ongemeen bevorderd heeft. En moge die opdracht het bewijs leveren dat het letterkundige Nederland één gezin is, en blyven zal!

AD SOMNUM.

ELEGIA.

Somne, quies animi, curarum, Somne, levamen,
   Et primus placidos inter habende Deos:
Seu prope Cimmerios tua te tenet aula jacentem,
   Seu legis in tenera molle papaver humo:
Seu geminas aperis vulvas, habituraque mittis
   Somnia, seu mittis non habitura fidem:
Huc ades, et tacitis allabens leniter alis,
   Nostra soporifera lumina tange manu.

Decubui: sed enim multo jam tempore noctis
   Sum vigil, et lasso corpore: Somne, veni.
Eja age, Somne, veni; nec enim tibi causa morandi est:
   Si qua foret, certe conscius ipse forem.
Nam neque, quas colimus, Terror circumvolat sedes,
   Nec sedet ante fores anxia Cura meas.
Nec tibi trux Boreas, nec turbidus obstrepit Auster.
   Æolius clausum carcer utrumque tenet.
Nec canis ad limen, nec sub trabe garrula Progne:
   Garrula jam Progne, jam tacuere canes.
Nunc etiam nox alta favet, nunc humidus aër,
   Lunaque somniferis humida rorat aquis.
Vicinis tantum foliis immurmurat aura,
   Et rivus tremulæ lene susurrat aquæ.
Somne, veni: cristata cadet tibi cæsa volucris:
   Spargentur pennæ lacte meroque tuæ.
Ipse seram tenerum placita tibi nocte papaver,
   Unde tuis nectam serta gerenda comis.
Ipse tibi laudes, votivaque carmina solvam:
   Tu modo ne desis laudibus ipse tuis.

AEN DEN SLAEP.

ELEGIE.

Gy, die de laetste zorg ten boezem uit doet ruimen,
Weldadigste der Goôn voor wie de sterfling bukt,
't Zy uw Cimmerisch hof u vastboei aen de pluimen,
Of ge in een zachten grond het mollig mankop plukt,
't Zy ge uit de dubble deur het droomenheir laet vliegen,
Dat trouw verdient, of niet, by 't overdwelmd verstand,
Koom; laet op donkre wiek u zachtjens nederwiegen,
En raek myne oogen aen met sluimerzwangre hand!

Wel lig ik neêr, maer blijf sints langen tijd al waken,
En wentel 't matte lijf op de ongeruste spond';
Koom, aengebeden Slaep. Wat hindert u te naken?
Ik kende de oorzaek toch, indien er een bestond;
Want om mijn kleene woon rept de Angst geen drakenvleuge-
En voor mijn drempel zit de Zorg en Wantrouw niet. (len;
Eöol knelt in zijn vuist onwrikbre windenteugelen:
Geen rukwind snort u toe, en stoort het nachtgebied.
Geen waekhond voor het huis, en onder 't dak geen vogel:
Reeds zwijgt de trouwe hond, het snatrig spreeuwtjen zwijgt.
De nacht spreidt over de aerd' heur natbedauwden vlogel;
En zilvrig blinkt de maen, die hoog en hooger stijgt.
Alleen het koeltjen ruischt en ritselt door de blâren,
En 't bevend beekjen mort en murmelt. ô, Dael neêr!
Ik vel een fieren haen voor uw geheime altaren,
En melk en nektar druipt op uw geliefde veêr.
Ik zal, by stille nacht, u teeder mankop zaeien,
Op dat een frissche krans uw bruine lokken sier'.
Ik zal u, zingend, zelfs den wierook tegenzwaeien;
Maer, ô! bekrachtig gy de hulde myner lier!

Tu reparas vires, reddisque laboribus aptas:
  Tu sistis lacrymas, ægraque corda levas.
Quod neque divitiæ possunt conferre, nec aurum,
  Quod nec honor, titulis omnibus, ipse potes.
Tu curas circum regalia sceptra volantes,
  Et procul invisos cogis abesse metus.
Tu sævas acies tota cum viribus ira
  Exuis, et melius quolibet hoste domas.
Quaque venis, secura Quies comitatur euntem:
  Illa est grata tuæ causa, comesque viæ.
Illa (nec invideo) per te tot millia mulcet:
  Cur non sum de tot millibus unus ego?
An, quia fortunata patent tibi limina regum,
  Te pudet in parva pauperis esse domo?
Sæpe tamen magni subiere mapalia Divi:
  Te certe tenues constat amare casas.
A tibi dilectis quid te, precor, ædibus arcet?
  Et tua cur sine te tempora noctis eunt?
Suspice; dum cœlo labentia signa videbis:
  Ut properem, dices, quo vocor, illa monent.
Jam sua declinat verso temone Bootes
  Plaustra: tuas tardus vincet an ille moras?

Fallimur? an cecinit? non fallimur: audio: rursus
  Vicinæ cecinit nuntia lucis avis.
Ut puto, lux instat: quid adhuc, ô lente, moraris?
  Jam tua prætereunt tempora: Somne, veni!
Nil ago: blanditias, et non tibi debita verba
  Perdimus, ô tenebris turpior ipse tuis.
Somne niger, nigro cui pectus concolor ori;
  Ferree, nec mites inter habende Deos.
Noxia, Somne, quies, jacturaque maxima vitæ:
  Hæc, hæc sunt meritis nomina digna tuis.
Nec te commendat generis, nec gloria rerum:
  Nec tibi majestas, nec decor ullus inest.
Quæ peperit Furias, quæque Umbras nocte volantes,
  Dicitur hæc eadem te peperisse parens.
Eumenidum frater, metuendaque mortis imago,
  Sis procul, et longe lumina nostra fuge.

Gy schenkt de krachten weêr, en doet den arbeid tarten;
Gy droogt de tranen af, en balzemt weemoed zacht.
Wat rang, noch schat vermag op troostelooze harten,
Vermoogt gy, gy-alleen, ô zoete telg der Nacht.
Een nestlend zorgenheir bestorm' de onruste vorsten;
Zy wyken henen voor uw zachtgezetten voet.
Gy schudt de gramschap uit der felste heldenborsten;
Geen vyand grijpt, als gy, hen vast in 't woest gemoed.
De ruste, waer gy treedt, gaet zachtjens aen uw zyde,
En langs uw effen baen volgt zy u overal.
Zoo streelt ze duizenden: het geen ik niet benyde;
Maer waerom ben ik niet een uit dit duizendtal?
Of zoudt ge mooglijk meer een marmren woon beminnen,
En schamen u mijn stil- en sterkberookte haerd?
De Goden bukten vaek bemoschte daken binnen.
Er is geen twyfel aen: de hutjens zijn u waerd.
Ei, waerom (bid ik u) vergeet ge uw zoete plichten?
Waerom kruipt zonder u de doffe nachttijd voort?
Zie opwaert! zie alreeds de doover starrelichten
Aen 't struiklen, tot vermaen ter repping naer dit oord.
Boötes keerde reeds den dissel, en ter neder
Stort hy!.... Die vadzige!... gy, wyken zelfs voor hem!

Hoe! is 't bedrog? — Zong daer.... ô ja, ik hoor hem : weder
Verhief de dagheraut zijn schaterende stem.
't Oost purpert vast... wat toeft ge, ô met de hut bevriende!
ô Slaep, verhaest u; vlieg my toe!... Uw rijk vergaet.
Vergeefs! 'k verkwistte een beê by die haer nooit verdiende.
ô Slaep, nog zwarter dan de nacht die u omslaet!
ô Slaep, met zwarten mond en zwarten boezem tevens,
Hardvochte, die men niet by goede Goden telt,
Verderfelyke rust en zwaerst verlies des levens,
Die tytlen passen wie een halve wareld velt!
Neen! u verhoogen stam, oorspronkelyke waerde,
Noch zoete schoonheid, noch ontzachelyke pracht.
Zy, die de Schimmen en de Razernyen baerde,
Heeft u in 't vreeslijkst uer (beweert men) voortgebracht.
ô Dwingland, die 't heelal met yzren net omvademt,
ô Broeder van den Dood, ontwijk mijn blikken! vlied!

Corpora quæ sternis, quid sunt nisi funera? spirant;
  Hoc unum vitæ, cætera mortis habent!
Mors vires, mentemque adimit. Quis mente, quis ore,
  Quisve manu promptus, te veniente, fuit?
Corporibus dulcem vitæ subducere sensum,
  Et necis, et somni est semper inertis opus.

Sæpe etiam somnus cœpit, quod finxerat, esse:
  Morsque fuit, species quæ modo mortis erat.
Somnus in æternam centum Argi lumina noctem
  Clausit, et immerito sanguine sparsit humum.
Spes Priami Rhesus causa non occidit una:
  Proditus a somno, cæsus ab hoste fuit.
Quid referam Danai generos, in vulnera quorum
  Somnus femineas impulit ipse manus?
Somnus amat fraudes: somno fraus usa ministro
  Exitio populos, regnaque tota dedit.
Trojæ, quæ decimo bene se defenderat anno,
  Eversæ titulum quis nisi somnus habet?

Tene ego tam sævum, et toties laudare nocentem,
  Et potui magnis annumerare Diis?
Cujus ope, ut perimant, ad inermia corpora semper
  Inveniunt faciles ensis et hasta vias.
Hæccine sunt, quæ pectoribus tu munera condis?
  Hoccine, quam præfers, perfide, pacis opus?
An mentes ideo nostras curaque metuque,
  Ad sua ne vigilent damna, scelleste, levas?

Jurgia crescebant, gravioraque verba parabam:
  Et satis irarum, nec minus oris erat.
Hoc metuit, credo. Venit sopor, oraque pressit,
  Atque imperccepta lumina nostra manu.

Wat 's 't lichaem dat gy drukt? Een roerloos lijk: het ademt.
Dit 's alles wat het nog van 't lieve leven biedt.
De dood verkracht den moed: wiens arm, omhoog geheven,
Bezweek niet voor uw oogbedwelmend aengezicht?
De dood ontrukt der ziel het zoet gevoel van 't leven:
Gy doet hetzelfde, gy, die lijf en ziel ontwricht.

Vaek werd een schijnbre slaep met eeuwge nacht omtogen;
De beeltenis des doods werd in der daed de dood.
De slaep sloot voor altijd eens wakers honderd oogen,
Terwijl het schuldloos bloed verplaschte in 's aerdrijks (schoot.
Zag Rhesus al zijn hoop door u-alleen niet vlieden?
Verriedt gy hem niet, Snoode! als hem de wrok besprong?
En zal ik reppen van de ontaerde Danaïden,
In wier verwaten vuist de slaep de dolken wrong?
De nacht bemint de list; de list, by 't dolkverbergen,
Wierp steden, ryken uit, trots hun verheven kruin.
Oud Troje kon tien jaer den yzren stormram tergen:
Wat anders dan de slaep vertrapte haer tot puin?

Hoe kon ik, diepverdwaelde, u, Wreedaert! zoo verheffen,
En tellen by de Goôn, wier gunstenbronwel vloeit —
U, door wiens medehulp, de spietsen zeker treffen,
En de onmoed zegepraelt op helden, vastgeboeid.
Zijn dit de weldaên in uw zwarte borst besloten?
Is dit de lieve peis, waermêe gy de aerd' bedriegt?
Is 't slechts, om beter 't stael in 't argloos hart te stooten,
Dat gy het argloos hart in logge sluimring wiegt?

En mijn verwijt won veld: een vloekzang ging me ontglippen.
De gramschap gaf my kracht, by 't glanzend zongezicht.
Dat vreesde wis de Slaep: hy sloot mijn gramme lippen,
En, met onzichtbre hand, mijn dryvende oogen dicht.

Gent, Nov. 1838.

P. VAN DUYSE.

AEN DE LEDEN

VAN HET

TAEL- EN LETTERLIEVEND GENOOTSCHAP

TE LEUVEN.

Hoe klopt me, o Broeders, hier het hert!
En hoe vergeet ik druk en smert,
Als ik uw vriendenkring mag naedren,
Waerin wy, door het naeuwst verband,
En 't hert van vuerge liefde in brand
Met ware broedermin vergaedren!

Nu komen hoop en moed my weêr;
O neen, ik schrik, ik bloos niet meer,
By d'aenblik van ontaerde zonen,
Die *Moedertael* en *Vaderland*
Den eerkrans rooven met hun hand,
En d'eedlen naem van Belgen honen.

Vaek deed de dolle zegenprael
Van 't spotten met ons dierbrė tael
Me een' bittren traen uit de oogen vagen;
En sprak ik dan een woord uit 't hert,
Men lachte om de onbegrepen smert;
Niet een verstond myn bitter klagen!

Dan dwaelde ik op der vaedren grond
Als vreemdeling, als balling rond; —
Te regt, want gy, gy waert gebannen,
Myn Moedertael, uit eigen land;
Slechts wilde een Duitsche of Britsche hand
In woester oord een tent u spannen [1].

Maer nu koomt weêr een vriendenstoet,
Met heil'gen drift in 't tint'lend bloed,

1 Door de *Horae Belgicae*, van professor Hoffmann, *The origin of the dutch* van doctor J. Bosworth, enz.

My 't hoofd uit diepe weedom beuren:
Wy waken saem by d'eedlen pand,
En treurden we eer, tot broed'ren schand,
Niet eind'loos blyven wy aen 't treuren.

O neen! de kreet is opgegaen,
En Belgie hoort hem juichend aen.
O, waerom zou men 't doel niet treffen?
En waerom zoude ons dierb're tael
Niet weêr, in vollen zegeprael,
Tot d'ouden trap van roem zich heffen?

't Is waer, gering is onze kracht,
Maer *Eendragt*, Broeders, *maekt* ons *magt*,
En ginds ook werken grooter mannen:
Die gaen met moed en kunde ons voor;
Wy volgen hen op t'gloriespoor.
Het paste ons niet de kroon te spannen.

Welaen! met onverpoosde vlyt
Uwe offers aen de tael gewyd!
En gloeit het dichtvuer in uwe aedren,
Zingt dan op hoogverheven toon
Den Gallo-Belg tot schand en hoon!
O zingt dan in de tael der vaedren.

Wee hem, die in zyn laffen zang
De knie nog buigt voor taelbedwang,
En zich in vreemden dos blyft toeijen!
Maer wee ook hem, wiens giftig lied
Het schoon der zuiverheid verstiet,
En Belgies tael aen schand dorst boeijen!

Neen, 't heilig vuer, dat in ons brandt,
Ontvlamm' voor deugd en Vaderland.
God! schenk dien reinen gloed uw' zegen!
Zoo slagen we in 't verheven werk; —
Zoo treden wy met moed in 't perk,
En zien vol hoop de toekomst tegen.

Leuven, 1837. C. J. BOGAERTS, Priester.

RYKDOM EN ARMOEDE.

't Is winter, — en in felle jagt
Stuift sneeuw en ysel voort,
't Is winter, — en de noorderstorm
Wordt yslyk bang gehoord;

't Is winter, — en de dag is rouw,
En bitter koud de nacht;
Natuer, van 't heerlyk kleed beroofd,
Verkwynt, in doodsche dragt.

De ryke zit by warmen haerd,
En schrikt voor storm noch vlaeg:
Daer binnen lacht hem wellust toe
In kring van vriend en maeg.

Vergeefs rukt wind en storm zich los;
Zyn wellust, nooit gestoord,
Vangt 's zomers buiten lustig aen,
Gaet 's winters binnen voort.

Daer binnen *is zyn buik zyn God*,
Daer heft hy 't feestlied aen,
Daer klinkt welluidend snarenspel,
En zorg en leed vergaen.

Daer danst de losse jeugd in 't rond,
En 't wulpsche bal begint,
Daer, ach! vergeet de schoonheid zich,
Door zang en spel verblind.

Ach! dwaze gunstling der fortuin,
Hoe dus, hoe dus versteend?
Gy lacht en malt; — en ziet gy niet
Den gryzaerd, die daer weent? —

Den gryzaerd op dien killen steen
Die tot uw wooning leidt?
Zyn halfbevrozen maegre hand
Smeekt om bermhertigheid.

Zyn aenzicht is van honger bleek,
Zyn leden dor en stram,
En naeuwlyks meldt zyn schorre tong
Wat leed hem overkwam.

O wee! gy ziet de ellende niet
Ginds, in die arme hut,
Waer sneeuw en storm de leden snerpt,
Waer niets de leên beschut!

Gy kent niet wat die moeder lydt
Die, zelf door kou verstyfd,
Haer teeder kind niet warmen kan,
Dat naeuw in 't leven blyft!

Gy troost het bevend meisje niet,
Dat om erbarming snikt!
Gy stoot den gryzaerd smadend af,
Die schier in tranen stikt!

Erbarming! En wanneer de dood
U voor Gods vierschaer daegt,
Dan spreekt ge — « O God! erbarming nu!
» My werd ze op aerd gevraegd! »

Leuven, 1837. C. J. BOGAERTS, Priester.

BRIEF

VAN HET JAER 1311,

BETREKKELYK

FLORENS BERTHAUT,

HEER VAN MECHELEN.

Men weét doór welke rol de heeren Berthauten of Bertholden, die van Berthaut van Grimberghe afstammen, in de geschiedenis der veertiende eeuw uytgemunt hebben; hoe magtig zy doór den tyd geworden zyn, dusdanig dat zy over geheel de heerlykheyd van Mechelen, was het niet te recht, den minsten in der daed, het oppergezag voerden, terwyl de bisschoppen van Luyk, die doór Karel den Kaelhoofdigen, in 910, en doór keyzer Hendrik den II, in 1006, in bezit dezer heerlykheyd gesteld waren, de overweldingen dezer heeren niet konden tegengaen.

Er is my betrekkelyk den laetsten dezer Berthauten, te weéten Florens, eenen brief voórgekomen, dien, om zyne echt- en oudheyd, van het jaer 1311, aendagt weêrdig is. Ik heb den zelven naer zyn oorsprongelyk, zoo veél als het my leésbaer voórgekomen is, nageschreéven. Zie hier:

Wy Florens Berthaut, here van Mechline, doen cont allen den ghenen die dese lettren selen sien ocht horen lesen, dat onse lieve liede ende onse late, die ten hertganghe [1] van Herlaer toebehoren, welc Herlaer gheleghen

[1] *Hertganghe*, *Pastory*, prochie, van *herd* of *herde*, herder, en *gang*.

es binnen der voghedien van onsen dorpe van Heysta, hebben ieghen ons ghecreghen ende ghecocht, ende wel tonsen wille, alle den art [1] ende alle die *wildert* [2], die men *vroente* [3] heet, die binnen desen zelven hertganghe van Herlaer gheleghen es, beide metten houte ende metten houtwasse, die daer nu opsteet, ocht namaels op wassen mach, ende met allèn dien datter tue behoort, so in hoghen soe in nederen, soe in natten soe in droeghen, omme hondert ℔ payments, die si ons wittteleke ende wale vergouden hebben, ende die wy in onsen orbore bestierd hebben, ende oec omme twintech scellinghe Lovensche cleinre munten, erflechs chiens, die si ende hare nacomelinghe Ons ende onsen nacomelinghe alle jare ghilden ende gheven selen, binnen onsen dorpe van Heysta vorseit, in sente Stevens daghe, alse men daer onse reinten ontfeet. Oec soe sijn dat hare vorwarden ende es dat wel onse wille, dat si van desen selver vroenten ende arde alsoe vele werecopen moghen, daer si dese selve hondert ℔ aen wedernemen, die si ons vergouden hebben; ende oec soe moghen si dese selve twintech schellinghe lovensce erflecks chiens maken, ends utgheven erfleke, te heure scoensten, ende daer sijs ghemeynleke in een draghen [4], aen desen selve ard ende vroente, sonder ons daer af te verzuekene. Met welken vorseiden twintech scellinghe lovens erflecke chiens soe es dese selven aerd en vroente haer gherechte ghemein ard, ende haer ghemeine vroente, ende haer gherecht ghemeyn erde, en oec vorewerd van alderhande rechte, dat ons, ocht onsen nacomelinghen, van

1 *Art, aerd*, grond. — 2 *Wildert*. Zie myn *Historisch ondersoek over Antwerpen*, bl. 215. — 3 *Vroente*, by Kiliaen *Ager compascuus, communis ad pascenda pecora*. — 4 *In eendraghen*, overeenkomen.

hen daer af neresseenen [1] mach, weder si sterven soe leven die ten selven hertganghe behoren, alse van deser vroenten weghen; ende desen selven ard ende vroente moghen si vreden [2] van allen den ghenen dire niet toe en behoren, ghelijc here gherechte vaderleken erve sijn. In orconscape van desen dinghen, ende omme dat wy willen, dat hen dit vaste ende ghestadech behouden worde van ons, ende van onsen nacomelinghen, hen ende heren nacomelinghen, soe bebben wy dese lettren beseghelt met onsen groten zeghele. Ghegheven ind jaer ons Here als men screef dusentech drie hondert ende ellef jaer, des maendaghes na sente Philips ende sente Jacops dach, der apostelen, die leghet te ingane Meye.

Aen het oorspronkelyke van dit schrift hangt eenen zegel in groen was, waerop aen den eenen kant verbeéld staet eenen ridder te peêrd, met een zweêrd in de regtehand, en eenen schild in de linkerhand, zynde de wapen van Mechelen, zonder arend; in het midden met nog twee letters op den rand, F. L., en aen den anderen kant de wapens van Mechelen, zonder arend; in het midden met deze omschryving:

+ *S. Florencii Berthaut dni de Mechlinia.*

1 *Neresseenen?* waerschynlyk is het woord verkeerd geschreven.
2 *Vreden*, bevryden. J. F. W.

P. VISSCHERS, Priester.

DE HONGERSNOOD

VAN HET JAER 1044.

Eene schipbreuk tusschen de woedende golven der zee is wreed; — een oorlog, die volk en land verwoest, is schrikkelyk; — eene moordende pest doet yzen; maer het wreedste, het schrikkelykste, het ysselykste der onheilen, tusschen welke het menschdom kan dobberen, is een hongersnood.

Yskoud kruipt het bloed in de aderen van hem, die eenen blik terug werpt op de bladen onzer geschiedenis, waerin de verwoestingen des straffenden geessels, die ons Vaderland in 1044, als het ware, uitmoordde, te lezen staen. België en Frankryk werden toen ter tyd met eene driejarige onvruchtbaerheid geplaegd, en eene noodlottige schaerschheid van levensmiddelen veroorzaekte eenen hongersnood, wiens onbeschryfelyke woede dit rampspoedig tydstip op eene betreurenswaerdige wyze kenschetst. De bloeiendste gewesten onzes lands, van ryk en schoon die zy waren, vervielen in eenen kwynenden toestand; — de liefelyke velden, weleer bronnen van overvloed, werden akelige woestenyën; koophandel en landbouw waren levenloos; — geen vee loeide noch huppelde meer op de dorre weiden : alles was somber — alles doodsch, alles, natuer en mensch. De wetten hadden alle kracht, de menschlievendheid hare rechten verloren.

Als eene roofzieke kudde van schuilplaets tot schuilplaets zwervend doorliep het verhongerd volk het land, om zich aen den verslindenden honger te ontrukken, en dan, helaes! gaven deze gedwongene uitwykingen oorzaek tot de afgryzelykste onmenschelykheden; want de

streken, in welke de hongerige benden zich nedersloegen, werden tooneelen van eene menschenjacht — van eenen verdelgenden oorlog tusschen landgenooten, waervan de jaerboeken der wereld gelukkiglyk weinig voorbeelden opleveren. In de steden en dorpen gingen by dage de menschen stervend over de verlatene straten; gewelde-naryen werden gepleegd; menschenvleesch werd in eenige plaetsen ter merkt gebracht, en voor groot geld verkocht; en 's nachts zweefden de verhongerden als hyënen op de kerkhoven, ontgraefden de lyken; en gruwend verlichtte de maen het afschuwelykste mael dat ooit Kannibael aengerecht heeft.

Onder andere zielroerende tafereelen, die de geschiedenis dezes tyds ons nalaet, neem ik het volgende met siddering over.

Een huisgezin leefde, vóór die drie rampzalige jaren van schaerschheid, in den burgerstand gelukkig. De zoetste huwelyksband had een deugdzaem paer gestrengeld, en vyf bevallige kindertjes waren de vruchten eener bestendige liefde. In alle mogelyke ondernemingen lachte de fortuin hun wonderlyk toe, en meer dan een benydde hun steeds vermeerderend welvaren, toen de onvruchtbaerheid België als met eenen rouwsluier kwam overdekken. Verbazend groeide reeds het eerste jaer de duerte der eetwaren aen; de koophandel lag gestremd, en de burgerstand begon zynen vorigen bloei te verliezen. Eene tweede mael weigerde de aerde hare vruchten aen ons lydende vaderland: de nood der inwooners werd drukkender, en het onzalig huisgezin moest dan ook de pynelykste beroovingen onderstaen en zich van een groot deel des huisraeds, ten einde zich het noodig voedsel te verschaffen, met hartzeer ontmaken.

En toen voor de derdemael de vaderlandsche bodem met onvruchtbaerheid werd geslagen, toen werden de

burgers in de uiterste ellende gedompeld, en dood arm zaten nu vader en moeder van honger schier bezwykend aen hunne éénige bedstede te zuchten, waerin vier uitgemergelde kinderen lagen te zieltogen.

Eene doodsche tint heerschte in gansch het huis, welks stilte, als die van het graf, slechts van tyd tot tyd door den pynelyken kreet van een vyfjarig zoontje, dat om brood smeekte, werd onderbroken. De staet van de vier jonge schepseltjes nam zoo deerlyk eene wending, dat zy het een na het ander bezweken, en hunne reine zieltjes vlogen ten hemel, alwaer de ouders hen weldra hoopten te volgen.

De naekte wooning was nu het éénige dat de ongelukkigen nog bezaten, en dezelve voor brood verkoopen was het laetste reddingsmiddel, dat hun in dezen rampvollen toestand overbleef. Ach! hoe hard moest hun deze berooving vallen! Hoe bitter moesten zy weenen, toen zy tegen een handvol gelds hunnen éénigen schuilhoek, hunnen laetsten pand moesten ruilen!

Doch de maet hunner rampen was nog niet vervuld; want na verloop van eenige dagen zat de bedrukte moeder, met haer zoontje aen de zyde, op de straet, en een levend geraemte lag in hare armen te zwoegen: het was haer echtgenoot, die met den dood worstelde. Gryze hairlokken hingen in wanorde op hare magere schouders; heete tranen van wanhoop biggelden langs hare bleeke, gegroefde wangen, en starend zag zy op den roerloozen mond haers gemaels, die weldra den jongsten zucht loosde. « Dood! — gilde zy toen op eenen hartscheurenden toon — « dood en koud! » En eensklaps wendde zy zich tot haer dierbaer wichtje, wilde het aen haer kloppend hart drukken, en het wichtje was — verdwenen.

Door den honger gefolterd was, op het rampzalig oogenblik van 's vaders marteldood, een onmensch tot by het onnoozel kindje geslopen, had het, ô helsche list! door het bekoorlyk gezicht eens blozenden appels tot zich gelokt, en onbermhartiglyk geschaekt, om het aen zynen verscheurenden honger te slachtofferen.

Vervaerlyk was de wanhopige toestand der kinderlooze weduwe, die, als van het bliksemvuer getroffen, levenloos op het lyk haers echtgenoots nederzeeg, en welligt met hem — hoe ongaerne ik het ook veronderstelle — nog op den zelfden dag aen hare hongerige medeburgers tot voedsel heeft verstrekt.

Wanneer na een schrikverwekken stormweder, dat het angstig aerdryk met bliksemzwangere wolken overdekt en bedreigd heeft, de heldere zon wederom glinstert; — wanneer een zachte balsem de vinnige pynen eener diepe wonde wegneemt, dan zyn de gewaerwordingen, die den boezem uitzetten, onuitdrukkelyk zoet; maer oneindig troostryker voor ons geteisterd vaderland was de medoogende liefdadigheid, die de bisschop van Kameryk, de abt van Gembloux, en een aental andere heeren, tydens den hongersnood deden schitteren. De doorluchtige *Wazon,* bisschop van Luik gaf vooral, in deze noodlottige omstandigheden, het voorbeeld der engelachtigste menschlievenheid en der volledigste zelfopoffering. De weerdige kerkvoogd kocht in vreemde landen alle verkrygbaer koren op; maekte openbare graenzolders, en liet zichzelven het noodige ontbreken, om de behoeftige en hongerlydende huisgezinnen, byzonderlyk die der landbouwers, ter hulp te komen. Zyne verhevene christendeugd trok den zegen over onze voorouders, en de vruchtbaerheid der volgende jaren verloste hen van de ysselykste der plagen. Ook heeft de

vaderlandsche geschiedenis *Wazon's* roemweerdigen naem vereeuwigd, op dat zyn geheugen in het dankbaer hart van elken waren Belg altoos heilig en geëerbiedigd leve.

Beveren, wynmaend 1838.

E. VAN MIGEM.

PROEVEN

VAN

BELGISCH-NEDERDUITSCHE DIALECTEN.

VIII.

DIALECT VAN KORTRYK [1].

DER was ne keer ne man, hi [2] hå twee zeuns. De jongste zei a- [3] zi vader: Vader gé mi 't part van 't goe da mi toekom [4]. De vader verdeeldeg- [5] ulder 't goe: en ols onze knape 't zine ól bi een hå, es hi vertrokke naer e verre lan, waer hi zi geld en zinen tiid [6] bi 't slicht

1 [Medegedeeld door den heer F. A. Snellaert]. — 2 De letter *i* een woord of eene lettergreep sluitende, klinkt als in het fransch *vite, rire:* vóór eenen medeklinker geplaetst heeft zy den zuiver nederlandschen klank. De *h* wordt nimmer uitgesproken : *hi he* klinkt omtrent als *ja*. — 3 Het streepje — duidt aen wanneer twee woorden als maer één uitmakende moeten worden uitgesproken. — 4 Een medeklinker, slotletter zynde, en niet kunnende verlengd worden door de stomme *e*, wordt veelal weggelaten. Wanneer een woord met twee medeklinkers sluit, blyft somtyds de voorlaetste achterwege, als *os* voor *ols* (als). Om dat de *n* byzonder dikwyls in dat geval is, hebben de Kortrykers by hunne naburen de Meenenaers den naem van *Ennebyters* gekregen. Alleen wanneer het volgende woord met eenen klinker begint laet men al de letters hooren. — 5 In den onvolmaekten tyd voegt men dikwyls eene *g* of *d* achteraen, om het stooten met het volgend woord te vermyden. — 6 *ii* is geen verlengde klank, maer wordt zeer kort uitgesproken, en klinkt even als de enkele *i* op het einde eener lettergreep.

vrouwvolk giink vermoôsken [1]. Maer de die haên [2] onze goudveugel gauw kael!

Het gebeurde nu juste [3] dat - het in da lan dier leve wiėr, en onze vrien begost te gevoelen dat de schive gesmolte ware. Hi vertrok, en giink bi nen boer, die hem naer zi pachthof zon, om de zwine te wachte. Hi lee daer zoo 'n hoenger, dat hi geêren [4] van den draf hâ mégéte; maer nieman gaf - der hem van. Ton peisd' - hi in ziin eigen: kiik, hoe veel dommestiken en ziin - der nie in mi vaders huus [5], die brood in overvloe hein? en ikke, 'k moe hier vergaen van gebrek! kom, 'k ga were naer huus. 'K zal a - me vader zegge: Vader, 'k hêe grouveliik [6] zonde gedaen tegen den hemel en tegen u; 'k en ben nie meer wêerdig uje zeune t'heete; maer om de liefde Gods, pak mi toch were, ôl was het maer om onder u wêrkvolk te diene.

Zoo gezei, zoo gedaen. Hi stond ip, en trok were naer huus. Hi was nog verre, os zi vader hem ôl in d'ooge hâ. De man kreegd - er compassie mé: hi liep seffens na zine zeune, vloogde hem an den hôls, en kusteg - hem. De zeune zei: Vadere, 'k hê zonde gedaen tegen God en tegen u, 'k en ben nie wêer dagge mi uje zeune heet. Maer de vader riep naer ziin knechte: briing ne keer seffens, zei he, en goe kazakke; stikt hem ne riink an zine vinger, en e paer schoene an zi voete; hael - het vet kolf uut, en steek - het de keel of; me zulle kerremes hoen: den doon es verreze, 't verlore schaep es were gevonde.

1 *Vermozen, vermorsen, vermodderen. Moze* is *modder.* — 2 Wordt schier als tweelettergrepig uitgesproken. — 3 Klinkt als in het fransch, behalven dat de *e* zich scherp laet hooren. — 4 *Eê* klinkt wat korter dan in het fransch *bête, fête.* — 5 *Uu* klinkt als de enkele *u* by de franschen in *muse, ruse.* — 6 *Ou* klink als in het fransch *doux, mou.*

In dien tusschentiid was den oudste zeune van 't ha gekomme; en os hi ontrent ziin huus kwam , hoordeg-hi de viole, en da ze zonge da 't klonk. Hi horkte nog en bitje, en riep tons ene van de knechte, om te wete wat er ommegink. Den diene zei hem, da zi vader het vet kolf geslegen hå, om da ziin broere gezond were thuus was. Preciis! zei den andere: hi wier zoo rôo geliik en kole vier, en hi wilde zine voe in 't huus nie zette. De vader kwam te feite geloope, en begost hem schoone te spreke. Maer hi, ontwordeg a-zi vader: 'K hê 'k ik u zoo veel jaer gediend, en nog nooit u gebod en harke te bute gegaen; en ge n'het pertang nog nooit miin vriende getrakteer! ton kost er gée geetjen overschieten. Maer nu da miin broerke thuus es, die ziin ortjes verbabbezakt hé, nu mag het vet kolf der of. 'T es wel! De vader zei daer ip: Jonge, gi, ge ziit óltiid bi mi, en ge weet dat-het goed oltemale voor u es. Maer moete me nu geen leute make voor u broere? Hi was ól. lange doo, en hi es verreze; 't verlore schaep es were gevonde.

HET
BOURGONDSCH
IN DE KEMPEN.

De zonderlinge tael, welke men in twee gehuchten der gemeente Zele spreekt, is niet het eenige *Bourgondsch*, dat in ons vaderland gevonden wordt. Te Lommel, te Exel, te Kleinebreugel, te St-Hubrechtselle, en naer het schynt ook te Overpelt, te Neerpelt en te Hamont, in de Kempen, leeft een zekere klas van lieden, die onder elkanderen gebruik maken van eene tael, by hen ook het *Bourgondsch* genoemd, schoon die merkelyk verschilt van de spraek waervan wy in het eerste deel des *Museums*, bladzyde 447—453, eenige proeven hebben medegedeeld. De heer L. Bellefroid, geneesheer te Hasselt, heeft de goedheid gehad my, in een paer brieven, omtrent dit Kempensche Bourgondsch eenige berichten en proeven toe te zenden, waerover ik my verplicht achte zyn Ed. hier openlyk myne erkentenis te betuigen.

In de opgemelde gemeenten dan leeft een zeker slach van landloopers, *Tuiten* genoemd, een naem waervan de oorsprong onzeker is, als die men by Kiliaen, noch by geen van onze andere woordenboekschryvers vindt opgeteekend. Men vermoedt, dat de *Tuiten* eertyds op een *tuit*-horen zouden hebben geblazen, om hunne aenkomst te kondigen; doch deze afleiding van het verbum *tuiten* (anders ook *toeten*), komt my niet zeer gegrond voor, dewyl het niet waerschynlyk is dat zulke lieden het horenblazen zouden hebben afgeschaft, iets

wat zoo byzonder geschikt was om het volk uit te lokken. Veeleer zou ik denken, dat hier het werkwoord *tuiten*, frequentativum *tuitelen*, behoorde in aenmerkingen te komen, in den zin van *verschacheren*, waervoor men ook wel zegt *vertuitelen*. Immers de *Tuiten* geneeren zich met ruilhandel, even als de joden. De meesten van hen zyn pakdragers, ketellappers, of verkensnyders (lubbers). Om gezette tyden van het jaer trekken zy naer Holland, Friesland, Hanover, ja zelfs tot in Denemarken en Zweden, ten einde er hunne waren te verkoopen, of er hunne nyverheid op eenige andere wyze uit te oefenen. Vele joden verstaen hun Bourgondsch, ja men beweert zelfs dat er in Holland boeken in hun tael gedrukt zyn.

De Tuiten leven onder elkander in een zeker *soort* van bondgenootschap of corporatie. Wanneer zy op reis gaen krygt elk van hen, voor het verrichten van zynen handel of bedryf, eene byzondere landstreek, hem door de gemeente aengewezen. De reiziger is dan gewoonelyk vergezeld van eenige jongens, die in zynen dienst *staen*, en die hy voedsel en kleeding verschaft, mids zy hem al het geld aenbrengen dat zy winnen; een gebruik hetwelk ook, gelyk met weet, by de *Savoyards* plaets vindt.

In afwachting van nadere berichten omtrent de levenswyze en afkomst van dit volk, levere ik hier, volgens de opgave van den heer Bellefroid, de parabel van den verloren zoon, in het Bourgondsch der Kempen:

Eenen olmste had twee knullens.

Waervan de snipste tot zynen olmste kwiste: olmste, ligt myne kwint; en den olmste ligte hem de kwint.

Eenige deemen daer na, den snipste, hebbende *alles by* den olmste geligt, spoorde na een vreemde pie, alwaer hy alle zyne poen en smets heeft verslent en opgepoeyt in loensigheid en tispelsporen met loense griezen.

En na hy alles verslent had, worde het heeten tyd, en was nantes aen paen te komen.

Hy spoorde na een andre en ging zyne fuyk verforen by eene troppen van die pie, als poursenheymer.

Aldaer wenschte hy zyne melis te vullen met schellen van grondhangels, die de pourse sleynen, die nobis wilde linsen.

Doch tot zyn zelve komende, kwiste hy: hoe veel knoppers zyn er in de kas van myn olmste, die paen hebben, en ik moole van faem!

Ik zal opstaen, tot mynen olmste sporen, en kwisten: ik heb .loens gedraeyt tegen den theuwen diennes en tegen u;

Ik ben niet theuw genoeg uwe knulle genoemd te worden; felleugt my gelyk den loenste uwer knoppers.

Hy stond dan op, en spoorde tot zynen olmste; terwyl hy spoorde, loerde hem zyne olmsten en wierd beweegt, en nog sporende, rulde hy hem om den hals, en murfde hem.

Den knulle kwiste tegen zynen olmste: Ik heb loens gedrayt tegen den theuwen diennes en tegen uwe fuyk; in ben te loens om uwe knul genoemd te worden.

Doch den olmste kwiste aen zyne knoppers: lenst hier ras den theuwste dossing, en lenst die hem; en steekt den knulle den ring aen de maens en doet de treden aen de schaetzen;

Lenst den hanste moris, en moolt hem; laet het ons botten en krep hebben;

Want mynen knul was mool, en hy is herzien; hy was rip, en is terug gespoord. Zy hadden dan krep.

Ondertusschen was den olmste knul op de pie aen het knoeijen; als hy nu terug rispelde, en na de kas spoorde, hoorde hy huppelen en kraîlen.

Hy, eene van de knoppers gekwist hebbende, felligde hem wat dit te kwisten was.

Den knopper kwiste : uwen subber is de kas, den olmste heeft den hanste moris gemoold, om dat zyne knulle theuw is terug gespoord.

Hy nam het loens op, en wilde niet in de kas sporen ; den olmste rispelde uit en flitste hem.

Maer hy kwiste tegen den olmste : ik ben zoo theuw in uwe foor geweest, en heb u nooit loens gedrayt, en uwe fuyk heeft nooit eene mette gemoold, om met myne theuwe fuyk krep te hebben.

Zoo haest deze uwe snipste knulle, die alle zyne poen met loense griezen en knippen verslend had, terug gespoord is, hebt gy uwe hanste moris mool gestipt.

Den olmste kwiste hem : gy zyt altyd myne theuwe knulle, en ik zal uwe fuyk alles theuw draijen ;

Wy moesten krep hebben, om dat uwen subber mool was, terug gespoord, rip geweest, en terug gerispelt is.

Uit deze proeve ziet men, dat het Bourgondsch der Kempen geheel en al verschilt van hetgeen men te Zele spreekt. *Knul* voor *zoon; versplent* voor *verkwist; poen* voor *geld*, en misschien *pie* voor *land* (pays) : zie daer de eenigste woorden, door welke het een met het andere in verband staet. De spraek van Zele heeft ook iets eigenaerdigers en is ryker in hare woorden : zy is meer tael ; de Kempensche meer *argot*. Zie hier nog eenige woorden van dit laetste : *canis*, hond ; *zwoels*, pan ; *fellen*, bakken ; *gaei*, vrouw (zoo veel als *gade*) ; *meurf*, mond ; goed ; *bot*, het eten ; *kwist nobis*, zeg niets ; *trepper*, paerd ; *kapis*, priester ; *troppekapis*, pastor ; *snoedse kapis*, een domine ; *zeup*, ja ; *fitseklere*, brandewyn.

Kiliaen schynt de beide spraken niet gekend te hebben : anders had hy er vast eenige melding van gemaekt op het woord *Rood-walsch*, hetgeen hy afleidt van *rood* (*crine ruber, improbus, fallax, dolosus*), en dat hy op

de volgende wyze verklaert: *Lingua fictitia mendicorum, nebulonum, erronum et impostorum.*

Zoodra wy nader zullen onderricht zyn omtrent de beide spraken, en het volk dat daervan gebruikt maekt, stellen wy ons voor op dit onderwerp terug te komen.

J. F. WILLEMS.

Achte personen wenschen.

Achte persone saten,
Op eenen lichten dach,
Ende si droncken wel ende aten
In een vri ghelach,
Een ridder wel gheheer [1],
Een maghet van hoger connen,
Ende een clerc van wiser leer,
Met eener fresscher nonnen,
Een moenc, met eenre baghine,
Een pape, ende een ghehuwet wijf.
Si droncken van den wine;
Vol vrouden [2] was hem dlijf.
Si conden wel boerderen [3],
Singhen, boerden, saghen,
Dat si vrouden willen fruweren [4],
Ende hebben eens ghedraghen [5],
Wi argher, na sinen staet,
Aldaer wenschenen [6] soude,
Dat hi, sonder verlaet [7],
Tghelach te male goude [8].
Ic wenschene ter stonde
(Sprac een ridder wert)
Om voghelen ende om honde,
Om wapene ende om peert,
Van den hoechsten fore [9]
Van al erterijc,
Ende ic [10] om aventure
Moeste varen ewelijc,

1 *Gheheer,* heerlyk, goed, mild, zacht. Zie Primisser's *Glossarium* op Suchenwirt's *werke,* verbo *Gehewr.* — 2 *Vol vrouden,* vol van vreugd. — 3 *Boerderen* of *boerden,* jokken, fr. *conter des bourdes.* — 4 *Fruweren,* genieten, lat. *fruere.* — 5 En zyn des overeengekomen. — 6 *Wenschenen,* voor *wenschen;* doch in den zin van *wenschen uit jokkerny.* — 7 *Verlaet,* nalating. — 8 *Goude,* gold, betaelde. — 9 *Fore,* voor *vore* of *voere; van den hoechsten voere,* van de beste soort, die het meest geacht zyn. — 10 *Ende ic,* versta: *ende dat ik.*

Met goede ende gesmide [1],
Met vrouwen ende met vrome knechten,
Vlieghen [2], jaghen met winde [3],
Tornieren, joesten [4], vechten,
Die werelt dore, in eren,
Altoes vol die malen [5],
Soe waer ic wilde hoveren
Willic wel betalen;
Ende ons niet en ghebrake,
Noch over en scote niet;
Ende men in eren van ons sprake,
Waer wy hadden ghelet [6];
Te leven in ghesonde
Op dit erterijc,
Ende, na die leste stonde,
Te varen in hemelrijc.
Die maghet wel ghedaen
Haren mont si ondede:
Den ridder sach si an,
Dese worde dat si sede:
Soe wensche ic u bi te sine
In suverliken state,
Al dat leven mine;
Ende ic u niet af en sate;
Ende wi minden beide,
Sonder eneghe dorperen nijt [7],
In goeder ghestadicheiden.
In gheerde els gheen delijt [8].
Danssen ende reyen,
Vlieghen ende jaghen,
Pipen ende scalmeyen,
Ende al die ons saghen,
Dat si ons onsten, [9] doghet [10],
Ende oec ere daden,

1 *Goede ende ghesmide*, goederen en kostbaerheden, juweelen. — 2 *Vlieghen*, met valken ter jacht gaen. — 3 *Winde*, windhonden. — 4 *Joesten*, fr. *joûter*. — 5 *Die malen*, de mael, de zak. de geldbuidel. — 6 *Ghelet*, lees *geliet*, gereisd; van *liden*, doortrekken. — 7 *Dorperen nijt*, nyd van slechte lieden. — 8 Geen ander genoegen zou ik begeeren. *In* is de contractie van *Ic en*. — 9 Dat zy ons gunst. — 10 *Doghet*, deugd.

Sone woudic mine jonghe joghet
Nemmermeer bat bestaden [1].
Ic woude oec met u sterven
Ende met u gheven tseins [2],
Ende hemelrike verwerven.
Dit schaffic vore een wensch.
Die clerc sach op die nonnen,
Ende seide: religiose,
Ic woude ghi mi wout onnen [3],
U minne graciose,
Ende ic mijn studeren
Moesten laten varen,
Ende met u verteren
Mijn goed, al mine jaren,
Ghelt, pande, ende boecken.
Der kerken ende der scolen
En woudic nemmermeer roeken [4];
(U minne doet mi soe dolen!)
Ende ic met u singhen
Mochte, nacht ende dach;
In vrouden met u minghen
Dat ware mi een goet ghelach;
Ende ons niet en ghebrake,
Spise, ghelt, no dranc:
In gheerde gheen ander sake
Al mijn leven lanc.
Doen quicte metten oghen
Dat soete soete nonnekijn,
Ende sprac: bi gode, den hoghen,
Ic wille den wiele [5] mijn,
Ende mijn nonne ghewant [6],
Ende cloester al te male
In gloede ware verbrant;
Ende ic wiste wale
Dat ghi mijn minne droecht,
Ghelijc dat ic u an [7],

1 *Bat bestaden*, beter besteden. — 2 *Tseins*, chyns, de chyns der natuer betalen, sterven. — 3 *Onnen*, jonnen. — 4 Kerk en school zou ik my niet meer aentrekken. — 5 *Wiele*, wyle, nonnendoek. — 6 *Ghewant*, kleed. — 7 *An*, van *onnen*, gunnen.

Soe ware ic vernoecht
Met u, lieve man:
Ic liete dat covent
Te male, ende die abdesse,
Ende gave al mijn consent
Te leren uwe lesse.
Het es ene grote pine
Dit lesen ende dit singhen,
Ende dus besloten te sine
Vore vrie wandelinghen!
Die moenc daer omme loech,
Ende sach op die baghine.
Ic wensche om mijn ghevoech
Van spisen ende van wine,
Ende aldertieren wiven;
Om ghelt ende om abijt;
Soe woudic altoes driven
Met hem [1] mijn delijt,
Baden ende stoven [2],
Altoes, ende banketeren,
Springhen, dansen, hoven,
Dobbelen, goed verteren.
Hemelike green
Al doen die baghine [3],
Ende seide: here, al in een
Begheerde vroudelijc te sine!
Ic wenschene om grau abijt,
Ende omme doeke wit,
Om tsondaghes enen maeltijt,
Ghelijc dat hi es dit [4],
Ende met allen cloesterieren
Wel te sine ghemint;
Mi woudic dan anteren [5]
Alse een heilich kint,

1 *Hem*, haer. — 2 *Stoven*, ter stove gaen. De *stoven*, de badhuizen, waren toen vergaderplaetsen, gelyk nu de koffyhuizen zyn. — 3 Heimelyk grynde (lachte) toen de begyn. — 4 Gelyk hier deze maeltyd is. — 5 *Anteren*, gedragen, handelen.

Mijn sonden hem verclaren,
Ende doen al haer bevel.
Dus woudic mine jare
Altoes leven wel.

Die prochipape sprac:
Ic wenschen om hoghe cueren [1],
Ende om solaes ende om ghemac;
Vette kokene, ende volle scueren;
Om offerande groet;
Om vele cappelrien;
Om wijn, wit ende roet,
Ende om vette amien
Ende vele cappelane
Te hebben onder mi;
Als mi niet en luste op te stane,
Dat si mi hielden vri
Int dopen, graven ende trouwen,
Int [2] moneghen ende int singhen;
Ende int biechten van den vrouwen
Woudic mi somtijts minghen.
Aldus woudic mi gheestelijc
Van zielen hebben cuere,
Ende leven ewelijc [3]
Toter lester ure.

Dat ghehuwet wijf
Te wenschene doen began:
Ic woude die keytijf [4]
Abecuc, mijn man,
Ware onder die moude [5]!
Soe nauwe dat hi mi wacht,
Dat ic gheender vroude
Te ghebruken en hebbe macht.
Met goeden papen vet
Te hebbene compaengie,
In gheesteliker wet,
Es rechte melodie:

1 *Hoghe cueren*, voorname functien. — 2 *Moneghen*, communieren. — 3 *Ewelijc*? Lees *vroudelijc*, of iets dergelyks. — 4 *Keytijf*, slechtaert. — 5 *Moude*, zand, aerde.

Si hebben warme cledere,
Ende saechte leden.
Dese vrouwen teder
Eest grote salicheden:
Hare worde [1] sijn soe vriendelijc,
Boven den leken ruden.
Ic wenschen te leven ewelijc
Met desen goeden luden.
Alst wenschene was ghedaen
Elc op den andren sach,
Van wie men soude ontfaen
Moghen dat ghelach.
Des doet u ghewach
Van der Lore Bouden,
Wiet best gheven mach,
Ghi hebbet wel onthouden.

Explicit.

1 *Worde*, woorden.

Dit stuk wordt gevonden in het meergemelde HS. N° 192 der *Bibliotheca Hulthemiana*. Het is hoogstmerkwaerdig als een staeltjen van voorvaderlyke boert, meer gedicht om te lachen, dan om te spotten; weshalve men hetzelve juist voor geen satyre of zedegisping van den tyd waerin het opgesteld is hebbe te houden. Men moet den inhoud niet ernstiger opnemen dan dien van zoovele liedekens van paterkens en nonnekens, welke nog dagelyks gezongen worden.

J. F. WILLEMS.

JACOB VAN MAERLANT.

In de *Handelingen* der Maetschappy van Nederlandsche letterkunde te Leiden van het voorleden jaer (1837) werd bericht, dat de heer L. Tross, opperleeraer van het koninglyk Gymnasium te Hamm, by de bibliotheek van den vorst van Bentheim-Steinfurt een handschrift had ontdekt, bevattende *het boek van Merlijns prophecien ofte de historie van den Grale,* in het nederlandsch geschreven, en opgesteld ten jare 1326 door Jacob de Coster van Merlant, groot ongeveer 45,000 versen. De heer Lauts nam hieruit gelegenheid om in den *Konst- en letterbode* voor 1838, N° 1, te betoogen, dat de vader onzer vlaemsche dichters voor een' Hollander moet worden gehouden, als zynde geboren en, blykens dit gedicht, eenigen tyd koster geweest van *Maerlant,* een dorp gelegen by den Briel, welk Maerlant thans eene wyk dier stad uitmaekt, doch eertyds eene afzonderlyke en voorname haven blykt te zyn geweest [1].

Daer echter Maerlant zelf heeft getuigd dat hy een *vlaming* en geenzins een Hollander of Zeeuw was, in dezen regel van zyn *Leven van St-Franciscus:*

Ende om dat ic vlaminc ben
Met goeder herten biddic, enz.

zoo viel het den heeren L. G. Visscher en J. Clarisse niet zwaer dit gevoelen van professor Lauts te wederleggen, den eerstgemelden in zyn *Iets over* Jacob de Coster *van Maerlant* (Utrecht 1838, in-8°) en den tweeden

1 Van Wyn, *Avondstonden*, I, bl. 290, Kluit, *Historia critica*, II, pag. 2 en 1071; Melis Stoke naer de uitgave van Huydecoper, III, bl. 238, vers 797; *De nederlandsche stad- en dorp-beschryver*, IV, *Brielle*, bl. 1.

in zyne doorwrochte uitgave van MAERLANT's *Heimelijkheid der heimelijkheden*, Dordrecht 1838, in-8°, bl. 520. Intusschen schynt het my ook gewaegd hem een *Bruggenaer* te noemen, gelyk deze laetste schryver doet (bladzyden 21, 520). Ik beken, dat het dialect van Brugge het meest overeenstemt met de tael van MAERLANTS schriften; doch daerom is het nog niet zeker dat hy een inboorling van die stad geweest zy.

Hoezeer ik het met de genoemde geleerden volkomen eens ben, dat *Merlyn's prophecien ofte de historie van den grale* geen werk van MAERLANT is, daer hyzelf met verachting *van den grale* spreekt, en dit gedicht onder de *valsche saghen* rangschikt, in zynen *Spieghel historiael*, bl. 2, zoo moet ik nogthans zeggen, dat my de verklaringen van den heer VISSCHER, omtrent den opsteller der versen, in het Bentheim-Steinfurtsche handschrift bewaerd, niet allendeels voldoen. De Utrechtsche professor namelyk, na bewezen te hebben dat *Jacob van Maerlant* (overleden in het jaer 1300) ten jare 1326 het boek *van Merlyne* niet kan hebben geschreven, gaet, zoo my dunkt, te verre, wanneer hy, uit de regels, welke hy van het nieuwgevonden codex doet kennen, het besluit vermeent te mogen opmaken:

1°. Dat JACOB DE COSTER *van Maerlant* zyn werk heeft opgedragen aen *Aelbrecht van Voorne*, een Zuidhollandsch edelman, gestorven ten jare 1331;

2°. Dat JACOB DE COSTER *van Maerlant* meer dan waerschynlyk te Maerlant by den Briel te huis behoorde, en dus een hollander was;

En 3°. Dat de dichter van *Merlyne* ook nog de *Yeesten van koning Alexander* beschreef, en laeg nederzag op een boek, getiteld: *Onses heren wrake,* door een vlaemsch dichter (zynen naemgenoot JACOB VAN MAERLANT) geschreven.

Om myne tegenbedenkingen hierop naer behooren voor te dragen, zal het noodig wezen, dat ik den aenvang en het slot van het HS., volgens de opgaven van den heer TROSS, uit het boekjen van den heer VISSCHER overneme. « Het door mij gevonden HS., zegt TROSS, bestaat uit 229 bladen in klein folio, waaraan evenwel het 5e en 6e ontbreekt; elke bladzijde heeft twee kolommen van ongeveer 44 regels ieder. Met eene fraaije zeer duidelijke letter en zonder veel verkortingen is het werk op papier geschreven, en valt in de eerste helft der veertiende eeuw. De eerste bladzijde is wit gelaten, doch op de keerzijde staat eene in de XV eeuw aan dit HS. toegevoegde voorspelling, betrekkelijk de maagd van Orleans, zijnde in latijnsche hexameters vervat, en van eene omschrijvende vertaling in het nederlandsch vergezeld. Het werk zelf begint op de eerste zijde van het tweede blad en wel met de volgende woorden [1]:

Alle de gene, de desse tale
Horen willen van den grale,
Wannen dat he eirsten quam,
Als ick in den walschen vernam,
So zal ick 't dichten in dietschen woert.
Ick en zal nicht laten dorch er voert [2]
De benijden mijn gedichte;
Wante doch alle quade wichte
To der doghet tragen altoes nijt;
Hyr umme so wil ick in aller tijt

1 Men houde in 't oog dat ik de interpunctie naer *myne* wyze van zien stelle.

2 Waerschynlyk heeft de afschryver zich in het rymwoord vergist, en moet er staen:

So zal ick 't dichten in dietschen voert.
Ick en zal nicht laten dorch er woert
De benijden mijn gedichte.

(d. i. om de opspraek van hen die myn gedicht benyden. *Er* is *hun*).

Dat doen, dat se my benijden.
Dus solen se vele, de mijn verbliden,
Alse van my dan horen tale.
Desse historie van den grale
Dichte ick to eren hern Alabrachte
Den heer van Vorne wal myt rechte [1];
Want hoger luden myt hoger historie
Manichfolden zulen er glorie,
Unde korten dar mede er tijt.
Ick wille, dat gy des zeker zijt,
Dat ick de historie vele valsch
Gevonden hebbe in dat walsch,
Dat ze van gode onsen heren sprack,
Dat ene dat volk van Romen wrack.
Darumbe merket desse zake:
Eyn dichte van onses heren wrake
List men, dat ys wijde bekant,
Unde makede eyn Pape in Vlaenderlant:
Dat saget dat boeck in zijn beginne;
Mar ick mene, in mijnen sinne
Dat Pape dat nicht en dichte [2];
Want men mochte nicht gescriven lichte
Wevullig dat gelogen zy [3];
Unde dat zal ick ju proven by,
In der historie, de komet hyr naer.
Unde nu biddick ju dat is waer
Jacob de Coster van Merlant,
Den gy to voren hebbet bekant
In des koninges Alexanders jeesten,
Dat gy bidden, dat he volleesten
Moete, dat he hevet begonnen,
Unde de den genen moete onnen

1 Ik denk wel niet dat men hier in het HS. zou kunnen lezen *Bornewal*, een zeer oude en bekende familienaem uit Braband, *Borneval* of *Borgneval*.

2 Het is te betwyfelen of *Pape* hier voor den naem van eenen dichter te houden zy. Indien *dichte* in het meervoud geschreven ware, zou het beduiden dat geene geestelyken het boek dichtten.

3 *Wevullig*, hoe-zeer; hoogduitsch *wie völlig*. Zie het *Bremisch-niedersachsisch Wörterbuch*, deel I, bladz. 464, v° *vullig*.

In des ere he dit began,
Dat he moete werden al zulk ein man,
Dat des al dat volck unde unser heer
Moete hebben loff unde eer,
Unde wy myt em moeten komen
In de ere, de men genomen
Noch gescreven nicht en mach,
Daer 't sonder nacht is altoes dach.

De verdere inhoud blijkt het best uit de opschriften der kleine hoofdstukken, waarin het werk verdeeld is, en die door den heer Tross letterlijk gecopieerd zijn, te weten :

Waer umbe unse here wart geboren.

Wo Judas Jhesum verkoffte.

Wo God cruzet wart unde wo he de helle to brack.

Wo God gewroken wart, van Tytus unde van Vespasianus.

. . . . (*Twee onbrekende bladen*)

. . . .

Van Moyses unde van der ydeler stat de tuschen Josep unde Broene was.

Van Broene ende van synen XII zonen, unde wat dar af komen zal.

Van den riken vischer unde van den grale waer dat he quam.

Hyr begint dat boek van Merlyne, unde wo de duvele benyden dat God de helle to brack unde syne vrent daer ute verlozede.

Wo de duvele alle vergaderden unde koren enen prokurere.

Wo onze vrouwe wart eyn vorsprake van al christenheit, tegen den viant.

Wo gerechticheit unde warheit degedingeden tegen ontfarmicheit unde vrede.

Wo de duvele visierden wo ze zo eynen man mochten maken.

Wo Merlijn gewonnen wart, unde darna wo he geboren wart.

Wo Merlijns moder vor gerichte quam unde wo ze Merlijn quyt makede.

Wo Utegier Koninck wolde werden, unde hier begint dat derde boeck.

Wo Teger eynen torn dede maken unde wo men Merlyne voer zoken.

Wo Merlijn Utegier zegede, waer by sijn torn vol, unde van den roden draken unde van den witten draken.

Hyr begint dat derde boeck wo Pandragoen unde Oter Merlyne doen zoken.

Wo Merlijn des koninges raet wert, unde wo ene een ritter verraden wolde.

Wo de Sennes weder in dat lant quemen unde Pandragoens doet.

Wo Uter koninch wart, unde wo de zittene van der tafelronde gemaket worden.

Wo de koninch Uter Pandragoen des hertogen wijff minde van Tintaniel, unde den koninch Artur dar ane wan.

Wo de koninch Uter versoende ende Ygeerne to eynen wive nam.

Wo Artur, do he geboren wart, Merlyne gegeven was, unde van Keyen.

Van den Sennen, unde van den koninch Uter Pandragoens doet.

Van den steyne dar dat zweert ynne stack, unde wo de koninch Artur to koninge wart gekoren.

Van eynen hove den koninck Artur hielt to Caredol dar beyde koningen hertogen unde vorsten quamen.

Wo Merlijn Arturs vianden dede vlien, al mit syner toveryen.

Van Merlijns propheciën, unde wo he den koninch Artur ontbint.

Het zelfde opschrift andermaal:

Wo de koninch Artur den koninch Ban untfinck, unde van eynen torneye.

Van Merlijns rade, unde wo he de bodscap dede des koninch Bans und des koninch Boharte.

Wo nu tyn koningen unde eyn hertoge den koninch Artur willen bestryden.

Wo Merlijn met den van Bonewick to Logres quam.

Wo de koninck Barnages unde Magos unde Argos der tyn koningen lant branden unde belegen.

Wo de koninch Artur unde de koninch Ban, unde de koninch Bohort de elven baronen sconfierden.

Van Merlijns wonderlicheiden.

Van den elven baronen unde van den Seynen, de in orer landen legen.

Van Gaweyns kintheit unde ziner broder, unde we des koninch

Wo koninch Artur Merlyne laet zoken unde van den dwerge. Van heren Ywene unde van den dwerge, unde wo her Gawyn verwandelt wart to eynen dwerge, unde wo dat he quam daer he Merlyne to sprack.

Aan het slot leest men :

Dezen boek van Merlyne
Dat ick dichte myt myre pine.
In 't jar ons Heren, wens wondert,
Do men screef druttien hondert
Unde XXVI, op den witten donderdach,
De in der weken voer passchen gelach,
Do was dit boeck geend,
Dar men schone jeesten in vind. »

Ik had gaerne gezien dat de heer Tross nog een paer regels van voor dit slot hadde overgeschreven : wellicht zou men er uit geleerd hebben dat de woorden :

Dezen boek van Merlyne
Dat ick dichte myt myre pine,

veeleer tot de vorige dan tot de volgende regels (*int jar* enz.) moeten geacht worden betrekkelyk te zyn. In het eerste geval zou men mogen onderstellen, dat het werk reeds bestond vóór het jaer 1326, en dan zou de witte donderdag van dit jaer slechts het datum zyn geweest, waerop men het *afschrift voltooide*. Zoo denk ik er althans over.

Zeker is het, dat het geheele boek niet op eenen dag kan zyn *gedicht*, en dat dus het woord *dichte* niet slaen kan op den *witten donderdag van* 1326 (1327); maer wel het woord *geënd*. Ondertusschen is het ook zeer mogelyk dat de twee regels op zichzelven een volzin hebben uitgemaekt. Men vindt by de ouden meermaels de wyze van zeggen: *Desen boec dat ic dichte*, voor : *Zie daer het boek door my opgesteld.*

Komen wy nu tot de beschouwing der uittreksels, door professor VISSCHER in zyn boekjen medegedeeld, dan valt al dadelyk in 't oog, dat de tael van het gevonden codex geenzins naer het *hollandsch* of naer het *zeeuwsch* gelykt, weshalve het een zeer gewaegde stelling is, voor te geven dat *Jacob de Coster waerschynlyk te Maerlant by den Briel te huis behoorde*, en hem eene plaets moet worden gegeven *in die fraaije en breede rij van* HOLLANDSCHE *zangers, welke met* MELIS-STOKE *begint, en nog dagelijks vergroot* [1]. De tael en spelling van het stuk zyn veeleer platduitsch dan nederlandsch, blykens de woorden *nicht* voor *niet*, *dorch* voor *door*, *unde* voor *ende*, *saget* voor *segget*, *de* voor *die*, *he* voor *hi*, *wo* voor *hoe*, enz. Indien men aen den schryver van zulke woorden een *Maerlant* hadde aen te wyzen, dan zou dit niet het Maerlant van den Briel, maer meer waerschynlyk de gemeente *Maerlant*, tusschen Maestricht en Visé over de Maes, zyn, in welke men een tael spreekt met het HS. al vry wat overeenkomst hebbende. De opdracht aen den heer van *Voorne* zou dit laetste gevoelen niet in den weg staen; want men weet, dat er dicht by dit *Maerlant* over de Maes, in het land van Daelhem, ook een heerlykheid *Voorne* (fr. Foron?) gelegen was [2]. Wel is waer, dat ik daer juist geen *Aelbrecht van Voorne* kan t'huis brengen, by ontstentenis van een geslachtregister der familie van gezegde plaets [3]; terwyl prof. VISSCHER dien Aelbrecht meent

1 L. G. VISSCHER, *Iets over Jacob de Coster van Maerlant*, bladzyden 17, 19.

2 Zie de kaert van FERRARIS, en VAN WYN, *Avondstonden*, I, bladz. 322.

3 Hetgeen men er van weet heeft VAN WYN opgespeurd, en medegedeeld by de Academie van Brussel; *Memoires*, tome II, *Journal des séances*, pag. xix.

gevonden te hebben in *Aelbrecht van Voorne* in Zuidholland, « iets dat met de tijdrekening zeer wel overeenkomt (zegt hy); want deze heer, of liever jonge heer, stierf in 1331, en kan dus zeer wel in 1326 een boek ontvangen hebben. » Zyn hooggeleerde vergeet, dat de dichter niet geschreven heeft *hern Alabrachte van Vorne,* maer wel *hern Alabrachte* DEN HEER *van Vorne*, en dit zal ten opzichte van het Zuidhollandsche *Voorne,* volgens myne wyze van zien, op niemand anders kunnen slaen dan op Aelbrecht, overleden in 1287; want de andere Aelbrecht, gestorven in 1331, is nog vóór zyn vader Gerrit overleden, en heeft diensvolgens nooit *heer* van *Voorne* geweest [1]. Hier door krygt dan ook myn vermoeden niet weinig kracht, dat het stuk van 1326 (nieuwe styl 1327) slechts een kopy of een overzetting in een naer het platduitsch zweemende dialect is, van op de grenzen van Gelderland of Limburg.

In de tweede plaets kan ik uit de opgegeven regels van het gedicht niet duidelyk ontwaren, dat de maker van hetzelve zich werkelyk noemde *Jacob de Coster van Merlant*. In de zesendertig eerste versen spreekt hy *tienmael* van zichzelven, telkens gebruik makende van het persoonlyk voornaemwoord *ick;* terwyl hy onmiddelyk daerna van *Jacob* gewag maekt als van een' derden persoon. Hy zegt niet *ik Jacob,* maer *ik bidde* u *Jacob,* of liever *Nu biddick ju* VOR *Jacob* (want dit *vor* schynt in de pen gebleven; immers, er hapert hier iets aen den zin). Ja, wat meer is, de schryver bidt niet alleen voor *Jacob,* maer hy verhoopt ook dat hy MET HEM eens zal in den hemel komen :

Unde WY myt em moeten komen
In de ere, de men genomen
Noch gescriven nicht en mach.

1 S. VAN LEEUWEN, *Batavia illustrata*, bl. 1141.

Jacob de coster van Merlant en de opsteller van *Merlyn* zyn dus twee verschillende persoonen. Wie was de eerste? blykbaer onze vlaemsche dichter JACOB VAN MAERLANT, die vermoedelyk alzoo genoemd werd om dat hy eenigen tyd *koster* by de kerk van Maerlant is geweest [1]. Hy zelf getuigt, in zynen *Spiegel historiael*, dat hy binnen die plaets een gedicht *van Troyen* heeft vervaerdigd:

Die dat langhe wille lesen [van Troyen]
Hoe die favelen van desen
Dat walsc spreect entie poeten,
Gae daer wi hem sullen heten
Ten dietsce, dat wide is becant,
Ende wi maecten te *Maerlant*.

Bovendien past volkomenlyk op hem al wat er in de eerste regels des nieuwgevonden codex wordt aengevoerd. MAERLANT immers staet bekend voor den maker van een boek *Van onses Heren wrake over Jerusalem* en van *Alexanders jeesten*, beide gedicht vóór of omtrent het jaer 1270 [2].

De reden, waerom de dichter van *Merlijn* goedgevonden heeft van onzen JACOB VAN MAERLANT melding te maken, ligt niet verre af. Hy wilde, eer hy van den Grale en van Merlyn zou spreken, de wrake Gods over Jerusalem verhalen, niet volgens de leugens van een

1 Dat zyn verblyf te *Maerlant* hem den naem van VAN MAERLANT heeft doen verkrygen is ook het gevoelen van den heer IS. VAN HARDERWYK, in zyn *Verslag van een handschrift bevattende Jacob van Maerlants nederduitsche prozaische Bybelvertaling*, 's Gravenhage, by *J. Immerzeel*, 1831, in-8°, bl. 2. Zoo werd *Jan van Heelu* ook wel *Jan van Leeuwe* genoemd, ter oorzake van zyn verblyf in de stad Leeuwe.

2 HOFFMANN *Fallerslebensis Horae Belgicae*, pars Ia, pp. 27, 34; MONE, *Uebersicht der niederländischen Volks-literatur*, pp. 83, 94.

dichtwerk ten onrechte aen zekeren *Pape* uit Vlaenderland (of, wilt gy, aen zekeren vlaemschen geestelyken) toegeschreven; maer volgens het boek van Maerlant. Dit ziet men uit den korten inhoud der eerste kapittels van het codex; en het is slechts na dat de verwoesting van Jerusalem in die kapittels afgehandeld is, dat men leest:

Hyr begint dat boek van Merlyne.

Wanneer wy met den inhoud der eerste bladen van het handschrift nader zullen bekend wezen, zal men kunnen oordeelen of de schryver onzen Maerlant letterlyk daerin hebbe nageschreven (gelyk De Klerk zynen *spieghel* kopyeerde), dan of hy hem slechts *zakelyk* gevolgd zy.

Wellicht dat de regel:

Unde nu biddick ju, dat is waer,

oorspronglyk luidde:

Unde nu biedick ju dat is waer,
Van Jacob, enz.

Dat is: *Nu biede ik u wat waer is*, nu stelle ik u de wrake voor gelyk zy gebeurd is, in tegenstelling van het logenachtig boek, opgesteld, naer men zegt, door den vlaemschen dichter Pape.

Maerlant moet nog jong geweest zyn, toen de auteur van *Merlyn* die regels schreef; want deze wenscht dat Maerlant in zyne dichterstaek, ter eere Gods ondernomen (den Rymbybel?) mocht gelukken, en alzoo een man worden van wien men met lof en eer zou gewagen [1]. Maerlant, eindelyk, wordt door hem voorgesteld

1 Zou men hieruit niet mogen besluiten dat de *Wraek van Jerusalem*, schoon gewoonlyk *achter* den Rymbybel voorkomende, reeds vroeger was afgewerkt?

als zynde *koster* te *Maerlant*. Dit brengt ons tot omtrent het jaer 1270, toen werkelyk *Aelbrecht van Voorne* heer van Voorne was.

Uit dit alles zal men dan waerschynlykst moeten opmaken, en kome ik tot het besluit :

1°. Dat het gedicht *van den grale* en *van Merlyn*, zoo als het in het Codex van Bentheim-Steinfurt zich voordoet, eene min of meer verplatduitschste overschryving des jaers 1326 (1327) is, bewerkt naer het nederlandsche gedicht van dien naem, door MAERLANT vermeld in zyne laetste werken;

En 2°. Dat dit gedicht omtrent den jare 1270 is opgesteld, toen MAERLANT de laetste hand aen zynen *Rymbybel* leidde, en alstoen werd opgedragen aen *Aelbrecht heer van Voorne*, overleden 1287.

—

Het is my aengenaem by deze gelegenheid te kunnen melden, dat het aloude gedenkteeken, voor MAERLANT opgericht ten raedhuize van Damme (van welke stad hy griffier was) op dit oogenblik nog bestaet. Een geestelyke van omtrent die stad heeft de goedheid gehad my daervan eene naeuwkeurige afteekening toe te zenden, meerendeels verschillende van de plaet, door LELONG uitgegeven in zyne *Boekzaal der nederduitsche Bybels*, bladz. 158. Zie hier wat zyn eerw. my, omtrent deze en eenige andere oudheden van Damme, heeft gelieven mede te deelen, zonder my echter het vermelden van zynen naem te vergunnen :

« De gelegenheyd der stad Damme, op het uyteynde eener veylige baey en een uer afstands van de gewoone verblyfplaets der graven van Vlaenderen, die, om den koophandel tot zich te trekken, alle middelen aenwendeden, het zy door het toestaen van groote voorrechten,

het zy door hunne krachtige bescherming; dit alles deed Damme merkelyk aengroeyen. Werpen wy eenen oogslag op de overblyfsels dezer aloude stad.

» Philippus van den Elsas deed er in 1180 de kerk oprigten, aen de heylige maegd Maria toegewyd. Dit luysterlyk gebouw moet eertyds eene der schoonste kerken van Vlaenderen geweest zyn; want, volgens deszelfs overblyfsels, was het zeer groot, en van de alleroudste gothische bouworde. De eene helft, na veele veranderingen te hebben ondergaen, bestaet nog: zy bevat onderscheydene grafsteden der XIIIe en XIVe eeuwen, die zich thans in deerlyken staet bevinden. De andere helft, den toren daer onder begrepen, is bouwvallig. — Jammer is het, dat men deze kostelyken ruïenen aen eene gansche vernieling niet tracht te onttrekken. Den toren verdient alle aendacht, als zynde het praelgraf van

den vader
Der dietscer dichter al te gader.

» Het is onder dien toren dat Van Maerlant, den eersten onzer dichteren, rust. Het puyn en den opgewassen grond hebben de plaetse van zyn graf dusdanig vervuyld, dat het niet meer zigtbaer is. Velen hebben zich laten voorstaen dat dit graf de overblyfsels van *Tyl Uylenspiegel* inhield [1]. Zeker is het, dat dit graf tot in de XVIIe eeuw bestaen heeft; dat er toen tot hetzelve eenen grooten toeloop was; zoo dat Jan van Belle, secretaris der stad Brugge, in gezeyde eeuw een werk liet drukken, om het valsch gevoelen te wederleggen dat Uylenspiegel te Damme begraven zoude zyn. Eenige jaren later deed den pastoor der kerk den grafsteen omkeeren, ten eynde

1 Zie Paquot, *Mémoires*, Art. Van Maerlant; Sanderus, *Flandria illust.*; Foppens, *Bibliotheca Belgica*, en andere, die alle het grafschrift van Van Maerlant aenhalen.

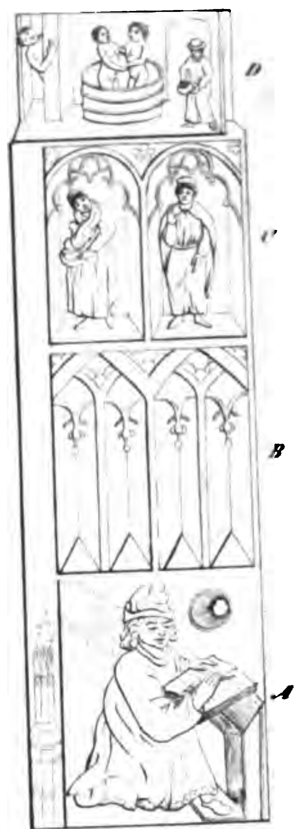
rung.
pen
stad
in [illegible]
loeger
er [illegible]
olgens
alle
le verze
at [illegible]
die [illegible]
heit.
. Jamr
ene ga
ren ve

;

ar. de
n op
nig
pen [illegible]
n Ty
raf ist
etzelve
s, [illegible]
iet dr
Tylem
later
, ten

rs, Th
le bi

Bladz. 453.

den toeloop te beletten. De commissie tot bewaring van 's lands oudheden opgerigt zou, zoo my dunkt, zich wel van hare taek kwyten, indien zy eenige opgraving deed doen tot het verheffen der grafstede van VAN MAERLANT, en tevens maetregels nam, om voor te komen dat de oudheden van Damme niet gansch ten onder gingen. De kerk is een gedenkstuk der Belgische geschiedenis : 't is immers in de zelve, dat Philippus-den-Goeden trouwde met Isabella van Portugal, ten jaere 1429, en op 2 july 1468 Karel-den-Stouten met Margaretha van York.

Het stadhuis, in 't begin der XIVe eeuw opgemaekt, is een langwerpig vierkant gebouw, van de gothische bouworde, lang negentig voeten, en veertig breed, in het midden en op de vier hoeken met toorentjes bekroond. Ter gedachtenis van het door Van Maerlant uitgeoefend greffiersambt, heeft men hem, op den sleutel van eenen balk der groote zael, afgebeeld in snywerk, eenen boek by de hand hebbende, zoo als de hier nevens staende plaet aentoont [1]. De gesnede versiersels, boven Maerlant geplaetst, hebben geen betrekking tot hem: men vind ze ook op andere balken van dit gebouw.

1 MEYER spreekt van deze afbeelding lib. VIII°, ad annum 1206. LELONG, in zyne *Boekzaal der nederduitsche Bybels*, geeft een onvolledige schets van dezen balk.

2 De heer baron JULES DE SAINT-GENOIS, die in den zomer van dit jaer Damme bezocht heeft, leverde my de volgende *Notice* wegens het stadhuis aldaer. Zy kan dienen ter aenvulling van de bovenstaende berichten.

« L'hôtel-de-ville de Damme est un édifice carré, qui semble avoir été construit au XVe siècle. La façade est ornée d'un fort joli péristyle, auquel on parvient par deux escaliers latéraux. Ce péristyle est surmonté d'une sorte de tribune, du haut de laquelle les magistrats s'adressaient probablement au peuple. Il s'y trouve deux lions, tenant chacun un écusson, sur lequel est sculpté un chien;

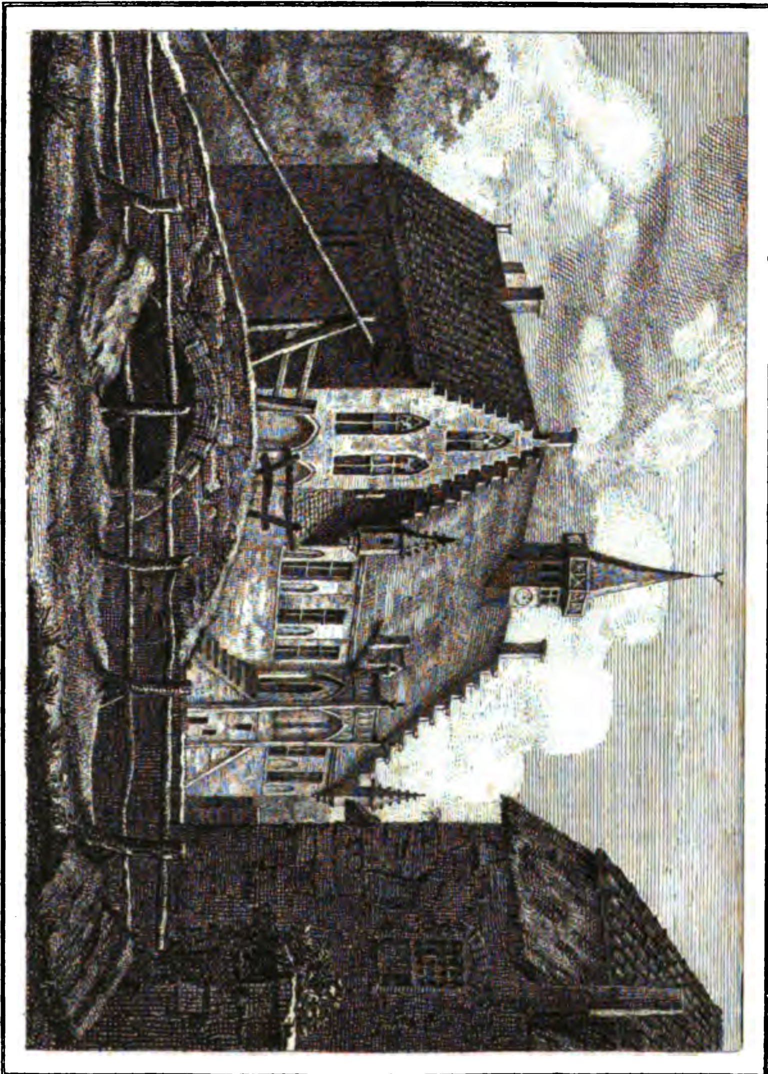
Aen den linken kant van het stadhuys bevind zich een kleyn gebouw, eertyds de beurs, nu eene smids. Niet tegenstaende al de veranderingen, welke het gebouw onderstaen heeft, bemerkt men nog, dat het bestond uyt eene dobbele ry boogen, in 't midden door pilasters on-

ce sont les armoiries de la ville de Damme (autrefois *Honds-Damme*, à cause de la tradition dont parle l'historien *Oudegherst*).

Cet hôtel-de-ville ne se compose, à bien dire, que de trois pièces. La première a un plafond en chêne, soutenu par deux poutres, qui se terminent de chaque côté en écussons, dont les insignes sont différents. Ces écussons sont soutenus par deux figures allégoriques (supports héraldiques) dont on a de la peine à distinguer la véritable forme. — La cheminée de cette première pièce est fort grande; elle est surmontée d'un vieux tableau enfumé, dont le sujet est en quelque sorte *indéchiffrable*. Dans cette cheminée se trouvent deux énormes chenets de fer de la plus grande dimension. Les pincettes et la pelle-à-feu ont au moins six pieds de longueur; on les croirait fabriqués pour une main de géant. Les boiseries qui règnent autour de la muraille sont du XVe siécle. — Un verre peint, qui est demeuré dans la fenêtre, représente les armes de Damme. La deuxième salle a un plafond également soutenu par deux poutres en chêne, mais sculptées seulement d'un côté. Sur chacune ont été placés quatre sujets différents; en voici la description: 1er partie, A, un homme occupé à écrire sur un pupitre (*Maerlant*); B, deux ogives gothiques; C, deux figures de fantaisie; D, un homme et une femme (moine et réligieuse?) se baignant dans une cuve, un troisième personnage regardant derrière la cloison les deux baigneurs, et une femme apportant un seau d'eau, et se préparant à le jeter sur le couple, qui est dans une position fort indécente; 2e partie, A, le roi David pincant de la harpe (personnification de la poësie, et par conséquent pendant nécessaire de Maerlant?); B, deux ogives gothiques; C, deux figures de fantaisie; D, un moine à genoux soufflant dans le derrière d'un cochon (!)

La troisième salle est beaucoup plus petite; on n'y voit qu'une seule poutre sculptée; cette sculpture représente: A, Notre-Dame et l'enfant Jésus; B, deux ogives gothiques; C, deux figures de fantaisie; D, un homme (un moine (?)) et une femme surpris en état

Blad 454.

Steendruk van F. & E. Gyselynck te Gend

dersteund. Hier kwamen de kooplieden van alle gewesten van Europa byeen om hunnen handel te dryven.

Het hospitael, in 1278 door Margareta van Constantinopel gesticht, bestaet nog in zyn geheel: het toont overal die onregelmatige bouwwyze, welke men met zoo groote lichtveerdigheyd veranderd heeft by het herbouwen, in de XIVe en XVe eeuwen. De archiven van dit gesticht, als ook die der stad, werden er ongeschonden bewaerd, tot aen de fransche omwenteling in 1794, alswanneer zy ontnomen en vervoerd zyn geworden, zonder dat men er sedert ooyt iets van gehoord heeft; zoo dat het te vreezen is, dat zy voor altyd verloren zyn.

Voor vast aenwyzen op welke plaets eertyds de haven van Damme bestond, ware onmogelyk, dewyl die stad in haer begin veel uytgestrekter was dan nu. Op eene halve uer buyten de vestingwerken ziet men een pachthoeve, gezeyd Boonhem, die gediend heeft tot pakhuys in de XIIIe en volgende eeuwen: deze hoeve bevindt zich langs den overkant van den ingang der haven, en van daer bespeurt men de vlakte, gedurende drie honderd jaren door de zee bespoeld, en getuygen van zoo menige historische gedenkwaerdigheden. In die vlakte

de fornication par un autre homme (un moine (?)) qui porte une lanterne, dont il dirige la lumière sur le couple. Nous ferons remarquer que ces sujets sont superposés, les uns au-dessus des autres, de manière à composer chacun une sculpture à part. La poussière et les toiles d'araignées couvrent les détails de ces bizarres ornements; on a assez de peine à les distinguer.

Immédiatement au-dessus de ces trois salles se trouve le grenier de l'hôtel-de-ville, qui est très-vaste et très-élevé. Une petite tour qui surmonte le toit renferme une cloche fort ancienne, portant sur le cercle en relief de sa base : *Tres fratres michi* (sic) *fecerunt Harelbeke anno Domini MCCCXCVIIJ* (1398). Cet hôtel-de-ville sert aujourd'hui de caserne aux troupes cantonnées à Damme. »

wierd, in 1213, de gansche vloot van Jan, koning van Engeland, den roof der vlammen, en behaelde Philippe Auguste, koning van Frankryk, de zegeprael over de Vlaemingen, die zich met de Engelschen gevoegd hadden. Twee honderd jaren later zeylt eene engelsche vloot door die zeevlakte, en voert naer Vlaenderen Magaretha van York, de bruyd van graef Karel-den-Stouten. Heden zyn alle de rykdommen van het vlaemsche Tyrus verdwenen; eenige arme lieden en landbouwers hebben de plaets vervangen van ryke kooplieden, en de overblyfsels van vroegere grootheyd worden thans door den ploeg doorscheurd.

Debemur morti nos, nostraque, sive receptus
Terrâ Neptunus classes aquilonibus arcet,
Regis opus. . . . .

HORAT. *De arte poet.* »

F.

By dezen brief was gevoegd, I° het afschrift van een artikel over MAERLANT, geplaetst in het originele handschrift van het onuitgegeven *Amphitheatrum* van J. P. VAN MALE, pastor te Bovekerke [1]; II° het afschrift van een oud epitaphium, berustende ter pastory van Damme, merkwaerdig als zynde slechts weinige jaren jonger dan dat van Maerlant, en in den zelfden styl en rymtrant; III° het afschrift eener verklaring van J. B. VAN BELLE, ook berustende ter zelve pastory.

Dit laetste stuk komt overeen met een blad in folio, gedrukt te Brugge, by Laurens Doppens, in de Philipsstockstraet, gevonden wordende ter stadsarchieven van Gent, in eenen foliant, getiteld *Rethoryke kamers van Vlaenderen,* 1437-1819. Ik voeg den inhoud hierby, onder

1 Waerschynlyk hetzelfde werk als hier boven vermeld is, bladzyde 185, N° 111.

N° IV, volgens eene kopy, die myn vriend F. A. Snellaert daervan gemaekt heeft.

P. S. Het bovenstaende was reeds gedeeltelyk afgedrukt, toen my inviel, dat van het logenachtig boek van Pape over de *De destructie van Jerusalem* wellicht afstamt zeker schoolboekjen, nog in de XVI° eeuw gedrukt by Simon Cock, te Antwerpen, en waervan deze drukker gewag maekt in zyn bericht *tot den goedwilleghen lesers*, geplaetst voor het II° deel van zynen *Flávius Josephus*, in-folio, 1552. « Hier hebdy (zegt hy), goetwilleghe lesers, niet sonder minen grooten cost, naersticheyt ende arbeyt, in onse Duytsche Brabantsche tale, die waerachtige hystorie Flavii Josephi.... welck werck ick eerst heb dorren bestaen ende becostigen.... bisonder nochtans om dat ghy, ende alle beminnaers der waerheyt, niet langher en soudt bedroghen werden van sommighe ander versierde oft vervalste hystorieboecxkens, die van deser destructie ofte verderffenisse van Jerusalem, in voortiden, ende som nu onlancx, gescreven, ende ghedruct zijn gheweest, in onse duytsche tale, waer af deen is, het cleyn boecxken, ghenaemt *Die destructie van Jerusalem*, sonder naem des autheurs over langhe by my ende sommighe ander druckers (die doen ter tijt hier af niet beter en hadden oft en wisten, in Duytschen) ghedruckt tot behoef der schoelkinderen, die duytsch leeren lesen; welc boecxken schijnt int corte ghedicht te sine van eenen ongheleerden kersten scrivere, die een luttel van der hystorien ghehoort hadde, maer hy heefter so veel versierden dinghen aenghehanghen, die noch waerachtich noch der waerheyt ghelijckende en zijn, datter meer loghenen dan bladeren in zijn 1. »

1 Vergelyk L. Ph. C. van den Bergh, *Nederl. volksromans*, bl. 62.

J. F. WILLEMS.

I.

Extractum ex Amphitheatro virorum illustrium Brugensium, auctore Philippo van Male [1].

JACOBUS VAN MEERLANDE.

Florentibus Brugensium rebus, floruit etiam Dammense oppidum, olim portu, populo ac mercimoniis præclarum, nunc autem præter exiguam militum stationem et collabentia munimenta ac ædificia, vix urbis speciem præ se ferens. Eo in oppido, de quo alibi amplius diximus, olim primarius scriba sive actuarius fuit Jacobus Van Meerlande, quem Marcus à Vaernewyck impense laudavit, et cujus etiam meminit Meyerus ad annum 1206. Scripsit enim librum tunc temporis maximè estimatum, cui nomen Der Naturen Blomme, in quo ut bonus poëta et philosophus versu vernaculo expressit mirabilem Dei omnipotentiam sese per omnium rerum naturam mirabiliter effundentem. Quo tempore obierit authores non meminerunt: Swertius verò dicit, illum fuisse sepultum Dammi, in æde sacra sub campanili, addito hoc quale est epitaphio:

Hic recubat Jaques van Meerlandt ingeniosus
Trans hominum gnarus, astu rhetorque disertus,
Quem laus dictandi et juris proverbia fandi
Transalpinavit, famaque perenne beavit.
Huic miserere Deus, cui sextus jubileus
Post summum nomen muneri, proh! abstulit omen.

Addit idem cum Sandero illius viri effigium, habitu philosophi, manu tenentis librum, in atrio domus civicæ trabi insculptam; nondum id investigavi, sed quum

1 Zyn naem was niet *Philippus* maer *Joannes Petrus*. Zie zyn grafschrift hierboven bladz. 180.

simili habitu mensæ assidens oculosque intentos habens libro, cui adsidebat bubo, nocturnæ lucubrationis symbolum, insculptus videretur sarcophago, tractu temporis, propter librum, qui detritis litteris speculi figuram præbebat, et adsidentem bubonem, sumpsit populi ignorantia argumentum opinandi quod illic fictitius ille Thylius Ulenspiegelus sepultus esset. Quæ quidem opinio longè, latèque divulgata, et scriptis et imaginibus ab aliis adstructa fuit. Hinc magnus olim concursus ad ludionis istius imaginarii sepulchrum: nec juvit Joannem van Belle, urbis nostræ olim syndicum, virum certè gravissimum, publicato scripto popularem errorem refutasse, ac demonstrasse, quam longè à veritate aberraretur, duravit adhuc illa opinio et populi confluxus, donec pastor aliquis sarcophagum invertere jussit.

II.

Ex archivis pastoratûs Dammensis.

Hoc epitaphium olim extabat in ecclesiâ Dammis:

O tu qui florem mundi sequeris vel honorem,
Hoc speculum cernas, ut mundi gaudia spernas.
Aubertinus ego Royer sub pulvere dego,
Prostratus membris sub dena luce decembris,
Anni milleni centeni ter, quater ac quadrageni (1344).
Vivus magnifico carus comiti Ludovico,
Jura receptoris rexi quàm pluribus horis.
Flandris pergratus præfatus, nunc superatus
Mortis natura, quæ non linquet sua jura.
Ponitur omnis honor mundi veluti modo ponor.
Nunc quæro veniam, te quæso præcare Mariam
Stet pro parte mei consors ut sim requiei.

Erat signatum :

NIC. HERLY, Past. Dam.

III.

Extractum ex libro archivii pastoratûs Dammensis.

VIATOR, QUOD DICO PAULUM EST, ADSTA ET PERLEGE;

HOC EST SEPULCHRUM

JACOBI A MELLANT,

POETÆ ET ORATORIS CLARISS.

Qui a CCCLXV annis obiit et sub hoc lapide sepultus jacet.
Viden' assidentem librario pluteo in veste doctorali?
Fuit et olim apposita noctua, vigilantiæ et sapientiæ signum:
Sed, dum ignorantia prioris ævi, pluteum pro speculo videt,
Illum Ulenspieghel vocitavit:

Vetus autem, verum, sed attritum Elegium hoc fuit:

Hic recubat Jacob à Mellant ingeniosus
Trans homines gnarus, Rhetor, astuque disertus,
Quem laus dictandi Rhytmos, proverbia fandi,
Transalpinavit, famaque perenne donavit:
Huic miserere Deus, cujus sextus jubilæus
Post summum nomen numeri, proh! abstulit omen.

Et ut re, non verbis, fidem faciam, hoc esse ipsum verum, vetus et attritum elogium propono hic litteras testimoniales. Erat signatum J. B. van Belle, J. U. D. et primarii senatûs Brugensis à consiliis et actis.

Hæc est circumscriptio sarcophagi antiqui marmorei, Dammis in templo, sub campanili siti, in medio repræsentantis doctorem, sedentem antè pluteum cum libro, quem cum perspicillis, intentè levato mento, et capite inspicit. Quem sarcophagum memineram ab anno 1556 (quo cum parentibus Dammas frequentaveram) à transeuntibus et templum visitantibus inspectum, in admiratione fuisse. Cum autem, post annum 1584, dictâ urbe, regi suo, expulsis hæreticis, reconciliatâ, cum civitate

Brugensi, ego infrascriptus, Coloniâ ac exilio redux, dictam urbem inviserem, peteremque à pastore et magistratu, mihi notis, ad templum jam ex more catholico reconciliatum (nam ab hæreticis septem annis pollutum fuerat; aris ac imaginibus solo æquatis ac dejectis), deduci, ubi illis ostendi dictum sarcophagum, quem invenimus, calce ac limo oblitum, non differentem à reliquo solo templi in ingressu plerumque lutoso. Dixi ibidem recondi singulare antiquitatis monumentum, ob prædictam meam memoriam, quam probabant seniores ex magistratu, dicentes se idem à majoribus suis audivisse: adjiciendo, quod D[s] Balduinus Palynck, ejusdem urbis pastor jubilarius, sæpiùs exteris narraverat, cujus monumentum hoc esset. Cæterùm nec ipsos, nec quemquam in urbe superesse, qui id nunc sciat. Purgari et mundari jussimus locum, doctorem sedentem invenimus; circumscriptionem autem colligere, difficile admodùm fuit, quod minutæ et antiquæ essent litteræ et multis templum frequentantium vestigiis, spatio trecentorum circiter annorum detritæ: constat enim sepultum obiisse anno 1300 ex ultimis duobus versibus. Tandem ex sensu et pedum carminum numero eam assequuti sumus, in quo non parum nos juvit, quod occurebat me legisse, sub id tempus vixisse astrologum, poëtam, qui simili poësi, illius temporis prædictiones, ne dicam somnia publicaverat. Ex quibus mihi occurebant, quæ nunc anno ætatis 87 adhuc retinui:

Mellandus dixit, illo quo tempore vixit,
Quod rex unus erit, qui Flandros perdere quærit:
In Bulscamp ibit et ibi moriendo peribit.
Bulscamp, ecce dies quo unctus sanguine fies.

Erat subscriptum:

J. B. VAN BELLE, J. U. D.

IV.

Ghetuyghenisse van d'heer ende meester Jan Baptiste van Belle, docteur in beyde rechten, eersten raedt ende greffier van Brugghe, welcke ghetuygenisse hy gheeft van het graf van Jacob Mellant, het welcke licht te Damme onder de torre, al-waer niet begraven is *Ulenspieghel*, welck graf seer stoutelijck by iemant is verandert tot schandael: welcken *Ulenspieghel* verdient te ligghen onder de galghe, ter oorsaecke van het boecxken by hem gheschreven; 't ghone men schuldigh is te verbranden.

DIT NAERVOLGENDE IS OVERGHESET UYT HET LATYN.

Hier onder light den hoogh-geleerden, ende verstandighen Jacob Mellant, *grooten redenaer, ende rym-schryver; wiens eere ende roem over de berghen van Italien ghepasseert is. Godt den Heere wil hem bermhertigh wesen.*

Dit is het om-schrift van den ouden marberen sarck-steen, ligghende ten Damme in de prochie-kercke onder de torre, vertoonende in 't midden, het beeldt van eenen doctor, sittende voor eenen lessenaer ende boeck, daer hy met bril, ende aendachtigheydt leest. Ick was indachtigh, dat ick desen sarck-steen ghesien hadde, al van den jaere 1556, als ick met mijn ouders ten Damme hadde gheweest, ende dat dien, by elck een van buyten de stadt in de kercke komende, wierd besichtight ende verwondert, tot dat ick naer 't jaer 1584, als de selve stadt, nevens de stadt van Brugghe, aen den koningh van Spaighnen, als grave van Vlaender, ghereconcilieert waeren, ende de ghereformeerde daer uyt getrocken: Ick

onderschreven, van Cuelen weder-ghekeert zijnde uyt mijn ballijnckschap, ende komende in de voorseyde stadt, vraeghde van den pastor ende van die van mijne kennisse van de wet, dat sy my gheleyden souden naer de kercke, die als-dan op de maniere van de catholijcke herwijdt was (want sy hadde seven jaren onder de ghereformeerde gheweest, alwaer de autaeren en beelden ghebroken ende ter aerden ghesmeten waeren). Ick hebbe hemlieden aldaer ghetoont den voorseyden sarcksteen, die wy gevonden hebben met kalck, slijck, ende aerde overdeckt, al ghelijck de reste van de grondt van de kercke, die ghemeynelijck in 't in-komen is slijckachtigh. Ick seyde, dat, naer mijn memorie, aldaer was rustende een seltsaem stuck van oudtheyt: 't welcke de ouderlinghen van de wet oock waeren toestaende, segghende, dat sy 't selve van hun voor-ouders oock alsoo hadden verstaen: daer-by voeghende, dat heer Baudewyn Palynck, pastor jubilaris van de selve stadt, dickwils aen de vreemdelinghen hadde verhaelt, wiens graf dat dit was: nochtans dat sy, nochte niemant van de stadt, 't selve alsdan wisten. Wy hebben ghelast, dat men de plaetse soude suyveren; ende hebben bevonden eenen doctor al sittende; maer het omschrift hebben wy nauwelijcx konnen lesen, door dien de letters seer kleyn ende versleten waeren, door de voet-stappen van het volck in en uyt de kercke gegaen hebbende tot omtrent de 300 jaeren dat hy gestorven is, so men kon achterhalen uyt de twee leste reken van het grafschrift, 't welcke wy oock achterhaelt hebben uyt de maete van het rym-dicht, daer mede het graf-schrift beschreven is; daer inne ons oock seer behulpigh is gheweest, dat ontrent dien tijdt hadde gheleeft eenen sterre-kijcker ende rijmschrijver, die met rijm-dichten van ghelijcke maete sijne voorsegghinghen hadde beschreven: van de welcke

ick, nu zijnde oudt 87 jaeren, heb onthouden dese naervolghende versen :

Mellandus heeft gheseyt, als hy noch was in 't leven,
Datter een koninghs-heyr in Vlaenderen sal begeven,
In Bulscamp sal hy gaen » en daer sal men hem slaen.
Siet Bulscamp dit 's den dagh » dat men u bloedigh sagh.

J. B. VAN BELL., I. V. D.

INHOUD.

DRUKFEILEN.

Bladz.	20	regel	10	staet	*'t ketters*	lees	*s'ketters.*
»	23	»	3	»	*kun*	»	*hun.*
»	24	»	19	»	*graefwaerts*	»	*grafwaerts.*
»	85	»	4	»	*schryfkundigen*	»	*schryfkundigen van daer.*
»	200	»	19	»	*verhael*	»	*verhaelt.*
»	214	»	10	»	*vertrokken*	»	*voltrokken.*
»	218	»	21	»	*aenwoord*	»	*antwoord.*
»	265	»	15	»	*u hert*	»	*uw hert.*
»	498	»	8	»	*werd*	»	*werden.*
»	432	vers	16	»	*hebben*	»	*hebbens.*
»	433	»	46	»	*ondede*	»	*ontdede.*
»	434	»	74	»	*moesten*	»	*moeste.*
»	435	»	124	»	*begheerde*	»	*begheerdi.*

GENT, den 10 April 1839.

BERICHT.

MM.

Sommige inteekenaren op het BELGISCH MUSEUM schynen in het denkbeeld te verkeeren dat het hun vry staet van dat werk af te zien op alle tyden van het jaer. Wy achten ons verplicht UE. hieromtrent de volgende bemerkingen mede te deelen.

De inteekening op de uitgave van een tael- en geschiedkundig werk mag met geen abonnement op politieke of soortgelyke tydschriften verward worden, die niet bestemd zyn om een blyvend geheel uit te maken. Zy dient, natuerlykerwyze, om de kosten van eene onderneming tegen alle verlies te verzekeren. Daer wy nu, by het aenvangen van den druk des tweeden deels van het opgenoemde werk, en toen wy mogten veronderstellen dat al de inteekenaren, als te vreden zynde over den inhoud, de uitvoering, de platen, enz., ons zouden byblyven, zoo hebben wy met den heer WILLEMS gecontracteerd tot het voortzetten des Museums tot aen het einde des jaers 1840, wanneer er een algemeen register op de vier deelen zal afgeleverd worden.

Intusschen blyven er ons zeer weinige *eerste deelen* over, hetgeen ons genoodzaekt heeft den prys daervan op 12 franken te verhoogen, en er wordt slechts een klein getal exemplaren boven het getal des inschryvers gedrukt. Indien derhalve sommige persoonen hunne inteekening niet wilden voortzetten, zoo zouden wy ons, waerschynlyk, al spoedig buiten staet bevinden om nieuwe inteekenaers te verkrygen, die ons het verlies der eerste zouden vergoeden: want, wie zal op een werk willen inteekenen waervan hy het eerste en tweede deel niet zou kunnen bekomen? En is het wel billyk dat iemand renoncere op eenen tyd van het jaer wanneer reeds de kosten van een volgend deel gemaekt zyn, in vertrouwen op zyn gegeven handteeken?

Om deze redenen achten wy het noodig ter kennisse van UE. te brengen, dat geene inteekenaren, vóór den afloop van het aenstaende jaer, 1840, kunnen worden ontslagen, immers indien zy de tot hier toe afgeleverde stukken van het *Belgisch Museum* niet kosteloos terug brengen, om aen de nieuwe inteekenaren te dienen tot completering van het werk.

UE. dienstveerdige Dienaren,

F. EN E. GYSELYNCK.